

Urheilun varjot ja valot

– *Identiteetti, yhteisö ja yksilöt*

SUOMEN URHEILUHISTORIALLISEN SEURAN VUOSIKIRJA
FINLANDS IDROTTSHISTORISKA FÖRENINGIS ÅRSBOK

2025

Urheilun varjot ja valot

– Identiteetti, yhteisö ja yksilöt

Toimittaneet

Heikki Roiko-Jokela & Tapio Roiko-Jokela

SUOMEN URHEILUHISTORIALLINEN SEURA
FINLANDS IDROTTSHISTORISKA FÖRENING

puheenjohtaja

Heikki Roiko-Jokela

Historian ja etnologian laitos

PL 35 (H)

40014 Jyväskylän yliopisto

puh 040 805 3995

heikki.roiko-jokela@jyu.fi

sihteeri

Jyrki Talonen

talo.jkt@gmail.com

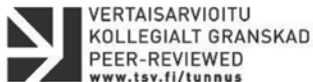
© Suomen urheiluhistoriallinen seura

Kannen kuva: Kiuru, Vilho V. et al. 1954. Iisalmen Visa 1904–1954, 128.

taitto

Osmo Penna

Studio Penna

SUOMEN URHEILUHISTORIALLISEN SEURAN VUOSIKIRJA 2025
FINLANDS IDROTTSHISTORISKA FÖRENING'S ÅRSBOK 2025

ISBN 978-952-65082-7-6 (pehmeäkantinen)

ISBN 978-952-65082-8-3 (PDF)

Painopaikka Jyväskylän Yliopistopaino 2025

Sisällys

Kirjoittajat	7
--------------------	---

Heikki Roiko-Jokela & Tapio Roiko-Jokela

Urheilun monet kasvot	8
------------------------------------	----------

Tutkimusartikkelit

Hannu Itkonen

📖 ”Reipas ja rohkea urheilujoukko” – Työläisnaisten Urheilulehden runot identiteetin ja yhteisöllisyyden rakentajina	16
---	-----------

Tero Matkaniemi

📖 Iisalmen Uimarit – yhteisöllisyyden ja menestyksen rakentaja vuosina 1945–1979	48
---	-----------

Seppo Heikkinen

📖 Doping ja sukupuoli – keskustelu Suomen lehdistössä 1975–1995	74
--	-----------

Joonas Kananen

📖 ”Hyvä valmentaja tekee myöskin omalle maalleen positiivista propagandaa” – Yksityis- ja viranomaisarkistojen antama kuva urheiluvalmentaja Paavo Karikon toiminnasta Italiassa vuosina 1933–1936	112
---	------------

Heikki Roiko-Jokela & Esa Mangeloja

📖 Turvallisuus, identiteetti ja talous: Jalkapallohuliganismin kolme ulottuvuutta	148
--	------------

Esseitä, matkakertomuksia

Christer Sarlin

”Nyrkkeilykehässä eivät silmittömät räyhäjät pärjää.” (Pentti Hämäläinen olympiavoittaja 1952)	192
---	------------

Kalle Virtapohja

Matkakertomus Amerikan-matkasta 31.7.–8.8.2025	225
---	------------

Esko Heikkinen

Matti Nurmi – Isänsä poika Harvinainen haastattelu vuodelta 2007 löytyi komerosiivouksen yhteydessä	231
--	------------

Summaries	239
------------------------	------------

Kirjoittajat

Esko Heikkinen,

LitM, MBA.

Seppo Heikkinen,

FM, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto.

Hannu Itkonen,

liikuntasosiologian emeritusprofessori,
Jyväskylän yliopisto.

Joonas Kananen,

Väitöskirjatutkija, FM, Turun yliopisto (Euroopan ja maailman historia) / Doctoral researcher, MA, University of Turku (European and World History).

Esa Mangeloja,

KTT, YTM, TK, dosentti, yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto.

Tero Matkaniemi,

FT, rehtori, Lahden lyseo.

Heikki Roiko-Jokela,

FT, dosentti, yliopistotutkija, Jyväskylän yliopisto.

Tapio Roiko-Jokela,

FM, väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto.

Kalle Virtapohja,

FT, LitM, tietokirjailija, Kerava.

Christen Sarlin,

urheilutoimittaja / tietokirjailija.

Heikki Roiko-Jokela & Tapio Roiko-Jokela

Urheilun monet kasvot

Urheilu on keskeinen osa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Se on samaan aikaan arkista ja globaalia elämää, osa lasten ja nuorten kasvatusta, paikallisten yhteisöjen vapaaehtoistoimintaa sekä suurten kansainvälisten turnausten ympärille rakentuvaa taloudellisten ja poliittisten intressien edistämistä. Urheilu voi yhdistää yksilöitä, mutta se myös jakaa ja erottaa heitä sekä yhteisöjä ja kansakuntia.

Urheilu voi tuottaa ylpeyden ja sankaruuden kokemuksia, mutta yhtä lailla se saattaa tuottaa pettymyksiä ja konflikteja – asioita, jotka eivät kuulu urheilun ”ihanne diskurssiin”. Silti kolikolla on aina kaksi puolta: urheilun hyveiden takana on myös muuttua. Varjoja, kuten pettymyksiä ja konflikteja.

Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirjan 2025 artikkelien kautta hahmottuu näkökulmia urheilusta osana suomalaista yhteiskuntaa 1900-luvun alusta 2000-luvulle. Näkökulmat vaihtelevat työväenliikkeen kulttuuririennosta kansainväliseen valmennustoimintaan ja doping-uutisoinnista jalkapallokatsomoiden huliganismiin. Vuosikirjan artikkeleita yhdistää

se, että niissä tarkastellaan urheilua sen kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa sekä identiteettien rakentamisen politiikan välineenä

Suomessa urheiluhistorian tutkimus keskittyi pitkään menestyksen historiaan: suurten urheilijoiden ja seurojen saavutuksiin sekä lajihistorioiden kronologiseen tarkasteluun. Sittemmin tutkimuksen painopiste on siirtynyt kohti urheilun kulttuurihistoriaa, sosiologiaa ja sukupuolitutkimusta. Urheilua ei enää nähdä kilpailun areenana, vaan myös yhteiskunnallisesti merkittävänä ilmiönä, jossa heijastuvat laajemmat kulttuuriset, poliittiset ja sosiaaliset rakenteet.

Vuosikirjan artikkelit tarkastelevat urheilua identiteettien rakentajana, yhteisöjen muovaajana ja vallan ilmentäjänä. Ne tuovat esiin, miten urheilu on ollut keskeinen osa paikallisyhteisöjen rakentumista. Tero Matkaniemen tutkimus Iisalmen Uimareista vuosina 1945–1979 tarkastelee, miten uintiseura syntyi konkreettisesta tarpeesta – hukkumistapauksen herättämästä huolesta – ja laajeni koko kaupungin yhteisölliseksi voimaksi. Seura ei ollut vain urheiluseura, vaan kasvatta- ja (vesi)turvallisuutta edistävä, jossa vapaaehtoistyö ja paikallisen identiteetin vahvistaminen kulkivat käsi kädessä.

Christer Sarlinin artikkeli kotkalaisen Hämäläiset suvun nyrkkeilijäveljesten tarina tuo esiin urheilun sosiaalisen liikkuvuuden edistäjänä. Veljessarjan elämä nivoutuu työväenluokan arkeen, köyhyyteen, sotien koettelemuksiin ja perheen sisäiseen tukeen. Nyrkkeily tarjosi mahdollisuuden saavuttaa arvostusta ja menestystä, mutta myös keinon selviytyä vaikeista oloista.

Naisnäkökulma saa painoa Hannu Itkosen analyysissä Työväen Urheiluliiton naisten runoista. Ne ovat esimerkki siitä, miten urheilukulttuuri on kietoutunut yhteen taiteen ja poliittisen kasvatuksen kanssa. Runot rakensivat paitsi naisten liikunta-identiteettiä myös ymmärrystä työläisnaisuudesta. Työväenliik-

keen kasvatus- ja järjestökulttuurina runot ohjasivat oikeanlaisiksi tulkittuun käyttäytymiseen sekä kontrolloivat sitä.

Urheilu on yksi keskeinen yhteiskunnallisen elämän sektori, jossa sukupuolikäsityksiä on muokattu sekä ylläpidetty, kyseenalaistettu ja kontrolloitu. Urheilumaailmassa oli ja on osin edelleen vahva näkemys, että sukupuoli on biologinen lähtökohta. Teema on nykyisin urheilumaailmassa keskusteltu aihe. Toisaalta sitä käytetään poliittisista lähtökohdista.

Dopingista ja sukupuolesta kertova Seppo Heikkisen artikkeli tuo esiin, miten naisurheilijoiden ruumiillisuus nousi keskustelun kohteeksi 1970–1990-luvuilla. Naisurheilijoiden lihaksikkuus, hormonien käyttö ja ulkonäön muutos herättivät huolta ja paheksuntaa – samalla kun miehiin kohdistuva asennoituminen oli toisenlaista. Tällaiset eroavaisuudet paljastavat urheilun sukupuolittuneet diskurssit ja sen, miten media osallistui sukupuolinormien vahvistamiseen.

Urheilu ei ole ollut erillään politiikasta. Joonas Kananen tarkastelee artikkelissaan Paavo Karikon valmennustyötä Italiassa 1930-luvulla. Samalla hän tuo esiin, miten urheilun osaamista käytettiin myös kansainvälisen vaikutusvallan välineenä. Valmentajat toimivat tiedon tuottajina ja välittäjinä, mutta samalla myös kansallisen identiteetin ja ulkopoliittisen propagandan edustajina.

Kanasen tarkastelema tapaus muistuttaa, että urheiluvalmennus on paljon enemmän kuin valmennuksellista taitoa. Se on myös tiedon, auktoriteetin ja kansainvälisen verkostoitumisen kenttä. Urheilun kautta välittyvä tieto voi vahvistaa valtiollisia suhteita ja toimia osana ideologista vaikuttamista.

Jalkapallohuliganismi on esimerkki siitä, miten urheilun ympärille rakentuva intohimo voi kääntyä väkivallaksi. Heikki Roiko-Jokelan ja Esa Mangelojan artikkeli tuo näkökulman siihen, miten huliganismi ei ole vain irrationaalista häiriköin-

tiä, vaan kulttuurisesti rakentunut ilmiö, jossa maskuliinisuus, ryhmäidentiteetti ja yhteiskunnalliset jännitteet kietoutuvat toisiinsa.

Seppo Heikkisen artikkeli dopingin historiasta tuo puolestaan esiin, miten huippu-urheilun vaatimukset ja menestysodotukset voivat johtaa terveyttä, moraalia ja sääntöjä rikkoviin käytäntöihin. Molemmat ilmiöt haastavat urheilun ihanteita ja paljastavat sen ristiriitaisen luonteen.

Vuosikirjan artikkeleita yhdistää näkökulmien avaaminen urheilun kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin. Niissä on käytetty eri lähteaineistoja ja menetelmiä. Arkistomateriaalit ja muistitieto muodostavat keskeisen perustan useissa artikkeleissa. Iisalmen Uimareita käsittelevä artikkeli hyödyntää seuran pöytäkirjoja, vuosikertomuksia ja jäsenluetteloita, mutta myös paikallislehdistöä ja haastatteluja. Näin artikkeli yhdistää virallisen dokumentoinnin ja yksilölliset kokemukset, mikä mahdollistaa sekä organisaation sisäisen tarkastelun että inhimillisen näkökulman. Vastaavasti Kotkan nyrkkeilijäveljesten tarina perustuu paikallisen urheiluhistorian lähteisiin, muistitietoon ja perheen omiin kertomuksiin.

Lehdistön ja kirjallisuuden analyysi on puolestaan keskeinen lähde erityisesti doping- ja sukupuolikeskustelua sekä TUL-naisten runoja käsittelevissä artikkeleissa. Seppo Heikkisen käyttämä menetelmä diskurssianalyysi tuo esiin, miten media osallistui sukupuoliroolien muokkaamiseen ja urheilun normien ylläpitämiseen. Samoin runojen tarkastelu tuo esiin sen, kuinka kulttuurinen tuotanto – kirjallinen ilmaisu – toimi identiteetin ja yhteisön rakentamisen välineenä.

Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus Tahdossa säilytettävä Paavo Karikon yksityisarkisto, Karikon Urho Kekkosen Italiasta lähettämät kirjeet ja ulkoministeriön arkistosta löytyvä kirjeenvaihtoa ovat erityisen tärkeitä Joonas Kanasen Paavo

Karikkoa käsittelevässä artikkelissa. Ulkoministeriön ja Urho Kekkosen arkistoista löytyvät kirjeet osoittavat, miten urheilun tietotaitoa hyödynnettiin osana ulkopoliittikkaa ja propagandaa. Metodologisesti artikkeli edustaa tiedonhistorian näkökulmaa, jossa tarkastellaan, miten urheiluvalmennukseen liittynyt tieto liikkui ja sai erilaisia merkityksiä eri konteksteissa.

Vertailu ja monitieteisyys korostuvat vuosikirjassa. Metodologisesti artikkeleita yhdistää kolme ulottuvuutta:

1. Kulttuurihistoriallinen lähestymistapa, joka tulkitsee urheilun osana laajempia yhteiskunnallisia kertomuksia, arvoja ja käytäntöjä.

2. Sosiaalihistoriallinen näkökulma, jossa huomio kiinnittyy yhteisöihin, sukupuolirooleihin, luokkataustaan ja paikalliseen identiteettiin.

3. Diskursiivinen ja tiedonhistoriallinen ote, joka tarkastelee, miten urheilusta on puhuttu, kirjoitettu ja millaista tietoa sen ympärille on tuotettu – ja kenen toimesta.

Jokainen artikkeli avaa oman näkökulmansa urheilun ja yhteiskunnan suhteeseen, mutta yhdessä ne muodostavat kokonaisuuden, jossa urheilu näyttäytyy sekä konkreettisina kokemuksina että kulttuurisina representaatioina.

Vuosikirjan artikkelit tuottavat näkökulman siihen, miten urheilu on sidoksissa yhteiskuntaan ja miten sillä on eri ulottuvuuksia. Se on osa yhteiskunnallista kokonaisuutta, jossa kohtaavat identiteetti, valta, sukupuoli ja yhteisö. Erilaiset aineistolliset, menetelmälliset ja lähestymistavalliset valinnat tuovat erilaisia näkökulmia urheilun ja liikunnan historiaan. Näin artikkelit yhdessä rakentavat uudenlaista kuvaa suomalaisesta urheilusta – sen historiasta, kulttuurista ja yhteiskunnallisista merkityksistä.

Vuosikirja "Urheilun varjot ja valot" nostaa esiin tutkimus-artikkelien kautta suomalaisia kokemuksia ja tarinoita, jotka kuvaavat myös universaaleja kysymyksiä siitä, miksi urheilu on ollut keskeinen osa ihmiselämää – sekä kentillä että niiden ulkopuolella.

Tutkimus- artikkelit

TYÖLÄISNAISTEN URHEILULEHTI

TUL:n naisten äänenkannattaja

N:o 2 — 1930

HELMIKUU

9:s vuosikerta

TAMPEREEN KISATOVERIT 10-VUOTIAANA.

(Kats. selostusta siv. 25.)

VALON TYTTÄRET.

(Omist. Kisatoverien tytöille.)

Ah, katsokaa valoa,
mi kaukana välkkää,
ja siintäviä varjoja,
mi valossa läikkää.
Heill' harmaat mekot on uumillaan
ja kisa-pyörintä riemunaan.
Ah, keitä immet armaat nää,
mi valon leikkiä näin ymmärtää.

He Kisatytöjä
ovat riemukkaita.
Ei huolta heillä,
ei pilvet paina.
On askel riemuisa, reipas näillä
ja silmä kirkas, mi vain on heillä
mi valon kentillä riemuitsee
ja kisa-leikistä iloitsee.

Kaija.

Hannu Itkonen

🏆 ”Reipas ja rohkea urheilujoukko” – Työläisnaisten Urheilulehden runot identiteetin ja yhteisöllisyyden rakentajina

Naisten oman liikuntakulttuurin organisoituminen käynnistyi Suomessa jo 1870-luvulla, jolloin voimisteluliikkeessä asetettiin tavoitteeksi naisten kasvattaminen itsenäisyyteen kansalaisina ja omintakeisuuteen ruumiinkulttuurin alueella. Vuonna 1896 perustettiin kaksikielinen Suomen Naisten Voimisteluliitto, josta myöhemmin haarautuivat suomenkielinen ja ruotsinkielinen organisaatio sekä Työväen Urheiluliiton naistoimikunta. Perustettujen järjestöjen toimintamuodoiksi vakiintuivat voimistelu, ei-kilpailullinen virkistykseen ja terveyteen perustunut ulkoilu- ja urheilutoiminta sekä kansantanssi ja erilaiset kansanpeilit ja -leikit. Hygieniä- ja terveystieteiden lisäksi naisia opastettiin järjestötyön kautta yhteiskunnalliseen toimintaan.¹

Viereinen sivu: Runojen merkitys Työläisnaisten Urheilulehdessä näkyi siinäkin, että usein niitä oli painettu jo lehden etusivulle.

Työväen Urheiluliiton perustaminen tammikuussa 1919 merkitsi suomalaisen urheilun luokkaleiriytymistä. Sisällissodan jälkimainingeissa perustettu järjestö haastoi toiminnallaan porvarillisen Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (SVUL). TUL:n perustamisen yhtenä pontimena on pidetty SVUL:n keskushallituksen marraskuussa 1918 tekemää päätöstä, jonka mukaisesti liitosta erotettiin ne seurat, jotka osastoina olivat osallistuneet kapinaan, sekä ne seurat, joiden jäsenistä puolet tai enemmän oli tuomittu kapinaan osallistumisesta. Erotetuiksi tulivat myös ne jäsenet, jotka olivat menettäneet kansalaisluottamuksensa.²

Työväestön oman urheiluliiton perustamisesta oli keskusteltu jo aiemmin. Vuonna 1887 perustettu Helsingin Ponnistus oli leimallisesti nimenomaan työläisurheiluseura. Perustamispuheista viestii sekin, että työväenjärjestöjen yhteydessä toimivilla seuroilla oli jo ennen sisällissotaa oma äänenkannattaja, kesälä 1917 ilmestymisensä aloittanut Työväen Urheilulehti. Perustavaan kokoukseen Helsingin Koiton talolle oli kokoontunut edustajia 56 seurasta, joissa oli 10 167 jäsentä.³ Naisia perustavassa kokouksessa oli mukana ainoastaan kolmesta seurasta, Kuopion Riennosta, Haminan Pontevasta ja Helsingin Visasta. Lisäksi paikalla oli kaksi edustajaa naisten voimistelu- ja urheilujaostosta.⁴

Voimistelun ja urheilun varhainen organisoituminen toteutui miesten johdolla. Vaikka naiset eivät päässeetkään valtakunnallisten järjestöjen johtotehtäviin, paikallisessa seuratoiminnassa heidän merkityksensä oli huomattava. Jo vuonna 1897 Helsingissä Raittiusyhdistys Koitossa keskusteltiin työläisnaisten voimisteluyhdistyksen perustamisesta, jollainen järjestössä sittemmin toimikin. Leimallisesti työläisten urheiluseuraksi profiloituneeseen Helsingin Ponnistukseen oma naisosasto perustettiin vuonna 1901. Ajalle leimallista oli, että osaston kolme ensimmäistä puheenjohtajaa oli miehiä.⁵

Suomessa 1900-luvun alkukymmeninä perustetut urheilu-

seurat olivat valtaosaltaan usean lajin yleisseuroja. Näin ollen naisten toiminta niittautui seuroihin alaosastoiksi tai jaostoiksi. Toiminnan sukupuolittuneessa työnjaossa naisten vastuulle määrittyi varainhankinta, jäsenhankinta sekä seuran yleisen toiminnan tukeminen.⁶ Työväen Urheiluliitossa naisten omaleimaiset riennot noteerattiin perustamalla jo ensimmäisen toimintavuoden aikana naisten voimistelu- ja urheilujaosto. Olemassaolostaan jaosto tiedotti Työväen Urheilulehdessä toukokuussa 1919. Jaoston tavoitteena oli saada naiset osallistumaan entistä enemmän järkipერäisiin ruumiinharjoituksiin ja ohjata naisten urheiluliikkeen toimintaa heille ominaiseen suuntaan. Työväen Urheilulehteen perustetussa naisten osastossa oli tarkoitus käsitellä naisten ruumiinkasvatuksen kysymyksiä sekä antaa neuvoja ja ohjeita. Paikallistasolle voimistelu- ja urheiluseurojen yhteyteen kehoitettiin perustamaan naisten osastoja ja hankkimaan niihin naisjohtajat.⁷

Myös Työväen Urheiluliitossa toimineet naiset halusivat paitsi tuottaa omaleimaista naisten liikuntakulttuuria myös organisoida toimintojaan itsenäisesti, mikä toteutuikin naistoi-mikunnan johdolla. Lisäksi piiri- ja seuratasolla naiset tekivät päätöksiä suhteellisen itsenäisesti, vaikkakin yleisseurojen johto oli miesten käsissä. Yhteistyötä oli sikäli pakko tehdä, että aina 1930-luvulle saakka tavanomaisimpia toimintatiloja olivat työväentalot piha-alueineen. Vuosisadan alusta alkanutta ja toisen maailmansodan vuosiin jatkunutta ajanjaksoa onkin kutsuttu järjestökulttuurin kaudeksi, jolloin niin työväenjärjestöissä kuin porvarillisissakin piireissä ihmiset osallistuivat voimistelemisen ja urheilemisen lisäksi myös muihin kulttuuririentoihin.⁸

Iltamat ja erilaiset juhlat olivat järjestökulttuurin kaudella merkittävä rahoituslähde. Varsinkin talvikaudella iltamien järjestys-oikeuksista suorastaan kilpailtiin, sillä jopa yli puolet järjestöjen tuloista saatettiin saada iltamatuloista.⁹ Naisten teh-

täväksi jäi tilaisuuksien tarjoiluista ja ohjelmaesityksistä vastaaminen. Iltamien vakioesityksiä olivat erilaiset voimistelut, tanssit ja leikit. Näin tilaisuuksien sukupuolittunut roolittaminen johti erilaisiin harrastusmuotoihin siitäkin huolimatta, että miesten ja poikien voimistelua saattoi sisältyä ohjelmakokonaisuuksiin.¹⁰

Tutkimusasetelma

Naisten toimintoja on tallentunut useisiin dokumentteihin. Muun muassa urheiluseurojen pöytäkirjoista, vuosikertomuksista, lehtijutuista, muisteluista ja päiväkirjoista voi lukea, mitä kaikkea naiset ovat seuroissa tehneet. Tässä artikkelissa tutkitaan Työväen Urheiluliitossa toimineiden naisten julkaisemia runoja. Ajatuksena on, että runoihin on sisällytetty sitä tavoitteellisuutta, jota menestynyt naistoiminta on edellyttänyt. Tutkimusaineisto koostuu vuosina 1929–1931 Työläisnaisten Urheilulehdessä julkaistuista runoista, joita on kaikkiaan 70 kappaletta.

Runojen merkityksestä kertoo se, että kyseisinä vuosina ilmestyneissä 34 lehdessä ainoastaan kolmeen ei sisällynyt yhtään runoa.

Runoja lukiessani en tee kaunokirjallista runoanalyysiä¹¹. En myöskään paneudu Työväen Urheiluliiton naisten sisäisiin poliittisiin kahinoihin, jotka leimahtivat vuonna 1929 liittokokousvalmistelujen yhteydessä¹². Ennen tutkimuskysymyksiäni ja yksityiskohtaista tutkimusmenettelyäni esitän, mitkä käsitteelliset pohdinnat ovat ryydittäneet aineiston temaattista lähilukua. Hyödyntämäni käsitteet ovat identiteetti, sosiaalinen kontrolli, urheilun hyvän kertomus sekä kokemusyhteisöllisyys. Käsitteiden esittelyn yhteydessä valaisen sitä, millaisia teemoja ne ovat minulle tarjonneet. Näin ollen käsitteelliset

pohdintani ovat vaikuttaneet kysymyksenasetteluuni ja olen tehnyt kvalitatiiviselle aineistolle relevantiksi arvioimiani kysymyksiä.¹³

Identiteetin käsitettä on käytetty sangen yleisesti ja moniäänisesti yhteiskunta- ja käyttäytymistieteissä¹⁴. Kulttuuritutkija Stuart Hallin mukaan identiteetit eivät ole pysyviä, vaan ne ovat jatkuvassa muutoksen tilassa. Identiteettejä tulisikin tutkia identifikaatioina ja nähdä ne jatkuviksi prosesseiksi.¹⁵ Tarkentaessani käsitteen käyttöäni ymmärrän identiteetit sellaisiksi, joihin tukeutuen ihmiset luokittelevat itseään ja toisiaan heille tärkeiden asioiden avulla. Yksilöllisinä identiteetit liittyvät sukupuoleen, kansallisuuteen, uskontoon tai luokka-asemaan.¹⁶

Sosiaalisen kontrollin käsite voidaan ymmärtää laajasti kaikiksi niiksi toimiksi, joilla yhteisö pyrkii sosiaalistamaan suotuisaksi katsottuun käyttäytymiseen sekä estämään sosiaalisen poikkeavuuden ja epänormaalin käyttäytymisen kehittymisen tai poistamaan sosiaalisen ongelman.¹⁷ Työläisurheilun sosiaalista kontrollia on tutkittu esimerkiksi 1900-luvun alkuvuosikymmenten poliittisen sosialisoinnin tarkastelussa¹⁸. Työläisnaisten urheilulehden runoista on luettavissa erilaisia ilmaisuja, joilla on selvästi sosiaalisen kontrollin funktio. Liittotovereita opastetaan oikeanlaiseen, suotuisaksi katsottuun käyttäytymiseen. Tutkimusaineistostani poimin ilmaisuja, joissa on selkeä kontrolloiva kehoitus, uhkaus tai jopa pelotteleva sävy.

Urheilun hyvän kertomuksen käsitteellä on kuvattu sellaisia diskursseja, joilla urheiluorganisaatiot ovat legitimoineet toimintojaan. Etenkin urheiluorganisaatioiden johtajat ovat pyrkineet kulloisenkin ajan hengessä liittämään urheiluun yleisesti hyvänä pidettyjä asioita.¹⁹ 1900-luvun alkuvuosikymmenten urheilun hyvän kertomusta jäljitettäessä avainsanoiksi nousivat muun muassa raittius, ryhdikkyys, reippaus, ilo, valo, kuri, tahito, sisu, rohkeus ja uhrautuminen²⁰. Temaattisessa aineiston lähilyssä poimin aineistostani esiin kyseisiä avainsanoja sekä

niihin liittyviä ilmaisuja.

Yhteisöllisen tekeminen tuottaa kokemuksia. Yhteiset kokemukset puolestaan ovat järjestötoiminnan voimavara. Tutkimuksissa onkin käytetty kokemusyhteisön tai muistojen yhteisön käsitettä.²¹ Toiminnan myötä kokemusyhteisön jäsenille kertyy jotakin sellaista yhteistä mukanaan kannettavaa, joka jättää heihin jälkiä. Ulkopuolisille yhteisöt saattavat säilyä suljettuina, sillä kokemusten jakaminen muiden kanssa on vaikeaa tai mahdotonta. Satunnaisetkin yhteisöt saattavat jättää niiden toimintaan osallistuneisiin jälkiä, jotka voivat vaikuttaa esimerkiksi myöhempään poliittiseen suuntautumiseen. Esimerkiksi ennen toisen maailmansodan vuosia suojeluskuntien ja lottien nuorisotyössä omaksutut isänmaallisuuden arvot saattoivat säilyä vielä sotien jälkeenkin. Ilmiasut saattoivat kuitenkin vaihtua vaikkapa urheilusankareiden ihailemiseen tai isänmaallisuuden toteuttamiseen urheilun kautta.²²

Tutkimusaineistoni runoissa on löydettävissä ilmaisuja, joilla kokemuksellisuutta tuotetaan. Vaikka järjestyksellisen kaudella useat järjestöt toimivat kiinteässä yhteistyössä, oli naisten liikunta omaleimaista liikkumista niin muodollisesti kuin sisällöllisesti. Eronteko porvarilliseen naisliikuntaan ja laajemminkin urheiluun oli ilmiselvää.

Edellä esittämäni neljä käsitteellistä polkua johdattavat yksilöidympiin tutkimuskysymyksiin: 1) Miten runoilla rakennetaan työläisnaisurheilijan identiteettiä? 2) Millaisia sosiaalisen kontrollin ilmentymiä runoista löytyy? 3) Miten urheilun hyvän kertomus ilmenee runoissa? 4) Miten runoilla tuotetaan kokemusyhteisöllisyyttä? Tutkimusmenetelmänä hyödynnän aineiston temaattista lähilukua. Poimin talteen ne runoissa esiintyvät tekstiosiot, jotka tuottavat vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin²³. Tekstiosioden poiminta on edennyt siten, että aluksi luin läpi kaikki aineistoni runot. Tämän jälkeen nostin runoista esiin kirjoittajien tekemiä kielellisiä valintoja ja

tutkittaviin teemoihin asemoituvia ilmaisuja. Näin sain aineistovalinnat keskustelemaan valitsemieni keskeisten käsitteiden kanssa. Koska kyseessä on kvalitatiivinen analyysi, en konstruoi aineistoa numeraalisesti.

Aineiston kuvaus

Aineistoni koostuu Työläisnaisten Urheilulehden vuosikertojen 1929, 1930 ja 1931 runoista, joita on kaikkiaan 70 kappaletta. Näinä vuosina julkaistuihin 34 lehteen oli siten painettu keskimäärin kaksi runoa kuhunkin. Runojen määrää voi siten pitää kokonaissisältöjä ajatellen suhteellisen suurena. Runojen kirjoittaja ilmoitettiin etu- ja sukunimellä (27), etunimellä (10), nimikirjaimella/-milla (13) sekä nimimerkillä (12). Neljän runon kirjoittajasta ei ole minkäänlaista tietoa. Kolme runoa oli käännösrunoja, ja yksi runo oli lähetetty Yhdysvalloista. Suomennettujen runojen kirjoittajat olivat Ferdinand Freiligrath, W. Hagelstam ja Edouard Schuré. Yhdysvalloista runon oli lähettänyt Ingrid Hallila.

Käännettyistä runoilijoista kiinnostava on etenkin Edouard Schuré, jota tunnetaan Suomessa heikosti. Kyseessä on vuosina 1841–1929 elänyt ranskalainen filosofi, runoilija, näytelmäkirjailija, musiikkikriitikko ja esoteerisen kirjallisuuden publicisti. Lehteen painettu runo on otsikoitu korkealentoisesti ”Pythagoran ehtoounelma”²⁴. Yhtä yllätyksellinen on myös Ferdinand Freiligrathin runon kääntäminen lehteen. Saksalainen radikaalirunoilija eli vuosina 1810–1876 ja hänet ajettiin maanpakoon myös Sveitsistä ja Alankomaista. Hänen suomennetun runonsa otsikko on ”Rakasta!”. Runo alkaa pontevasti: ”Niin kauan kuin vain jaksat, voit sa rakastaa, ah rakasta! / Saa kerran hetki, jona näät: sa seisot hautain partaalla.”²⁵

Runojen yleisimpiä teemoja ovat vuodenajat ja niihin liitty-

vät juhlat kuten jouluku, vuodenvaihte ja juhannus. Jo otsikon perusteella näitä runoja on 14 kappaletta. Pajulahden naisten voimistelukodista on kuusi runoa. Urheilulajeista otsikoissa mainitaan voimistelu, hiihto, luistelu ja rajapallo. Eniten runoja omalla nimellä kirjoittaneita ovat Aino Malkamäki (5), Irja Määttä (5), Hulda Salmi (5) ja Hilja Tamminen (4).²⁶

Lehdessä julkaistut runot on kirjoitettu riimillisiksi. Kirjoittajat ovat olleet pääsääntöisesti harrastelijoita. Runojen pituus vaihtelee muutamasta säkeestä pitkähköihin kronikanomaisiin esityksiin. Otsikoittain tarkasteltuna yleisemmiksi teemoiksi voidaan tulkita yhteisöllisyys, joukkohenki, työläisyys, työläisurheilu, juhlat, marssi, urheilun hyvän kertomusta ilmaisema adjektiivi (esim. reippaus, rohkeus, kauneus, nuoruus, valo), Pajulahden "voimistelu- ja urheilukoti" sekä vuodenaika. Osasta otsikoista ei voi päätellä runojen sisällöstä mitään (esim. "Sairas koruompelija" tai "Syyllinen"). Pajulahden merkittävä osuus runoista selittyy sillä, että naisten oma "voimistelukoti" aloitti toimintansa vuoden 1929 kesällä. Juhannuksena Pajulahti oli valmis vastaanottamaan viisi peräkkäistä virkistyskursssia. Juhlallisia avajaisia Pajulahdessa vietettiin 23. kesäkuuta.²⁷

Seuraavaksi nostan lukemistani runoista pääkäsitteideni suuntaisesti niitä ilmaisuja, joissa rakennetaan identiteettiä, harjoitetaan sosiaalista kontrollia, kiinnitytään urheilun hyvään kertomukseen ja vaalitaan kokemusyhteisöllisyyttä. Huomionarvoista on, että sama runo saattaa sisältää useammankin teeman käsittelyä. Aineiston runsaan määrän vuoksi rajaudun valaisemaan kutakin teemaa muutamalla esimerkillä ja uskon näin kykeneväni vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin.

Identiteetin rakennusta

Työläisnaisten Urheilulehden vuoden 1929 toisessa numerossa julkaistiin juhlaruno kymmenvuotiaalle Työväen Urheiluliitolle. Kolmiosaisessa runossa on selkeitä työväenluokkaisen identiteetin rakennusaineita:

*"On poika, äiti, taatto / ja neito suloinen. / Pois, poissa kurjain
saatto / ja lauma orjien. // Työn joukon kaunehimman, / sa tun-
net – tuttu tuo: / se jätti kiihkon, vimman, mi yhden nousta suo.
// tään kruunaa kuninkaaksi, ei muita muistakaan. / Ken kerran
joutui taaksi, / on kuin mato vaan. // Ei, niin ei kisa meille / oo
houra, ylpeys, / vaan kauan kärsineille / se kaipuun täyttymys."
..."Taas viitan väli matkaa. / Ees' käyköön kallis tie! / Näin tah-
dolle me jatkaa. Työn lippu viiriin vie. // Pois heikkouden alta!
/ Väkevät perii maan, / vain vahvoilla on valta / ja voitto voi-
makkaan."28*

Ilmaisut orjien laumasta, kärsimyksestä ja heikkoudesta viittaavat selkeästi alisteiseen luokka-asemaan. Työn lippu, heikkouden alta nouseminen ja voimakkaan saavuttama voitto puolestaan muistuttavat ajan hengen mukaisesti luokkataistelusta. Runojen sanasto ja fraseologia liittyy teksti oman aikansa työväenkulttuuriin, etenkin juuri runoihin ja työväenlauluihin. Vappua työkansan juhlapäivänä hehkutetaan *"Toukokuun laulu"*-runossa. Luokka-aseman paranemiseen viitataan metaforisesti pitkän ja kylmän yön väistymisellä ja päivän valon koittamisella.

*"Taas vapauslaulumme soi, / työkansan tahtoa talttumaton,
/ työkansan kaipuuta sammumatonta, / se sanattomasti tulkita
voi! / Se vaatii ilmaa, valoa päivän, / yön jälkeen – yön niin
kylmän ja pitkän!"29*

Useissa runoissa korostetaan työväenluokan alisteista asemaa ja luokkataistelun välttämättömyyttä. Runossa *"Soihitu"* esitetään suoranainen taistelukehotus ja kiinnostavasti se kohdistetaan lapsillemme:

*"Kautta yön, kautta yön / maailman ympäri valot työn! / Eespäin, eespäin, soihlumme pyhä, / rintamaan uusia soihtuja yhä.
/ Teräsjänteemme kerran jos vaipuu / jalkamme askel jos horjuttaa. / Kallis, kallis on luokkamme kaipuu, / lapsemme taistelukaa."*³⁰

Työläisurheilijan marssiksi kirjoitetussa tekstissä yhdistyvät metaforisesti tuskan ja kyynelten merellä ilmaistu luokka-asema, "uuden naisen" syntyminen sekä kisaviettien synnyttämä reippaus. Luokka-aseman rinnalla kyse on työläisnaisidentiteetin rakentamisesta. Ikuisen ilon esiintyminen runossa osoittaa, miten aineiston yksittäisissä runoissa voi esiintyä useampia tarkastelemistani neljästä teemasta. Runon valo, ilo ja reippaushan ovat urheilun hyvän kertomuksenkin avainsanoja.

*"Ja auringon kultainen välkkyvä kilo / on uusi elämä, ikuinen ilo! / Hei, jääkööt tuskat ja kyynelten meret, / kisaviettien laulua kohisee veret. // On uusi nainen syntyvä tästä / kisan kiehuvan reippaasta elämästä. / Se nainen on vapaa, iäti vapaa, ei katseita kahleita tiellänsä tapaa."*³¹

"Vappu-sonetin" muutamassa säkeessä yhdistetään sukupuoli ja tanssi. Samalla muistutetaan, että tanssi ei ole pelkästään itseisarvoista. Oikein käytettynä polkalla ja valssilla tulisi olla myös syvempi sisältö:

"Mukaan, mukaan kaikki kuin tanssihin onnetarten, / ei polkkaan polkan vuoksi, valssiin valssia varten, / vaan oikein käyttämähän valotunnit saidat!"³²

Aineistossani oli sangen vähän suoranaisesti urheilulajeihin viittavia runoja. Seuraavassa sitaatissa orjuuden poistaminen on liitetty hiihtoon. Tyttöä kehoitetaan etenemään sortumatta läpi talvisen yön.

"Jäi orjuus, ties minne / ja eessä on rinne, / ylös, alas vain murtomaata! / Hei, tyttäret työn, / ylös, alas vain murtomaata! / Hei, tyttöset työn, / läpi talvisen yön! / Väki meidän ei sortua saata!"³³

Naisidentiteettiä rakennettaessa käytetään ilmaisuja tyttönen, sisko ja keijutar. Liikuntaa ilmaistaan jalkojen keinunnalla ja kunnailla karkeloinnilla. Vaikea olisi kuvitella miesliikunnan kuvaamista samoilla termeillä.

"Käy taistoa syömmesi kanssa, / sinä valkea tyttönen. / Pois karkoita pimeys, saasta, / sielus' päiväyden hallita suo. // Minä nään sinun jalkasi keinunnan, / kun se kunnailla karkeloon käyt. / Näen joukkosi kasvavan riemuitsevan, tuhat valkeaa siskoas nään. // Oi, te kevään siskot, keijuttaret, / minä kanssanne palvoa tahdon, / sitä suurta ja pyhää, / mi sielunne saa niin rikkaasti riemuitsemaan."³⁴

"Yhteistyö"-runossa nousee esille yhteistoimen merkitys työläisurheiluliitossa, jonka jälkeen korostetaan naisten tavoitteellisuutta aina onnelliseen ihmisyyteen saakka.

*"Yhteistoimi kätten, sydänten / Liitossamme työlle antaa ponna. / Työhön lailla muurahaisien! / Työhön, työhön eestä naisten onnen! // Kaikki voimat yhteen kerätkää / vasten valtaa harastuksettomuuden. / Naisten onni meill' on määränpää. / Ylös onnelliseen ihmisyyteen."*³⁵

Sosiaalisen kontrollin kehotukset

Runoaineistoni on tulvillaan sosiaalisen kontrollin monimuotoisia kehotuksia. "Käy joukkohon" -runossa osoitetaan suora kehoitus yhteiseen rintamaan astumisesta. Joukossa tunnettavia yhteisiä tunteita ovat toivo, luottamus, usko ja henki.

*"Käy joukkohon ystävä, vieraskin, / sama meillä on usko ja henki, / sama toivo ja luottamus yhteinen, / sama rakkaus lapsihin kurjuuden / ja sieluhun sortunehenki. / Käy joukkohon, käy joukkohon: sama meillä on usko ja henki."*³⁶

Hulda Salmen kirjoittama teksti on suoranainen valistusruno. Lukijaa kehoitetaan pysymään puhtahana, olemaan kajoamatta tupakkaan ja alkoholiin sekä karttamaan rumaa ja pahaa. "Ehot esikuvatkin" edesauttavat "ylähäiseen yhteiskuntaan" pääsemistä.

*"Uusi aika armahampi / kysyy miestä, naista; / puhtahana pysy aina, / älä polta, maista! // Kansa nuori, nousevainen, / karta rumaa, pahaa, / mikä onnen olemusta, sydänjuurta sahaa." ... "Etsi ehot esikuvat, / valmeutta vaali! / Yhteiskunta ylähäinen / määrä on ja maali."*³⁷

Joidenkin runojen otsikko ilmaisee sen, kenelle se on suunnattu. *"Urheilija-neitosille"* osoitetussa runossa varoitellaan metaforisesti "elon meren" synkkyydestä ja kehoitetaan ohjaamaan "purren suunta valtavalohon".

*"Ah, jo syttyy tähti kaukorannalla, / ylle syvyyden se heittää
hehkunsa. / Elon meri synkkä, myrskyinen se lie, / neitonen, sun
haaksi hauras sinne vie. / Toki katsees nosta halki pimennon, /
ohjaa purtes suunta valtavalohon. / Neito nuori, suontes voima
uhkuu, / usko kaunis yksin kauvas kuljettaa."*³⁸

Osa sosiaalisen kontrollin kehotuksista on varsin abstrakteja ja samalla hyvinkin kohdennettuja. *"Hei vaan"* -runossa lasta kehoitetaan kasvamaan ja nousemaan aurinkoon asti ja lopuksi tyttöselle tunnustetaan vanhempien rakkautta.

*"Lapseni, kasva ja nouse aurinkoon asti! / Ilo ja elämä valloita, –
me rakastamme sua. / Olet lapsi, tyttöni, sinisilmäkukka, / isän
ilo, äidin rakkahin aarre ja kulta."*³⁹

Työläisnaisten Urheilulehdestä poimitussa aineistossa on tietenkin myös kehotuksia liikkumaan. *"Hei vaan"* -runossa perustellaan hiihtämään ryhtymistä pian väistyvällä talvella.

*"Hei vaan – ulos suksille joutuiseen, / ei ijäti valkoista lunta.
/ Pois huolet – hetkeksi edes vaan – / Hei – suksille hei! / Pian
talvi on kaukaista unta."*⁴⁰

Yksittäisiin lajeihin kehottamisen sijaan runoissa korostetaan liikkumisen yleisempiä terveysvaikutuksia. Toimintoihin mukaan tulemalla kalpeus väistyy ja ruumiista tulee terve. Näin myös ”kevenee elon tie”. Runon sulkuihin laitettu alaotsikko (Syrjässä olevalle toverille) viestii sen suuntaamista toimintojen ulkopuolisille.

”Tule mukaan sisko, / käy kanssamme, / teemme ruumiista terveen kerta. / Tule sisko! – älä arka sä oo, / meissä samaa on työläisverta. // Oi sisko – sä kalpea toveri, / älä pyyntöäin pois heitä, / me tahdomme jakaa sun taakkasi / ja keventää elosi teitä!”⁴¹

”Eräälle toverille” -runossa puolestaan kehoitetaan jo mukana olevaa toveria pysymään mukana toiminnoissa. Perusteluiksi esitetään sielun nuoruuden ja ruumiin liikunnan kaippu.

”Sä ystävä ja toveri / et voi sä jättää meitä, / sun sielus janoo nuoruutta / ja ruumiisi sen liikuntaa / ne kauneutta kaipaa, / siks’ alkamaasi tietä älä heitä.”⁴²

Aineistosta on poimittavissa joitakin suoranaisia poliittisia kehotuksia seuraavaan tapaan:

”Nyt, työläisjoukko, uurnille / jok’ astu ainokainen! / Ei tällä kertaa nukkua / sais’ ykskään mies tai nainen. // Siis, työläisjoukko, uurnille / suljetuin rivein, rinnan! / Tää kerta nyt, jos milloinkaan, / tok’ maksaa tämän vai- van.”⁴³

Poliittiset kehotukset jakaantuivat sikäli kahtia, että yleisen vaalikäyttäytymisen lisäksi ohjeistuksessa saattoi olla kyse myös Työväen Urheiluliiton sisäisestä, ajoittain hyvinkin ankaraasta valtakamppailusta.

Urheilun hyvän kertomukseen kiinnittyminen

Työläisnaisten Urheilulehden runoissa urheilun hyvän kertomuksen avainsanoista ei ole puutetta. Seuraavassa lyhyessä aineistonäytteessä ennätyksen saavuttaminen kiinnittyy vaivattomasti kauneuteen.

*"Uus ennätys ehomman vuoksi! / on mittelön mieluisa määrä. /
Uus ennätys! Kauneus voittoon! Saa väistyä ruma ja väärä."44*

Voiton saavuttamiseen liittyy myös urheus ja uljuus, jotka luonnehtivat reipasta ja rohkeaa urheilijajoukkoa.

*"Vaivat ei vaivuta, kumohon kaada, / huolet ei horjuta vasta.
/ Urheus, uljaus voitosta voittoon / vienyt on inehmon lasta.
// Kutsuvi, kutsuvi luminen luonto, / äyräitä, rinteitä riittää. /
Reipas ja rohkea urheilijajoukko / Pohjolan talvea kiittää."45*

Ruumiin ja hengen sopusointuisuus on ollut työläisurheilun tavoitteellisuutta jo liiton perustamisesta lähtien. "Laulu ruumiinkulttuurille" -runossa "tarmo ruumiin" ja "ruumiin henkinen" aikaansaavat "terveen ihmisen". Viime kädessä syntyy usko uuteen ihmiseen ja kerrassaan uuteen maailmaan.

*"Me teemme tiemme elämään kuin nuoret leijonat / ja askeltemme jäljet on niin varmat, valoisat. / On hengen tarmo ruumiin ja ruumiin henkinen, / ne tervehinä tekevät meist' terveen ihmisen. // Me oomme askel elämän ja usko tulevan / jälkeemme uuden ihmisen ja uuden maailman. / Me käymme kohti elämää vuoks' näiden unelmain / kuin luomisriemun korkean sen eessä avistain."*⁴⁶

Urheilun hyvän kertomuksen ilmaiset sävyttyvät sukupuolisesti, sillä runoissa mainitaan toistuvasti tytöt ja heihin liitettyjä ominaisuuksia. *"Kauneudelle"* -runossa ei ole säästetty sanoja, sillä kuvailevien adjektiivien kirjo on runsas: siivekäs, ihmeellinen, sorja, notkea, joustava, kevyt, ihana, kirkas. Kauneuden ylistyksessä päädytään peräti "uudestisyntyneeseen jumalattareen".

*"Ja koko kaikkeutta hurmaten herää / sävel siivekäs, ihmeellinen. / Sen keinussa kilpaa elää / sorja, notkea, joustava kevyt, kukkiva ihminen, / tyttö tulen ihanimman / silmät kirkasta riemua liekehtien, / povi terveesti kohoillen / kuin uudestisyntynyt jumalatar / ois valkoisin siivin ilmestynyt / tänne kauneuden karkeloon."*⁴⁷

Jo otsikoista on monesti luettavissa, kenestä runossa on kyse. Sekä runossa *"Urheilijatyttö"* että *"Valon tyttäret"* -runossa kuvataan kyseisten roolien piirteitä.

"Urheilutyttö on raitis kuin aamutuuli / ja poskensa uhkuvat punaista verta! / Häll' hymys on viehkeä vallaton huuli, / kun myrskyjen viimat hän voittavi kerta. // Urheilutyttö on reipas,

varma ja vakaa, / vartensa kukkien kanssa kilpaa versoo. / Hän loistaa kuin säde hämärän takaa, / hän muistuttavi värirunsasta kevätperhoo! // Urheilutyöllä on povessa linnun laulu / ja suvisen öiden kiehtova hohtavuus, on hällä helisevä, hellä nauru, / on käsissään tulevien aikojen onnekkuus.”⁴⁸

”He kisatyttöjä / ovat riemukkaita. / Ei huolta heillä, / ei pilvet paina. / On askel riemuisa, reipas näillä / ja silmä kirkas, mi vain on heillä / mi valon kentillä riemuitsee / ja kisa-leikissä iloitsee.”⁴⁹

Voimistelijatyttöseksi ei kasveta ilman vaivannäköä, vaan sellaiseksi tullaan ”työn tomuista” valoon nousten aatettakaan unohtamatta. Aate itse asiassa tuottaa kantajansa kauneuden.

”Tämä tyttö voimistelijatyttönen on, / työn tomuista noussut valohon. / Sä tunnetko aatetta jalompaa, / mi kantajaansa noin kaunistaa? / Sä omaksu itselles’ aate tää, / käy jaloa viljaa kylvämään. / Sitä viljaa ei kaada hyisinkään halla, / se päänsä voi nostaa lumenkin alta.”⁵⁰

Eläinmetaforan käyttäminen ei ole harvinaista kuvattaessa ihmisten toimia. ”Eräälle kylmäveriselle” -runossa rinnastuksella kilpikonnan kuvataan ihmisen introverttiutta.

”En tahdo olla niin kuin kilpikonna, / en vetäytyä kuoren suojaan. / Mut tietäni mä kuljen huoletonna, / jos iskun saan, myös itse sivallan.”⁵¹

Kokemusyhteisöllisyyden vaalinta

Yhteinen tekeminen ja karttavat kokemukset synnyttävät yhteisöllisyyttä. Etenkin järjestöissä ja niiden toimintatiloissa ihmisten keskinäissuhteet syvenevät ja muodostuu ystävyys-suhteita, jotka saattavat olla hyvinkin pitkäaikaisia. Runoissa yhteisöllisyys ilmenee yhdessä asetettuina tavoitteina, vaikkakin päämäärät olisivatkin esitetty abstraktisti ”paremman päivyen paisteena” ja ”väärän väistymisenä varjoineen.

”Veljeys, vapaus valoa luopi, / työväen tunteita tulkitaan; / oikean puolesta vääryyttä vastaan / innolla kunnolla kamppailaan. // Voittaen kuljemme, uskoen, toivoen / paremman päivyen paisteeseen. / Kerran on kevät ja kerran on vappu, / väärä on väistynyt varjoineen. // Veljeys, vapaus valoa luopi / – työväen joukot ne juhlivat. / Liehuvat liinat ja väikkyvät värit, / köyhien kasvot on kirkkahat.”⁵²

Runoissa alleviivataan yhteisöllisyyttä ilmaisemalla asiat monikon ensimmäisessä persoonassa. Näin myös ponnistelut ”ylös yöstä orjuuden” tuntuvat yhteisiltä.

”Orja miehet, orja naiset / joukot suuret tuskan hien. / Vaihtuu kruunut tappuraiset / kunniahan laakerien! / Sepeleet jo ansaitsemme / vapauden sorjuuden. / Veljemme ja sisaremmet, ylös yöstä orjuuden.”⁵³

Yhteisöllisyyttä vahvistetaan myös vakuuttamalla pysyvää ystävyys- ja uskollisuutta.

*"Minne tiesi viekin, ystäväin, / minä aina kanssasi kuljen näin.
/ Ilon päivinä ja surunkin / seuraan sua tahtis askelin. / Yhtä
uskollista toista et / löydä, vaikka kuinka etsinet."*⁵⁴

Juhlat ovat järjestötoiminnan kohokohtia ja tuottavat tavanomaisesta poikkeavia kokemuksia. Seuraavassa aineistolainauksessa punalipun ääreen saavutaan nimenomaan siskoina:

*"Kaukaa saavuimme juhlahan suureen, / siskoina liityimme punalipun juureen, / mi joukkoonsa kutsuen, innoin johti, / yhteistä jaloa päämäärää kohti. // Tunsimme sielussa intoa, tulta; / voimaa saimmehan uutta sulta, / uskoa aattemme voittoon suureen / ja toivoen katsoa tulevaisuuteen."*⁵⁵

Työväenkuulttuurin sisällöt ovat kulkeneet järjestöstä toiseen. Näin ollen Työläisurheilijattaren marssi -runossakin saatetaan vannon veljeyden nimiin.

*"Ja kerran löydetään leikistä, työstä / kun herjat herrat ei raatajaa ryöstä, / elon ainoa onni, kultaa kalliimpi, / kun ihmiset kaikki yhtyvät veljiksi."*⁵⁶

Työläisnaisurheilun yhteisöllisyyden synnyttäjänä Pajulahden voimistelukoti nousi sangen keskeiseksi kokemustilaksi. Lukuisissa tarkastelemissani lehdissä Pajulahdessa otetut kuvat viestivät iloisesta yhteisöllisestä tunnelmasta. Kuvissa muun muassa ollaan alastomina saunassa, pestään pyykkiä, voimistellaan tai lepäillään auringonpaisteessa. Myös runoissa Pajulahden yhteisöllisyyttä synnyttävä merkitys havainnollistuu.

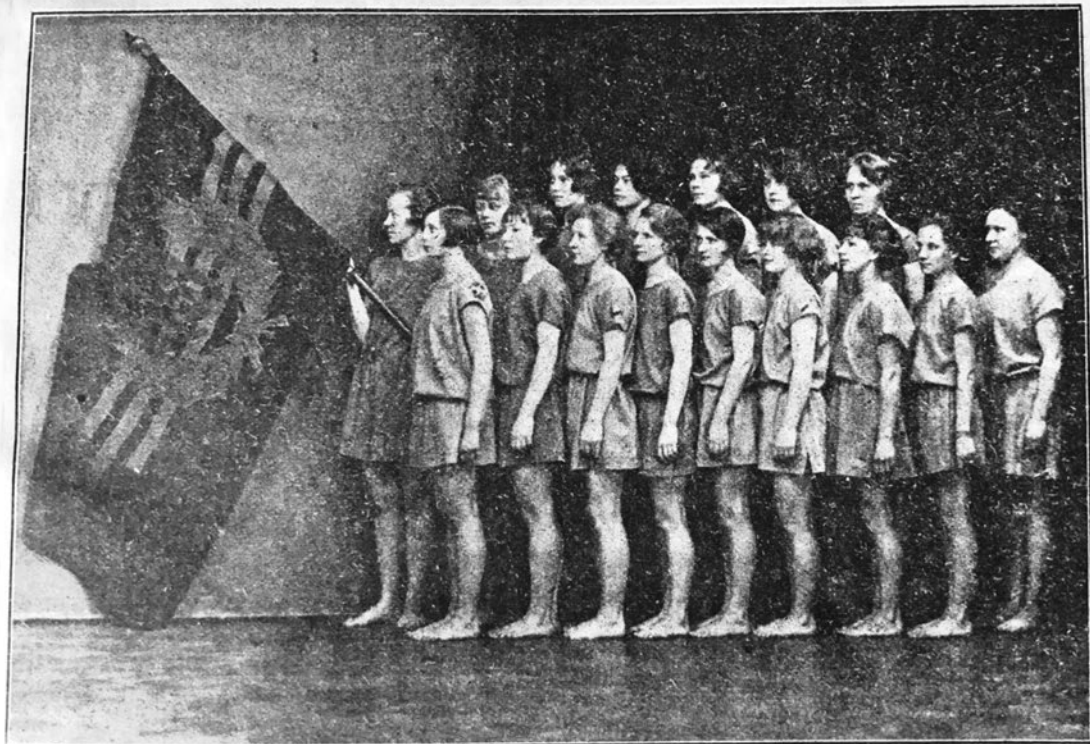

TUL:n naisten äänenkannattaja

N:o 1 — 1929

TAMMIKUU

8:s vuosikerta

KÄY JOUKKOHON!

»Käy joukkohon ystävä, vieraskin,
sama meillä usko ja henki,
sama toivo ja luottamus yhteinen,
sama rakkaus lapsihin kurjuuden
ja sieluhun sortunehenki. —
Käy joukkohon, käy joukkohon:
sama meillä on usko ja henki.

Me toivomme onnea ihmisten,
jalo uskomme, suuri on, pyhä;
me sydämen raittihin riemuihin,
ilomieliin ja nuoriin sieluihin
vaan uskomme, luotamme yhä. —
Käy joukkohon, käy joukkohon:
jalo, matkamme määrä on, pyhä».

Kuvassa Työväen Urheiluliiton 10-vuotisjuhlassa Helsingissä tammikuun 27 p:nä leikkejä ja voimistelua esittävä joukkue.)

Työläisnaisuutta ja naisten liikuntaidentiteettiä tuotettiin niin sanoin kuin kuvinkin. Molemmassa ilmaisumuodoissa korostettiin joukkovoimaa ja yhteisöllisyyttä.

*"Oli kerran Pajulahden mailla / iloinen joukko huolta vailla, / ei heitä elämän rikkeet paina, / vaan raikkaana kaikuu laulunsa aina."*⁵⁷

Useat aineiston runot on laadittu kronikoiksi, joissa kerrataan Pajulahdessa tapahtunutta ja kohdattuja henkilöitä. Voimistelukodin valmistuminen ja sen pyörittäminen oli mittava voimainponnistus. Naistoiminnan aktivoinnin kannalta voitiin kirjoittaa, että Pajulahti "vie meidät onneen ja aurinkoon".

*"Pajulahti – rakas meille sä oot / viet meidät sä onneen – aurinkoon. / Tulee kevät ja kesä kaunoinen. / Sinä elät. / Sun porttisi valkoinen / oi, silloin meille se avoin on!"*⁵⁸

Yhteisiä kokemuksia synnytetessä Pajulahdesta ryhdyttiin puhumaan TUL:n naisten urheilukotina. Juuri koti metaforana on omiaan luomaan kokemusyhteisöllisyyttä. Seuraava lainaus osoittaa myös sen, miten Pajulahden katsottiin mahdollistavan aatteellisen kasvatuksen.

*"Suuri aate se meitäkin tiellämme johti, / vei suoraan tänne kotia kohti. / Täällä on nouseva aattemme kukkaan, / Isonkukkasen lupauksen mukaan."*⁵⁹

Suoranaisia urheilulajirunoja aineistossa on ainoastaan muutama. Kolmen lajirunon lukija vakuuttuu, kuinka urheilun lajitoiminnatkin synnyttävät yhteisöllisyyttä. Uimari-marssissa rohkein vedoin jätetään "jälkehen orjuus ja kurjuus musta".

*"Hei, vaikka ei meille hymyile kedot / ja vaikka on rikkailla satujen saaret. / On meillä uimarin uljahat vedot, / ja välkkyvät aallot kuin sateen kaaret. / Ne riemua lupaa ja sovitusta, / jää jälkehen orjuus ja kurjuus musta. / Jo vaahtopäät kasvoille pärsähtää, / vesi vapaa vapaasti heläjää. / Työn tyttäret, sylihin raittiin veen / se orjuudesta vie vapauteen."*⁶⁰

Rajapalloilijan laulun sanat todistavat urheilulajin kasvatuksellista ja samalla yhteisöllistä voimaa. Pelin myötä heikko ja voimaton saa voimansa. Kädet kädessä "isku-joukkona rynnistämisen" on omiaan luomaan me-henkeä, synnyttämään kokemuksia ja rakentamaan yhteisöllisyyttä.

*"Hei, voimalla iskujen ponnen, / me voitamme elämän onnen. / Nyt nainen heikko ja voimaton / jo voimansa saanut on! / Ei enää me näännytä loukkohon, / me käännytään hyökkäysjoukkohon. / Kädet käsihin siskot ja eteenpäin / isku-joukkona rynnistään."*⁶¹

Hiihtäjän marssissa vannotaan meidän joukkomme nimiin. Punaisella mustan peittäminen viittaa työväenliikkeen kamppailuun nousevaa äärinationalismia vastaan.

*"Siellä missä aamun armas valo, / syttyy niin kuin heljä tulipalo, / maailman yli punasäteet heittäin, / punaisella mustan peittäin. / Meidän joukko lailla airueen / johtaa uudet joukot vapauteen!"*⁶²

Johtopäätökset

Työläisurheilijan identiteetin rakentamisessa runot painottavat vahvasti kahta seikkaa. Ensinnä työläisurheilijoiden luokka-asema nousee vahvasti esille. Ilmaukset sorrosta ja alistetusta asemasta viittaavat työväestön alistettuun yhteiskunnalliseen asemaan. Samalla heikko asema kääntyy luokkataisteluksi, jonka myötä halutaan päästä sorrosta ja metaforisesti ilmaisten yhteisvoimin kulkea valoa päin.

Toiseksi runoissa puhutellaan kohdennetusti naisia, mihin viittaavat ilmaisut tytöistä, tyttäristä ja sisarista. Naisten alisteinen asema liitetään kuitenkin ennen kaikkea luokka-asemaan. Luokkataistelussa naisille asettuu erityinen tehtävä. Yhteisvoimin naisten toimin määränpääksi paikantuu ”onnellinen ihmisyyς”. Sinällään naisten vahvan aseman korostaminen ei ole yllättävää, onhan kyseessä nimenomaisesti naisten oma julkaisu. Naisidentiteetin rakentamista on varmasti sekin, että halutaan olla omaleimaisia ja erottautua miesten kilpaurheilun tavoitteellisuudesta.

Työläisnaisten Urheilulehden runoissa näkyvässä sosiaalisessa kontrollissa tavoitellaan yleisesti tervettä ja hyvää elämää, mihin päästään niin voimistelemalla ja urheilemalla kuin osallistumalla järjestöorientoihin. Runoissa kehoitetaan varsin suorasukaisesti välttämättään turmiollista elämää kuten tupakointia ja alkoholin juomista. Ruman ja pahan karttamista edesauttavat sopivat esikuvat, jotka löytyvät reippaista urheiluvista naisista.

Runojen sosiaalinen kontrolli on vahvan puhuttelevaa. Lukijoille annetaan suoranaisia ohjeita suotuisaksi katsotusta elämästä. Suostuttelevan ja pelottelevankin kontrollin voi tulkita oman aikansa hyvinvointiopastukseksi ja luokkalähtöiseksi moraalikasvatukseksi. Runoissa kehoitetaan lukijoita voimiste-

lemaan ja urheilemaan, joskin yksittäisiin urheiluihin innostaminen rajautuu muutamiiin lajeihin.

Runojen kirjoittajat eivät ole säästelleet urheilun hyvän kertomuksen avainsanoja. Runojen merkitys onkin juuri siinä, että ne kykenevät metaforisesti kuvaamaan sitä, mikä on suositeltavaa käyttäytymistä. Verrattuna yleisempään urheilun hyvän kertomukseen työläisurheilijanaisten runoissa painottuu voimisteluun ja ruumiinkasvatukseen liittyvä esteettisyys ja rytmillisuus. Tällöin naisurheilun hyvän kertomuksessa vannotaan kauneuden, sorjuuden, notkeuden ja joustavuuden nimiin. Sukupuoliulottuvuutta kirkastetaan terveesti kohoavasta povesta ja peräti uudestisyntyvästä jumalattaresta.

Urheilun hyvän kertomus vakuuttaa niin toiminnoissa mukana olevat kuin ulkopuolisetkin toiminnan merkittävydestä. Työläisnaisten Urheilulehden sanomassa tällainen vakuuttelu on vahvasti läsnä. Ymmärrettävää tämä on sikäli, että julkaisun toimittajat edustivat TUL:n naistoiminnan johtotasoa. Näin oli siitakin huolimatta, että runojen kirjoittajina oli kaiketi seurasollakin toimineita naisia. Esimerkiksi kronikanomaiset runot Pajulahden tapahtumista näyttävät olleen voimistelukodin kurssilaisten kirjoittamia.

Kokemusyhteisöllisyyttä runoissa on tuotettu eräällä tavoin kerroksittain. Suoranaiset liikunnalliset aktiviteetit tuottavat iloa, riemua ja elämyksiä, jotka jäävät mieliin kokemuksina. Esimerkiksi rajapallosta runoiltaessa ”voimalla iskujen ponnen, voi voittaa elämän onnen”. Liikkumalla heikko ja voimatonkin nainen voimaantuu, mikä on luonnollisesti merkittävää yhteisöllisesti tuotettua kokemuksellisuutta.

Toisaalta kokemusyhteisöllisyyttä tuottaa myös järjestöllinen kiinnittyminen, johon sisältyy myös aatteellista tavoitteellisuutta. Oman voimistelukodin merkitys ilmenee lukuisina kronikanomaisina runoina. Jo Pajulahdessa vietetyn ajan

jälkeen kirjoitetut lämminhenkiset muistelut ovat sinällään kokemusyhteisöllisyyden dokumentaatiota. Tämän artikkelin tehtävänä ei ole julkaisujen valokuvien analysointi. Kuitenkin jo kuvien silmäily osoittaa, että niiden valinnassa on painotettu kokemuksellisuutta. Tästä viestivät esimerkiksi kuvat saunojista, yhteisistä voimisteluharjoituksista, työnteosta yhteiseksi hyväksi tai lempäilystä auringonpaisteessa.

Tässä artikkelissa menetelmällisenä ratkaisuna toimii teemojen luokittelu identiteetin rakentamiseen, sosiaalisen kontrollin kehotuksiin, urheilun hyvän kertomuksen ilmentymiin ja kokemusyhteisöllisyyden synnyttämiseen. Aineiston analyysi osoittaa teemojen päällekkäisyyden ja osin myös niiden painotukset. Runojen sisällöistä nousee voimakkaimmin esille työläisnaisidentiteetin rakentaminen, jota sosiaalisen kontrollin toimet, urheilun hyvän kertomuksen ilmaisut ja kokemusyhteisöllisyyden tuottaminen palvelevat. Runojen julkaisemisen ajoittuminen niin sanotulle järjestökulttuurin kaudelle selittää myös työläisnaisurheilijoiden runouden kiinnittymistä niin työväenliikkeen järjestökulttuuriin kuin kirjalliseen työväenkulttuuriin.

Työläisnaisten Urheilulehti mahdollistaisi toki muidenkin sisältöjen kuin runojen tutkimisen. Julkaisun muiden tekstien ja kuvien analysointi tuottaisi ymmärrystä omaleimaisesta liikuntakulttuurin osa-alueesta ja toimijakentästä. Runojen osalta olisi kiinnostavaa selvittää kirjoittajien taustoja. Näin saattaisi selvittää, mitä järjestötasoa – johtajia, organisaattoreita vai seuratason toimijoita – kirjoittajat edustivat.

Tutkimisen väarti olisi sekin, miten työläisnaisurheilijat asemoituivat koko Työväen Urheiluliiton toimintoihin. Vertailevalla tutkimusotteella ja laajemmalla aineistolla saattaisi hakea vastauksia kysymykseen siitäkin, missä määrin työläisnaisurheilun identiteetti, sosiaalinen kontrolli ja yhteisöllisyys poikkesivat porvarillisesta naisurheilusta. Joka tapauksessa lii-

kunta- ja urheiluhistorian yleisesitysten rinnalle kaivattaisiin kohdennettumpia katseita, jotka valaisisivat menneen liikunta-kulttuurimme moniäänisyyttä.

Lähteet

Burdof, Dieter 1997. Einführung in die Gedichtanalyse. Metzler. Stuttgart.

Hall, Stuart 1999, 39. Identiteetti. Vastapaino. Tampere.

Hentilä, Seppo 1982. Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944. Karisto. Hämeenlinna.

Hentilä, Seppo 2019. TUL liikuttaa, kasvattaa, vaikuttaa: Suomen Työväen Urheiluliitto 1919–2019. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

Hökkä, Tuula 1991. Mullan kirjoitusta, auringon savua: näkökulmia Eeva-Liisa Mannerin runouteen ja sen modernistisuuteen. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 533. Helsinki.

Ilmanen, Kalervo, Itkonen, Hannu, Matilainen, Pertti & Vuolle, Pauli 2004. Urheilun julkisuuskuva. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaali-tieteiden laitos. Tutkimuksia 1/2004.

Itkonen, Hannu 1996. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Gaudeamus. Helsinki.

Itkonen, Hannu 1997. Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vares, V. (toim.) Urheilu ja historia. Turun Historiallinen Arkisto 51. Turku.

Itkonen, Hannu & Knuuttila, Seppo 2021. Saat, jos voitat – Urheilupuheen ikaikaiset lupaukset tekoina ja kokemuksina. Teoksessa Roiko-Jokela, H., Roiko-Jokela, T. & Jakosuo, H. (toim.) Kolikon kaksi puolta. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2021. Jyväskylä.

Itkonen, Hannu & Nevala, Arto 1992. Tarmon tarina. Varkauden

Tarmon kahdeksan vuosikymmentä. Koivu & Tähti. Jyväskylä.

Itkonen, Hannu & Pirttilä, Ilkka 1992, 59. Sosiologian palapeli. Kustannuskiila. Kuopio.

Keskinen, Lauri 2011. Seura tekee kaltaisekseen: Poliittinen sosialisatio varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun. Turun yliopisto. Turku.

Knuuttila, Seppo 2010, 19–31. Tutkimusaineistojen muodostaminen. Teoksessa Pöysä, J., Järviluoma, H. & Vakimo, S. (toim.) Vaeltavat metodit. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito VIII. Joensuu.

Kurkela, Vesa 1983. Taistojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin: Varkautelaiset työväeniltamat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella. Työväen musiikki-instituutin julkaisuja 2. Jyväskylä.

Laine, Leena 2000. Työväen Urheiluliikkeen naiset. Otava. Helsinki.

Malkki, Liisa 2012. Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Vastapaino. Tampere.

Nevala, Seija-Leena (2019). Pikkulotat ja Sotilaspojat kokemusyhteisöinä toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Teoksessa Annola, J., Kivimäki, V. & Malinen, A. (toim.) Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen. Vastapaino. Tampere.

Wright, Erik Olin 2023. Kuinka olla antikapitalisti 2000-luvulla. Vastapaino. Tampere.

Viitteet

- 1 Laine, Leena 2000, 10. Työväen Urheiluliikkeen naiset. Otava. Helsinki.
- 2 Hentilä, Seppo 1982, 67–68. Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944. Karisto. Hämeenlinna.
- 3 Hentilä, Seppo 2019, 17–19. TUL liikuttaa, kasvattaa, vaikuttaa: Suomen Työväen Urheiluliitto 1919–2019. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- 4 Laine, Leena 2000, 43.
- 5 Laine 2000, 21–22.
- 6 Laine 2000, 39–40.
- 7 Laine 2000, 44.
- 8 Itkonen; Hannu 1996, 218–219. Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Gaudeamus. Helsinki.
- 9 Kurkela, Vesa 1983, 50–53. Taitojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2. Jyväskylä.
- 10 Itkonen & Nevala 1992, 75–77. Tarmon tarina. Varkauden Tarmon kahdeksan vuosikymmentä. Kouv & Tähti. Jyväskylä.
- 11 Ks. esim. Burdof, Dieter 1997. Einführung in die Gedichtanalyse. Metzler. Stuttgart; Hökkä, Tuula 1991. Mullan kirjoitusta, auringon savua: näkökulmia Eeva-Liisa Mannerin runouteen ja sen modernistisuuteen. Suomalaisen Kirjallisuuden seuran toimituksia 533. Helsinki.
- 12 Laine 2000, 104–105.
- 13 Knuuttila, Seppo 2010, 19–31. Tutkimusaineistojen muodostaminen. Teoksessa Pöysä, J., Järviluoma, H. & Vakimo, S. (toim.) Vaeltavat metodit. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. Kultaneito VIII. Joensuu.
- 14 Ks. Fukuyama, Francis 2020. Identiteetti. Arvostuksen vaatimus ja kaunan politiikka. Docendo. Jyväskylä.
- 15 Hall, Stuart 1999, 39. Identiteetti. Vastapaino. Tampere.
- 16 Wright, Erik Olin 2023, 149–152. Kuinka olla antikapitalisti 2000-luvulla. Vastapaino. Tampere.
- 17 Itkonen, Hannu & Pirttilä, Ilkka 1992, 59. Sosiologian palapeli. Kustannuskiila. Kuopio; Itkonen, Hannu 1997, 204–205. Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vares, V. (toim.) Urheilu ja historia. Turun Historiallinen Arkisto 51. Turku.

- 18 Keskinen, Lauri 2011. Seura tekee kaltaisekseen: Poliittinen sosialisatio varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun. Turun yliopisto. Turku.
- 19 Ilmanen, Kalervo, Itkonen, Hannu, Matilainen, Pertti & Vuolle, Pauli 2004, 19. Urheilun julkisuuskuva. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia 1/2004.
- 20 Itkonen, Hannu 2017, 206–215. Tuskin etanaa elävämpi. Urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vares, V. (toim.) Urheilu ja historia. Turun Historiallinen Arkisto 51. Turku.
- 21 Malkki, Liisa 2012, 160–163. Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Vastapaino. Tampere.
- 22 Nevala, Seija-Leena 2019, 400; 424. Pikkulotat ja Sotilaspojat kokemusyhteisöinä toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Teoksessa Annola, J., Kivimäki, V. & Malinen, A. (toim.) Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen. Vastapaino. Tampere.
- 23 Ks. Itkonen, Hannu & Knuuttila, Seppo 2021, 36–36. Saat, jos voitat – Urheilupuheen ikaikaikaiset lupaukset tekoina ja kokemuksina. Teoksessa Roiko-Jokela, H., Roiko-Jokela, T. & Jakosuo, H. (toim.) Kolikon kaksi puolta. Suomen Urheiluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2021. Jyväskylä.
- 24 Työläisnaisten Urheilulehti 1929/4, 72. Jatkossa lyhenteellä TNUL.
- 25 TNUL 1931/1, 3.
- 26 Yhtäkään eniten runoja kirjoittanutta naista ei löydy Seppo Hentilän TUL:n historian ensimmäisen osan, eikä myöskään Leena Laineen Työväen urheiluliikkeen naisten historian kirjoituksen henkilöhakemistosta. Irja Määtän tiedetään olleen TUL:n kiertävä järjestäjä, joten hänellä on ollut väistämättä tiivis kosketus seuratason toimintoihin.
- 27 Laine 2000, 110–111.
- 28 TNUL 1929/2, 33–34; 10-vuotiaalle Työväen Urheiluliitolle.
- 29 TNUL 1931/4, 63; Toukokuun laulu.
- 30 TNUL 1930/4, 59; Soihtu.
- 31 TNUL 1929/5, 89; Työläisurheilijattaren marssi.
- 32 TNUL 1930/4, 53; Vappu-sonetti.
- 33 TNUL 1930/3, 39; Väki meidän ei sortua saata.
- 34 TNUL 1930/4, 65; Kevään keijut, voimistelkaa.
- 35 TNUL 1930/10, 181; Yhteistyö.

- 36 TNUL 1929/1, 1; Käy joukkohon!
- 37 TNUL 1929/7, 132; Nuoruus.
- 38 TNUL 1929/11–12, 27; Urheilija-neitosille.
- 39 TNUL 1930/10, 164; Pikku Irjalle.
- 40 TNUL 1931/3, 46; Hei vaan!
- 41 TNUL 4/1931, 59; Oi sisko (Syrjässä olevalle toverille).
- 42 TNUL 1931/11, 189; Eräälle toverille.
- 43 TNUL 1930/9, 145; Taas uurnille!
- 44 TNUL 1929/1, 2; Uudelle vuodelle.
- 45 TNUL 1929/3, 45; Reipas ja rohkea urheilujoukko.
- 46 TNUL 1930/6, 90; Laulu ruumiinkulttuurille.
- 47 TNUL 1929/6, 103; Kauneudelle.
- 48 TNUL 1929/6, 105; Urheilutyttö.
- 49 TNUL 1930/2, 17; Valon tyttäret.
- 50 TNUL 1930/3, 41; Voimistelijatytölle.
- 51 TNUL 1931/1, 7; Eräälle kylmäveriselle.
- 52 TNUL 1929/4, 62; Työväen joukot ne juhlivat.
- 53 TNUL 1930/1, 2; Uuden vuoden tervehdys.
- 54 TNUL 1929/1, 19; Varjo.
- 55 TNUL 1931/8, 138; Juhlamieltä.
- 56 TNUL 1929/5, 89; Työläisurheilijattaren marssi.
- 57 TNUL 1929/8, 149; Juttua Pajulahden toiselta kurssilta.
- 58 TNUL 1931/1, 9; Pajulahdelle.
- 59 TNUL 1929/11–12; Pajulahti TUL:n naisten urheilukoti.
- 60 TNUL 1929/7, 127; Uimari-marssi.
- 61 TNUL 1929/8, 141; Rajapalloilijan laulu.
- 62 TNUL 1929/11–12, 1; Hiihtäjän marssi.

Tero Matkaniemi

■ Iisalmen Uimarit – yhteisöllisyyden ja menestyksen rakentaja vuosina 1945–1979

Iisalmi sai kaupunkioikeudet vuonna 1891 ja kasvoi ripeästi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Samalla liikunta- ja urheilukulttuuri alkoivat vähitellen nivoutua osaksi kaupungin yhteiskunnallista ja kulttuurista kehitystä. Sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat loivat laajan harrastajapohjan, josta kasvoi vahva kivijalka iisalmelaiselle urheilun kansalaistoiminnalle. Aikuistuessaan he eivät ainoastaan jatkaneet harrastustaan, vaan ottivat vastuuta valmentamalla, ohjaamalla ja johtamalla. Näin he rakensivat perustaa paitsi suomalaiselle uintikulttuurille myös vapaaehtoisuuteen perustuvalle seuratoiminnalle, jonka vaikutus näkyy yhä seurojen arjessa.

Urheiluseuroista tuli olennainen osa Iisalmen kulttuurista rakennetta. Suosituinta lajeja olivat jalkapallo, jota pelattiin PK-37:ssä ja työläisseura Iisalmen Pallo-Veikoissa, sekä hiihto ja yleisurheilu, joita harjoitettiin porvarillisessa Iisalmen Visassa ja Iisalmen Työväen Urheilijoissa. 1940-luvulla myös uinti alkoi

saada pysyvää jalansijaa, erityisesti vuonna 1945 tapahtuneen hukkumisonnettomuuden seurauksena.

Tuolloin kaupungin uimarannalla menehtyivät 9-vuotias Hanna Pentikäinen ja 8-vuotias Rauni Kononen. Tapaus järkytti koko yhteisöä ja herätti laajaa huolta uimataidon puutteesta.¹ Onnettomuus sai veturinkuljettaja Kauko Korhosen toimimaan. Kuopiosta Iisalmeen muuttanut Korhonen oli osallistunut aiemmin uimaseuratoimintaan ja päätti perustaa seuran, jonka tarkoituksena olisi tarjota iisalmelaisille lapsille mahdollisuus oppia uimaan, harjoitella hengenpelastustaitoja ja osallistua kilpailutoimintaan.²

”Hommasin mallisäännöt Kuopion Uimaseurasta ja järjestin perustavan kokouksen Hallin kahviossa”, Korhonen muistelee. ”Ennen sitä menin Visan miehen, rautakauppias August ’Aku’ Räihän, puheille ja kysyin hänen mielipidettään uimaseuran perustamisesta. Räihä kannusti, että ’sen kun rupeat vaan perustamaan.’” Näin sai alkunsa Iisalmen Uimarit, joka tarjosi lapsille turvallisen ympäristön oppia uimataitoa ja samalla vahvasti paikallista yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Toiminta alkoi vaatimattomissa olosuhteissa: uimala koostui aluksi laiturin vierisestä lavasta, ja kääntöpaikkana toimi Olviltä lainattu proomu. Myöhemmin rakennettiin Simonojan uimala, jossa oli kiinteä lähtölava ja kolmen metrin hyppytorni. Vuonna 1952 valmistunut Haukiniemen uimalaitos toi käyttöön kuusi 25 metrin rataa ja 10 metrin hyppytornin. Puitteet olivat ajalleen poikkeuksellisen modernit.³

Tutkimustehtävä

Tämä artikkeli tarkastelee Iisalmen Uimareiden merkitystä kansalaistoimintauinnin kehittäjänä vuosina 1945–1979. Kyseisenä

ajanjaksona seura kasvoi Iisalmissa merkittäväksi paikalliseksi liikuntakulttuuriseksi toimijaksi, joka juurrutti uintiharrastuksen osaksi kuntalaisten elämäntapaa, perusti toimintansa vapaaehtoistyöhön ja loi perustan kilpauinnin kehittymiselle. 1970-luvun lopulla valmistunut uimahalli mahdollisti siirtymisen aiempaa suunnitelmallisempaan valmennukseen. Samalla seuran toiminta alkoi muuttua, ja 1980-luvulle tultaessa uinnin asema harrastuskentässä kaventui liikuntakulttuurin monipuolistuessa ja uusien lajien noustessa esiin.

Artikkelin tavoitteena on dokumentoida ja selvittää, miten Iisalmen Uimarit muovasi toimintakulttuuria ja saavutti urheilullista ja kasvatuksellista menestystä toimintansa neljän ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Tarkastelun keskiössä on seuran rooli uimataidon edistäjänä, turvallisuuden vahvistajana ja vapaaehtoisuuteen perustuvan seuratoiminnan organisoijana.

Analyysi kiteytyy viiden tutkimuskysymyksen ympärille. Ensinnäkin tarkastellaan, millä tavoin Iisalmen Uimarit vaikutti paikallisyhteisön kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Toiseksi selvitetään, miten seura sopeutui muuttuvaan urheilukulttuuriin ja säilytti keskeiset arvonsa, kuten turvallisuutta korostavan uimataidon. Kolmanneksi analysoidaan, miten uimahallin rakentaminen ja sen mahdollistama ammattimaisempi valmennus muuttivat seuran toimintaa ja laajensivat sen vaikutusalaan niin paikallisesti kuin kansallisesti. Neljänneksi pohditaan, millainen rooli seuralla oli iisalmelaisen identiteetin ja kulttuuriperinteen vahvistajana. Viidenneksi arvioidaan, miten Iisalmen Uimareiden toiminta vaikutti uintitoiminnan ja uimaopetuksen kehitykseen muualla Suomessa.

Oma suhteeni Iisalmen Uimareihin on henkilökohtainen. Seura toimi kasvattajaseuranani vuosina 1980–1989. Vaikka en osallistunut seuran toimintaan artikkelin käsittelemällä aikakaudella, monet sen keskeiset toimijat ovat minulle henkilökoh-

taisesti tuttuja ja elävät muistoissani. Tiedostan näkökulmani subjektiivisuuden ja pyrin tietoisesti kriittiseen tarkasteluun nojautumalla mahdollisimman objektiivisiin ja monipuolisiin lähteisiin.

Tutkimusmenetelmä

Tutkimus perustuu monipuoliseen historiallisten lähteiden käyttöön, joissa yhdistyvät arkistomateriaali, paikallislehdistö ja muistitieto. Keskeisiä lähteitä ovat Iisalmen Uimareiden pöytäkirjat, vuosikertomukset, jäsenluettelot ja kirjeenvaihto, joita täydennetään lehdistölähteillä ja Suomen Uimaliiton aineistolla. Lisäksi artikkeli hyödyntää muistitietoa haastatteluista ja kirjallisista muistelmista, jotka valaisevat seuran sisäistä toimintakulttuuria ja yhteisöllisyyttä.

Menetelmällisesti artikkeli nojaa historian­tutkimuksen laadulliseen analyysiin ja kulttuurihistorialliseen lähestymistapaan. Tapaustutkimuksellinen ote asettaa Iisalmen Uimareiden kehityksen osaksi laajempaa suomalaista liikunta- ja seuratoiminnan historiaa. Lähteiden tulkinta perustuu eri aineistotyyppien vertailuun. Arkistodokumentit, lehdistö ja muistitieto asetetaan rinnakkain, jotta ne täydentävät toisiaan. Näin voidaan arvioida yksittäisten muistojen subjektiivisuutta ja suhteuttaa ne kirjallisesti dokumentoituun aineistoon.

Kirjoittajan oma suhde seuraan tuo tutkimukseen refleksiivisen ulottuvuuden. Tämä henkilökohtainen näkökulma tunnustetaan ja sitä käsitellään tietoisesti lähdekritiikin ja objektiivisuuteen pyrkivän analyysin avulla. Näin artikkeli tavoittelee tasapainoa henkilökohtaisen kokemuksen ja tieteellisen tarkastelun välillä.

Uintikulttuurin kehitys lisäalassa

Liikunnan järjestäytyminen Suomessa sai alkunsa säätyläisten aloitteista jo ennen luokkasidonnaisten järjestökulttuurien muodostumista 1800-luvulla. Tiettyjen lähteiden mukaan 1800-luvun aikana Suomeen perustettiin yhteensä 341 seuraa. Modernin luokkayhteiskunnan myötä jako rahvaan ja herrasväen välillä säilyi, ja urheiluseuratoiminta kietoutui tiiviisti osaksi muita järjestöllisiä rakenteita. Esimerkiksi työläisurheilu organisoitui omiin seuroihinsa osana työväenliikkeen järjestökulttuuria.⁴

Yhteiskunnan rakenteellinen muutos heijastui myös liikuntakulttuurin muotoutumiseen. Uintikulttuurin kehitys oli osa tätä kansalaistoiminnan laajentumista. Suomalainen kansalaistoimintauinti alkoi kehittyä 1800-luvun lopulla erityisesti suurissa kaupungeissa, kuten Turussa, Helsingissä, Vaasassa ja Kuopiossa, joissa perustettiin maan ensimmäiset uimaseurat. Vuonna 1887 perustettu Helsingfors Simsällskap oli pääkaupungin ensimmäinen uimaseura ja tarjosi mallin muille paikkakunnille, jotka pyrkivät vahvistamaan uimataittoa ja liikuntakasvatusta.⁵ Uinnin kansalaistoiminnassa korostuivat kansalaiskunnan, terveyden ja järjestäytyneen vapaa-ajan merkitys.⁶

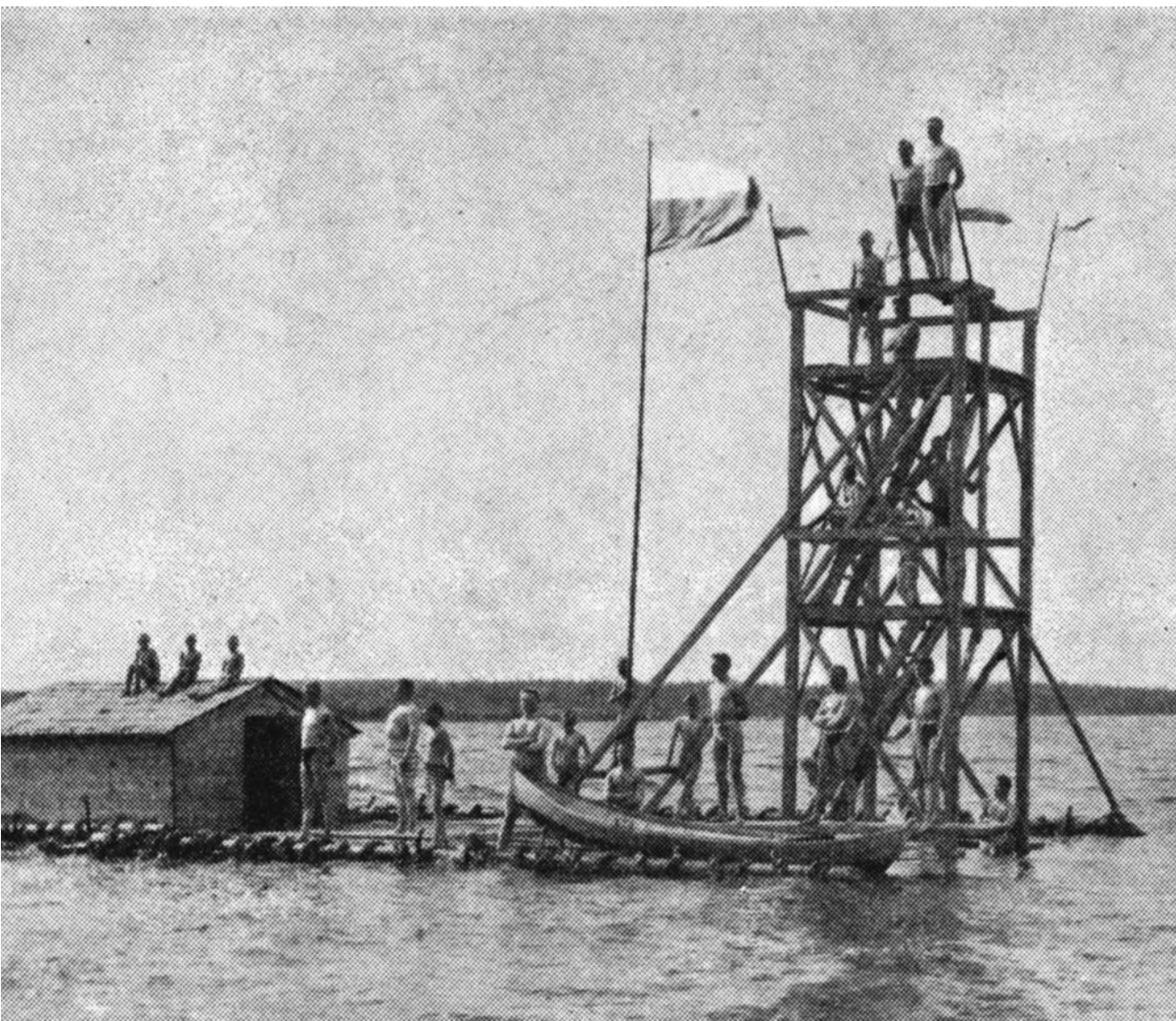
Kuopio, merkittävä suomenkielinen sisämaakaupunki, liittyi uinnin kansalaistoiminnan kehitykseen vuonna 1904, kun Kuopion Uimaseura perustettiin. Laaja väestöpohja ja Kuopion kaupungin tuki loivat otolliset olosuhteet uinnin ja kilpailutoiminnan nopealle kehittymiselle. Kuopio nousikin pian yhdeksi Suomen johtavista uintikaupungeista, ja sen uimahyppääjät edustivat seuraansa ja maatansa varhain kansallisella ja kansainvälisellä tasolla, muun muassa Tukholman olympialaisissa vuonna 1912.⁷

Kuopion uintikulttuurin nopea kehitys antoi suunnan muille itäsuomalaisille paikkakunnille. Yksi näistä oli Iisalmi, jonka uintikulttuuri kehittyi maltillisemmin mutta omaleimaisesti. Vuonna 1898 rakennettiin kaupungin ensimmäiset uimahuoneet Paloisvirran ja Haukiniemen rannoille, ja ne tarjosivat uintimahdollisuuksia kaupunkilaisille. Vaikka uinti jäi marginaaliin verrattuna muihin urheilulajeihin, se alkoi saada jalansijaa paikallisessa liikuntakulttuurissa.⁸

Vuonna 1905 Luuniemen rantaan valmistui hyppytorni tukkiponttoonien varaan, ja saman vuoden aikana Iisalmen Visan jäsenet järjestivät kuopiolaisten avustuksella seuralle uimaopettajan, helsinkiläisen Östen Anderssonin.⁹ Ensimmäinen uimakoulu keräsi noin 30 oppilasta, ja promootion vihkijänä toimi kuopiolainen uimaseura-aktiivi, rautatievirkamies A. L. Zweyberg. Vuotta myöhemmin järjestettiin uusi uimakoulu, jota kaupunki tuki taloudellisesti. Tällöin mukaan saatiin myös tyttöoppilaita, joiden opettajana toimi uimamaisteri Maria Helén; miesten opetuksesta vastasi A. Bollström.¹⁰

Uintiharrastus ei ollut pelkästään liikuntaa ja tärkeän kansalaistaidon opettamista vaan myös osa laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Varhaiseen iisalmelaiseen uintiharrastukseen sisältyi myös poliittisia ulottuvuuksia. Vuonna 1905 uimamais-teriksi promovoitu August Räihä ja hänen lähipiirinsä kokivat Suomen oman sotaväen lakkauttamisen raskaasti ja purkivat venäläisvastaisen aktivisminsa urheilutoimintaan. Vuonna 1906 perustettu Iisalmen Visa oli heidän aloitteestaan syntynyt seura, joka tarjosi sosiaalisen tilan sotilaallisten ja fyysisten taitojen harjoittamiseen venäläishallinnon rajoituksia vastustettaessa.¹¹

Yhteydet Kuopion Uimaseuraan säilyivät tiiviinä vuoteen 1911 saakka, jolloin Iisalmeen perustettiin oma lajiseura, Iisalmen Uimaseura. Seuran toiminta kuitenkin loppui pian. Vuonna 1913 Kuopiossa suunniteltiin vesipallo-otteluita iisal-

Iisalmen ensimmäinen uimahyppytorni Luuniemen rannassa vuonna 1905.
Visa rakennutti tornin uimanäytökseensä.

Lähde: Kiuru, Vilho V. et al. 1954. Iisalmen Visa 1904–1954, 126.

melaisia vastaan kiertopalkinnosta, mutta kutsu jäi vaille vastakaikua. Myös vuonna 1928 Kuopion Uimaseura ehdotti uuden uimaseuran perustamista Iisalmeen, mutta lähetettyyn kirjeeseen ei vastattu ^{12;13}

Seuratoiminnan muotoutuminen sai uusia ulottuvuuksia, kun Iisalmen Uimarit liittyi valtakunnallisiin järjestöihin. Seuran kytkeytyminen porvarillisten järjestöjen, kuten Suomen Uimaliiton ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (SVUL), jäseneksi mahdollisti laajempien verkostojen muovaamisen. Seuran ympärille muodostui yhteisö, johon kuuluivat aluksi paikalliset vapaaehtoiset uinnin harrastajat ja myöhemmin myös elinkeinöelämän ja hallinnon vaikuttajat.¹⁴

Seuran perustaminen ajoittui vaiheeseen, jossa perinteinen järjestökulttuuri alkoi purkautua ja lajikohtaiset toimintamuodot eriytyä. Sotavuosien jälkeen lajien merkitys kasvoi, ja urheilutoimintaa jouduttiin mukauttamaan yksilöllisempiin tarpeisiin. Sisäliikuntapaikkojen nopea lisääntyminen, kunnallisen liikuntapolitiikan voimistuminen, kilpailujärjestelmien kehittäminen ja lajiliittojen nousu loivat perustan suomalaisen liikuntakulttuurin murrokselle. Samalla kuntien taloudelliset erot jakoivat urheilutoiminnan kahteen eriarvoiseen tasoon: kaupunkien ja maaseudun välille.¹⁵

Yhteisöllisyys, varainhankinta ja talkoot

Iisalmen Uimareiden perustamisen jälkeiset vuodet olivat ratkaisevia seuratoiminnan muotoutumiselle. Vahva paikallinen sitoutuminen toi mukaan joukon vapaaehtoisia, jotka omistautuivat seuran toiminnan kehittämiseen ja rakensivat samalla sen menestyksen perustan.

Uimaseura tarjosi kiinnostuksen niille, jotka etsivät paik-

kaansa uudessa ympäristössä. Seuratoiminta oli tärkeä myös karjalaiselle siirtoväelle, joka juurtui sen kautta uuteen ympäristöön, ja yhteiset aktiviteetit, kuten tanssiaiset, vahvistivat heidän yhteenkuuluvuuden tunnettaan osana paikallisyhteisössä.¹⁶ Tätä merkitystä kuvasi Iisalmen Uimareiden perustajajäsen ja ensimmäinen puheenjohtaja Kauko Korhonen omissa muistelmissaan.¹⁷

Uimakoulujen järjestäminen promootioineen ja uimarantojen kunnossapito perustuivat kaupungin panoksen lisäksi käytännössä pitkälti talkootyöhön, ja paikalliset olivat aktiivisesti mukana varmistamassa lapsille ja nuorille turvalliset mahdollisuudet oppia uimaan.¹⁸ Tämä yhteinen vastuunotto ei rakentanut vain puitteita vaan myös asenteita. Uimakouluissa vallinnut avoimuus ja vastaanottavaisuus heijastuvat vahvasti myös aikalaismuistoissa. Edelleen Kauko Korhonen toteaa: "Monet TUL:n miehet sanoivat, ettei näin pienessä kaupungissa kannata olla kahta seuraa. Iisalmen Uimarit teki hyvää työtä sekä työläisten että muiden lasten hyväksi pitämällä uimakouluja. Siinä ei rajaa katsottu, kuka tahansa sai tulla mukaan."¹⁹

Osallisuus ei tarkoittanut pelkästään jäsenmaksuista saatavaa taloudellista tukea vaan myös aktiivista osallistumista seuran järjestämään ydintoimintaan. Uimakoulut, jotka olivat seuran keskeisiä toimintamuotoja alkuvuosina, saivat laajaa kannatusta. Kesällä 1949 uimakouluissa oli 19 poikaa ja 52 tyttöä, ja vuonna 1952 osallistujamäärät kasvoivat 67 poikaan ja 93 tyttöön.²⁰ Monet perheet halusivat varmistaa, että heidän lapsensa oppisivat uimaan ja kokisivat osallisuutta paikallisyhteisössä.

Iisalmen Uimareiden jäsenmäärä kasvoi nopeasti seuran perustamisen jälkeen: vuonna 1950 jäseniä oli 99. Määrä oli huomattava kaupungissa, jonka väkiluku oli vuoden 1949 lopussa 4 453. Kokonaisuuden kannalta on huomattava, että Iisalmella ympäröineen laajan Iisalmen maalaiskunnan asukasluku

Uimapromootio
Iisalmessa vuonna 1906.

Edessä vasemmalta:
Eino Kumpulainen,
Vilho Tikkanen,
J. Savolainen,
uimakoulun johtaja
Arthur Bollström,
V. Toppinen,
Emil Tikkanen,
Eino Laukkanen.

Keskirivissä seisomassa:
Uuno Kekäläinen,
J. Kärkkäinen,
Antti Kääriäinen,
Arvi Björklund,
Lassi Toppinen,
Eino Räisänen,
Reittu Tikkanen,
Heikki Svaberg.

Takana vasemmalta:
Elis Antikainen,
Kalle Pirinen,
Ilmari Arvela,
Sulo Laakso.

Lähde:
Kiuru, Vilho V. et al. 1954.
Iisalmen Visa 1904–1954,
128.

oli vastaavana ajankohtana 13 922.²¹ Vuosikymmenen loppuun mennessä jäsenmäärä oli noussut 152:een, mikä kuvasti seuran vakiintumista osaksi Iisalmen urheiluelämää.²²

Kilpauinnin tavoitteellisuus lisääntyi, kun seuran uimarit osallistuivat maakuntien mestaruuskilpailuihin ja Suomen Uimaliiton valmennusleireille, kuten Jyväskylän leirille vuonna 1957.²³ Seura edisti uimataittoa myös Iisalmen ulkopuolella esimerkiksi pitämällä uimanäytöksen Kiuruvedellä vuonna 1949 ja järjestämällä vesiturvallisuuteen liittyviä filmiesityksiä kaupunkilaisille.²⁴

Toiminta laajeni varttuneempaan väestöön, ja Iisalmen Uimareiden avantouimarikerho perustettiin vuonna 1959. Rakennusmestari, Iisalmen Uimareiden johtokunnan jäsen ja olympia-ampuja Väinö Heusala lahjoitti uimareille lämmitettävän uimakopin.²⁵ 1950-luvulla aikuisten uiminen ei ollut itsestään selvää, koska vedenpelko oli laajalle levinnyt ja usein lapsuudesta periytyvä este. Vuonna 1902 syntynyt isoäitini varoitti veteen menon vaaroista vielä 1980-luvullakin. Uimataitoni vahvistumisen myötä kannustus voitti hänen pelkonsa.

Ensimmäisen viidentoista toimintavuotensa aikana Iisalmen Uimarit vakiinnutti asemansa tärkeänä osana paikallista liikuntakulttuuria. Tämä loi seuralle perustan siirtyä 1960-luvulle. Vuosikymmenen edetessä seura joutui kuitenkin kohtaamaan myös toiminnallista taantumaa

Kilpauinnin nousu ja kansallinen menestys

Sotien jälkeen Suomen uinnin kansallinen tulostaso oli heikolla tasolla, mikä loi tarpeen uusille kehitystoimille tason nostamiseksi.²⁶ Iisalmen Uimarit panosti kilpailutoimintaan uimaopetuksen ja hengenpelastustyön ohella jo seuran perustamisen

alusta lähtien. Aluksi seuran pääpaino oli paikallisissa kilpailuissa, mutta kun uimalaitos valmistui vuonna 1952, kilpailutoiminta laajeni ja menestystä alkoi kertyä piirinmestaruuskilpailuissa, nuorten Suomen mestaruuskisoissa ja maakuntien mestaruusuinneissa.

Seura innostui myös vesipallon harjoittelusta vuonna 1949, ja näin se liittyi vuosisadan alun uintiperinteisiin.²⁷ Harjoitukset aloitettiin alkukesästä maalla pallonkäsittelyllä ja siirryttiin vesiharjoituksiin järvien lämmettyä. Elokuun 17. päivänä joukkue kohtasi Kuopion Uimaseuran reservijoukkueen, ja vaikka ottelu päättyi iisalmelaisten 7–2 tappioon, joukkue sai tunnustusta yritteliäisyydestään.²⁸

Urheilullinen toiminta ei rajoittunut pelkkään uintiin. Myös vesipallo nousi hetkellisesti näkyväksi osaksi seuran toimintaa. Vesipalloa harjoiteltiin lähes päivittäin Haukiniemen uimalaitoksessa vielä kesällä 1955, mutta otteluiden koittaessa pelaajia ei aina saatu tarpeeksi paikalle, mikä korosti tietynlaista tarvetta parantaa kaverikuria.²⁹ Vuoden 1955 jälkeen vesipallo ei kuitenkaan enää saanut nostetta ja lajin harjoittelu loppui.

Iisalmen Uimareiden toimelias sihteeri ja Marja-Leena Ketusen innostavaksi uintivalmentajaksi luonnehtima Risto Soininvaara kuvasi uimalaitoksen merkitystä kesän 1953 jälkeen: ”Uimalaitoksen tarpeellisuudesta on puhuttu paljon jo ennen sen valmistumista, mutta käytäntö on osoittanut sen todellisen tarpeellisuuden. Nyt, kun laitos on ollut käytössä kaksi kesää, näemme, kuinka vilkasta siellä on – viime kesänä vierailijoita oli arviolta 12 000, joka ylittää huomattavasti hiekkarannan kävijämäärän. Lisäksi nuorten siirryttyä uimalaitokselle hiekkaranta on jäänyt rauhallisemman ajanvieron ystäville.”³⁰

Heinäkuun lopussa 1959 iisalmelaiset uimarit saivat arvokasta valmennusta tuleviin koitoksiin Suomen Uimaliiton päävalmentaja Eino Heikkiseltä. Hänen valmennuksessaan Hau-

kiniemen uimalaitoksessa osallistui 14 nuorta. Ohjelma alkoi jokaisen harjoituksen tavoitteiden läpikäynnillä, jonka jälkeen pidettiin sääntö- ja tekniikkaluento. Tämän jälkeen harjoiteltiin eri uintityylien tekniikkaa, käännöksiä, startteja ja nopeita pyrähdyksiä. Heikkinen painotti, kuinka ”harjoituksissa uidaan aivan normaalivauhtia, jota on aina ylläpidettävä, jos halutaan saavutuksia”.³¹

Iisalmen Uimareiden toimintaa Eino Heikkinen kuvaili kannustavasti: ”Iisalmen vanha uimarikaarti on pieni. Viime vuonna joukkueessa oli neljä kovakuntoista tyttöä, joista kaksi jatkaa edelleen. Nyt seuraan on kuitenkin liittynyt 16 uutta tulokasta, joilla kaikilla on täysi potentiaali uimareiksi, jos innostus säilyy. Erityisen tunnustuksen ansaitsee Olavi Eskelinen, joka iltatöinään on saanut tällaisen joukon mukaan. Nuorissa on Iisalmen uinnin tulevaisuus, ja sitä vahvistavat uusien tulokkaiden menestyksekkäät suoritukset Kajaani–Iisalmi-kaupunkiotelussa.”³²

Kesällä 1960 Iisalmen Uimarit matkusti Jämsänkoskelle kilpailemaan maakuntainmestaruuksista. Kyse ei ollut vain urheilullisesta retkestä vaan liikkeestä kohti kansallista uintikulttuuria. Kuljetuksen mahdollisti toimitusjohtaja H. J. Aminoff, mikä oli esimerkki siitä, miten paikallinen elinkeinoelämä kytkeytyi liikuntakulttuuriin paitsi tukijana myös osallisuuden ylläpitäjänä. Pieni mutta merkityksellinen mikroyhteisö: viisi naista ja viisi miestä, valmentaja Olavi Eskelinen ja matkanjohtaja Risto Soininvaara, rakensi näillä matkoilla paitsi urheilusuorituksia myös sosiaalisia siteitä ja muistoja. ³³

Vuosina 1952–1961 Iisalmi ja Kajaani järjestivät kahdenvälisiä uintiotteluita. Yhdeksässä kohtaamisessa Kajaani voitti kolmesti.³⁴ Vuonna 1975 kaupunkiottelut Olvi-maljan voitosta herätettiin henkiin, mutta perinne päättyi jo seuraavana vuonna.³⁵

Uintiottelut, jotka käytiin ikään kuin Suomi–Ruotsi-maaot-

telun hengessä, olivat uimareille parhaimmillaan uintikauden kohokohtia. Esimerkiksi kesäisen kisapäivän jälkeen vuonna 1959 Olvi kutsui uimareita vierailulle tehtaalleen: ”Kauniina kesäiltana kilpailuja seurasi noin 250 hengen yleisö, ja pääsylipputulot paransivat seuran taloutta. Kilpailujen jälkeen Olvi tarjosi kilpailijoille ja toimitsijoille kahvia ja virvokkeita, ja illan aikana jaettiin palkinnot parhaimmille uimareille. Olvin tekninen johtaja, Iisalmen Uimareiden johtokunnan jäsen vuosina 1952–1953, Kalle Hortling, luovutti Olvi-maljan Iisalmen Uimareiden edustajille.”³⁶ Marja-Leena Kettunen muistaa, kuinka uimareita kuljetettiin Kajaaniin kuorma-autolla, jonka lavalla oli vain puiset penkit ja sateen varalta pressu suojana.³⁷

Kuopion Uimaseura hallitsi Pohjois-Savon piiritason uintia.³⁸ Kuitenkin vuonna 1961 Iisalmi saavutti ensimmäisen huomattavan voittonsa Pohjois-Savon piirinmestaruusuinneissa. Savon Sanomien mukaan ”miesten puolella seitsemästä mestaruudesta kuopiolaiset nappasivat viisi, mutta naisten puolella kaikki viisi mestaruutta menivät Iisalmeen, mikä osoitti, missä Pohjois-Savon uintivoima naisten lajeissa piilee”.³⁹

1960-luvulle tultaessa hallipaikkakuntien uimarit olivat ylivoimaisia. Kun oululaiset uimarit haastoivat maineikkaat iisalmelaiset naiset kilpailemaan elokuussa 1961, Iisalmen Uimareiden sihteeri Olavi Eskelinen totesi: ”Oululaisilla uimareilla on ympäri vuoden harjoittelumahdollisuus, mutta meillä uinti keskittyy muutamaan kesäkuukauteen. Uimahallista emme uskalla edes haaveilla. Alkuun olisimme tyytyväisiä, jos Haukaniemen uimalalle saataisiin joskus sauna, jota olemme kovasti kaivanneet.”⁴⁰

Vuonna 1962 Iisalmi osallistui Joensuu–Kuopio-uintiotteluun kuopiolaisten ehdotuksesta, jotta iisalmelaiset ja joensuulaiset voisivat muodostaa kilpailukykyisen vesipallojoukkueen Kuopiota vastaan. Iisalmen naisten ja miesten yhteistyö johti voittoon suuremmista kaupungeista pistein 72, kun Kuopio sai

67 ja Joensuu 64 pistettä.⁴¹ Vuosikymmenen aikana otteluiden tulostaso laski kansalliseen tasoon verrattuna, sillä uimahallien puute esti ympäri vuoden harjoittelun.⁴²

Iisalmen Uimareiden yhdeksännessätoista uimapromootiossa elokuussa 1964 vihittiin aikalaisten muistin mukaan seuran toinen primusmaisteri, Seija Rosberg (s. 1951). Seppeleen hänen päähänsä asetti ekonomi Lassi Aminoff.⁴³ Urheilullisen perheen tytär jatkoi uintia vielä seuraavana kesänä, ja kaupungineläinlääkärinä työskennellyt isä Lars vaikutti Iisalmen Uimareiden johtokunnassa. Piirinmestaruuskisoissa uinnissa menestynyt Seija Rosberg kertoo: "Isä oli sitä mieltä, että kyllä minusta uimari tehdään. Meillä oli kotona paljon erilaisia urheiluvälineitä. Minulle isä hankki kuminauhat, joilla pystyin harjoittelemaan uintivetoja. Kettusen Marja-Leena yritti houkutella minut myös uimahyppyjen harrastajaksi. Hypinkin, mutta murrosiän myötä kartsalla pyöriminen alkoi kiinnostaa, ja uintiurheilu jäi takalalle. Myöhemmissä elämänvaiheissa, nykyäänkin, harrastan aamu-uinteja ja suuntaan usein uimahalliin."⁴⁴

Vuonna 1968 uimalaitoksen heikko kunto herätti johtokunnassa vakavaa huolta ja turvallisuuspuutteiden korjaamiseksi päätettiin ryhtyä toimiin. Johtokunta pyysi kaupungin rakennustoimistolta apua uimalaitoksen kunnostamiseen, jotta käyttö olisi jatkossa turvallisempaa.⁴⁵

Samoihin aikoihin seurassa käytiin ensimmäisiä keskusteluja uimakoulun pitämisen mielekkyydestä. Iisalmen Uimareiden johtokunnassa todettiin marraskuussa 1968, että "nykyisellään uimakoulu ei kannata, koska kaupungilta saatava määräraha on liian pieni".⁴⁶ Kesäkuussa 1968 Iisalmen kaupunginvaltuusto oli päättänyt myöntää 1 000 markan lisämäärärahan uimaopettajien ja vahtimestarin palkkaukseen, ja uimakoulutoiminta Iisalmen Uimareissa jatkui.⁴⁷ Uimahallin valmistumisen myötä uimaopetus siirtyi Iisalmen kaupungin toiminnaksi.⁴⁸

Uimalaitoksen heikko kunto ja ongelmat uimaopetuksen järjestämisessä olivat vain osa Iisalmen Uimareiden kohtaamista vaikeuksista: vuonna 1969 seuran toiminta oli vaisua, pääasiassa vetäjän puutteen vuoksi. Seuran vuosikertomuksessa ilmaistiin syvä huoli siitä, että ilman sitoutunutta johtohahmoa toiminnan jatkaminen olisi vaikeaa ja kenties mahdotonta. Tilanne nähtiin erityisen harmilliseksi nuorten näkökulmasta. Seuralla olisi ollut innokkaita uimareita, mutta ohjaajien puuttuminen esti heidän osallistumisensa ja kehittymisensä.⁴⁹

Uimahallin rakentaminen merkitsi Iisalmen uintitoiminnassa uuden aikakauden alkua. Se toi mukanaan teknisiä ja koulutuksellisia mahdollisuuksia, joita aiemmin oli tavoiteltu lähinnä talkoovoimin ja niukoilla resursseilla. 1960-luvun lopulla seuratoiminta kohtasi uusia haasteita, mutta samalla avautui tilaisuus uudistua. Tässä murroksessa uimahallista tuli keskeinen väline toiminnan kehittämiseksi.

Uimahallin rakentaminen ja murrosvuosien yhteistyö

1960-luvulla kuntoliikunnan merkitys kasvoi valtakunnallisesti. Teollistumisen keventämä fyysinen työ lisäsi liikunnan tarvetta, ja kunnalliset liikuntasuunnitelmat alkoivat painottaa liikuntapaikkojen, kuten uimahallien, rakentamista. Vesistöjen pilaantuminen puolestaan heikensi uintiolosuhteita, mikä teki hallihankkeesta entistä ajankohtaisempaa myös Iisalmissa.⁵⁰

Iisalmen Uimarit reagoi tilanteeseen ennakoivasti. Johtokunta valtuutti varapuheenjohtajansa, asianajaja Erkki Sonnisen (puheenjohtajana 1967–1974), pyytämään Suomen Uimaliitolta lausuntoa uimahallin tarpeellisuudesta. Samalla seura päätti selvittää rakentamismahdollisuudet ja järjesti keskustelutilai-

suuden, joka ylitti uutiskynnyksen. Tilaisuudessa kaupungin ja urheiluseurojen edustajat käsittelivät vesien saastumista ja uintiolosuhteiden heikkenemistä.⁵¹ Ennen hallin valmistumista seura järjesti kuntouinti-iltoja ja retkiä Kuopion uimahalliin.⁵²

Ponnistelut konkretisoituivat laajan yhteistyön kautta. Kaupunki lahjoitti maa-alueen, uimahallisäätiö sai veikkausvoittovaroja, lainoja ja opetusministeriön avustuksen. Rakennushanke eteni kaupungin liikunnanohjaajaksi valitun Arto Niemelän johdolla. Uimahalli valmistui vuonna 1974 ja oli järjestyksensä Suomen sadas. Vaikka kävijöitä oli jo ensimmäisenä vuotena yli 100 000, hallin ylläpito aiheutti taloudellisia haasteita.⁵³

Rakennusarkkitehti Ilpo Hälvän suunnittelema uimahalli tarjosi modernit puitteet: 25 metrin allas, kylmävesi- ja lastenaltaat, saunaosasto, kahvio ja kuntosali. Seuran toiminta siirtyi uudelle tasolle, ja ohjelmaan lisättiin ponnahduslautahypyjen, taitouinnin ja vesipallon kokeiluja. Kaupungin ottaessa vastuun uimakouluista seura keskittyi kilpauintiin ja monipuolisiin vesiliikuntatapahtumiin. Vuonna 1974 järjestettiin ensimmäiset puulaakiuintikilpailut, joissa oli mukana 30 joukkuetta.⁵⁴

Valmennuksen uusi aikakausi ja kilpauinnin nousu

Uimahalli mahdollisti ympärivuotisen harjoittelun ja toi mukanaan ammattimaisemman otteen valmennukseen. Uudet olosuhteet houkuttelivat lisää jäseniä, ja Iisalmen Uimarit kohtasi kilpailuissa aikaisempaa kovempia vastuksia.

Valmennustyötä vietiin eteenpäin talkoohengessä. Suistamalla syntynyt Tuomo Blinnikka, joka oli itse harrastanut uintia 1950-luvulla, suoritti uinnin B- ja C-tason valmentajatutkinnot ja hyödynsi itäsaksalaisia valmennusoppaita. Hän kertoo: ”Pa-

nostimme tekniikkaan, lisäsimme harjoitusmatkoja ja osallistuimme kilpailuihin säännöllisesti. Harjoittelu oli intensiivistä, mutta yhdessäolo oli silti tärkeintä...”⁵⁵

Valmentajaksi ryhtyi myös viipurilaissyntyinen Liisa Kuokkanen (s. 1935), joka aloitti kaupungin uimaopettajana vuonna 1976. Hän työskenteli alkuun puolipäiväisesti ja sittemmin kokopäiväisesti aina vuosituhannen vaihteeseen asti. ”1970-luku oli ihanaa aikaa. Meitä valmentajia oli alussa oikeastaan iso jengi... Illalla, kun lapset nukkuivat, tein harjoitusohjelmia.”⁵⁶

Uudistunut valmennus tuotti konkreettisia tuloksia. Markku Kivelä voitti vuonna 1976 junioreiden Suomen mestaruuden Siniviitta-uinneissa, ja Heljä Uusitalo saavutti Siniviitta-pronssin 10-vuotiaiden sarjassa 1978. Kaikki eivät jatkaneet kilpauinnissa, mutta moni löysi oman urapolkunsu. Sari Essayahista tuli kävelyn maailmanmestari ja ministeri, ja Marko ”Bablo” Junnilaisesta tunnettu laulaja.⁵⁷

Samaan aikaan kilpailu kansallisesti koveni. Vuoden 1976 ikäkausikilpailussa Iisalmen Uimarit sijoittui sijalle 56. Vertailu osoitti, että uimahallit, väestöpohja ja vakiintunut uintikulttuuri vaikuttivat merkittävästi menestykseen. Esimerkiksi Oulu, Helsinki ja Espoo hallitsivat kärkisijoja.⁵⁸

Vertaamalla Iisalmen kehitystä väestöltään samankokoiseen Varkauteen voidaan nähdä yhteisiä piirteitä: molemmissa seurojen kasvu perustui vapaaehtoisuuteen ja uintikulttuurin edistämiseen. Vesistöjen saastuminen hiljensi toimintaa 1960-luvulla, mutta uimahallien valmistuminen antoi 1970-luvulla uuden sysäyksen. Molemmissa kaupungeissa toimivat rinnakkain SVUL:n ja TUL:n alaiset seurukset.

1980-luvun alkuun tultaessa Iisalmen Uimareissa tapahtui sukupolvenvaihdos. Hallikauden pioneerit siirtyivät jatko-opintoihin tai muualle, ja heidän tilalleen nousi uusi ikäluokka. Aiemmat aktiivi-uimarit siirtyivät valmennustehtäviin

ja alkoivat kasvattaa seuraavaa sukupolvea. Näin iisalmelaisen uintikulttuurin perintö siirtyi eteenpäin.

Iisalmen Uimareiden perintö ja vaikutus

Iisalmen Uimarit tarjoaa vahvan esimerkin siitä, kuinka paikallinen yhteisö voi omista lähtökohdistaan tehdä, ylläpitää ja kehittää urheilukulttuuriaan. Vuonna 1945 tapahtuneesta hukkumisonnettomuudesta saanut alkunsa ei ollut vain vastareaktio turvallisuuden puutteeseen vaan myös lähtölaukaus liikkeelle, joka muokkasi paikallista identiteettiä vuosikymmeniksi eteenpäin. Seura ei ainoastaan juurruttanut uintia osaksi paikallista kulttuuria ja arkea vaan kehitti toimintaa, joka ylitti sukupolvien ja sosiaaliryhmien rajat.

Toiminnan kivijalkoina olivat vapaaehtoistyö ja yhdessä tekeminen, joiden varaan luotu seura kykeni kehittymään ja menestymään niukoista resursseista huolimatta. Seuran alkutaival, uimahallin valmistuminen ja valmennustoiminnan ammattimaistuminen osoittavat, miten paikalliset toimijat kykenivät yhdistämään voimansa pitkäjänteisesti. Uimahallin valmistuminen loi uusia mahdollisuuksia, ja sen myötä kilpauinnissa otettiin merkittäviä askeleita sekä paikallisella että kansallisella tasolla. Seura ei ollut suljettu piiri, vaan sen saavutukset ja toimintamallit toimivat kannustimena myös muille kunnille investoida uintiin ja vesiturvallisuuteen.

Iisalmen Uimarit on vuosikymmenien aikana juurtunut syväälle iisalmelaiseen identiteettiin. Monet entiset jäsenet ovat palanneet seuran toimintaan valmentajina, tukijoina tai esiku-

vina, ja yhteinen muistiperintö kantaa vielä nykypäivänä. Vaikka urheilukulttuuri ja vapaa-ajan vaatimukset ovat muuttuneet, seura on kyennyt sopeutumaan säilyttämällä ydinarvonsa: yhteisöllisyyden, saavutettavuuden ja uimataidon edistämisen.

Vuonna 2025 80-vuotisjuhlaansa viettävä Iisalmen Uimarit toimii aktiivisesti. Seuran olemassaolo on samalla elävä muistutus siitä, kuinka liikunta ja urheilu voivat luoda siltoja yksilöiden ja sukupolvien välille. Seuran pitkä taival on ennen kaikkea osoitus siitä, että paikallinen sitoutuminen, jaettu vastuu ja yhteiset tavoitteet voivat synnyttää kulttuurista ja sosiaalista pääomaa, joka ylittää oman aikansa ja jättää pysyvän jäljen yhteisöön.

Lähdeluettelo

Arkistoaineisto

Iisalmen Uimareiden jäsenluettelot 1945, 1974, 1978.

Iisalmen Uimareiden vuosikertomukset 1945–1947, 1949, 1950, 1952, 1955, 1959, 1960, 1969.

Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirjat 22.5.1949; 5.11.1950; 10.1.1956; 9.1.1958; 13.1.1960; 7.9.1966; 10.11.1968; 18.6.1969.

Kuopion Uimaseuran johtokunnan pöytäkirjat 29.7.1913; 5.5.1928.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1949.

Lehdistö

Iisalmen Sanomat 15.10.1953; 18.8.1961; 8.5.1995; 8.4.1975; 7.7.1962; 12.8.1964; 28.7.1959.

Karjalainen 29.7.1966.

Keskisuomalainen 21.4.1957.

Salmetar 19.5.1955; helmikuu 1959; 1.8.1959; 19.3.1963; 19.8.1961.

Savo 4.8.1959.

Savon Sanomat 11.8.1961.

Haastattelut

Korhonen, Kauko 5.1.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi.

Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.

Kettunen, Marja-Leena 29.5.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi.

Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.

Kuokkanen, Liisa 31.10.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi.

Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.

Rosberg, Seija 31.10.2024. Puhelinhaastattelu. Haastattelija

Tero Matkaniemi.

Kirjallisuus

Ilmanen, Kalervo 2006: Aina pinnalla. 50 vuotta työtä uimaopetuksen ja hengenpelastuksen hyväksi. Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto ry.

Itkonen, Hannu 1996: Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Gaudeamus.

Kiuru, Vilho V., Huuskonen, A. J. & Tossavainen, Veikko 1954: Iisalmen Visa 1904–1954. Iisalmi.

Matkaniemi, Tero 2004: Kuopion Uimaseuran satavuotinen taival 1904–2004. Kuopion Uimaseura ry.

Matkaniemi, Tero 2010: Kuopiolainen uinti paikallisena ja kansallisena kansalaistoiminnan ilmiönä. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Mustonen, Pertti 2006: Sata altaassa. Suomen Uimaliitto 1906–2006. Suomen Uimaliitto ry.

Okkola, Toivo 1932: Pohjois-Savon urheiluelämää vuoteen 1906. Kuopio.

Roos, Satu & Lång, Riitta 2005: Iisalmen Uimarit 1945–2005. Muis-toja kuudelta vuosikymmeneltä. Iisalmen Uimarit ry.

Siironen, Miika 2004: Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929. Jyväskylän yliopisto.

Uinti 1976–1978. Suomen Uimaliiton vuosikirjat.

Viitteet

- 1 Salmetar 19.5.1955.
- 2 Kauko Korhonen 5.1.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi. Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.
- 3 Iisalmen Sanomat 8.5.1995.
- 4 Itkonen, Hannu 1996: Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere, 216–217.
- 5 Ilmanen, Kalervo 2006: Aina pinnalla. 50 vuotta työtä uimaopetuksen ja hengenpelastuksen hyväksi. Suomen Uimaopetus- ja Hengenpelastusliitto ry, 22–23.
- 6 Matkaniemi 2010: Kuopiolainen uinti paikallisena ja kansallisena kansalais-toiminnan ilmiönä. Itä-Suomen yliopisto, 26–30.
- 7 Matkaniemi, Tero 2004: Kuopion Uimaseuran satavuotinen taival 1904–2004. Kuopion Uimaseura ry, 13–23, 66.
- 8 Okkola, Toivo 1932: Pohjois-Savon urheiluelämää vuoteen 1906. Kuopio, 140.
- 9 Kiuru, Vilho V., Huuskonen, A. J. ja Tossavainen, Veikko 1954: Iisalmen Visa 1904–1954. Iisalmi, 125.
- 10 Kiuru, Huuskonen ja Tossavainen 1954, 125.
- 11 Siironen, Miika 2004: Valkoinen Suomi. Valkoisten kollektiivisuus ja valta-asema iisalmelaisessa paikallisyhteisössä vuosina 1918–1929. Jyväskylän yliopisto, 113, 118.
- 12 Kuopion Uimaseuran johtokunnan pöytäkirja 29.7.1913. Kuopion Uimaseuran kokoelma, Kuopion uimahalli.
- 13 Kuopion Uimaseuran johtokunnan pöytäkirja 5.5.1928.
- 14 Iisalmen Uimareiden jäsenluettelo 1945. Iisalmen Uimareiden kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.

- 15 Itkonen 1996, 220–221.
- 16 Iisalmen Uimareiden vuosikertomukset 1945–1947.
- 17 Iisalmen Uimareiden vuosikertomukset 1945–1947; Kauko Korhonen 5.1.1999.
- 18 Iisalmen Sanomat 18.8.1961.
- 19 Kauko Korhonen 5.1.1999.
- 20 Iisalmen Uimareiden vuosikertomukset 1949, 1952.
- 21 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1950; Suomen tilastollinen vuosikirja 1949, 10, 20.
- 22 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1960.
- 23 Keski-suomalainen 21.4.1957; Iisalmen Sanomat 28.7.1959.
- 24 Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirjat 22.5.1949, 5.11.1950, 10.1.1956, 9.1.1958.
- 25 Salmetar, helmikuu 1959; Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirja 13.1.1960.
- 26 Mustonen, Pertti 2006: Sata altaassa. Suomen Uimaliitto 1906–2006. Suomen Uimaliitto ry, 72.
- 27 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1949.
- 28 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1949.
- 29 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1955.
- 30 Iisalmen Sanomat 15.10.1953; Marja-Leena Kettunen 29.5.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi. Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.
- 31 Salmetar 1.8.1959.
- 32 Salmetar 1.8.1959.
- 33 Salmetar 19.3.1963.
- 34 Savon Sanomat 11.8.1961.
- 35 Iisalmen Sanomat 8.4.1975.
- 36 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1959.
- 37 Marja-Leena Kettunen 29.5.1999.
- 38 Savo 4.8.1959.
- 39 Savon Sanomat 11.8.1961.

- 40 Salmetar 19.8.1961.
- 41 Iisalmen Sanomat 7.7.1962.
- 42 Karjalainen 29.7.1966.
- 43 Iisalmen Sanomat 12.8.1964.
- 44 Seija Rosberg 31.10.2024. Puhelinhaastattelu.
Haastattelija Tero Matkaniemi.
- 45 Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirjat 10.11.1968, 18.6.1969.
- 46 Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirja 10.11.1968.
- 47 Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirja 18.6.1969.
- 48 Liisa Kuokkanen 31.10.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi.
Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.
- 49 Iisalmen Uimareiden vuosikertomus 1969.
- 50 Itkonen, Hannu 1996: Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin
muutoksesta. Gaudeamus, 224–225.
- 51 Iisalmen Uimareiden johtokunnan pöytäkirja 7.9.1966.
- 52 Roos, Satu ja Lång, Riitta 2005: Iisalmen Uimarit 1945–2005.
Muistoja kuudelta vuosikymmeneltä. Iisalmen Uimarit ry.
- 53 Matkaniemi 2023, 146.
- 54 Matkaniemi 2023, 146.
- 55 Roos ja Lång 2005.
- 56 Liisa Kuokkanen 31.10.1999. Haastattelija Tero Matkaniemi.
Tero Matkaniemen kokoelma, TAHTO, urheiluarkisto.
- 57 Iisalmen Uimareiden jäsenluettelot 1974, 1978.
- 58 Uinti 1976–1978. Suomen Uimaliiton vuosikirjat.

Seppo Heikkinen

Doping ja sukupuoli – keskustelu Suomen lehdistössä 1975–1995

”Periaatteessa naisten ja miesten pitäisi olla tasa-arvoisia myös hormonien käytön suhteen – naisilla tarve huipulle on yhtä suuri kuin miehilläkin. Tämän vuoksi on mielestäni turhaa rajata toista sukupuolta toista kummemmaksi, kun puhutaan lääkärin valvonassa tapahtuvasta käytöstä ja tiedetään mahdolliset riskitekijät.”¹

Näin kommentoi 1970-luvun menestysjuoksija Pirjo Häggman Suomessa puheenaiheeksi noussutta dopingia aihetta käsittelevässä raportissa vuonna 1982. Lausunto kuvaa ajan hämmentynyttä suhtautumista lääkeaineisiin huippu-urheilussa. Samalla se kertoo jotain urheilukulttuurissa vallinneesta tilanteesta tultaessa 1980-luvulle. Suoritusta parantavia aineita oli käytetty myös täällä, ainakin siihen saakka, kun niistä yksi kerrallaan oli tullut kiellettyjä. Samassa teoksessa Suomen olympiakomitean valmennuspäällikkö Kalevi Tuominen kertoo käsityk-

senään, että anabolisista steroideista ei olisi ”välttämättä terveydellisiä haittoja aikuiselle miehelle”. Sen sijaan nuorille ja naisille haitat olisivat selvät ja valvonnassa tulisi kiinnittää huomiota varsinkin nuorten kisoihin.² Anaboliset steroidit oli kielletty kansainvälisesti jo yli viisi vuotta aiemmin, mutta aineiden käyttöhistoria tunnettiin myös Suomessa. Lausunnosta voi päätellä samantyyppisen, tosin vain miehille sallivan linjauksen kuin Häggmanin kommentissa.

Häggmanin ja Tuomisen lausunnot ovat mielenkiintoisella tavalla ristiriidassa ajan yleisen suhtautumistavan kanssa. Lehdistöissä dopingista mieluummin valettiin ja kommentointia pyydettiin vain pakon edessä, kun testien positiivista tulosta oli tultava selittämään. Osin tämä johtunee molempien asemasta suomalaisen huippu-urheilun johtopaikoilla. Tuominen toimi olympiakomitean valmennuspäällikkönä vuosina 1969–1992, ja Häggman valittiin Kansainvälisen olympiakomitean jäseneksi vuonna 1981 yhdessä venezuelalaisen kollegansa kanssa. Noihin vuosiin mahtui suomalaisen yleisurheilun nousu ja uusi kansainvälinen tuleminen 1970-luvun alusta alkaen. Menestyskausi jatkui aina 1980-luvun puoleenväliin ja siihen sisältyi myös urheilua ravisuttaneita doping-tapauksia. Aikaa leimasi lisäksi kiihkeä suurvaltojen kilpailukausi ja kylmän sodan hiippuminen 1990-luvun alkuun mennessä.

Doping tarkoittaa kilpailusäännöissä kiellettyjen, suoritusta parantavien aineiden ja/tai menetelmien käyttöä urheilutulosten parantamiseen. Käyttäjälle se tarkoittaa vaaraa aiheuttavien menetelmien käyttöä tähän tarkoitukseen.³ Lääketieteen kansainvälinen kehitys oli mahdollistanut anabolisten steroidien kaupallisen tuottamisen jo 1950-luvulla. Nämä aineet nousivat esiin suurkisoissa ja niiden käyttö voimalajeissa oli tunnettua jo vuoden 1964 Tokion olympialaisissa.⁴ Doping tuli laajemmin huippu-urheiluun myös Suomessa tuolla vuosikymmenellä. Näiden lääkkeiden vaikutukset voimantuottoon ja lihasmas-

san kasvuun huomattiin nopeasti ja doping-aineiden testaus suurkisoissa alkoi vuoden 1968 olympiakisojen aikaan. 1970- ja 1980-luvulla steroidit olivat yksi käytetyimpiä lääkeaineita ja niinpä positiivisia testituloksia tuli pääasiassa niistä. Steroidien käyttö kiellettiin vuonna 1974 ja niiden testit aloitettiin vuonna 1975. Erytropoietiini- eli epo-hormonin käyttö dopingina alkoi 1980-luvun lopulla ja se kiellettiin vuonna 1990.⁵ Testosteroni kiellettiin vuonna 1982 ja veritankkaus vuonna 1985.⁶

Myös naiset käyttivät aineita ja etenkin tarkastelukauden loppupuolella urheilijanaisten ulkonäkö alkoi muuttua erityisesti voimalajien harrastajien joukossa. Naiselta perinteisesti odotettu ulkonäkö ja suositellut lajit olivat muutoksessa eivätkä aiemmin ihannoitu hoikkuus ja esteettiset lajit enää hallinneet naisten urheilua.⁷ Osalla urheilujoista kova harjoittelu yhdistettynä mahdolliseen dopingin käyttöön vaikuttivat samansuuntaisesti. Uutisten tekstit vihjailivat miehiseksi muuttuneista naisista. Vaikka hormonit eivät muuttaneet ihmisen sukupuolta, ne vaikuttivat sukupuolen piirteisiin. Tässä artikkelissa tarkoitetaan naiskuvan muutoksella juuri näitä urheiluun liitettyjen, perinteisinä pidettyjen sukupuolen piirteiden muutoksia. Koska lääkkeiden käytön sivuvaikutuksia ei pystytty täysin poistamaan, ilmiö haastoi sukupuolten perinteisinä pidettyjä rajoja.⁸ Steroideja ei enää liitetty pelkästään urheilun sääntöihin, oikeudellisiin tai terveydellisiin riskeihin. Ne olivat nyt myös osa poliittista keskustelua, joka liittyi esiin nouseviin huomioihin naisten kehojen muutoksista.⁹

Kysyn artikkelissa, käsitteikö suomalainen lehdistö eri tavoin miesten ja naisten dopingia ja nousivatko sukupuolittuneet teemat esiin keskustelussa 1975–1995? Minkälaisia sukupuolittuneita ilmaisuja muutoksessa ollut urheilun naiskuva sai uutisoinnissa? Ketkä käyttivät lehdistössä puheenvuoroja ja millaisia diskursiivisia keinoja ja puhetapoja aiheen käsittelyssä hyödynnettiin?

Dopingin historiaa ovat tutkineet Ivan Waddington, Markku Siukonen, Seppo Pänkäläinen, Ilpo Huhtaniemi ja Erkki Vettenniemi.¹⁰ Heidän työnsä avaavat dopingin historiaa Suomessa ja laajemminkin ja antavat myös puheenvuoroja ajan toimijoille. Hormonien tutkimuksen sukupuolittunutta historiaa ja naiseuden kontrollia urheilussa on analysoinut sukupuolentutkija Kuura Irni. Hänen mukaansa hormonien käyttö urheilussa ei liittynyt vain sääntöihin tai terveyteen. Kyse oli myös sukupuolten rajojen muuttumisesta epävarmemmiksi.¹¹ Naisen representaatioita urheilun lehtiteksteissä ja kuvastoissa ovat tutkineet sosiologit Pirkko Markula ja Riitta Pirinen.¹² Muuttuvia sukupuolikäsityksiä niin urheilussa tapahtuvan sukupuolen testauksen kuin voimalajien yhteydessä ovat tutkineet Laura Wackwitz, Yvonne Sims, Anne Fausto-Sterling ja Joanna Harper.¹³ Suomalaisen naisen mahdollisuutta kilpaurheiluun, etenkin työväenurheilussa, on tutkinut historioitsija Leena Laine ja sukupuoliroolien muutoksesta 1960- ja 1970-luvulla on kirjoittanut esimerkiksi Arja Turunen.¹⁴ Artikkelini osallistuu media-, urheilu- ja sukupuolihistoriallisiin keskusteluihin ja pyrkii tuomaan uutta tietoa dopinguutisoinnin sukupuolittuneisuudesta. Sukupuolittunutta doping-historiaa huippu-urheilussa on tutkittu vain vähän. Osoitan, että tutkimusajan uutisointi naisten dopingista oli osa sukupuolittunutta urheiludiskurssia, jolla naisten urheilua toiseutettiin suhteessa miesten urheiluun. Samalla sukupuolten uudenlainen hahmottaminen sai tilaa, vaikka naiseuden rajoja pyrittiinkin yhä kontrolloimaan.

Sukupuolen käsite ymmärrettiin tutkimusajan vuosikymmeninä pääsääntöisesti kahteen sukupuoleen kiinnittyvänä. Aineiston tulkinnessa ymmärrän sukupuolen kuitenkin Judith Butlerin tapaan performatiivisena, toisteisena ja kulttuuriin liittyvänä. Näin sukupuoli muotoutuu yhteiskunnan ja kulttuurin vaikutuksesta; se on muutoksenalainen. Samalla kulloisenkin ajan sukupuolinormit luovat perustan sille, mitä pidetään "to-

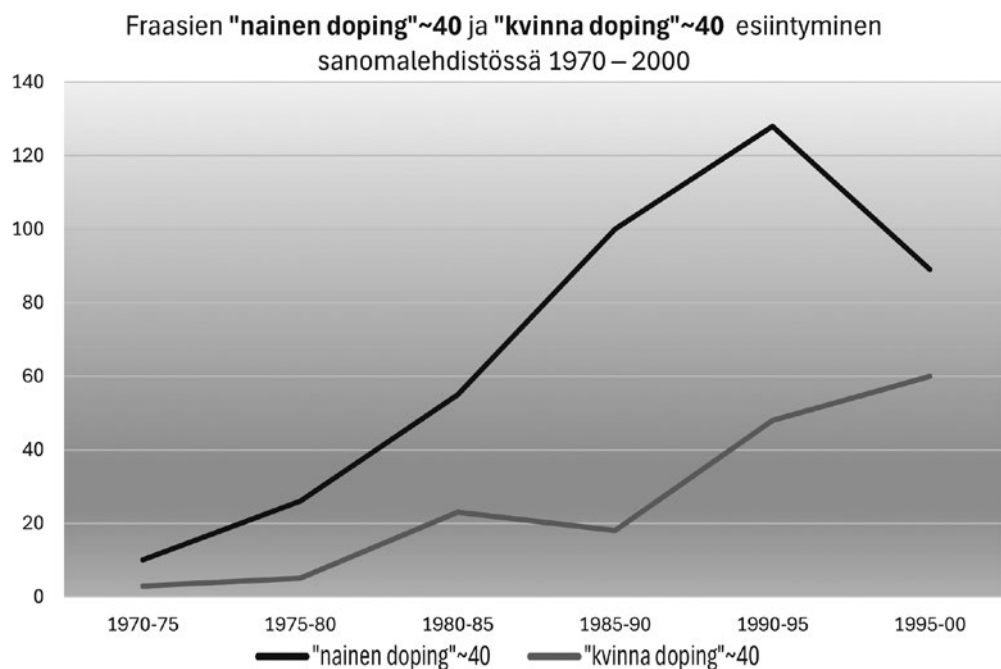
dellisena” tai hyväksyttävänä.¹⁵ Toiseuttamisella tarkoitan tässä sellaisia representaation ja merkityksellistämisen käytäntöjä, joilla naisten urheilu esitettiin erilaisena, ei niin tärkeänä osana urheilukulttuuria.¹⁶

Artikkelin aineistona on yhteensä yksitoista sanoma- ja aikakauslehteä Kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista, Merkin arkistosta ja Tahto-museon arkistosta. Lehdet ovat *Anna*, *Apu*, *Etelä-Suomen Sanomat*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilta-Sanomat*, *Länsi-Savo*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Suomen Kuvalehti*, *Uusi Suomi*, ja *Urheilulehti*. Lisäksi käytän aikalaiskirjallisuutta aiheesta. Utisoinnin mahdollisten sukupuolittuneiden piirteiden löytämiseksi olen käyttänyt hakufraaseja ”nainen doping” ja ”kvinna doping” digitaalisia lehtiaineistoja kerätessäni. Olen yhdistänyt hakuun läheisyysoperaattorin 40 sanan mukaan; näin pyydytyt sanat ovat korkeintaan 40 sanan päässä toisistaan. Aineisto koostuu yhteensä 200 tutkimusartikkelista. *Helsingin Sanomat* ja *Ilta-Sanomat* on digitoitu Kansalliskirjastossa 1970-luvun loppuun. Seuraavien kahden vuosikymmenen lehdet olen käynyt läpi Merkin arkistossa ja *Urheilulehden* numerot Tahto-museon arkistossa.

Kaavio 1 kuvaa hakufraasien esiintymistä ajan digitoidussa sanomalehdistössä viiden vuoden jaksoissa. Kaavion aineistossa on mukana koko Kansalliskirjaston digitoitu sanomalehdistö. Ruotsinkielisen aineiston korostuminen selittyy osin sillä, että ruotsinkielisiä lehtiä on digitoitu tutkimusajalta huomattavan laajasti verrattuna suomenkielisiin lehtiin. Tulokset alkavat kasvaa 1970-luvun puolivälissä ja esiintymistiheys kasvaa aina 1990-luvun puoleenväliin asti. Muutos kuvaa dopingin kansainvälisen käytön nopeaa nousua, mutta myös aiheen uutisoinnin kasvua. Kylmä sota kiihdytti kansojen kilpailua ja lisäsi dopingin käyttöä. Kun vastakkainasettelu alkoi hiipua, muurien murtumista seuranneet doping-paljastukset lisäsivät uutisointia. Vasta doping-valvonnan kiristyminen ja kan-

sainvälisen tilanteen normalisoituminen 1990-luvulla alkoivat muuttaa trendin suuntaa. Tämän kahdenkymmenen vuoden muutosta edustavan aikajakson, vuodet 1975–1995, valitsin tutkimusajaksi. Pelkän ”doping” -hakusanan esiintymisen kuvaaja vastaavalla aikajaksolla on samantyyppinen. Myös siinä aihe nousee nopeasti 1970-luvun mittaan ja kasvu taittuu 1990-luvun puolivälissä.

Kaavio 1: Tutkittujen hakufraasien esiintyminen suomen- ja ruotsinkielisessä digitoidussa aineistossa viiden vuoden jaksoissa vuosina 1970–2000. Kaavio tekijän.

Analysoin keräämääni aineistoa diskurssianalyysistä vaikutteita saavan kontekstoivan lähiluvun keinoin.¹⁷ Tulkitsen, että lehdistössä aihetta käsittelevät keskustelut ja puhetavat osallistuvat yhteiskunnallisten kytkösten ja sosiaalisen todel-

lisuuden rakentamiseen.¹⁸ Näin urheilu-uutisoinnissa käytetyt, usein sukupuolittuneet puhetavat rakentavat osaltaan ympäröivää todellisuutta. ”Tekstit eivät ole kirkas ikkuna menneisyyteen”,¹⁹ kuten kulttuurihistorioitsijat Ane Ohrvik ja Cathleen Sarti kirjoittavat pohtiessaan lähilukua kulttuurihistorian lähestymistapana kirjallisiin lähdeaineistoihin. Kaikki tekstit ovat toisin sanoen kielellisten sopimusten alaisia. Samalla ne ovat tekstin välittämää kirjoittajansa tulkintaa menneestä todellisuudesta. Aineiston huolellisella lähiluvulla pyritään löytämään kirjoittajan tarkoittama, usein suoraan julkilausumaton merkitys. Parhaassa tapauksessa lähiluku voi paljastaa tutkitun ajan valtarakenteita ja sosiaalisia suhteita.²⁰

Aineistossa ensimmäinen esiin nouseva diskurssi lähestyy naisten dopingia kuvaamalla käytön vaaroja, vetoamalla vastustuksessa *terveysperusteisiin* ja toisaalta moralisoimalla kiellettyjä menetelmiä. Ensimmäinen pääluku paneutuu näihin keskusteluteemoihin. Toinen pääluku pohtii *naisten doping-tapausten* uutisoinnin poikkeamisesta aiheen yleisestä uutisoinnista. Lehdistön pyrkimys vaikenemiseen esiin nousevista ikävistä uutisista oli ajan keino suhtautua dopingiin. Perinteiseksi koettu kuva naisesta urheilukentällä oli muutoksessa vuosisadan loppua kohden, kun myös voimaa ja kestävyyttä vaativia lajeja avattiin naisille. Viimeisessä pääluvussa analysoin *doping-uutisoinnin ja naiseuden* (muutosten) kuvausten yhteyksiä naisten urheilua toiseuttaviin menettelytapoihin.

Terveysperustein naisten dopingia vastaan

”Anabolisten steroidien mahdollista käyttöä naisurheilussa pitää lääketieteen lisensiaatti Risto Erkkola erittäin tuomittavana. Liikuntakongressissa luennoinut Erkkola sanoi, että näiden lihasmassaa lisäävien hor-

monien antaminen on sitä tuomittavampaa, mitä nuoremasta urheilijasta on kysymys: niiden vaikutusta potilaan omaan hormonitoimintaan ja myöhempiin raskauksiin ei tunneta tarkoin.”²¹

Helsingin Sanomat uutisoi lääketieteen kongressista vuonna 1974. Lääkeaineiden vaaroja ja vaikutuksia urheilussa varsinakin naisille korostettiin asiantuntijoiden arvovallalla. Urheilukäytön alkuvaiheessa uskottiin, että androgeenisten, tuolloin miehisisiksi miellettyjä ominaisuuksia korostavien hormonien käytön hyöty on suurin juuri naisilla.²² Kun aineiden käytön kasvu huomattiin naisten urheilussa, myös tiedotus ja uutisointi haitoista lisääntyi. Tärkeimpiä anabolisia steroideja ovat testosteroni ja sen johdannaiset. Sopivina annoksina ne sekä lisäävät androgeenisia ominaisuuksia, että parantavat lihasmassan kasvua samalla vähentäen rasvakudosta. Kova harjoittelu alentaa testosteronipitoisuutta veressä ja yksi perustelu aineen käytölle onkin voima- ja kestävyysominaisuuksien säilyttäminen. Aikalaislähteen, lääkäri Markku Alenin mukaan naisten testosteronin käyttö liittyy juuri samoihin tavoitteisiin. Myös kasvuhormoni helpottaa voiman hankintaa ja se on tehokkaasti anabolinen eli lihasmassaa rakentava.²³

Rooman EM-kisat olivat meneillään loppukesällä 1974, kun *Suomen Kuvalehti* julkaisi Jouko Tyyrin pakinan kisojen lääketieteellisistä sivujuonteista.

”Roomassa tutkitaan dopingin ohella hormoneja. Suomalaisetkin ovat päässeet leikkiin mukaan, meillä on tarjota jopa alan perustutkimusta. Herman Adlercreutz kehittelee vaaratonta voimahormonia. Vakavamielinen professori, joka on pitkään ahertanut eri pillereiden parissa, saattaa olla vaivautunut ennenaikaisesta hälystä.”²⁴

Tekstissä kirjoittaja mainitsee anabolisiin steroideihin pe-

rehtyneen suomalaisen geenitutkijan. Kisat olivat käännekohta suomalaiselle naisten yleisurheilulle niin tulosten kuin mitalienkin suhteen. Naiset toivat kotimaahan enemmän mitaleita kuin miehet, ja Riitta Salin teki maailmanennätyksen 400 metrin juoksussa. Anaboliset steroidit tulitaisiin kieltämään pian, ja vaikka viitteitä suomalaisten dopingista ei ollutkaan, huhut lääkkeiden voimalla tehdyistä tuloksista liikkuvat. Vaikka teksti oli kevyeen tyyliin kirjoitettu pakina, jo otsikko ”Hormonikisat” kertoo ajassa liikkuneesta tiedosta ja epäilystä. Doping-diskurssin määrä kasvoi lehdistössä seuraavat pari vuosikymmentä, kun uusia keinoja tuli mukaan punasoluja lisäävän epo-hormonin ja veritankkauksen muodossa. Kilpajuoksu kiellettyjen menetelmien, sovittujen kieltojen ja valvonnan välillä oli alkanut.

Toisessa haastattelussa Adlercreutz kuvasi dopingin käytön jälkiä: ”Naisilla merkit ovat selvempiä. Ei tarvitse edes viiksiä nähdä. Kroppa on miestyypinen: leveät hartiat, kapea lantio, hyvin lihaksikkaat reidet ja käsivarret. Harva tyttö on sellainen ilman dopingia tai hormonihäiriötä, vaikutuksia.”²⁵ Anabolisilla lääkeaineilla tiedettiin olevan monia sivu- ja haittavaikutuksia. Niitä ovat akne vartalon iholla, maksavauriot, lapsettomuus, sydän- ja verisuonitaudit, seksuaalisen käyttäytymisen häiriöt ja erityisesti naisella äänen madaltuminen, karvoituksen kasvu, kuukautiskierron häiriöt ja rintarauhasen surkastuminen. Asiantuntijat korostivat negatiivisten, sukupuolittuneiden vaikutusten merkitystä. Kun tiedossa oli, että steroidit voisivat lisätä myös riskejä sikiölle, naisia kehoitettiin ehkäisyyn. Tämä taas lisäsi lääkkeellisen ehkäisyyn ja tulosten parantamiseen käytettyjen lääkkeiden vaarallisia yhteisvaikutuksia maksalle.²⁶ Kun puheenvuoroissa käyttöön otettiin lisääntymisterveyteen liittyvät uhkat, oli kyse myös astetta kovemmassa moraalisesta tuomiosta naisten dopingin käytölle. Miesten kohdalla vastaavaa ei tehty.

Kylmä sota ja sen kasvattama suurvaltojen kilpailu myös urheilussa sai aikaan dopingin yleistymisen niin itäblokin maissa kuin lännessäkin. Myös naisten positiiviset testitulokset ja niiden uutisointi olivat arkipäivää 1970-luvulla. Kylmän sodan päätyttyä tehty tutkimus on osoittanut, että esimerkiksi Itä-Saksassa toteutettiin valtiojohtoista doping-ohjelmaa, jolla nuoria urheilijoita ”valmennettiin” kilpailussa länttä vastaan.²⁷ 1970-luvulla itäblokin urheilijat hallitsivatkin kisoja monissa lajeissa uinnista yleisurheiluun. Saksan Demokraattinen tasavalta DDR oli tullut mukaan olympiakisoihin vuonna 1968. Jo neljän vuoden kuluttua se oli kesäkisoissa mitalitilaston kolmas Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen jälkeen.²⁸ Lääkitys, joka aloitettiin osin pakotettuna sekä tytöille että pojille jo teini-iässä, aiheutti monenlaisia akuutteja ja pitkäaikaisia terveydellisiä ongelmia.²⁹ Maassa oli kehitetty oma anabolinen steroidi, usein doping-paljastusten yhteydessä mainittu *Oral Turinabol*. Raporttien mukaan kuulaa työntävän naisen tulos parani jopa kaksi metriä 11 viikon käytön jälkeen. Toiminta oli myös sukupuolittunutta, sillä lääkitystä painotettiin juuri naisille ja tytöille, sillä heille aineiden teho oli suurempi.³⁰ Tulokset myös näkyivät kilpailukentillä voittoina ja ennätyksinä.

Tutkimusajan journalismia kuvaa myös ihailu, jota DDR:n täysin ylivoimaista urheilujärjestelmää kohtaan tunnettiin myös Suomessa. Ulospäin miesten ja naisten urheilu maassa näyttikin hyvin tasa-arvoiselta ja aiheesta kirjoitettiin täälläkin. 1970-luvulla *Ilta-Sanomien* urheilujuttu otsikoitiin: ”DDR:n urheilussa vallitsee tasa-arvo”.³¹ Samassa artikkelissa kuitenkin epäiltiin suoraan haastateltavaa, keihäänheiton olympiavoittaja Ruth Fuchsia steroidien käytöstä matalan puheäänensä ja ”poika-maisen” olemuksen vuoksi. Paljastuskirjan DDR:n dopingista kirjoittanut itäsaksalainen entinen urheilija Brigitte Berendonk kuvaa doping-peittelyn ja salaamisen menetelmiä: ei huomioida – ei tunteilla – julki vain negatiiviset koetulokset – menestyjien

palkitseminen jne.³² Vaikka pitävät todisteet puuttuivat aina kylmän sodan päättymiseen saakka, huhut voittajien todellisista keinoista liikkuivat urheilupiireissä. 1990-luvulle tultaessa DDR oli myöntänyt ensimmäistä kertaa dopingin.³³ Kylmän sodan päätyttyä Berendonkin kirjaa siteerattiin paljon suomalaisissakin lehdissä. Kirjan viesti oli ollut selkeä: järjestelmä oli kohdellut nuoria urheilijoita epäinhimillisesti.

Suomessa positiivisen doping-näytteen antajista tutkimusajana valtaosa oli miehiä ja mukana oli vain yksittäisiä naisia.³⁴ Vaikka puhtautta vakuuteltiin, ruotsalainen lehti syytti vuonna 1976 suoraan useita 1970-luvun alun menestyneitä suomalaisurheilijoita dopingista:

”Kohujutuistaan tunnettu ruotsalaislehti FIB-Aktuelt väitti viime syksynä suomalaisten olympiaurheilijoiden käyttävän huumeita. Lehti hyökkäsi Mona-Lisa Pursiaista, Lasse Vireniä, Pekka Vasalaa, Riitta Salinia, Markku Kukkoahoa, Tapio Kantasta ja Nina Holménia sekä valmentaja Pertti Heliniä vastaan. Lehden artikkeli väitti Suomen yleisurheilun nousun johtuneen dopingista.”³⁵

Urheilijat nostivat lehteä vastaan oikeusjutun, olihan kyse koko suomalaisen urheilumenestyksen kyseenalaistamisesta. Oikeudellinen haastaminen kannatti, sillä lehti suostui korvauksiin vielä samana vuonna.³⁶ Suomen lehdistö uutisoi tapahtunutta voittona suomalaiselle, ”puhtaalle” urheilulle. Jupakka kuvaa yleisemminkin doping-aiheiden käsittelyä julkisuudessa. Jos jotain tahoja vastaan esitetään epäily, on esittäjällä oltava todella vahvat todisteet ja perusteet. Lehdistön lähesuojaperiaate suojelee tiedon antajaa ja usein syytteet jäävätkin vain epäilyn asteelle. Näin todistaminen lähestyy oikeudellista toimintaa ja tätä perustellaankin urheilijan oikeusturvalla. Dopingista vaikenemisen kulttuuria selittää ainakin kolme seikkaa. Urheilukulttuurissa tunnetaan laajaa kollegiaalisuutta. Tähän

piiriin kuuluvat niin toimittajat, urheilijat itse kuin urheiluorganisaatioissa mukana olevat. Lääkäreillä on vaitiolovelvollisuus, ja vakavissa tapauksissa lääkäreitä onkin ollut mukana doping-tapausten taustalla. Kolmantena tulee journalistinen lähdesuoja, joka varmistaa tiedon jakajan identiteettisuojaan.³⁷

Historioitsija Antero Holmila kirjoittaa, että olympialiike oli 1970-luvulla taloudellisessa ja ideologisessa kriisissä, jonka taustalla olivat ajan laajat yhteiskunnalliset ja kansainväliset muutosvoimat. Kulutuskulttuuri kasvoi lännessä nopeasti, tiedonvälitys nopeutui ja monipuolistui ja samaan aikaan kaupallisuus pyrki syrjäyttämään amatöörisäännöt huippu-urheilusta.³⁸ Myös ajan tasa-arvovaatimukset edellyttivät suurkisojen lajimäärän kasvattamista *myös naisille* eikä se tapahtunut helposti. Kisat alkoivat paisua ja kasvavat kustannukset voitiin hoitaa vain kaupallistumisen myötä. Sopimukset niin televisioinnista kuin mainostamisesta syntyivät ja olympialiikkeen urheiluidealismi alkoi hiipua. Samaan aikaan kisojen osanottajavaltioiden määrä kasvoi, ja kilpailun kovetessa myös tuloksia parantavat keinot kovenivat. Nyt urheilullisuuden uhkaksi alettiinkin nostaa yhä laajemmin doping.

Kansainvälinen olympiakomitea KOK yritti kiinnittää huomiota dopingin merkitykseen olympialiikettä uhkaavana. Pitkäaikainen olympiakomitean johtaja lordi Killanin koetti vuonna 1979 herätellä urheilupiirejä:

” [...] kiellettyjen anabolisten steroidien käyttö luo ”virheellisen ihmistyyppin, ovat nämä sitten miehiä tai naisia”. Nämä keinotekoiset ihmiset ovat koeputkien luomuksia, vaikka urheilun, ja erikoisesti olympiaurheilun, tarkoitus on luoda terveitä ja tasapainoisia ihmisiä”³⁹

Urheilujohtaja nosti dopingin olympialiikkeen suurimmaksi uhaksi, jonka taakse jäi ajassa paljon esillä ollut kaupallistumi-

nen ja amatöörisääntöjen liukuminen kohti ammattilaisuutta. Puhuja korosti urheilun moraalista ja filosofista puolta, jonka mukaan urheilun tarkoitus on tervein keinoin pyrkiä ihmisen terveyteen ja parempaan elämään. Dopingin käytön kiellossa palattiinkin usein kahteen tärkeimpään perusteluun: reilun pelin sääntöjen rikkomiseen ja vaaran aiheuttamiseen käyttäjälleen. Molempia perusteluja on käytetty yritettäessä hillitä ja estää kiellettyjen keinojen leviämistä ja käyttöä.⁴⁰ Oikeudelliselta kannalta käyttö ei ole Suomessa rikos. Sen sijaan lääkeaineiden valmistus, maahantuonti, levitys tai hallussapito levittämistaroituksessa on sanktioitu.⁴¹

Dopingvalvonta ei ollutkaan tuohon aikaan käytännössä toimivaa, koska testejä tehtiin vain ennalta ilmoitetuissa kisoissa ja valvonta harjoitusjaksoilla oli tehotonta. Itse asiassa anabolisten steroidien käyttö vain yleistyi käyttökiellon jälkeen vuodesta 1975, kun huomattiin, että keho puhdistui tietyn ajan kuluessa ennen kisoja.⁴² Valvonta parani vasta 1990-luvun lopulla, kun KOK vaati lajiliittoja testaamaan urheilijoita myös harjoituskauden aikana. Vuonna 1999 KOK perusti WADA:n, maailman antidoping-toimikunnan, jolla on oikeus tehdä yllätystestejä.⁴³ Suomen antidoping-toimikunta perustettiin vuonna 2001 ja sen työn jatkaja Suomen urheilun eettinen keskus SUEK vuonna 2016.⁴⁴

Miehen vai naisen doping – erot uutisoinnissa

”Sen jälkeen, kun anaboliset steroidit viisi vuotta sitten kiellettiin, niiden käytöstä [on] jäänyt kiinni 21 urheilijaa ja tietyllä tavalla huolestuttavana piirteenä on pidettävä sitä, että näistä 13 on naisia.”⁴⁵

Uuden Suomen jutussa vuonna 1981 urheilutoimittaja kuvaa ajan tilannetta kiellettyjen menetelmien käytössä. Kiellot eivät

Kuva 1. DDR:n kuulantyyöntäjä Ilona Slupianek kuvattuna Euroopan mestaruuskisoissa 1976. Kuva Peter Probst, Süddeutsche Zeitung Photo / Alamy Stock Photo.

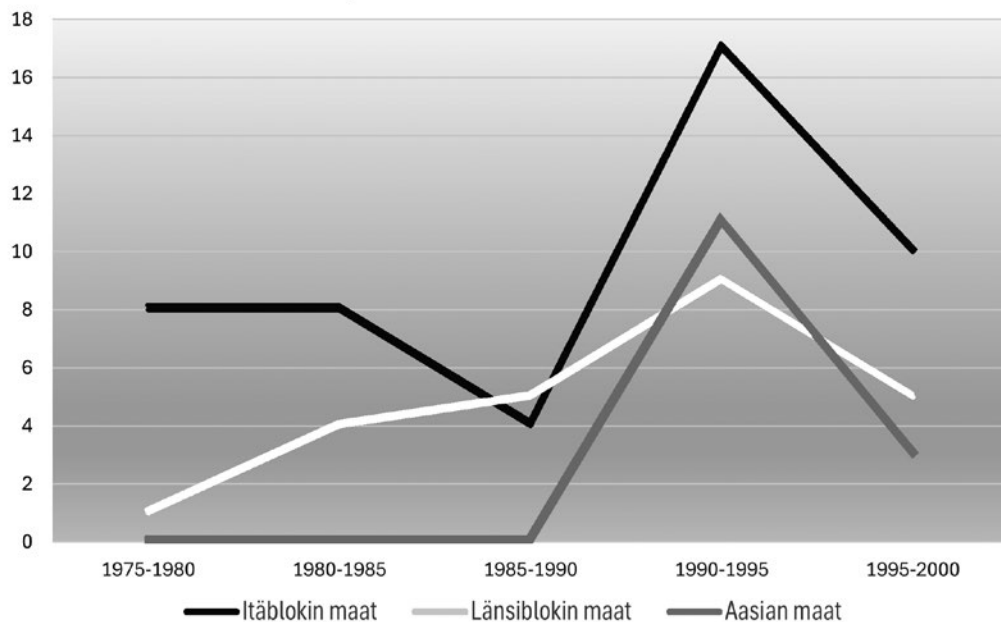
riitä estämään käyttöä, mutta testaus toimii. Jutussa kerrotaan DDR:n kuulantyohtajan, olympiavoittaja Ilona Slupianekin (s.1956) tarinaa.

Slupianek oli ensimmäinen DDR:n urheileva nainen, joka jäi kiinni dopingista. Urheilijan dopingin käyttö paljastui jo vuonna 1977, mutta tuolloin hän sai vain lyhyen, vuoden mittaisen kilpailukiellon. Moskovan olympiakisoissa vuonna 1980 hän voitti kultaa. Lehtikirjoituksessa nostettiin esille naisten huolestuttavana pidetään paljastuneiden suurta määrää, vaikka informaatiota oli aineiden vaaroista varsinkin naisille jaettu jo vuosia. Myös lännen urheilijoiden dopingista kerrottiin, mutta itäblokin suhtautumista lääkkeisiin arvosteltiin liian myönteiseksi ja sallivaksi.⁴⁶ Idän urheilijoiden epäilyttävät keinot nostettiin usein esiin, jopa silloin kun uutisoitiin heidän menestyksestään. Ylivoimaisista tuloksista kerrottiin epäilyn taustaa vasten.

Kaavio 2 kertoo aineistoon sisältyvien naisten dopingin paljastusuutisten jakauman maaryhmittäin. Itäblokin maiden edustajien positiivisia tuloksia uutisoitiin eniten. Tähän maaryhmään kuuluivat Neuvostoliitto, Itä-Saksa, Bulgaria, Romania, Puola, Tšekkoslovakia ja Unkari. Muutostrendit diskursseissa ovat kaikilla kolmella maaryhmällä, itäblokillä, länsiblokillä ja Aasian mailla, kuitenkin samansuuntaiset. Kylmä sota hiipui 1980-luvun mittaan ja Saksojen yhdistyminen 1990-luvun alussa vaikutti uutisointiin. Entisen Itä-Saksan dopinghistoriaa avattiin laajasti ja paljastukset saivat palstatilaa lehdissä. Toinen selittävä tekijä on entisen Itä-Saksan valmentajien siirtyminen kylmän sodan päätyttyä Aasiaan, pääasiassa Kiinaan. Maan menestys oli suurta monissa kilpailulajeissa niin miehillä kuin naisilla. Uutiset Aasian maiden kiinnijääneistä urheilijoista näkyvät kaaviossa juuri 1990-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Kaavio 2: Tutkimusaineistossa uutisoidut naisten dopingtapaukset maaryhmittäin viiden vuoden jaksoissa vuosina 1975–2000. Kaavio tekijän.

Dopingkäräjen uutisointi tutkimusaineistossa maaryhmittäin 1975 – 2000

Niin yleinen doping-uutisointi kuin naistenkin doping-tapauksista kertova kirjoittelu kiihtyi 1970-luvun alusta alkaen. Nousu jatkui pari vuosikymmentä ja uutisoinnin huippu osui 1990-luvun ensimmäiselle puolikkaalle. Uutisten väheneminen johtui valvonnan ja testaustoiminnan selkeästä paranemisesta mutta myös paljastusten uutisarvon pienenemisestä. Lehdistölle doping oli vaikea aihe eikä yleinen kriittinen ja niukka kirjoitustapa aiheesta juurikaan muuttunut tutkimusaikana. Silti ajan tutkimusraporteissa, joita ei ollut tarkoitettu laajaan julkisuuteen, saatettiin puhua suoraan ja ottaa kantaa jopa lääkkeiden puolesta. Hyvä esimerkki tästä on artikkelin alussa lainattu

urheilujohdon doping-kantoja esitellyt raportti. Kun urheilulajit monipuolistuivat myös naisilla voimalajien, aerobicin ja kehonrakennuksen suosion kasvaessa, uutisoinnin tyyli muuttui koh- ti sallivampaa. Varsinkin suomalaisten menestys näissä lajeissa muutti kuvaustapoja. Doping-testauksen alkuvuosina naisten positiivisten tulosten uutisointi oli tuomitsevaa ja leimaavaa. Tätä tyyliä käytettiin myös kuvattaessa naisen kehon muutok- sia lääkkeiden käytön seurauksena. Vuosikymmenten kuluessa tilanne, se että myös naiset käyttivät suoritusta parantavia kei- noja, hyväksyttiin hiljaisesti. Kun amerikkalainen pikajuoksija Florence Griffith-Joyner voitti vuonna 1988 kolme olympiakul- taa, lehdistö vain vihjaili mahdollisesta dopingista. Kirjoitukset keskittyivät nyt urheilijan ulkonäköön ja suoritusten merkityk- seen naisten urheilun nostamisessa julkisuuteen.⁴⁷

Lehdistö uutisoi hormoneista myös laajemmin terveyteen liittyvässä yhteydessä.⁴⁸ Yhdysvalloissa oli 1960-luvulla aloitet- tu estrogeenin kaupallinen tuotanto. Syy naisten vaihdevuo- sivaivoihin liitettiin estrogeenin vähenemiseen iän mukana ja oireita verrattiinkin diabetekseen. Sen hoito insuliinilla oli ollut menestys. Vaihdevuosien lääkehoito lisääntyi myös ajan kulttuuristen muutosten saattelemana. Yhteiskuntien vauraus kasvoi, nuorekkuuden ihannointi lisääntyi ja edulliset lääkkeet mahdollistivat helpon hoidon saannin. Historioitsija Marja Ja- lavan mukaan Suomessa vastaava, positiivinen uutisointi hor- monihoidoista alkoi 1970-luvulla. Samalla kulttuurinen murros eteni kohti yksilökeskeisempiä valintoja myös terveydenhoidos- sa täälläkin. Odotettiin, että naisten omia kokemuksia kuunnel- taisiin enemmän – ei ainoastaan lääkäreiden ja asiantuntijoiden kantoja.⁴⁹

Mediahistorioitsija Seppo Pänkäläisen mukaan 1960-luvulla alkanut hormonien laajempi käyttö Suomen huippu-urheilus- sa vakiintui seuraavalla vuosikymmenellä jo systemaattiseksi. Tätä jatkui aina anabolisten steroidien kieltoon, vuoteen 1974

asti.⁵⁰ Olympiavuonna 1984 juoksija Martti Vainion (s. 1950) kiinni jääminen anabolisista steroideista järkytti laajalti kotimaisia urheilupiirejä. Urheilun huippu puhdistui Pänkäläisen arvion mukaan 1990-luvun alkuun mennessä. Iso uutinen olikin keskimatkojen juoksija Minna Lainion (s. 1968) tapaus vuonna 1993.⁵¹

Vainio toi Suomelle mestaruuksia ja mitaleita 1970-luvulta alkaen. Prahan EM-kisoissa vuonna 1978 hän voitti 10000 metriä Suomen ennätysajalla ja neljä vuotta myöhemmin Ateenassa pronssia samalla matkalla. Los Angelesin olympiakisojen lähestyessä vuonna 1984 hän oli yksi voittajasuosikeista ja elokuun helteisessä kisassa hän ottikin hopeamitalin. 11.8. julkistettiin Vainion positiivinen doping-testi. ”Haluan selvittää tämän sotkun juurta jaksain”, kertoo Vainio *Uuden Suomen* otsikossa seistessään pöydän takana joukkueen johdon, valmentajien ja lääkärin ympäröimänä.⁵² Päivän uutisoinnissa lääkärin lausunnot olivat dopingin tuomitsevia. Myös kollektiivista vastuuta heräteltiin. ”Kaikkia keinoja käytetään, jos niitä ei ole ymmärretty kieltää tai niistä ei jää kiinni.”⁵³ *Maaseudun Tulevaisuuden* pakinnassa vastuuta skandaalista sälytettiin niin lääkäreille, urheilujohdolle, vastustajille kuin itse kilpailijallekin.

Vainio oli ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa suomalainen olympiamitalisti, joka on menettänyt mitalinsa dopingin vuoksi. Suomen omat urheilulääkärit Pekka Peltokallion johdolla totesivat, että anabolinen steroidi oli tullut juoksijan kehoon ulkopuolelta.⁵⁴ Pian kävi ilmi, että niin yleisurheilujärjestö kuin osa urheilutoimittajistakin oli suojellut juoksijaa salaamalla jo aiemmin samana keväänä ilmi tulleen positiivisen testituloksen.⁵⁵ Kansallisen menestyjän putoaminen urheilusankarin jalustalta oli myös urheiluyleisölle vaikea asia. Tukea sabotaasiteorialle ei saatu, vaikka julkisuudessa erilaisia, yhä juoksijaa tukevia teorioita kerrottiin. Kansan tuki oli laajaa ja lehdistön kirjoitukset yleisesti positiivisia. Juoksija hyväksyttiin vielä kerran vuosien jälkeen takaisin juoksuradoille.⁵⁶

Historioitsija Touko Perko tutki suomalaisen sanomalehdistön kirjoituksia hiihtoon liittyvästä laajasta hiihdon doping-jutusta aina vuodesta 1998 seuraavan vuosikymmenen alkuun. Hänen mukaansa urheilujournalismissa havaitaan eräänlainen symbioosi, sopuisa yhdessäolo penkkiurheilijoiden, toimittajien, urheilijoiden ja kaikkien urheilun taustalla vaikuttavien tahojen kanssa. Nimenomaan myönteistä julkisuutta tarvitaan ja usein siihen pyritään tunteenomaisin ilmauksin. Tällainen ylimyönteinen, usein kritiikitön suhtautuminen on paitsi itse urheilupiirien, myös median etu. Tämä linja sopii myös doping-uutisointiin; sieltä uutisoidaan vain paljastumiset.⁵⁷ Seppo Pänkäläinen puhuu ”salailun muurista”, joka estää tapausten julkaisua. Organisaatiot suojelevat itseään negatiiviselta julkisuudelta, ja tähän osallistuvat kaikki mukanaolijat.⁵⁸

Kulttuurihistorioitsija Hannu Salmen mukaan 1970- ja 1980-lukujen urheilujournalismia leimasi Suomessa maan urheilumaineen ja omien urheilusankareiden suojeleminen. Esimerkkinä Salmi pohti kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta mäkihyppääjä Matti Nykäsen saamaa mediajulkisuutta. Vaikkapa urheilijoiden alkoholinkäytöstä ei uutisoitu ja tiukka, salaileva uutisointityyli jatkui aina 1980-luvun lopulle asti. Silloin ”yhteinen etu” alkoi väistyä faktojen ja taustojen laajemman uutisoinnin tieltä. Lehdistön käytös onkin liitetty ajan historialliseen kontekstiin. Kylmä sota alkoi hiipua 1980-luvun mittaan, ja suurvaltojen suhteiden lientyminen vaikutti myös pienempien maiden tiedonvälitykseen.⁵⁹

Minna Lainio nousi kerralla kansan tietoisuuteen voitettuaan kaksi Suomen mestaruutta vuonna 1993. Voitot 800 ja 1500 metrin matkoilla ja paikka Stuttgartin maailmanmestaruuskisoihin oli jo saavutettu, kun positiivinen testi keskeytti urheilijan matkan. Yhteinen tekijä Martti Vainion kanssa oli se, että myös Lainio oli jäänyt kiinni kotimaisessa testissä jo ennen kesän voitokkaita SM-kisoja. Koska jatkotutkimukset olivat ol-

Kuva 2.
Martti Vainio kuvattuna Montrealin olympiakisojen 10000 metrin juoksun maalissa

6.8.1984. Juoksija ylitti maaliviivan toisena ja matka doping-testiin on juuri alkamassa. Kuva Roger Tillberg / Alamy Stock Photo.

leet kesken, ei juoksijalta voitu muutoseikkojen vuoksi kieltää osallistumista SM-kisoihin. Lopulta kieltäytyminen kontrollidusta kokeesta tuotti hylkäämisen.⁶⁰ Julkisuudessa Lainio ei saanut Vainion tapaan tukea järjestöltään eikä lehdistöltä. Sen sijaan kirjoittelu paljasti urheilijan mahdolliset rikkeet dopingin peittelyineen testaustilanteissa.⁶¹

Suuria eroja uutisoinnissa niin Vainion kuin Lainionkaan tapauksissa ei kuitenkaan ollut. Molemmat olivat sykehdyttäneet urheilukansaa tuloksillaan ja urheilussa menestyneet otettiin koko kansan juhlituksi omaisuudeksi. Dopingin paljastuminen sai aikaan lyhyen moraalisen kuohunnan, mutta tunnetusti kovassa kilpailussa pärjänneille sankareille annettiin anteeksi. Niin kotimaisissa kuin kansainvälisissä doping-tapauksissa tilanteiden käsittely lehdistössä ei poikennut naisten kohdalla siitä, miten miesten dopingista uutisoitiin. Tutkimusajan alkuvaiheessa, 1970-luvun lopulla, nostettiin herkästi esiin kilpailijamaiden positiivisia testituloksia. Moraalinen tuomitseminen ja epäily oli yleistä täysin ylivoimaisille vaikuttavien suoritusten jälkeen. Myös vaatimukset tiukemmasta valvonnasta alkoivat kasvaa. Esimerkkejä naisten kansainvälisestä menestyksestä oli saatu myös Suomessa. Jatkoa voitoille kaivattiin ja oletus siitä, että ”kaikki käyttävät” dopingia helpotti lopulta ikävien uutisten unohtamista niin miesten kuin naistenkin kohdalla. Tasapuoliselta näyttävän uutisoinnin taustalla oli siis kollegiaalinen vaikeneminen tai vähintäänkin minimissä pidetty uutisointi ikävästä aiheesta. Itse urheilu suorituksia pohjimmiltaan arvostettiin, samalla kun kielletyt menetelmät moraalisesti tuomittiin.

Naisellisuus vaarassa? Uudet lajit muokkaavat urheilun naiskuvaa

”Uusimmat doping-testit ovat nyt muuttamassa tilannetta, ja naisetkin alkavat näyttää - myös voimaa kysyvissä lajeissa - yhä enemmän naisilta. Ilmeisesti mieshormonien syöttäminen naisurheilijoille loppuu vähitellen ja siten päästään tilanteeseen, missä miehet kilpailevat miesten lajeissa ja naiset naisten.”⁶²

Huippu-urheilun sukupuolitestit olivat olleet käytössä jo yli kaksikymmentä vuotta vuonna 1991, ja jo aiemmin alkanut keskustelu testien eettisyydestä alkoi kiihtyä. Tieto naistenkin käyttämistä hormoneista urheilussa oli laajaa ja toimittaja Paa-vo Peltola asettaa *Länsi-Savon* jutussa toivonsa yhä paraneville testeille. Vaikka jutun kärki kohdistuukin doping-valvonnan korostamiseen, kirjoittaja nostaa heti esiin naisellisuuden puuttumisen vähintäänkin joissakin lajeissa. Kun valvontaa lisätään ja testit kehittyvät, suunta voisi olla taas kohti entistä, perinteiseksi koettua naisen kehoa myös urheilukentillä. Samalla nousee esille kysymys siitä, kuka saa osallistua naisten sarjoihin. Kirjoittaja toivoo ideaalisen tilanteen löytymistä, missä selkeästi kaksi sukupuolta, miehet ja naiset, hallitsevat omia sarjojaan.

Sukupuolitestien käyttöönotto liittyi itäblokin ylivertaisiin urheiluesityksiin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Ylivoi-ma tuli esille maaotteluissa länttä vastaan ja naiseuden rajojen haastaminen lähes samoilla tuloksilla miesten kanssa vaati vastausta. Vuonna 1979 DDR:n naiset tekivät yleisurheilussa enemmän maailmanennätyksiä kuin miehet ja paransivat jokaisessa lajissa kaikkien aikojen kymmenen parhaan tilastoja. *Helsingin Sanomat* uutisoi aiheesta otsikolla ”Koch juoksi miesmäiset ME:t”.⁶³ Uransa aikana DDR:n pikajuoksija Marita Koch (s. 1957) oli juossut kaikkiaan kahdeksan maailmanennätystä.

Parantuneet naisten tulokset alkoivat lähentyä jo miesten tuloksia ja myös Kochin tuloksiaan verrattiin miesten saavutuksiin. Lännen vastaus ylivoimaan kylmän sodan aikana olikin historioitsija Stefan Wiederkehrin mukaan sukupuolitestien käyttöönotto.⁶⁴ Epäilyttävien, ei-naisellisten urheilijoiden nosto uutisoinnissa kuului sotien jälkeisten vuosikymmenten urheiludiskurssiin. Uutisointi kertoi myös tiukan kaksijakoisen sukupuolibinäärin horjumisesta. Testit aloitettiin olympiakisoissa jo vuonna 1968 ja menettely jatkui kaikkien naisten testaamisena aina 1990-luvun lopulle asti. Vieläkään rutiini ei ole täysin poistunut vaan lajiliitoilla on oikeus päättää testauksen menettelytavoista.⁶⁵

Samasta aiheesta kirjoitti Matti Forss laajassa *Urheilulehden* artikkelissa vuonna 1980. Hän pohti, että urheilua on pidetty keinona "tehdä miehiä" kehittämällä sellaisia ominaisuuksia kuin riippumattomuus, päättäväisyys, motivaatio ja hallinta. Hänen mukaansa naisille samoja keinoja ei ole sovellettu, sillä "edellä luetellut ominaisuudet eivät ensisijaisesti ole naisellisia tai ensisijaisesti naiselle kuuluvia ominaisuuksia."⁶⁶ Naisille urheilu ei ollut historiallisesti sallittua ja kun naisille lopulta avattiin portit kilpakentille, sallitut lajit määritteli mies. Naisille "suositellut" lajit olivat olleet feminiinisiä, hillittyjä.⁶⁷ Hyvä esimerkki on yleisurheilu, jossa voimaa ja kestävyyttä vaativat lajit puuttuivat pitkään naisilta. Vasta 1900-luvun viime vuosina lajit kansainvälisissä suurkisoissa olivat likimain samat.⁶⁸ Urheilu oli perinteisesti ollut miesten harrastamaa ja miehisiä ominaisuuksia korostavaa. Niinpä urheilullisesti lahjakas nainen haastoi yleisen myytin siitä "mitä on olla todellinen nainen".⁶⁹

Vuonna 1986 *Apu*-lehden artikkelin otsikossa esitetään kysymys, joka vie ajatukset historialliseen keskusteluun naisille sopivista lajeista:

”Miten käy naisellisuuden?”

Voimaa vaativissa lajeissa näkee kyllä silloin tällöin naisia, jotka ovat todella muhkealihaksisia. Heidän on täytynyt tehdä muutakin kuin pelkästään harjoitella. Mutta antaa näiden juttujen olla. Dopingista on puhuttu tässä maassa ihan tarpeeksi.”⁷⁰

Voimailusalilla otsikon kysymykseen vastasivat kaksi harrastajaa, Veikko ja Anne. Voimanosto ja kehoa muokkaavat fitness-lajit saivat 1980-luvulla uusia harrastajia myös naisten parissa. Myös naiset olivat valmiit voimaa ja harjoitusta vaativiin harrastuksiin. Jutun otsikko epäilee naisellisuuden säilymistä, kun painonnostokin sallitaan naisille. Artikkelissa nostettiin lopulta esiin pääasiassa vain positiivisia seikkoja tukemaan myös naisten harjoittelua. Historioitsija Laura Wackwitz kirjoittaa, että 1960-luvulta alkaen naisille avattiin monia uusia olympialajeja. Lentopallo oli ensimmäinen naisten joukkuelaji olympialaisissa, monia uintimatkoja tuli mukaan ja myös useita uusia yleisurheilulajeja avattiin naisille. Kun aiemmin voimaa ja kestävyyttä vaativia lajeja oli pois naisilta, nyt vaadittiinkin erilaista suorituskykyä. Harjoittelu vaikutti urheilijoiden kehoihin ja sai osaltaan aikaan vastareaktion sekä arvostelua menestyjien naisellisuudesta.⁷¹ Riitta Pirinen kuvaa naisten urheilua toiseuttavia journalismin keinoja. Trivialisointi ja vähättely olivat tällaisia puhetapoja, varsinkin kuvattaessa lajeja, joita ei pidetty naisille sopivina. Kun muutos kuitenkin eteni, olivat urheiluselostaminen, uutisointi ja suoritusten kuvatekstit usein vähätteleviä ja jopa pilkkaavia.⁷²

Keskustelu miehekkäistä urheilijoista naisten sarjoissa jatkui *Apu*-lehdessä vuonna 1989:

”Doping-keskustelussa valehdellaan lujaa

”Naisten keihäänheittoa hallitseva DDR:n Petra Felke hämmentyi Helsingissä, kun ihmiset olivat kiinnostu-

neempia hänen hormonien käytöstään kuin jatkuvista voitoista. Länsi-Saksaan siirtyneen entisen mäkihyppääjän Hans-Georg Aschenbachin ”paljastukset” lääketieteen hyväksikäytöstä Itä-Saksan urheilussa ovat leimanneet muun muassa vaaleaviiksisen Felken.”⁷³

Artikkelissa kiinnitettiin huomiota kilpailijoiden, myös Felken, ulkoisiin piirteisiin. Niistä ainakin osan epäiltiin syntyvän doping-aineiden käytön seurauksena. Kuura Irni kirjoittaa, että ajatus sukupuolen piirteiden muokkaamisesta hormoneilla muotoutui 1900-luvun alkupuolella. Samaan aikaan kehittyi käsitys sukupuolesta kemiallisena prosessina. Lääkkeitä tutkittiin urheilun yhteydessä myös Suomessa viimeistään 1960-luvulla. Anabolisten steroidien kestävyyttä lisäävät vaikutukset olivat tunnettuja ja myös niiden negatiiviset sivuvaikutukset tiedettiin.⁷⁴

Idän urheilun keinoja epäiltiin laajalti lännessä ja niin myös Suomessa. Kiinan uimarinaisten menestys alkoi 1990-luvun alussa, kun entisen Itä-Saksan valmennuksen taitajia siirtyi kylmän sodan jälkeen Kiinaan. Rooman MM-kisojen aikana vuonna 1994 Kiinan naiset voittivat 12 kultamitalia. Uutisointia lännessä hallitsi se, ”että maan naisuimarit olivat hyvin miehekkään näköisiä ja puhuivat matalalla äänellä.”⁷⁵ Toiseuttamisen käsitteestä kirjoittanut Emilia Mannström kirjoittaa, että toiseuteen liittyy aina valtasuhde. Eronteot eivät siksi näyttäytyneutraaleina, vaan toisesta tehdään prosessin kautta vähempiarvoinen.⁷⁶ Tässä tapauksessa prosessi on samantyyppisen, eroja korostavan uutisoinnin toistaminen. Jo samana syksynä Aasian kisoissa Tokiossa 11 uimaria jäi kiinni dopingista, kuusi miestä ja viisi naista.⁷⁷ 1990-luvuna ensimmäisellä puoliskolla uutisointi naisten kiinni jäämisistä saavuttikin huippunsa. Suuri selittäjä tälle onkin juuri aasialaisten urheilijoiden; niin uimareiden kuin yleisurheilijoidenkin doping-paljastusten uutisointi.

Olli Mäkisen mukaan urheilun arvomaailma on muodostunut historian saatossa miehisten arvojen mukaan. Silloin mitä tahansa naiselle kuuluvaa tai naiseuteen liitettävää ominaisuutta voidaan käyttää urheilevaa naista vastaan. Jo antiikista periytyvä ihanteellinen urheilijan kuva oli mies. Urheilu, kauneus ja jumaluus yhdistyivät idealisoivissa patsaissa. Mies oli kuvallisessa esittämisessä kohteena aina 1800-luvun lopulle asti. Nainen alkoi nousta tuolloin katseen kohteeksi ja osat vaihtuivat. Taide, kaupallisuus ja muodin kuvaus alkoivat muokata naiselta vaadittua kehonormia. Hoikkuuden ihanne alkoi nousta ja syrjäyttää muodokkaan, äitiyden arvoa korostavan kuvaustavan.⁷⁸ Yleisesti hyväksytyllä tavalla treenatun ja seksikkään ulkonäön korostuminen naisten urheilussa alkoi kasvaa 1980-luvulla. Ilmiö liittyi myös urheilun kaupallisuuden nousuun. Rahoittajat, sponsorit vaativat näkyvyyttä. Naisten urheilusuoritusten kuvallinen esittäminen alkoi kasvaa kilpailupukeutumisen vapautumisen myötä. Näin amatöörisääntöjen liudentuminen ja kaupallisuuden kasvu liittyivät yhteen.⁷⁹

Lopuksi

Doping nousi tärkeäksi teemaksi suomalaisessa urheilu-uutisoinnissa 1970-luvun puolessa välissä. Aiheesta kirjoitettujen uutisten määrä kasvoi parikymmentä vuotta. Aikajakson alussa suomalainen yleisurheilu menestyi kansainvälisesti ja naiset nousivat miesten rinnalle ja ohikin. Paitsi arvostusta ja ihailua, menestys herätti myös epäilyjä niin kilpailijamaissa kuin kotimaassakin. Kansainvälisesti suurkisat paisuivat kaupallisuuden vaatimuksesta ja naisten lajien lisäämistä myös vastustettiin. Kysyin artikkelissa, oliko uutisointi miesten ja naisten dopingista erilaista ja nousiko sukupuolittuneita teemoja esiin suomalaisessa lehdistökeskustelussa 1975–1995? Ketkä käytti-

vät puheenvuoroja ja millaisia puhetapoja doping-aihe ja muutoksessa ollut sukupuolikäsitys, urheilun naiskuva tuottivat? Oletukseni oli, että doping-uutisointi oli sukupuolittunutta ja että sitä käytettiin naisten urheilun toiseuttamiseen.

Tutkimusaineistosta nousi esiin kolme erilaista keskustelun pääryhmää. Ensimmäisessä korostui naisten dopingin vastustaminen *terveysperusteisiin* vetoaminen. Lääkkeiden käytön vaaroja varsinkin naisille korostettiin ja pyrittiin tuottamaan vaikuttavaa tietoa. Akuutit terveysongelmat, jopa hengenvaara ja myös pitkäaikaiset käytön seuraukset, kuten lapsettomuus, olivat esillä. Usein siteerattiin lääketieteen asiantuntijoita, olihan myös Suomessa kehittyntä alan tutkimusta. Lääketieteellisten faktojen uutisoinnissa olikin selkeä ero siinä, kommentoivatko asiantuntijat tai urheilujohtajat miesten vain naisten käyttämiä menetelmiä. Miesten dopingia ei tuomittu lääketieteellisin perustein samalla tavalla kuin naisten. Terveysperusteisiin vetoava uutisointi oli sukupuolittunutta.

Toisessa teemassa analysoin *miesten ja naisten dopingin* käyttöön liittyvän uutisoinnin eroja. Jopa urheilujohtajat saattoivat arvioida, että valvottu käyttö miehillä ei olisi terveysriski. Sen sijaan naisten ja nuorten dopingin käyttöä pidettiin käyttäjän terveydelle vaarallisena ja sitä myös moralisoitiin enemmän. Miesten dopingia moralisoitiin myös, mutta se oli uutisoinnissa lyhytaikaisempaa ja liittyi yleensä vain kiinni jäämisen tuomitsemiseen. Doping-uutisoinnin määrän kasvaessa kerrottiin paljon itäblokin urheilijoiden positiivisista testituloksista. Asia liittyi myös sukupuolen testaukseen urheilussa, sillä uutisoinnissa myös sekoitettiin hormonien käyttö joko tarkoituksella tai tahattomasti sukupuolen mahdolliseen muuttumiseen toiseksi.⁸⁰ Urheilusankarit olivat ja ovat edelleen Suomessa koko kansan omaisuutta. Miesten ja naisten jäämisestä kiinni testeissä uutisointiinkin hyvin samaan tapaan. Tilanne todettiin kliinisesti, kuultiin selitykset ja yleensä dopingin käyttö tuomittiin. Vaike-

neminen tai vain pienimmän mahdollisen tiedon jakaminen oli urheiluyhteisön yhteinen tapa koettaa selvitä tilanteesta. Kiinni jäämisen uutisoinnissa ja käytön tuomitsemisessa ei siis ollut havaittavissa selkeää sukupuolittuneisuutta.

Kolmas diskurssi keskittyi *dopingin naisellisuutta vähentävän* merkityksen korostamiseen. Tämä sukupuolittunut puhetapa säilyi uutisoinnissa koko tutkimusajan. Journalistisia keinoja olivat epäedullisten valokuvien käyttö, pilkka ja vähättely puhetapoina sekä naisten esittäminen miehekkäinä tai robottimaisina. Koska miehisiä ominaisuuksia korostavia hormoneja käytettiin, myös niiden sivuvaikutukset näkyivät. Olikin helppoa puhua parrakkaista naisista tai ”veljeksistä”. Naisille ”sallittujen” urheilulajien kirjo oli muuttumassa. Naisellisyyden väheneminen olikin yksi pääargumenteista, kun koetettiin vastustaa naisten lajivalikoiman laajenemista. Näin doping-uutisointia käytettiin toiseuttamaan naisten urheilua.

Artikkelin johdannossa lainattiin urheilujohtajaksi nousseen Pirjo Häggmanin lausuntoa, jossa hän tukee naisille suunnattua, lääkkeellistä valmennustapaa. Siinä hän korostaa myös riittävän valvonnan ja ohjauksen merkitystä, jos lääkkeisiin päädyttäisiin. Tunnettu on myös valmennuspäällikkö Kalevi Tuomisen anabolisisten steroidien käytön ajoissa lopettamista koskeva kirje edustusurheilijoille ennen vuoden 1976 Montrealin olympiakisoja.⁸¹ Nykypäivänä vastaavissa asemissa olevat henkilöt tyrmäisivät esitetyt ideat. Lausunnot kuvaavatkin tutkimusaikana vallinnutta tilannetta, jossa kilpailu sallittujen ja kiellettyjen menetelmien välillä oli kovaa. Naiset olivat nousseet Suomessakin merkittäviksi tuloksentekijöiksi ja Häggman peräänkuuluttikin puheenvuorossaan tasa-arvoa. Molemmat olivat muiden urheilun johtohenkilöiden kanssa tärkeitä puheenvuorojen käyttäjiä.

Myös urheilijat itse ottivat kantaa dopingiin. Yleisesti puolustettiin puhdasta urheilua ja positiivisen testituloksen tul-

lessa puolustauduttiin. Myös kilpakumppanin epäilyttävän hyvien tulosten taustoja arvioitiin herkästi. Tässä kotimaiset urheilijat ottivat mallia ulkomaisista esimerkeistä. Tutkimusta lääkaineiden merkityksestä urheilussa tehtiin myös täällä ja yhteydet tieteentekijöiden ja valmennuksen välillä olivat tiiviit. Urheilulääkärit, geenitutkijat, valmentajat ja urheilujohtajat käyttivät puheenvuoroja. Valtioiden välinen kova kilpailu pakotti myös päättävissä asemissa olevat vaikenemaan tai opastamaan urheilijoita toimimaan järjestelmälle vähiten vahinkoa aiheuttavalla tavalla. Urheilutoimittaja Johanna Aatsalo paljasti vuosituhannen vaihteessa yhden Suomen laajimmista hiihtoon liittyvistä doping-tapauksista. Hän kuvaa urheilujournalismissa vielä 2000-luvun alussa vaikuttaneita käytänteitä ”hankalan” uutisoinnin yhteydessä vaientamiskulttuuriksi. Yksi toimintatapa siinä on ei-toivotun uutisen unohtaminen. Ellei suoraan kielletä uutisoimasta yhteisölle epäedullista uutista, voidaan uutisointia yrittävä henkilö ”unohtaa” asiaa käsittelevistä tilaisuuksista.⁸²

Ehkä merkkejä avoimemmasta journalismista on olemassa. ”Mihin doping hävisi hiihdosta?”⁸³ Näin kysytään urheilulääkäriltä keväällä 2025 HS:n artikkelissa. On kulunut jo vuosia viimeisimmistä hiihtoon liittyvistä doping-paljastuksista. Toimittaja Tatu Myllykoski epäilee urheilukulttuuria ja esittää mahdollisia tapoja siihen, kuinka todellinen tilanne pyritäisiin piilottamaan. Lääkäri Pekka Rauhala vastaa, että kyse on pitkälti testimenetelmien kehityksestä. Yhä pienempiä ainemääriä pystytään paljastamaan ja testejä tehdään jopa kymmenen vuotta vanhoille näytteille. Tavatonta ei olekaan, että vuosia sitten saavutettu arvokisamitali menetetään nyt paljastuneen dopingin vuoksi. Silti asiantuntijakaan ei usko, että dopingista olisi päästy eroon. On urheilijoita, jotka eivät ole säännöllisten tarkastusten piirissä. Näin käyttö ilman paljastumisen vaaraa menestyksen saamiseksi on yhä mahdollista.

Lähteet ja kirjallisuus

Anna 1975–1995

Apu 1975–1995

Etelä-Suomen Sanomat 1975–1995

Helsingin Sanomat 1975–1995

Hufvudstadsbladet 1975–1995

Ilta-Sanomat 1975–1995

Länsi-Savo 1975–1995

Maaseudun Tulevaisuus 1975–1995

Suomen Kuvalehti 1975–1995

Uusi Suomi 1975–1995

Urheilulehti 1975–1995

Aatsalo, Johanna: *Paljastus Tarina dopinguutisesta ja toimittajasta, joka haluttiin vaientaa*. WSOY, Helsinki 2024.

Alaranta A. & Ketonen, J.: *Lääkkeet ja urheilu*. Yliopistopaino, Helsinki 2004.

Alen, Markku: *Anaboliset hormonit ja urheilu*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1985.

Antidopingdatabase 2023: <https://www.antidopingdatabase.com/news/historic-overview-of-doping-in-sport> (6.3.2025)

Berendonk, Brigitte: *Doping: Kultaa, kunniaa, kurjuutta*. MuscleMedi, Kungsängen 1991, suomennos 1993.

Butler, Judith: *Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous*. Suomentaneet Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Gaudeamus, Tampere 2006.

Fausto-Sterling, Anne: *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. Basic Books, New York 2020.

Harper, Joanna: *Sporting Gender: The History, Science, and Stories of Transgender and Intersex Athletes*. Rowman & Littlefield Publishers, 2019.

Hartiala, Kaarlo: *Urheilun kahdet kasvot Terve sielu terveessä ruumiissa vai rahan ja dopingin vallassa*. Karprint, Vihti 1997.

Holmila, Antero: Olympialiikkeen kriisi(t) ja muodonmuutos 1970-luvulla. Teoksessa Roiko-Jokela Heikki & Holmila, Antero (toim.): *Urheilun kriisejä Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2019–2020*. Suomen urheiluhistoriallinen seura, Helsinki 2020. s. 13–37.

Huhtaniemi, Ilpo: *Hyvä ja paha testosteroni*. Gaudeamus, Helsinki 2021.

Ihalainen, Pasi & Valtonen, Heli (toim.): *Sanat siltana menneeseen. Kielelliset lähestymistavat historian tutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki 2022.

IOC-Framework-Fairness-Inclusion-Non-discrimination-2021. <https://stillmed.olympics.com/media/Documents/Beyond-the-Games/Human-Rights/IOC-Framework-Fairness-Inclusion-Non-discrimination-2021.pdf> (12.3.2025).

Irni, Kuura: On fatal chemistry and sexed human boundaries: Negotiating steroid risks in high-performance sport in Finland (1950-1976). *International Journal of Gender, Science and Technology*, 9(2), (2017), p. 80-98. <https://genderandset.open.ac.uk/index.php/genderandset/article/view/488>

Irni, Kuura: Steroid Provocations: On the Materiality of Politics in the History of Sex Hormones. *Journal of Women in Culture and Society* Vol.41 (3), (2016), p. 507–529.

Irni, Kuura: Hormonit, ruumiillisuus ja politiikka. Teoksessa *Muokattu elämä*. Vastapaino, Tampere 2014, s. 155–193.

Jalava, Marja: Vaihdevuodet. Teoksessa Kaartinen, Marjo & Salmi, Hannu (toim.): *Keski-ikä Kulttuurihistoria*. SKS Kirjat, Helsinki 2022, 44–69.

Jokinen, Jouko: Juoksijan pitkä varjo. Teoksessa Vettenniemi, Erkki (toim.): *Piikki lihassa Unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles, Tampere 1998, s. 28–51.

Kokkonen, Jouko: *Suomalainen liikuntakulttuuri – juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Suomen Urheilumuseosäätiö, Helsinki 2015.

Kuosma, Tapio: *Doping ja kilpaurheilu*. Livres 'Belles-Lettres', Espoo 2023.

Kurvinen Heidi: *Feminism in Finnish Print Media, 1968–1985*. Palgrave MacMillan 2024.

Laine, Leena: *Työväen urheiluliikkeen naiset*. Otava, Helsinki 2000.

Ljungqvist, Arne: Dopingsäännöt eettisenä ohjenuorana. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki & Sironen, Esa (toim.): *Urheilun etiikka ja arki*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2000. s. 35–43.

Mannström, Emilia: *Toiseus suomalaisessa mediassa Diskurssianalyysi toiseuttamisen merkityksistä ja puhetavoista Ylen verkkoartikkeleissa*. Tampereen yliopisto, 2022.

Markula, Pirkko: *Olympic Women and the Media International Perspectives*. Palgrave MacMillan 2009.

Mäkinen, Olli: *Samalta viivalta? Eettiset kysymykset urheilussa*. Kirjapaja, Helsinki 2007.

Ohrvik, Ane & Sarti, Cathleen: Approaches to Textual Sources in Cultural History, *Rethinking History*, 28:2, 2024, 181-193, DOI: 10.1080/13642529.2024.2370137.

Perko, Touko: *Konnia ja sankareita Doping-pommin pitkät varjot*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2000.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere 2019.

Pirinen, Riitta: *Urheileva nainen lehtiteksteissä*. Acta Universitatis Tamperensis, 1138. Väitöskirjatutkimus. Tampere University Press, Tampere 2006.

Pirinen, Riitta: Sukupuoli ja mediaurheilu. Teoksessa Halmesvirta, Anssi & Roiko-Jokela, Heikki (toim.): *Urheilu, historia ja julkisuus*. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1998. s. 25–35. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1998.

Pänkäläinen, Seppo (toim.): *Suomalainen doping*. Hanki ja jää, Helsinki 1993.

Ruohonen, Johanna: *Naisten laji. Kirja jalkapallosta*. Helsinki: Kustantamo S&S, 2022.

Salmi, Hannu: Suomalainen mäkikotka. Teoksessa Heiskanen, Benita (toim.): *Mitä Matti tarkoittaa? Esseitä Matti Nykäsestä*. Savukeidas, Turku-Tampere 2013, s. 13–30.

Sims, Yvonne D.: Florence Griffith Jones: Sexual Politician in a Unitard. In Odgen, David C. & Rosen, Joel Nathan (toim.): *A Locker Room of Her Own: Celebrity, Sexuality, and Female Athletes*. Jackson: University Press of Mississippi, 146–161, 2013.

Siukonen, Markku (toim.): *Doping Raportti lääkeaineiden väärinkäyttöä urheilussa*. Oy Skandia Kirjat Ab, Jyväskylä 1982.

Turunen, Arja: Kuinka vapautua elintasorobotin roolista? Miesten näkökulma sukupuolen tasa-arvon ongelmiin 1960-luvulla. *Lähihistoria* 4 (1), 61–93, 2025. <https://doi.org/10.61559/lh.143513>

SUEK: Suomen urheilun eettinen keskus, <https://suek.fi> (1.2.2025).

Wackwitz, Laura: Verifying the Myth: Olympic Sex Testing and the Category ‘Woman.’ *Women’s Studies International Forum* 26(6), p. 553–560, 2003.

Wackwitz, Laura A.: Sex testing in international women’s athletics: A history of silence. *Women’s Sport and Physical Activity Journal* 5(1), p. 51–68, 1996.

Waddington, Ivan: *Sport, Health Drugs A Critical Sociological Perspective*. E & FN Spon Taylor & Francis Group, London 2000.

Vettenniemi, Erkki: *Suomalainen hiihtodoping Punssia, pillereitä ja punasoluja*. SKS, Helsinki 2017.

Vettenniemi, Erkki (toim.): *Piikki lihassa Unelma puhtaasta urheilusta*. Akilles, Tampere 1998.

Wiederkehr, Stefan; ‘We Shall Never Know the Exact Number of Men who Have Competed in the Olympics Posing as Women’: Sport, Gender Verification and the Cold War. *The International Journal of the History of Sport*. Vol. 26, No. 4, 556–572, 2009.

Viitteet

- 1 Pirjo Häggman: kokoomateoksessa Siukonen 1982, 211.
- 2 Kalevi Tuominen: kokoomateoksessa Siukonen 1982, 195; ks. Myös Kokkonen 2015, 388.
- 3 <https://suek.fi/antidopingtoiminta/saannot/sannostot-ja-standardit/>, haettu 26.2.2025.
- 4 Alen 1985, 8.
- 5 Antidopingdatabase 2023.
- 6 Kokkonen 2015, 241–242.
- 7 Irni 2016, 517.
- 8 Irni 2014, 181.
- 9 Irni 2017, 92–93.
- 10 Siukonen 1982; Pänkäläinen 1998; Laine 2000; Waddington 2000; Huhtaniemi 2011; Vettenniemi 1998 ja 2017.
- 11 Irni 2017, 92–93.
- 12 Pirinen 1998, 2006; Markula 2009; Irni 2014, 2016, 2020.
- 13 Wackwitz 1996, 2003; Sims 2013; Harper 2019; Fausto-Sterling 2020.
- 14 Laine 2000; Turunen 2025.
- 15 Butler 2006, 9, 26, 34.
- 16 Mannström 2022, 6.
- 17 Pietikäinen & Mäntynen 2019.
- 18 Ihalainen & Saarinen 2022, 120; ks. myös Kurvinen 2024, 11–12.
- 19 "Texts are not clear windows into the past." Ohrvik & Sarti 2024, 184.
- 20 Ohrvik & Sarti 2024, 183–187.
- 21 Lihasmassahormonit pannaan. *Helsingin Sanomat* 18.11.1974.
- 22 Irni 2016, 517.
- 23 Alen 1990, 19.
- 24 Jouko Tyyri: Hormonikisat. *Suomen Kuvalehti*, 6.9.1974.
- 25 Tero-Mikko Talaslahti: Doping on lääketieteen saavutusten väärinkäyttöä. *Länsi-Savo* 16.8.1993.
- 26 Alaranta & Ketonen 2004, 13; Huhtaniemi 2011, 161.
- 27 Berendonk 1995; Waddington 2000, 142–143.

- 28 <https://www.olympics.com/en/olympic-games/munich-1972/results/athletics> (5.2.2025)
- 29 Hartiala 1997, 109–114.
- 30 Huhtaniemi 2021, 172–173.
- 31 DDR:n urheilussa vallitsee tasa-arvo. *Ilta-Sanomat* 12.6.1976.
- 32 Berendonk 1993, 7–11; myös Waddington 2000.
- 33 "DDR medgav doping". *Hufvudstadsbladet* 9.1.1989. DDR myönsi tuolloin ensimmäistä kertaa, että sen urheilijoita oli jäänyt kiinni dopingista. Samalla luvattiin myös alkaa julkistamaan kiinni jääneiden nimiä.
- 34 Kuosma 2011, 319–322.
- 35 Suomalaisurheilijat vaativat korvauksia. *Etelä-Suomen Sanomat* 25.3.1976.
- 36 FIB maksaa. *Uusi Suomi* 13.10.1976.
- 37 Mäkinen 2007, 178–181.
- 38 Holmila 2020, 32–33.
- 39 KOK:n Killanin: Doping olympialaisten suurin vaara. *Helsingin Sanomat* 5.4.1979.
- 40 Mäkinen 2007, 178.
- 41 Kuosma 2013, 18.
- 42 Alen 1988, 8–11.
- 43 Ljungqvist 2001, 37–38.
- 44 <https://suek.fi/suomen-urheilun-eettinen-keskus-suek-ry-perustettiin/> (24.2.2025).
- 45 Ju-Me: Missä totuus? *Uusi Suomi* 15.3.1981.
- 46 Sims 2013, 157–159.
- 47 Sims 2013.
- 48 Hormonihoito lieventää vaivoja. *Anna* 7.10.1980.
- 49 Jalava 2022, 52–53.
- 50 Pänkäläinen 1993, 95.
- 51 Pänkäläinen 1993, 95.
- 52 Juoksut on nyt juostu. *Uusi Suomi* 13.8.1984.
- 53 Me syylliset. *Maaseudun Tulevaisuus* 14.8.1984.
- 54 Vainion dopingista kiistaton näyttö. *Etelä-Suomen Sanomat* 13.8.1984; Jokinen 1988, 36.
- 55 "En halunnut tuhota Martin elämää". *Uusi Suomi* 24.11.1984; Jokinen 1988, 36.

- 56 Jokinen 1988, 28.
- 57 Perko 2000, 54.
- 58 Pänkäläinen 1993, 104.
- 59 Salmi 2013, 26–28.
- 60 Lainion testinäytteessä steroidia. *Etelä-Suomen Sanomat* 10.8.1993.
- 61 Käry kävi viime maaliskuussa. *Länsi-Savo* 19.3.1994.
- 62 Paavo Peltola: Kromosomitesti hätistää miehet naisten sarjoista. *Länsi-Savo* 30.10.1991.
- 63 DDR:n naiset hallitsevat rataa ja kenttää. *Helsingin Sanomat* 14.11.1979.
- 64 Wiederkehr 2009, 560; Wackwitz 2003.
- 65 IOC 2021.
- 66 Matti Forss: Onko huippu-urheilun tiimellyksessä naisellisuus vaakalaudalla? *Urheilulehti* 9.7.1980.
- 67 Mäkinen 2007, 158–160; Markula 2009, 87.
- 68 Ruuhonen 2022, 123
- 69 Wackwitz 1996, 58.
- 70 Miten käy naisellisuuden? *Apu* 26.7.1986.
- 71 Wackwitz 1996, 54.
- 72 Pirinen 1998, 28–30; Laine 2000, 85–99.
- 73 Doping-keskustelussa valehdellaan lujaa. *Apu* 7.7.1989.
- 74 Irni 2014, 162–166.
- 75 Kiinan uinnin päävalmentaja kiistää kaiken dopingin. *Etelä-Suomen Sanomat* 3.10.1994.
- 76 Mannström 2022, 6.
- 77 Kiina asettaa komission dopingin selvittämiseen. *Etelä-Suomen Sanomat* 5.12.1994.
- 78 Mäkinen 2007, 68–72.
- 79 Kokkonen 2015, 228–229.
- 80 Wiederkehr 2009.
- 81 Urheilijoita varoitettiin etukäteen. *Helsingin Sanomat* 27.8.1976.
- 82 Aatsalo 2024, 12–13.
- 83 Tatu Myllykoski: Mihin doping hävisi hiihdosta? *Helsingin Sanomat* 13.3.2025

Joonas Kananen

📖 “Hyvä valmentaja tekee myöskin omalle maalleen positiivista propagandaa”

– Yksityis- ja viranomaisarkistojen antama kuva urheiluvalmentaja Paavo Karikon toiminnasta Italiassa vuosina 1933–1936

Urheiluvalmennus kävi läpi murroskautta maailmansotien välisinä vuosina. Tähän saakka valmentajat olivat olleet lähes poikkeuksetta entisiä aktiiviurheilijoita, joiden tietotaito rakentui käytännön kokemuksen pohjalle. Suomessa eräs suunnannäyttäjistä urheiluvalmentajuuden modernisoitumisessa oli Keuruulla syntynyt Paavo Karikko (1903–1978). Hän oli ensimmäisiä ammatikseen valmentaneita, jolla ei ollut mittavaa taustaa urheilijana.¹

Tämä artikkeli keskittyy Karikkoon ja vuosiin 1933–1936, jolloin hän valmensi yleisurheilijoita fasisisessa Italiassa. Italialaisurheilijat tavoittelivat ajanjaksolla menestystä Torinon Eu-

roopan mestaruuskilpailuissa 1934 sekä Berliinin olympialaisissa 1936. Tätä päämäärää silmällä pitäen maassa vaikutti Karikon ohella myös kolme muuta suomalaista yleisurheiluvalmentajaa. He olivat Martti Järvinen, Ove Andersen ja Veikko Renko.² Pääasiallisesti Firenzessä työskennellyt Karikko toimi johtavassa ja valvovassa asemassa suhteessa muihin suomalaisiin.

Tarkastelen artikkelissani Karikon Italian-jaksoa kolmen eri arkistokokonaisuuden kautta, jotka kuvaavat kattavimmin suomalaisvalmentajien toimintaa 1930-luvun Italiassa. Tätä ilmiötä on tutkittu toistaiseksi erittäin vähän. Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus Tahdossa säilytettävän Karikon yksityisarkiston ohella hyödynnän hänen ystävälleen Urho Kekkoselle Italiasta lähettämiä kirjeitä, joita säilytetään Urho Kekkosen arkistossa. Lisäksi käytän artikkelin aineistona ulkoministeriön arkistosta löytyvää kirjeenvaihtoa, joka käsittelee suomalaisvalmentajien lähettämistä Italiaan ja keskittyy Karikon matkaa edeltäneisiin vaiheisiin. Näiden aineistojen pohjalta artikkelin tutkimuskysymys kuuluu, millaisia merkityksiä valmentajuus ja siihen liittynyt tietotaito saivat näissä, luonteeltaan hyvin erilaisissa arkistoaineistoissa?

Urheiluvalmentajuus ja sen kulttuurihistoriallinen tarkastelu on noussut hiljalleen yhä näkyvämmiin urheiluhistorian tutkimuskentälle.³ Artikkelissani lähestyn tätä aihetta hyödyntämällä artikkelin keskeisenä analyttisenä käsitteenä tietoa. Tällä tavoin artikkeli tuo panoksensa paitsi urheiluhistorian kentälle, myös tiedonhistorian tutkimussuuntaukseen. Jälkimmäinen tarkastelee moninaisia ja päällekkäisiä tiedon tuottamisen tapoja ja konteksteja tuoden samalla tutkimuksen keskiöön perinteisesti marginaalisempaan asemaan jäänyttä tietoa ja sen tuottajia.⁴

Kehitän artikkelissani eteenpäin myös tiedon piirin käsitettä, joka on muotoiltu varsin hiljattain *Tiedonhistoria* -artikkelikokoelmassa. Sen avulla tutkijat ovat pyrkineet ymmärtä-

mään kulttuurien ja yhteisöjen sisällä vallitsevia rinnakkaisia tietämisen tapoja sekä analysoimaan tiedon liikkumista ja siihen sisältyvää moninaisuutta. Käsite kiinnittää tiedon liikkumisen ja muotoutumisen ohella huomiota tiedon materiaalisiin ja kontekstuaalisiin reunaehtoihin sekä mahdollistaa huomion kiinnittämisen eri tiedon piirien tapoihin välittää ja muodostaa tietoa.⁵ Artikkelin puitteissa hahmotan eri arkistokokonaisuuksia oletettuina tiedon piireinä, joissa tieto sai muotoja, jotka olivat kunkin arkiston muodostumisen kontekstissa ominaisia. Tiedon piirien tarkastelussa nojaudun osin myös arkistoteorian postmodernistisen käänteän tarjoamiin näkökulmiin, jotka ovat huomioineet arkistojen sisällön ohella niiden muodon ja kontekstin.⁶

Urheiluhistorian kentälle vastaavia arkistoteorian näkökulmista ammentavia ajatuksia on soveltanut muun muassa Douglas Booth.⁷ Hänen kohtaamansa kritiikki on huomauttanut, että arkistoteorian postmodernistisen käänteän ajatukset sisältyvät mitä suurimmissa määrin osaksi historioitsijoiden lähdekriittistä työskentelyä.⁸ Tästä huolimatta näen, että arkistojen rakentumiseen liittyvien tekijöiden yhä tietoisempi ja näkyvämpi huomioiminen osana analyysia voi sekä tukea lähdekritiikin toteutumista että tuottaa uusia näkökulmia tutkimukseen, esimerkiksi juuri tiedon tuottamista ja sen rakentumista koskien.

Valmennusosaaminen ulkopolitiikan palveluksessa

Ulkoministeriön arkistossa on säilynyt erillinen kansio, joka käsittelee suomalaisten valmentajien lähettämistä Italiaan. Se sisältää yhteensä 12 kirjettä, jotka ajoittuvat pääasiallisesti lokaan 1932 ja huhtikuun 1933 väliselle ajalle. Ministeriön ohella

osapuolina kirjeenvaihdossa olivat Suomen Rooman-lähetystö, Suomen Urheiluliitto sekä Italian yleisurheiluliitto (FIDAL).

Valmentajakysymystä edelsi Italian yleisurheiluliiton ja Milanon fasistisen puolueen halu järjestää kansainväliset kilpailut syksyllä 1932. Suomen lähettiläänä Roomassa toiminut Pontus Artti totesi kirjeessään ulkoasiainministeriöön, että italialaisten järjestäjien toiveissa siinsi erityisesti moninkertaisen olympiavoittajan, juoksija Paavo Nurmen saapuminen maahan.⁹ Suunnitelmat kuitenkin kariutuivat ja saman vuoden lokakuussa Artti kertoi pienimuotoisesta selkkauksesta, joka liittyi italialaislehdistön levittämiin huhuihin suomalaisjuoksija Volmari Iso-Hollon pyytämistä kilpailukorvauksista. Artti tuomitsi väitteet valheellisiksi ja hänen oikaisuvaatimuksensa johti Italian yleisurheiluliiton pääsihteerin Puccio Puccin henkilökohtaiseen vierailuun Suomen-lähettilään luona. Tässä tapauksessa Artti sai kuulla ”italialaisten toivomuksesta saada suomalaisia urheilutreenareita luokseen”.¹⁰

Urheiluvalmentajien värvääminen ulkomailta ei ollut tavanton ilmiö 1900-luvun alussa. Esimerkiksi eri urheilulajeihin erikoistuneita brittivalmentajia vaikutti Manner-Euroopassa jo 1910-luvulla. Menestyneistä maista saapuneiden valmentajien tietotaidon koettiin voivan kehittää vastaanottavan maan urheilukulttuuria ja nostavan sen tasoa.¹¹ Se, että Italiaan haluttiin nimenomaan suomalaisia yleisurheiluvalmentajia, ei ollut sattumaa, sillä juuri yleisurheilu ja paini olivat keskeisiä lajeja Suomen vuosien 1908–1936 olympiamenestyksen kannalta. Suomalaisurheilijoiden tällä ajanjaksolla saavuttamista miltei kahdestasadasta olympiamitalista yli 70 prosenttia tuli näistä kahdesta lajista, mikä osoitti suomalaisten vankkaa lajiosaaamista. Samaan aikaan menestys kilpaurheilussa, joka oli vielä pitkälti eurooppalainen ja pohjoisamerikkalainen ilmiö, tarjosi suomalaisille kanavan tulkita omaa maataan osana länttä ja sen edustamia arvoja.¹²

Jalkapalloa lukuun ottamatta ulkomaalaisten valmentajien vaikutus Italiassa oli vähäistä ennen fasismien aikakautta.¹³ Sotien välinen aika merkitsi kuitenkin murroskohtaa, ja myös suomalaisten palkkaamisen kautta tavoiteltu urheilumenestys nivoutui osaksi fasistien urheilupolitiikkaa. Fasistisen puolueen sihteerin, Achille Staracen astuttua maan olympiakomitean (CONI) johtoon keväällä 1933, huippu-urheilun merkitys korostui entisestään. Sen kautta hallinto pyrki rakentamaan myötmielisyyttä ja jaettua kansallistunnetta italialaisten keskuudessa sekä saavuttamaan urheilumenestyksen avulla arvovaltaa kansainvälisessä politiikassa.¹⁴

Artti tarttui valmentaja-asiaan toisessa lokakuun lopussa 1932 ulkoasiainministeriöön lähettämässään kirjeessä. Siinä hän kertoi tarkemmin Puccin välittämistä toiveista saada Italiaan kolme tai neljä suomalaisvalmentajaa. Valmentajat oli tarkoitus sijoittaa eri kaupunkeihin, joista käsin he matkustaisivat eri puolille maata ohjaamaan ja neuvomaan urheilijoita. Valmennustoiminnan oli tarkoitus käsittää ”kymmenotteluun kuuluvat lajit” ja työn todettiin kestävän seuraaviin olympialaisiin saakka. Sopivien valmentajaehdokkaiden saatavuuden ohella Puccia kiinnosti tässä kohtaa heidän palkkaustaan ja siitä koituvia kustannuksia koskeneet kysymykset sekä ehdokkaiden kielitaito.¹⁵

Puccin kysely kulkeutui ministeriöstä Suomen Urheiluliitolle, joka vastasi tiedusteluun ”jo periaatteessa täysin myönteisesti” marraskuussa. Liiton puheenjohtajana toimineen Kekkosen ja liiton sihteerin, Ilmari Sinisalon nimissä lähetetyssä kirjeessä todettiin, että Suomesta löytyi useita koulutettuja, päteviä ja tehtävään soveltuvia valmentajia. Liiton puolelta koettiin ongelmalliseksi lähinnä se, että osaavimmat valmentajat pääsisivät matkaan vasta vuoden 1933 syyskesällä. Urheiluliiton näkökulmasta tähän ajankohtaan kannatti kuitenkin ehdottomasti odottaa.

Mutta ottaen huomioon ,että kyseelliset valmentajapaikat Italiassa ovat varsin vastuun alaisia, Urheiluliitto suosittelisi niihin vain parhaimpia valmentajiaan. Asiaa arvosteltaessa on otettava huomioon, että hyvä valmentaja tekee myöskin omalle maalleen positiivista propagandaa.¹⁶

Ulkoasiainministeriön kirjeenvaihdossa erottui jo varhaisessa vaiheessa eri osapuolten halu valjastaa valmentajanimitys osaksi suomalaiskansallista identiteettityötä ja ulkopolitiikkaa. Oman maan esiin tuominen myönteisessä valossa urheilun ja siihen liittyneiden kiertueiden, kilpailujen tai valmennuspesien kautta oli varsin tyypillinen ilmiö 1900-luvun alkupuoliskon läntisessä maailmassa. Menestyksekkäät urheilijat pystyivät näyttämään muille, mitä oli mahdollista saavuttaa, kun taas osaavat valmentajat auttoivat paikallisia saavuttamaan vastaavia suorituksia.¹⁷ Urheilun kautta tapahtuneen dialogin ehtona oli laajempi teollistumisen aikakauden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen muutos, jonka myötä ihanne etäältä katsottavasta, luonnon muovaamasta ihmiskehosta korvautui käsityksillä harjoittelun avulla mahdollisimman tehokkaaksi muokattavasta kehosta.¹⁸

Tämä muutos heijastui vahvasti modernin valmentajuuden kehitykseen sekä tietoon, jota valmentajilta vaadittiin. Vaikka valmentajien pätevyys ja sisältöosaaminen tuotiin yleisellä tasolla esiin ulkoasiainministeriön kirjeenvaihdossa, ei niiden konkreettista sisältöä juurikaan avattu. Sen sijaan kirjeet korostivat keskeisenä tiedon osa-alueena valmentajien kielitaitoa. Kopiona säilyneessä kirjeessä Rooman-lähetystyön ulkoasiainministeriön edustajat totesivat, kuinka Sinisalolta ”erikseen kysyttäessä” ministeriö sai tietää, että ”valmentajat, joiden lähettämisestä Italiaan on ensi sijassa kysymys, osaavat, paitsi täydellisesti suomea ja ruotsia, vielä niin paljon saksaa, että sillä hyvästi tulevat toimeen”.¹⁹ Tämän tiedon pohjalta ministe-

riössä saatettiin luottaa siihen, että valmentajat oppisivat mahdollisimman pian myös italiaa maahan päästyään.

Kielitaidon korostumista selittivät pitkälti arkistonmuodostajan eli ulkoasiainministeriön intressit, jotka nivoutuivat vahvasti valtionhallintoon ja ennen kaikkea ulkopoliittiseen toimintaan. Suomen ulkoasiainhallinnon historiaa tarkastellut Jukka Nevakivi on nähnyt talvisotaa edeltäneen kauden ulkopoliitiikan vakiintumisjaksona ja tulkinnut Pehr Evind Svinhufvudin presidenttikautta 1931–1937, johon Italian valmentajakysymys sijoittui, sen kypsymisen kautena. Vaikka Suomea pyrittiin tekemään tuolloin tunnetuksi eri keinoin, säilyi Suomi eurooppalaisen yleisön näkökulmasta varsin tuntemattomana maana. Siihen vaikuttivat ulkoasiainhallinnon keinojen ja varojen niukkuus.²⁰ Tässä Suomen tunnetuksi tekemisen kontekstissa valmentajat näyttäytyivätkin mahdollisuutena tuoda maalle näkyvyyttä, minkä vuoksi henkilövalintojen haluttiin onnistuvan, esimerkiksi kielitaitovaatimusten näkökulmasta.

Kielitaidon korostuminen valmentajien tiedon keskeisenä osa-alueena sekä sen välillinen yhteys politiikan tekoon korostaa sitä, kuinka arkistoteorian valossa ulkoasianministeriö edusti varsin perinteistä viranomaisarkistoa. Juuri tällaisiin, hallinnon tuottamiin arkistoihin yhdistetty ajatus universaalista todistusvoimasta sekä niiden aineistojen neutraaliudesta hallitsi arkistoteorian alkuvaiheita aina 1970-luvulle saakka.²¹ Niiden kritiikistä kummunnut paradigman muutos alkoi korostaa arkistoja tietoisten prosessien ja valintojen myötä rakentuneina kokonaisuuksina, ei ainoastaan tiedon neutraaleina säilyttäjinä.²²

Tätä näkemystä mukaillen onkin mahdollista tunnistaa se, kuinka ulkopoliittisiin intresseihin sitoutuneen arkistonmuodostajan rooli heijastui merkityksiin, joita valmentajuus ja siihen liittynyt tieto saivat kirjeenvaihdossa. Tätä alleviivaavana esimerkkinä ministeriö korosti sitä, että Suomen Urheiluliiton oli tärkeää käydä valmentaja-asiaan liittyneitä neuvotteluja

Italian suuntaan Rooman-lähetystön ja ministeriön välityksellä, jotta ne eivät antaisi "aihetta jälkirettelöihin".²³ Vastaavasti Italiassa, huolimatta hallinnon aktiivisesta otteesta urheilupolitiikkaan, yksittäisten henkilöiden rooli näyttää korostuneen valmentaja-asiassa. Artti kertoi Puccin toivoneen, että hän voisi käydä suoraa yhteydenpitoa lähetystön kanssa. Lisäksi Pucci halusi, että Italian Suomen-suurlähettiläs Attilio Tamaro, joka "ei ymmärtäne paljoa urheilusta", pidettäisiin mahdollisuuksien mukaan sivussa koko kysymyksestä.²⁴

Sekä valmentaja-asian saama ulkopoliittinen merkitys suomalaisille että henkilösuhteiden vaikutus korostuivat jälleen tammikuussa 1933, kun kirjeenvaihtoon ilmestyi huolestuneita sävyjä. Artin mukaan viimeaikaiset huhut Italiassa antoivat aihetta pelolle siitä, että "keskusteluille suomalaisten urheiluvalmentajien saamisesta Italiaan tulisi joku este". Erityisesti Arttia huoletti Italian urheilusta päättävien elinten mahdollinen halu suosia kotimaisia valmentajia. Samassa hän toi esiin fasisetin Italian politiikassa tapahtuneet "puhdistukset" Staracen astuttua puolueen sihteerin paikalle joulukuussa 1931. Artti totesi, ettei suomalaisten pitäisi sulkea pois mahdollisuutta, että "tri Pucci, jonka kanssa käytyjen suullisten keskustelujen varassa koko asia oli, jossakin käänteessä tulisi desavoiduksi ja vaikkapa joutuisi pois tärkeältä yleissihteerin paikaltaan".²⁵

Tämä huoli sysäsi vauhtia valmentaja-asian järjestämiseen. Rooman-lähetystö pyysi välittömästi Puccilta kirjallista lausuntoa aiheeseen liittyen, johon Artti viittasi ulkoasiainministeriöön suunnatussa kirjeessään. Vastauksessaan Pucci oli vakuuttanut italialaisten sitoutumista suomalaisten valmentajien palkkaamiseen. Samalla Artti painosti ministeriön välityksellä Urheiluliittoa toivoen "saavansa lähitulevaisuudessa uusia selvityksiä keskustelujen jatkamiseksi". Ulkopoliittisten painotusten ohella hän sivusi myös sisäpolitiikkaa kiitellessään sitä, ettei Suomen lehdistö ollut tarttunut vireillä olleeseen val-

mentaja-asiaan. Artin mukaan tämä vähensi pettymystä, mikäli hanke lopulta kariutuisi.²⁶

Vain viisi päivää Artin kehotuksen jälkeen Urheiluliitto toi kirjeessään ensi kertaa esiin valmentajaehdokkaiden nimiä. Italiaan oli määrä lähettää kolme suomalaisvalmentajaa, jotka liiton esityksen mukaan olivat Karikko, Järvinen ja Andersen. Jompikumpi kahdesta jälkimmäisestä saattoi vielä korvautua kuuluntönnössä ja korkeushypyssä ansioituneella Armas Valsteella prosessin edetessä. Urheiluliiton kirjeen mukaan kaikki kolme valmentajaehdokasta olivat käyneet läpi ”teoreettisen ja käytännöllisen valmentajakoulutuksen” sekä olivat ”ylioppilas-sivistyksen saaneita miehiä”, mikä koettiin takeeksi riittävälle kielitaidolle.²⁷

Huhtikuussa 1933 valmentajaehdokkaat suostuivat Italian yleisurheiluliiton tarjoamiin sopimusehtoihin. Samalla selvisi, että maahan matkustaisi aluksi vain kaksi valmentajaa, jotka olivat Karikko ja Järvinen. Vasta tässä kohtaa Urheiluliiton kirje Rooman-lähetystöön toi esiin valmentajien sisältöosaamiseen suoremmin liittyviä seikkoja. Ne yhdistyivät Karikon välittämään toiveeseen sopivasta matkustusajankohdasta, joka oli aikaisintaan heinäkuun lopussa.

Lisäksi valmentaja Karikko itse pitää esitettyä Italiaan matkustamisaikaa joka suhteessa kaikkein edullisimpana, suunnitellen neuvontatyön järjestämistä siten, että valmentajien päätehtävänä olisi ensi syyskesällä pitää urheilijoille tyyli (tekniikka) harjoituksia ja vasta talvella - tyylihionnan edelleen jatkuessa - ilmasto- ym. olosuhteisiin perehdyttyään laatia valmentautumis (kuntoutumis) ohjelmat sekä suorittaa ensi keväänä urheilijain tyylin ja kunnon viimeistely. Sinänsä tämä on luonnollisin suunnitelma, sillä esitetty työohjelma täytyy suorittaa yllä mainitussa järjestyksessä.²⁸

Tästä maininnasta erottui osaltaan se, että vuosisadan alussa

urheilu oli pääasiallisesti vielä hyvin kausiluontoista, johtuen paitsi sääoloista myös puutteellisista olosuhteista.²⁹ Toisaalta se paljasti moderniin valmentajuuteen sisältyneen vallan ulottuvuuden. Tyylin opettaminen ja hionta liittyivät ajatukseen, jossa valmentajan ulkopuolinen katse sekä urheilijan vapaaehtoinen valmius kurinalaisuuteen toimivat keinoina luoda mahdollisimman tehokas keho.³⁰ Valmentajan keskeinen rooli tässä prosessissa merkitsi historiallista muutosta, sillä vain joitain vuosikymmeniä aiemmin valmentajan rooli oli laajasti toimia urheilijoiden palvelijana. Tämä korostui etenkin yläluokan suosimissa lajeissa, kuten tenniksessä.³¹

Ulkoasiainministeriön arkistokokonaisuus osoitti, kuinka tieto, ollakseen jaettua ja yhteisesti ymmärrettyä, edellytti tiedon piiriä, jossa näitä merkityksiä tuotettiin.³² Ulkoasiainministeriön kirjeenvaihdon ympärille rakentuneessa tiedon piirissä jaetuksi erottautui ennen muuta käsitys urheiluosaamisen ja suomalaisuuden tiiviistä yhteydestä. Se heijastui myös arkistokokonaisuuden ainoaan Italian-jakson aikaiseen kirjeeseen. Joulukuussa 1934 Artti kirjoitti ministeriölle Rooman-lähetystön saaneen lukuisia todisteita siitä, että Italiassa vaikuttaneet suomalaisvalmentajat olivat ”saavuttaneet huomattavan menestyksen, etenkin hra Karikko”.³³ Tämäkin korostaa sitä, kuinka arkisto ja tässä artikkelissa niihin rinnastuvat tiedon piirit rakentuvat dynaamisten prosessien kautta, joita arkistonmuodostajien intressit ohjaavat.³⁴

Valmentajan monipuolinen tietotaito yksityisessä kirjeenvaihdossa

Italiasta käsin Karikko kävi kirjeenvaihtoa presidenttinä myöhemmin vuosina 1956–1982 toimineen Kekkosen kanssa. He olivat ystäväystyneet opiskellessaan molemmat lakitiedettä

Helsingin yliopistossa. Yhteensä 13 Karikon Italian-jakson aikaista kirjettä on säilynyt UKK-arkistossa. Arkisto perustettiin 1970-luvun alussa ja se on ainoa Suomen tasavallan presidentin yksityisarkisto, jota ei säilytetä Kansallisarkistossa. Arkiston peruskivenä on Kekkosen *säilyttämä ja* lahjoittama asiakirjakokoelma, johon myös Karikon lähettämät kirjeet kuuluvat.³⁵

Karikon varhaisimmat kirjeet Italiasta ovat käsin kirjoitettuja ja osa niistä on varsin pitkiä, jopa kahdeksantoista sivun laajuisia. Lisäksi Karikko lähetti kirjeiden liitteinä Kekkoselle yksittäisiä italialaisia lehtileikkeitä sekä joitakin kolmansien osapuolien Karikolle itselleen suuntaamia kirjeitä. Kirjeissään Karikko kuvasi valmentajalta edellytettyä tietotaitoa, muun muassa valmennusmenetelmiä ja välinetietoutta, sekä hänen omia sosiaalisia verkostojaan Italiassa. Näin ollen kirjeenvaihto tarjoaa huomattavasti monipuolisempaa ja syvempää ymmärrystä modernista valmentajuudesta ja siihen liittyneestä tiedosta kuin ulkoasiainministeriön aineistot.

Vaikka tulkitsen Karikon ja Kekkosen välistä yksityistä kirjeenvaihtoa omana tiedon piirinä, on hyvä muistaa, että jotkin valmentajuuden tietotaidon piirteet saattoivat limittyä ja kerrostua useampiin arkistokokonaisuuksiin. Näin ollen sama tieto ja sille annetut merkitykset saattoivat elää rinnakkain eri tiedon piireissä. Tähän liittyen kielitaito erottui eräänä keskeisenä valmentajien tiedon osa-alueena myös Karikon kirjeissä Kekkoselle. Syksyllä 1933, hyvin pian sen jälkeen, kun Karikko ja Järvinen olivat saapuneet Italiaan, hän kertoi kirjeessään, kuinka suomalaisvalmentajat toimivat alkuun tulkkien, muun muassa tehtävää toimittaneen Eeva Artin avustuksella. Samasta kirjeestä välittyi kuitenkin molempien valmentajien aktiivinen pyrkimys omaan kielen oppimiseen, jota tuki osaltaan se, että italialaisurheilijat olivat ”väsymättömiä opettamaan” heille italiaa.³⁶

Kielitaito sai osin samankaltaisia merkityksiä Karikon yk-

sityiskirjeissä kuin ulkoasianministeriön kirjeenvaihdossa. Kielitaito auttoi edullisen vaikutelman luomisessa, mikä tuki suomalaisten pyrkimyksiä vakuuttaa Italian yleisurheiluliitto, jonka oli tarkoitus virallistaa heidän sopimuksensa vasta lyhyen koeajan jälkeen. Tähän liittyen Karikon syksyn 1933 aikana kirjoittamissa kirjeissä erottuukin selkeä pyrkimys saavuttaa paikallisten luottamus. Kielitaito näyttäytyi keskeisenä keinona tämän tavoitteen saavuttamiseksi.

Samaan aikaan kielitaidon saamia merkityksiä muovasi Karikon henkilökohtainen motivaatio. Pohdinnat kielitaidosta liittyivät tapaan, jolla hän tarkasteli itseään ja omaa valmentajuuttaan suhteessa muihin Italiassa aiemmin vaikuttaneisiin ulkomaalaisiin yleisurheiluvalmentajiin. Heitä olivat yhdysvaltalainen Platt Adams ja unkarilainen Jeno Gaspar, joiden vaatimattomaksi jääneen menestyksen ja hitauden italian kielen oppimisessa Karikko nosti esiin kirjeessään Kekkoselle heinäsyyskuussa 1933. Tässä suhteessa Karikko halusi poiketa edeltäjistään. Hän totesi ylpeillen, että italialaiset olivat välittömästi ihmetelleet sitä, kuinka paljon hän ja Järvinen osasivat italiaa jo maahan saapuessaan. Samassa Karikko vannoi, että jo ensimmäisen reilun kuukauden kuluessa suomalaiset puhuisivat ”italiaa melkoisesti”.³⁷

Harvalukuisten ulkomaalaisten yleisurheiluvalmentajien ohella monien italialaisten jalkapalloseurojen peräsimessä vaikutti unkarilaisia ja itävaltalaisia valmentajia maailmansotien välisinä vuosina.³⁸ Karikko nosti näitä valmentajia esiin monissa kirjeissään reflektoiden omaa asemaansa suhteessa heihin.³⁹ Myöhemmin Karikko kiinnitti kirjeissään samalla tavoin

Paavo Karikko astelemassa Firenzeen Stadio Giovanni Bertolla, joka valmistui 1930-luvun alussa. Nykyisin Artemio Franchin nimeä kantavalla stadionilla järjestettiin suurimmat yleisurheilukilpailut sekä jalkapalloseura Fiorentinan kotiottelut. TAHTO/Urheilumuseo.

huomiota myös yhdysvaltalaiseen yleisurheiluvalmentaja Boyd Comstockiin, joka saapui Italiaan alkuvuodesta 1935.⁴⁰

Karikon kirjeistä selvästi välittynyt ymmärrys omasta sosiaalisesta viitekehyksestä heijasteli kirjemuodolle ominaista omaelämäkerrallisuutta. Kirje näyttäytyikin keinona käsitellä omaa erikoislaatuista kokemusta sekä välittää eteenpäin kuvaa tästä epätyypillisestä elämäntavasta lähipiirille.⁴¹ Toisaalta kirjeille ominainen dialogisuus, ennen muuta vastaanottajan rooli, vaikutti selvästi siihen, miten ja mitä kirjeissä kirjoitettiin.⁴² Tässä tapauksessa Kekkonen kaksoisrooli Suomen Urheiluliiton puheenjohtajana ja Karikon henkilökohtaisena ystävänä saattoi selittää sitä, miksi kielitaito sai samaan aikaan sekä yhteneväisiä että eriäviä merkityksiä suhteessa ulkoasiainministeriön kirjeenvaihtoon.

Vaikka Kekkonen oli Urheiluliiton edustajana tekemisissä viranomaisten kanssa, on tärkeää huomata, että hän oli myös urheilun sisäpiiriläinen. Näin ollen yksityisen kirjeenvaihdon molemmat osapuolet tunsivat urheilua, mikä mahdollisti yksityiskohtaisemman, urheiluvalmentajuuteen liittyneen tiedon liikkumisen. Tässä suhteessa erityisen kiinnostava oli tapa, jolla Karikko kuvasi suhdettaan kenties nimekkäimpään italialaiseen yleisurheilijaan, Los Angelesissa kesällä 1932 olympiakultaa voittaneeseen juoksija Luigi Beccaliin. Karikko kertoi tavanneensa Beccalin ensi kerran miltei heti Italiaan saavuttuaan, Milanossa järjestetyn yleisurheilumaaottelun katsomossa.

Minut laitettiin Beccalin viereen istumaan. Esitin hänelle parhaimmat onnitteluni "miei migliori auguri". Otin myöskin taskustani sanomalehdestä leikkaamani, häntä esittävän tyylikuvan ja selitin, että hänellä on parhain tyyli. Samalla näytin sormillani, kuinka hänellä - hänen ollessa ilmassa - takimmainen jalka liikkuu hyvin eteenpäin, minkä myös kuva todisti.⁴³

Tämä maininta nosti esiin joitakin valmentajan tietotaitoon liittyneitä teemoja, jotka toistuivat myöhemmissä kirjeissä. Niitä olivat ymmärrys tyyllitaidosta sekä visuaalisten materiaalien hyödyntäminen valmennuksessa. Karikon mukaan juuri tyyllitaito ja siihen läheisesti liittynyt urheilusuorituksen yksityiskohtiin paneutuminen oli ominaisuus, joka auttoi suomalaisvalmentajia erottumaan edukseen. Tämä näkyi Karikon kirjoittaessa Kekkoselle suomalaisvalmentajan häikäisevästä ensiesiintymisestä Etelä-Italiassa. Lokakuussa 1933 Karikko kertoi napolilaisurheilijoiden ihastelleen Järvisen tyyllitaitoa ja sitä, kuinka ”hän pystyi ohjaamaan huipputuloksiakin, nimitäin 680 cm pituushyppääjää ja 15,8 sek aitajuoksijaa, ja löytämään heidänkin suorituksistaan virheitä”. Hän arveli tiedon tästä kulkeutuvan myös Italian yleisurheiluiliitolle, joka yhä valmisteli lopullista päätöstään suomalaisvalmentajien pysymisestä maassa.⁴⁴

Karikon tiedot pohjautuivat Järvisen hänelle lähettämään kirjeeseen, joka on myös säilynyt Kekkosen arkistossa. Karikko toimitti sen oman kirjeensä liitteenä ja on mahdollista, ettei Järvinen ollut tietoinen kirjeen kulkeutumisesta Kekkoselle. Näin ollen kolmannen osapuolen kirje ja sen sisältämä tieto altistuivat uudennlaiselle tarkastelulle ja toissijaiselle käytölle jo päätyessään arkistonmuodostajalle. Tämä tuo esiin arkistojen muodostumiseen liittyvän etiikan ja erityisesti yksityisyyden-suojan teeman. Kolmannen osapuolen tuottaman yksityisen tiedon kulkeutuminen pois päin sen alkuperäisestä yksityisestä piiristä kohti yhä julkisempaa piiriä jatkui myöhemmin sen päätyessä osaksi UKK-arkistoa. Arkistotutkija Elena S. Danielsonin ajatusta mukaillen arkisto näyttäytyi tämän prosessin kautta instituutiona, jonka suojassa myös mahdollisesti arkaluonteinen tieto saattoi luottamuksellisesti vanheta historiasta ja kulttuurista kertovaksi lähteeksi.⁴⁵

Julkisen yksityisarkiston perustamisen aikoihin Järvisen

kirje oli noin neljäkymmentä vuotta vanha. Arkiston muodostumiseen liittynyt prosessi kuvastikin ajallisen välimatkan turvin käytyä neuvottelua yksityisyyden rajoista sekä yksityisen ja julkisen piirin välisestä suhteesta. Samalla kolmannen osapuolen kirjeen säilyminen ja sen päätyminen osaksi arkistoa antaa osviittaa toimintaa ohjanneesta arkistotietoisuudesta.⁴⁶ Sen muodostumista saattoi osaltaan ohjata Kekkosen julkinen asema. Tämä korostaa arkistonmuodostajan vaikutusta siihen, millaisessa muodossa tieto säilyy jälkipolville.

Karikon viittaus Järvisen kirjeeseen sekä siitä välittynyt ajatus, kuinka hiottu tyyli johti selvästi mitattaviin huippusuorituksiin, erottui myös yhtenä selkeänä teemana Karikon pohtiesä omaa valmennustyötään ulkomailla.⁴⁷ Tällainen ajatuskulku oli tiiviisti sidoksissa moderniin valmentajuuteen, joka pyrki teollistumisen aikakauden hengessä muovaamaan urheilijoita kohti alati parempia tuloksia.⁴⁸ Urheilijoiden tulokset näyttäytyivätkin absoluuttisena mittarina paitsi urheilijan kehitykselle myös valmentajan tiedolle ja osaamiselle.

Karikon kirjeet osoittivat, kuinka urheilijoiden tyylin hionnan ja siitä seuranneen tulosten optimoimisen keskeisenä apuvälineenä toimivat visuaaliset materiaalit. Niiden hyödyntäminen kuului osaksi valmentajan tietotaitoa, minkä Karikko toi esiin kuvatessaan ensikohtaamista Beccalin kanssa. Tämä puoli urheiluvalmentajuudesta näkyi vieläkin selvemmin, kun hän kertoi helmikuussa 1934 valmistelleensa Rooman *Accademia della Farnesinassa*⁴⁹, fasistipuolueen liikunnan ja fyysisen kasvatuksen koulutuskeskuksessa, pidettyä valmentajakurssia. Karikko kertoi aikomuksistaan kirjoittaa italiankielinen valmennusopas kurssille laatimiensa luentomateriaalien pohjalta. Hänen mukaansa oppaaseen olisi voinut saada kuvitusta Italian yleisurheiluliiton filmimateriaaleista, joita hän oli löytänyt kurssin valmistelun yhteydessä. Pariisin, Amsterdamin ja Los Angelesin olympialaisista kuvatut materiaalit paljastuivat myö-

hemmin elokuvainstituutti Lucen tuottamiksi, ja kirjeessään Kekkoselle Karikko toivoi, että niitä hankittaisiin myös Suomeen valmentajien käytettäväksi.

Sovimme, että kun tulen kursseille, menemme yhteen tarkastelemaan ja hieromaan kauppvoja. Nyt on siis mahdollisuus saada kerrassaan suurenmoisia ope-tusfilmejä. Ainakin tässä Amsterdamin filmissä, joka on minulla lainana, tyyllisarjoja vaikka minkä verran. Useissa lajeissa on kaikkien miesten kaikki suoritukset filmattu kokonaan; esim. keihäänheitossa näkee Penttilän kaikki alkukilpailuheitot kuin vierestä.⁵⁰

Visuaalisten materiaalien hyödyntäminen kuvastaa väline-tietoisuutta, joka oli keskeinen osa valmentajan monipuolista tietotaitoa maailmansotien välisenä aikana.⁵¹ Välinetietoisuus näkyi muutoinkin Karikon kirjeissä, mistä kertoivat muun muassa hänen järjestelmänsä piikkikenkien, pistetaulukoiden ja keihäiden toimitukset Suomesta Italiaan. Karikkaa ennen Italiassa vaikuttanut, maan urheilijoita Antwerpenin olympia-laisiin 1920 valmentanut Adams joutui turvautumaan vastaa-viin toimiin, sillä yleisurheiluun soveltuvia välineitä oli maassa vähän.⁵² Välineiden tarpeellisuuden ohella Karikko koki, että niiden toimittamisella Italiaan oli ”suuri propagandamerkitys”, kuten hän kirjoitti Kekkoselle.⁵³ Tämä ajatus nojasi siihen, että paremmat välineet kohensivat urheilijoiden tuloksia, mikä puo-lestaan rakensi edullista vaikutelmaa suomalaisvalmentajien työstä ja osaamisesta.

Valmentajan tietotaidon monialaisuus ylsi Karikon kohdal-la jopa siihen, että hän piirsi Firenzeen ja Pisaan valmistuneet saunarakennukset. Ensi kerran nämä suunnitelmat esiintyivät kirjeenvaihdossa jo marraskuussa 1933. Tuolloin Karikko tote-si, että jo pian firenzeläisseura Giglio Rosson harjoituskentällä ”lämpiää lauantaisin suomalainen sauna”.⁵⁴ Vaikka suomalai-

Rooman valmentajakurssin yhteydessä otettu kuva, jonka keskellä seisoo Karikko Suomipaitaan pukeutuneena. Karikon vieressä vasemmalla on kurssilla vieraillut Achille Starace ja

hänen oikealla puolellaan Puccio Pucci. Kuvan laidassa esiintyvät Suomi-
paidoissa myös Veikko Renko (oik.) ja Martti Järvinen. TAHTO/Urheilumuseo. 131

suus nousi esiin tässäkin kohtaa, oli saunan ensisijaisena tarkoituksena palvella urheilun päämääriä. Kun Karikko kertoi seuraavan vuoden toukokuussa Kekkoselle Pisaan valmistuvasta saunasta, hän totesi, että Firenzessä ”sauna on saanut ehdottoman kannatuksen ja osoittautunut hyväksi valmennus-apukeinoksi”.⁵⁵

Kokonaisuudessaan Karikon kirjeet Kekkoselle Italian-jakson ajalta avaavat mielenkiintoisia näkymiä urheiluvalmentajan tietotaitoon ja sen monipuolisuuteen maailmansotien välisenä aikana. Karikon esiin tuomat ajatukset tukevat Kalle Rantanen näkemystä siitä, että maailmansotien välisen ajan valmentajilta edellytettiin hyvin laaja-alaista osaamista ja toiminnan kokonaisvaltaisuutta.⁵⁶ Karikon tapa viestiä valmentajan tietotaidosta kuvasti myös sitä, että hän oli hyvin tietoinen asemastaan suomalaisuuden edustajana ulkomailla sekä osastaan Italiassa vaikuttaneiden ulkomaalaisvalmentajien piirissä. Tämä osoitti, kuinka tiedon saamat monet merkitykset elivät rinnakkain, ja toisinaan Karikko saattoikin perustella henkilökohtaisia intressejään kotimaan edulla.

Karikon yksityisarkistoon suodattunut tieto

Karikon yksityisarkisto, joka koostuu viidestä arkistokotelosta, päättyi Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus Tahdon kokoelmiin Karikon suvun lahjoituksena vuonna 2018. Karikon Italian-jakson osalta arkisto on varsin hajanainen. Se sisältää Italian yleisurheiluliiton pääsihteerin, Puccin, allekirjoittaman työtodistuksen ja muutamia postikortteja. Lisäksi Italian-jaksolta on säilynyt yhteensä 35 lehtileikettä, jotka on koottu italialaisista lehdistä ja jotka ovat kysymyksenasettelun kannalta yksityisarkiston tärkeintä antia. Valtaosa leikkeistä on peräisin vuodelta 1934. Muilta Karikon Italiassa viettämillä vuosilta

leikkeitä on säilynyt yhteensä vain neljä.

Leikattujen artikkelien tekstit koskevat paitsi Karikkoa itseään, myös muita Italiassa vaikuttaneita suomalaisvalmentajia ja heidän edesottamuksiaan. Ne ovat peräisin useista eri italialaislehdistä, muun muassa *La Gazzetta dello Sportista*, *Il Littorialesta* sekä firenzeläisestä *La Nazione*sta, ja siten luonteeltaan julkisia, painettuja ja julkaistuja. Onkin hyvin selvää, etteivät aineistot ole alun perin syntyneet Karikon henkilökohtaisista syistä. Alkuperäisen julkaisijan ohella leikkeistä käy ilmi se, että ne ovat kulkeutuneet Karikolle Araldo della Stampa -nimisen lehtileiketoimiston välityksellä. Vastaavat yhtiöt yleistyivät eri puolilla Eurooppaa 1800-luvun lopulta alkaen sanomalehtien suosion kasvettua. Ne valikoivat sanomalehtiaineistosta tilaajien toiveiden mukaisia artikkeleita, leikkasivat ne ja toimittivat asiakkaille.⁵⁷

Yksityisarkistoon päätyneiden leikkeiden valikointi onkin tapahtunut Karikon toimeksiannosta, joka koski mitä todennäköisimmin suomalaisvalmentajista ja yleisemmin suomalaisesta urheilusta liikkunutta tietoa Italiassa. Leikekokoelman muodostuminen havainnollistaa sitä, kuinka leikkeiden hankkiminen oli keino kerätä ja säilyttää tietoa. Toisaalta tämä osoittaa sen, kuinka leikkaamisen ja liittämisen ydin oli siinä, että tiedon fragmentit sijoitettiin uuteen kontekstiin, tässä tapauksessa Karikon henkilökohtaiseen kokoelmaan, jossa ne saattoivat saada uusia merkityksiä.⁵⁸

Lehtileikkeiden ja niiden välittämän tiedon päätyminen Karikon yksityisarkistoon ilmensi sitä, kuinka henkilökohtaisen kokoelman kerääminen on yksilölle tapa jäsentää omaa olemassaoloa maailmassa.⁵⁹ Tätä kautta tarkastellen yksityisarkistot eivät kerrokaan ainoastaan yksilön teoista ja ajatuksista, vaan ne heijastelevat myös sitä, kuka hän on ja miten hän näkee ja kokee elämänsä. Yksityisarkistossa persoonallisuus ja elämän tapahtumat ajautuvat tällä tavoin vuorovaikutukseen keskenään.⁶⁰

Onkin perusteltua olettaa, että leikkeisiin liittyi jonkinasteisia henkilökohtaisia arvoja ja muistoja, mikä kuvastaa sitä, kuinka yksityisarkiston muodostamisen taustalla vaikuttavat inhimilliset impulssit.⁶¹

Karikon yksityisarkistoon päätyneet lehtileikkeet sisältävät alleviivauksia, jotka saattoivat olla Karikon itsensä tekemiä. Samaan aikaan ne saattoivat olla myös toimeksiannon saaneen lehtileiketoimiston aikaansaamia. Riippumatta alleviivausten tekijästä tiedonhistoriallinen lähestyminen voi valottaa niiden kantamia merkityksiä. Alleviivauksiin rinnastuvien erinäisten tekstien reunamerkintöjen on todettu voivan johdattaa tulkitoihin tiedon liikkumisesta ja käytöstä.⁶² Huomautukset, marginaalimerkinnot ja alleviivaukset ovat tarkoituksenmukaisia, ja Karikon kokoamien leikkeiden kohdalla ne tekevät massatuotetusta sanomalehdestä ainutlaatuisen asiakirjan.⁶³ Vaikka alleviivaukset eivät olisikaan olleet henkilökohtaisia, suodattui niihin vähintäänkin Karikon toimeksiantoon sisältyneitä, tietoon liittyneitä toiveita.

Karikon keräämissä lehtileikkeissä tulivat tyypillisesti alleviivatuksi tekstien kohdat, joissa esiin nousi joko hänen oma nimensä tai suomalaisten valmentajakollegoiden nimet. Valmentajien tiedon ja osaamisen näkökulmasta tarkastellen eräs lehtileikeaineiston edustavimmista alleviivauksista on tehty *La Gazzetta dello Sport* -lehdestä otettuun leikkeeseen, joka on päivätty marraskuun 6. päivälle 1934. Artikkelin kertoi urheilijoiden valmistautumisesta kilpailuihin Napolissa. Karikon arkistoon päätyneestä leikkeestä on alleviivattu kohta, jossa toimittaja toteaa urheilijoita valmentaneen Rengon yli 60 metriin yltäneen keihäänheitonäytteen saaneen paikalliset pyörittelemään silmiään ihmetyksestä ja ihastuksesta.⁶⁴

Karikon kirjeissä esiin nousseiden ajatusten tapaan tämäkin alleviivaus korosti sitä, kuinka tulokset tulkittiin mittarina urheiluun ja valmentajuuteen liittyneelle tiedolle ja osaamiselle.

Nopeuden, korkeuden tai tässä tapauksessa heiton pituuden asettaminen urheiluun liittyvän tiedon kiistattomiksi mittareiksi oli laajalti jaettu käsitys. Tästä kertoi osaltaan myös Italian politiikan ja urheilun johtohenkilöiden halu kehittää urheilijoiden tulostasoa ja siten tuoda maalle kansainvälistä arvontaa, mihin suomalaisvalmentajien palkkaaminen läheisesti liittyi. Ilmiö on kuitenkin moniulotteisempi, ja se, että juuri nämä osat alueet ovat muodostuneet ensisijaisesti mitattaviksi on pitkälti sosiaalisesti historian kuluessa rakentunut ajatusmalli.⁶⁵ Tämän ajatuksen vastapainona monissa urheilulajeissa arvotetaan suorituksia esimerkiksi tyylin perusteella.

Valmentajan tiedon kanavoituminen tähän ajatusmalliin korosti valmentajuutta kulttuuriin ja ympäristöön sidottuna sosiaalisena käytäntönä.⁶⁶ Tiedonhistorian kannalta tämä on kiinnostavaa, sillä sen piirissä on korostettu tiedon tekijälähtöisyyttä ja tiedon suhteellisuutta sekä samalla tiedon kokemuksen tärkeyttä varsinaisen totuudellisuuden sijaan.⁶⁷ Tämä sosiaalinen käytäntö, siihen yhdistynyt tieto sekä sitä ehdollistaneet ajatusmallit ristesivät arkistossa, johon koottiin tietoa ja saatettiin sitä yhteen.⁶⁸

Karikon yksityisarkiston tapauksessa erottuu selvästi se, kuinka valmentajuus ja sitä koskenut tieto yhdistyivät vahvasti suomalaisuuteen. Tämä piirre näkyi myös hänen tuottaessaan omaa identiteettiä yksityisarkiston kautta. Italiassa vaikuttaneet valmentajat eivät olleet ainoa erityisen merkityksenannon kohde lehtileikkeissä, vaan osa leikkeistä ja niiden sisältämistä alleviivauksista liittyi suomalaiseen urheiluun yleisemmällä tasolla. Esimerkiksi milanolaisen *Corriere della Sera*n maaliskuun 1934 numerosta alleviivatussa kohdassa alkuperäinen teksti kertoi suomalaisten väitetystä, synnynnäisestä taipumuksesta urheilullisiin pyrkimyksiin.⁶⁹ Toisaalla alleviivatuksi tuli myös italialaislehdessä esiintynyt maininta siitä, kuinka suomalainen voimisteluliike sai alkunsa Turun akatemian siirryttyä

Helsinkiin.⁷⁰ Ottaen huomioon sen, että valmentaja-asia päättyi ulkoasiainhallinnon viranomaisten pöydälle, on mahdollista, että Karikkoa pyydettiin samojen tahojen toimesta seuraamaan suomalaisvalmentajien aseman ja suomalaisuuteen liittyneiden mielikuvien kehittymistä Italiassa.

Lehtileikkeiden sisältämien alleviivausten alkuperän selvittäminen on vaikeaa. Teoreettisesti on jopa mahdollista, että Karikko olisi tehnyt itse alleviivaukset vasta Italian-jaksonsa jälkeen. Samaan aikaan Karikon kirjeet Kekkosele antavat jonkinlaista osviittaa hänen tavoistaan käyttää lehdistöaineistoja. Jo aiemmin esiin nousseen Beccalin tapaamisen ohella Karikko lähetti kirjeensä liitteenä Kekkosele lyhyin kommentein varustetun lehtileikkeen, jossa käsiteltiin kyseisen italialaislehden myönteiseksi muuttunutta kantaa suomalaisvalmentajiin.⁷¹ Kirjeiden antamat vihjeet osoittavat, että Karikko kulutti aktiivisesti valmentajuudesta Italiassa liikkunutta mediatietoa. Näiden vihjeiden valossa yksityisarkistoon päätyneet lehtileikkeet näyttäytyvätkin sekä valmennuksen että identiteettityön apuvälineinä. Samalla arkisto itsessään näyttäytyi museokokoelmaan vertautuvana tiedon piirinä, jossa Italiasta ja muualta kerätyt tiedot kohtasivat ja tulivat tulkituiksi.⁷²

Vaikka eri aineistojen ristiin luku avaa joitakin näkökulmia arkistoaineiston muodostumisen kontekstiin, on Karikon Italian-jakson aikana vastaanottamien kirjeiden puuttuminen yksityisarkistosta harmillista. Tätä korostavat Karikon kirjeissä esiintyvät viittaukset Kekkosen lähettämiin kirjeisiin. Yhtäältä kirjeiden puuttumiseen on saattanut vaikuttaa jo aiemmin esiin noussut arkistotietoisuus, joka joissain tapauksissa antaa syytä epäillä aineistojen tietoista hävittämistä.⁷³ Toisaalta jotkin historiallisesti arvokkaat aineistot ovat saattaneet näyttäytyä aikalaisille varsin tavanomaisina asiakirjoina. Tässä tapauksessa kirjeet saattoivat merkitä yksinkertaisesti yhteydenpidon muotoa, jolloin niiden puuttumiselle yksityisarkistosta voi olla eri-

näisiä hyvin luonnollisia selityksiä.⁷⁴

Samalla on tärkeää huomata, että etenkin yksityisarkistojen kohdalla aineiston tuottanut yksilö ei välttämättä ole sama henkilö kuin se, joka on säilyttänyt arkistoa ja lopulta lahjoittanut sen arkistoinstituutiolle. Arkiston muodostumista ohjaavat roolit saattavat jakautua moneen eri sukupolveen, esimerkiksi aineiston säilyessä pitkään arkistonmuodostajan suvun hallussa. Tällöin arkiston muodostumiseen yhdistyy ajan kuluessa hyvin erilaisia intressejä, eikä yksityisarkiston muodostuminen tapahdu välttämättä yhtä säänneltyinä ehdoin kuin useimpien viranomaisarkistojen kohdalla.⁷⁵

Karikon yksityisarkiston kohdalla valmentajatyön yhteys Italian fasistihallintoon on eräs teema, johon on voinut liittyä ristiriitaisia tuntemuksia arkistoaineiston elinkaaren aikana. Tämä puolestaan on voinut vaikuttaa siihen, missä muodossa aineisto on päätynyt nykyiseen säilytyspaikkaansa. Samalla tavoin Karikon ystävyys Kekkonen kanssa ja jälkimmäisen erittäin julkinen asema on voinut vaikuttaa yksityisarkiston nykyiseen muotoon. Liittyen edellä mainittuun fasismiyhteyteen, Kekkonen on voinut jopa itse pyytää Karikolta takaisin lähettämiään kirjeitä.

Nämä näkökulmat korostavat ennen kaikkea sitä, kuinka yksityisarkistojen muodostumisen tavat ja ominaispiirteet ovat tyypillisesti hyvin moninaisia verrattuna viranomaisarkistoihin. Tämä piirre selittää osin arkistoteorian piirissä perinteisesti vallinnutta selkeää erontekoa niiden välillä.⁷⁶ Arkistotutkija Rob Fisher on lähestynyt yksityisarkistojen muodostumisen ongelmallisuutta korostamalla niiden lahjoittajien roolia kollektiivisen muistin rakentajina sekä tämän toiminnan taustalla vaikuttavaa arkistotietoisuutta. Hänen mukaansa eräs keskeisimpiä lahjoittajien arkistotietoisuutta ohjaavia tekijöitä on halu varjella henkilön tai suvun yksityisyyttä.⁷⁷ Tämä yhdistyy aiemmin artikkelissa esiintyneeseen pohdintaan arkistojen ja

etiikan teemasta. Tämän yhteyden lujittamisen kannalta on keskeistä kyetä tunnistamaan arkiston elinkaareen liittyvät toimijat. Se, että nämä toimijat luottavat arkistoinstituutioiden harkintaan ja kykyyn panna täytäntöön arkaluonteista tietoa suojelevia toimenpiteitä, voi edistää kulttuurihistoriallisesti tärkeän aineiston säilymistä, erityisesti juuri yksityisarkistojen tapauksessa.⁷⁸

Valmentajan tiedon ja sen muodostumisen moninaiset merkitykset

Tarkastelin artikkelissani Paavo Karikon valmentajapestiä fasismissa Italiassa vuosina 1933–1936 sekä siihen johtaneita vaihteita kolmen eri viranomais- ja yksityisarkiston aineistojen kautta. Tavoitteeni oli selvittää, millaisia merkityksiä valmentajuus ja siihen liittynyt tieto saivat erityyppisissä arkistoa-aineistoissa. Keskittymällä Karikkoon artikkeli tuotti uutta tietoa varsin vähän tunnetusta urheiluhistoriallisesta ilmiöstä, Italiassa 1930-luvulla vaikuttaneista suomalaisvalmentajista. Ilmiössä riittää tutkittavaa myös jatkossa, sillä esimerkiksi valmentajien siirtolaisuutta motivoineet tekijät jäivät artikkelin rajauksen ulkopuolelle.

Artikkelia varten toteutettu arkistotyöskentely havainnollisti sitä, kuinka monissa tapauksissa tieto historiallista henkilöistä ja ilmiöistä saattaa olla hyvin jakaantunutta, sijaiten fyysisesti eri arkistoissa. Jakautuneiden aineistojen yhdisteleminen mahdollisti kuitenkin monipuolisen tulkinnan valmentajuudesta ja sen saamista merkityksistä maailmansotien välisinä vuosina. Vahvaa murroskautta läpikäynyt ammatti erottui analyysin kautta sosiaalisena käytäntönä, johon yhdistyi poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä, ja jota läpi leikkasi vahva mittavuuden eetos. Karikon kautta tarkasteleman valmentajan

tietotaito näyttäytyi 1930-luvulla hyvin monipuolisena, ja sen keskeisiä osa-alueita olivat urheilun tekniikan yksityiskohtainen hallinta, välinetietoisuus ja kielitaito.

Tarkastellessani tiedon liikkumista ja sen saamia merkityksiä hyödynsin tiedon piirin käsitettä sekä arkistoteorian tarjoamia näkökulmia. Niiden kautta tarkasteltuna valmentajuuteen liittynyt tieto sai sekä rinnakkaisia että eriäviä merkityksiä ja muotoja riippuen siitä, missä tiedon piirissä sitä tuotettiin. Kunkin arkistoaineiston muodostumiseen liittyneet käytännöt sekä arkistonmuodostajien intressit ohjasivat sitä, millaista tietoa pidettiin olennaisena eri tiedon piireissä. Tiedon muodon ja sen rakentumisen kontekstin pohdinta avasikin tärkeitä näkökulmia lähdekritiikkiin sekä tapoihin, joilla historiallista tietoa tuotettiin.

Historiantutkimuksellisen merkityksen ohella tietoon ja sen liikkumiseen kiinnitetty huomio korosti arkistoissa tapahtuvaa neuvottelua yksityisen ja julkisen tiedon välillä. Tämä liittyi läheisesti arkistoetiikan teemaan, joka on myös yhteiskunnallisesti merkittävä tarkastelukohde. Tiedon elinkaaren ja siihen vaikuttavien toimijoiden tunnistaminen sekä yhä syvempi ymmärrys arkistoinstituution eettisistä toimintatavoista voivat edesauttaa historiallisen tiedon säilymistä tutkijoiden käyttöön. Tämä koskee erityisesti yksityisarkistoja, joiden muodostuminen on tyypillisesti hyvin erilaista kuin viranomaisarkistojen. Yksityisarkistoja onkin tärkeää saattaa yhä vahvemmin arkistoteoreettisen ajattelun piiriin sekä soveltaa siitä syntyviä näkökulmia myös arkistojen toissijaisessa käytössä, tutkimuksessa. Jälkimmäisen kannalta keskeistä on myös se, että yksityisarkistot voivat osaltaan monipuolistaa historiallisista ilmiöistä saatavaa kuvaa, kuten artikkeli osoitti.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Urho Kekkosen arkisto.

UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Karikko, Paavo (1933–1936).

Ulkoasianministeriön arkisto.

67G, kotelo 19, kansio ”Suomalaisia valmentajia Italiaan”.

67H, kotelo 24, kansio ”Urheilukilpailut Milanossa syyskuussa 1932”.

Urheiluarkisto/ Urheilun ja liikunnan kulttuurikeskus Tahto.

Paavo Karikon yksityisarkisto.

Tutkimuskirjallisuus

Arondekar, Anjali. ”Without a trace”. In: Anne J. Gilliland, Sue McKemmish & Andrew J. Lau (ed.), *Research in the archival multiverse*, Clayton: Monash University Pub, 411–431, 2016.

Bale, John. *Running cultures: racing in time and space*. London: Routledge, 2004.

Bonini, Gherardo; Giuntini, Sergio & Sbeti, Nicola. ”The influence of foreign coaches on the development of Italian sports”. In: Dave Day (ed.), *Sports coaching in Europe - Cultural histories*, London: Routledge, 148–164, 2021.

Booth, Douglas. ”Sites of Truth or Metaphors of Power? Refiguring the Archive”, *Sport in History*, 26(1), 91–109, 2006.

Danielson, Elena S. *The Ethical Archivist*. Chicago: Society of American Archivists, 2010.

Day, Dave. ”Intangible cultural heritages: British sports coaching and amateurism”. In: Dave Day (ed.), *Sports coaching in Europe - Cultural histories*, London: Routledge, 19–37, 2021.

Day, Dave. ”Introduction”. In: Dave Day (ed.), *Sports coaching in Europe - Cultural histories*, London: Routledge, 1–18, 2021.

Dogliani, Patrizia. *Il fascismo degli italiani: Una storia sociale*. Torino: UTET libreria, 2008.

Fisher, Rob. ”In Search of a Theory of Private Archives: The Founda-

tional Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited”, *Archivaria*, 67, 1–24. 2009.

Fisher, Rob. ”Donors and Donor Agency: Implications for Private Archives Theory and Practice”, *Archivaria*, 79, 91–115, 2015.

Fonzo, Erminio. *Il nuovo gogliardo: I Littoriali dello sport e l’atletismo universitario nella costruzione del totalitarismo fascista*. Roma: Aracne, 2020.

Giorgi, Andrea. ”Se peindre pour ne pas se perdre. Some thoughts on the archive as a self-representation”, *JLIS.it: Italian Journal of Library, Archives and Information Science*, 10 (3), 59–70, 2019.

Heesen, Anke. ”News, Paper, Scissors: Clippings in the Sciences and Arts Around 1920”. In: Lorraine Daston (ed.), *Things that talk: Object lessons from art and science*. New York: Zone Books, 297–327, 2004.

Hobbs, Catherine. ”The Character of Personal Archives: Reflections on the Value of Records of Individuals”, *Archivaria*, 52, 126–135, 2001.

Johnes, Martin. ”Archives, Truths and the Historian at Work: A Reply to Douglas Booth’s ’Refiguring the Archive’”, *Sport in History*, 27(1), 127–135. 2007.

Koivunen, Leila. ”Liikkuva esine ja vaihtuvat tiedon piirit – Museokoelmien ja tieteellisen tiedon muodostumisen prosessit”. Teoksessa: Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki (toim.), *Tiedonhistoria*. Tampere: Vastapaino, 179–199, 2023.

Kokkonen, Jouko. *Suomalainen liikuntakulttuuri: Juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Helsinki: Suomen Urheilumuseo, 2015.

Landoni, Enrico. *Gli atleti del duce: La politica sportiva del fascismo 1919–1939*. Milano: Mimesis, 2016.

Lahtinen, Anu; Leskelä-Kärki, Maarit; Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa. ”Kirjeiden uusi tuleminen”. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja historian tutkimus*. Helsinki: SKS, 9–28, 2011.

Leskelä-Kärki, Maarit. *Kirjoittaen Maailmassa: Krohnin Sisaret Ja*

Kirjallinen Elämä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006.

Lähteenkorva, Pekka. ”Presidentinarkiston kosteat tupaantuliaiset Niinikoskella 10.11.1971”, *Faili* 4/ 2021, 21–23, 2021.

Lähteenkorva, Pekka. ”Suomen ainoa yksityinen presidentinarkisto 50 vuotta”, *Faili* 3/2020, 19–22, 2020.

McKemmish, Sue. ”Evidence of me”, *The Australian Library Journal*, 45(3), 174–187, 1996.

Mineo, Leonardo. ”Un’autobiografia del calcio italiano: prime riflessioni sull’archivio di Vittorio Pozzo”. In: Sara Dinotola & Anna Maria Marras (ed.) *Un incontro di sguardi: biblioteche, libri e lettura come nodi di un reticolo di possibilità creative e generative*. Roma: Associazione Italiana Biblioteche, 155–163, 2024.

Myllyntausta, Mikko; Mäkilä, Annastiina & Skurnik, Johanna. ”Lähtökohtia tiedonhistoriaan”. Teoksessa: Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki (toim.), *Tiedonhistoria*. Tampere: Vastapaino, 7–58, 2023.

Mäkilä, Annastiina. ”Tieteestä tietoon – Masennuskäsite tutkimuskohteena ja tiedon tuottajana”. Teoksessa: Mikko Myllyntausta, Annastiina Mäkilä, Johanna Skurnik & Veli Virmajoki (toim.), *Tiedonhistoria*. Tampere: Vastapaino, 113–140, 2023.

Nevakivi, Jukka. *Ulkoasiainhallinnon historia: I, 1918–1956*. Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1988.

Peltonen, Ulla-Maija. ”Henkilöarkistot: Kuka kelpaa historiaan?”. Teoksessa: Outi Hupaniitty & Ulla-Maija Peltonen (toim.), *Arkistot ja kulttuuriperintö*, Helsinki: SKS, 199–247, 2021.

Piercey, Nick. ”Building the new man: transnational training and trainers in the Netherlands before the First World War”. In: Dave Day (ed.), *Sports coaching in Europe - Cultural histories*, London: Routledge, 38–55, 2021.

Rantala, Kalle. *Jaakko Mikkola ammattivalmentajana 1924*. Jyväskylä: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura, 2017.

Rantala, Kalle. ”Painin ja yleisurheilun ammattivalmentajat Suomessa ennen toista maailmansotaa”, *Liikunta & Tiede*, 51 (6), 34–40, 2014.

Saarenpää, Taina. *Turun tuomiokirkon Musta kirja ja lähteiden jul-*

kaisemisen jatkumo Suomessa varhaismodernista digitaaliseen aikaan. Turku: Turun yliopisto, 2019.

Schwartz, Joan M. & Cook, Terry. "Archives, records, and power: The making of modern memory", *Archival Science*, 2 (1–2), 1–19, 2002.

Skurnik, Johanna. *Making Geographies : The Circulation of British Geographical Knowledge of Australia, 1829–1863*. Turku: Turun yliopisto, 2017.

Spedding, Patrick & Tankard, Paul (ed.). *Marginal Notes: Social Reading and the Literal Margins*. Cham: Palgrave Macmillan, 2021.

Svensson, Daniel & Svensson, Robert. "“Science says”: Swedish sports coaching and science during the twentieth century". In: *Sports coaching in Europe - Cultural histories* (ed. Dave Day). London: Routledge, 56–75, 2021.

Taylor, Matthew. "Football's Engineers? British Football Coaches, Migration and Intercultural Transfer, c.1910-c.1950s." *Sport in History*, 30(1), 138–163, 2010.

Towne Hirtenfelder, Claudia. "Finding Traces of Cows in the Archives and Telling Stories Differently", *Archivaria*, 98, 6–41, 2024.

Tummino, Annie. "The Personal Papers of American Sailors, 1890s–1940s", *Archivaria*, 93, 100–133, 2022.

Vares, Vesa. "Muistoni minullakin on, vaikka ei pahempaa- Mitäpä työstä." *Urheiluaktiivien kirjeet syksyn 1939 ylimääräisistä kertausharjoituksista välirauhan alkuun keväällä 1940*", *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2024: Urheilu, yhteiskunta, yhteisöt*. Jyväskylä: Suomen urheiluhistoriallinen seura, 81–109, 2024.

Östling, Johan & Heidenblad, David Larsson. *The history of knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 2023.

Viitteet

1 Rantala 2014, 37–38.

2 Bonini, Giuntini & Sbeti 2021, 152. Mainittujen suomalaisten lisäksi Italiassa

vaikuttivat 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun alulla myös hiihtovalmentaja Väinö Sares sekä painivalmentaja Onni Sirenius.

- 3 Esim. Day 2021; Rantala 2014 & 2017.
- 4 Myllyntausta, Mäkilä & Skurnik 2023, 23.
- 5 Myllyntausta, Mäkilä & Skurnik 2023, 40–45; Mäkilä 2023, 114–116.
- 6 Arondekar 2016, 416–417; Saarenpää 2019, 33.
- 7 Booth 2006.
- 8 Johnes 2007, 31.
- 9 Ulkoministeriön arkisto (UM), 67H, kotelo 24, "Urheilukilpailut Milanossa syyskuussa 1932", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 8.7.1932.
- 10 UM, 67H, kotelo 24, "Urheilukilpailut Milanossa syyskuussa 1932", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 26.10.1932.
- 11 Day 2021, 8–10.
- 12 Kokkonen 2015, 85.
- 13 Bonini, Giuntini & Sbeti 2021, 150–152.
- 14 Landoni 2016, 175–186; Dogliani 2008, 203–204.
- 15 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 26.10.1932.
- 16 UM:n arkisto 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Suomen Urheiluliitto ulkoasiainministeriölle, 16.11.1932.
- 17 Taylor 2010, 143.
- 18 Piercey 2021, 40.
- 19 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", ulkoasiainministeriö Rooman-lähetystölle, 19.11.1932.
- 20 Nevakivi 1988, 190–191.
- 21 Fisher 2009, 2–3; Saarenpää 2019, 30.
- 22 Schwartz & Cook 2002, 15–18.
- 23 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", ulkoasiainministeriö Rooman-lähetystölle, 15.12.1932.
- 24 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 8.12.1932.
- 25 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 18.1.1933.

- 26 UM, 67G, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 18.1.1933.
- 27 UM, G67, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Suomen Urheiluliitto ulkoasiainministeriölle, 23.1.1933.
- 28 UM, G67, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Suomen Urheiluliitto Rooman-lähetystölle, 4.4.1933.
- 29 Svensson & Svensson 2021, 59.
- 30 Bale 2004, 106.
- 31 Day 2021, 23–25.
- 32 Mäkilä 2023, 114.
- 33 UM, G67, kotelo 19, "Suomalaisia valmentajia Italiaan", Rooman-lähetystö ulkoasiainministeriölle, 22.12.1934.
- 34 Fisher 2015, 93.
- 35 Lähteenkorva 2020, 19–22 & 2021, 21.
- 36 Urho Kekkosen arkisto (UKK-arkisto), UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 22.9.1933.
- 37 UKK-arkisto, UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 22.9.1933.
- 38 Bonini, Giuntini & Sbeti 2021, 155.
- 39 UKK-arkisto, UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 20.10.1933, 11.11.1933, 25.11.1933.
- 40 UKK-arkisto, UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 23.2.1935.
- 41 Tummino 2022, 132.
- 42 Lahtinen, Leskelä-Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 20.
- 43 UKK-arkisto, UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 22.9.1933.

- 44 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 20.10.1933.
- 45 Danielson 2010, 183–188.
- 46 Leskelä-Kärki 2006, 59.
- 47 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 22.9.1933.
- 48 Piercey 2021, 45–46.
- 49 Fonzo 2020, 31–32. Vuonna 1928 perustetun instituutin ydintehtävänä oli kouluttaa liikunnan opettajia fasistien nuorisojärjestö, Opera Nazionale Balillaan käyttöön. Marraskuusta 1932 alkaen se toimi Foro Mussolinin eli nykyisen Foro Italicon alueella.
- 50 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 7.2.1934.
- 51 Rantala 2017, 62.
- 52 Bonini, Giuntini & Sbeti 2021, 151.
- 53 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 12.2.1934.
- 54 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 25.11.1933.
- 55 UKK-arkisto, UKA I.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 6.5.1934.
- 56 Rantala 2017, 64–65.
- 57 Heesen 2004, 301–302.
- 58 Heesen 2004, 297–298.
- 59 McKemmish 1996, 175–176.
- 60 Hobbs 2001, 127–128.
- 61 Peltonen 2021, 212.
- 62 Skurnik 2017, 29–30.
- 63 Spedding & Tankard 2021, 13.
- 64 Urheiluarkisto (Ua), Karikon yksityisarkisto, kotelo 3.I., "Italialaiset lehti-leikkeet Karikosta ja muista suomalaisvalmentajista 1933–1936", La Gazzetta dello Sport, 6.11.1934, I ludi partenopei vedono gli atleti impegnati negli allenamenti collegiali.
- 65 Bale 2004, 39–40.
- 66 Day 2021, 2.

- 67 Myllyntausta, Mäkilä & Skurnik 2023, 27–28; Östling & Heidenblad 2023, 5.
- 68 Towne Hirtenfelder 2024, 2912.
- 69 Ua, Karikon yksityisarkisto, kotelo 3.I., “Italialaiset lehtileikkeet Karikosta ja muista suomalaisvalmentajista 1933–1936”, Corriere della Sera, 1.3.1934, A scuola di atletica leggera.
- 70 Ua, Karikon yksityisarkisto, kotelo 3.I., “Italialaiset lehtileikkeet Karikosta ja muista suomalaisvalmentajista 1933–1936”, La Gazzetta dello Sport, 13.11.1934, I giochi Partenopei inquadrati nella preparazione olimpionica costituiscono un audace tentativo innovatore nello sport italiano.
- 71 UKK-arkisto, UKA 1.3. Kirjeenvaihto 1924–1953, 7. Paavo Karikko, 22.09.1933. Kirjeen liitteenä oleva leike: La Gazzetta dello Sport, 24.9.1933, Gli allenatori finlandesi al lavoro a Firenze.
- 72 Koivunen 2023, 188.
- 73 Mineo 2024, 156.
- 74 Vares 2024, 84–85.
- 75 Fisher 2015, 96–98.
- 76 Giorgi 2019, 63.
- 77 Fisher 2015, 113–118.
- 78 Danielson 2010, 194–195.

Heikki Roiko-Jokela & Esa Mangeloja

■ Turvallisuus, identiteetti ja talous: Jalkapallohuliganismin kolme ulottuvuutta

Johdanto

Huliganismin pitkät perinteet

Jalkapallo on globaali sosiaalinen ilmiö, joka kokoaa yhteen suuria yleisöitä ja rakentaa vahvoja tunnesiteitä kannattajissa. Fanikulttuuri rakentuu usein yhteisöllisyydelle ja sosiaaliselle pääomalle, mutta toisinaan se saa äärimmäisiä muotoja, kuten väkivaltaisen jalkapallohuliganismin. Vaikka suurin osa faneista ei osallistu väkivaltaisuuksiin, huliganismi vaikuttaa ottelutapahtumien turvallisuuteen, kokemuksellisuuteen ja urheilun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen.

Termi ”fani” juontuu sanasta ”fanatic” ja sen taustalla olevasta latinan sanasta ”fanaticus”, joka viittasi uskonnolliseen hurmukseen.¹ Nykyisessä kontekstissaan fanikulttuuri ilmentää yhteenkuuluvuuden tunnetta, ritualisoitua käyttäytymistä

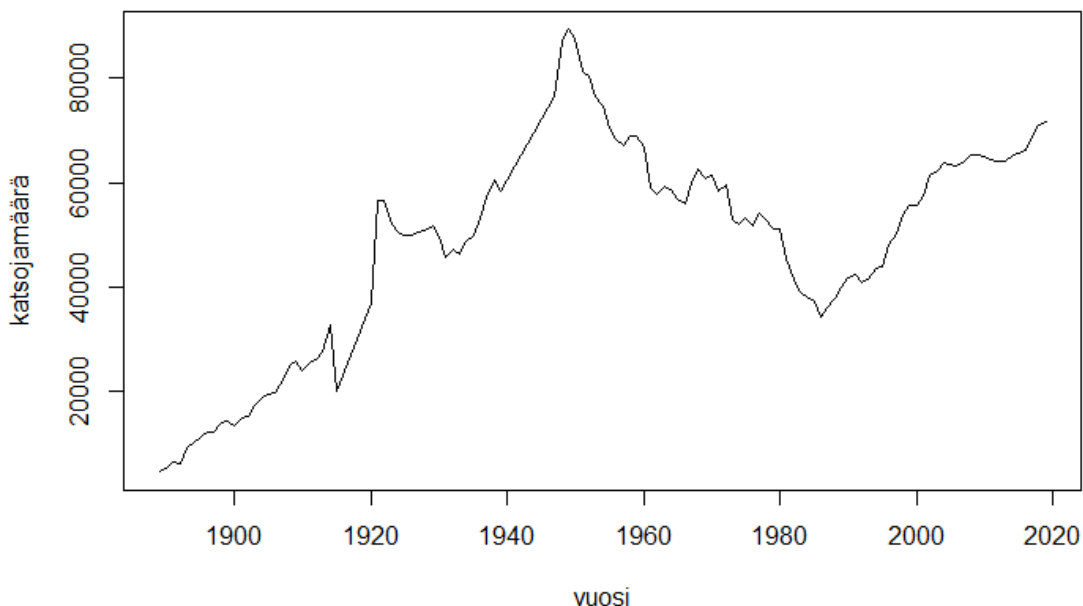
ja ryhmäidentiteettiä. Nämä elementit ovat myös huliganismin taustalla vaikuttavia tekijöitä.²

Huliganismilla on pitkät perinteet urheilun kontekstissa. Erityisesti Englannin sarjapeleissä 1960-luvulla alkanut huliganismi sai paljon mediahuomiota ja sitä kutsuttiin termillä ”Englannin tauti”. Ilmiön huippu ajoittui 1960-luvulta 1980-luvun puoliväliin. Erityisen merkittävä tapaus oli Heyselin stadionin tragedia vuonna 1985.³ Vaikka huliganismin muodot ovat muuttuneet, se ei ilmiönä ole kadonnut.

Englannin jalkapallon katsojamäärät laskivat jyrkästi 1970- ja 1980-luvuilla (Kuva 1).⁴ Syitä tähän olivat otteluiden laadun heikkeneminen, heikkokuntoiset ja turvattomat stadionit, vaihtoehtoisten viihdemuotojen lisääntyminen ja erityisesti huliganismi. Jalkapallohuliganismi on kehittynyt suunnitelmallisemmaksi ja teknologisesti organisoidummaksi, mikä tuo uusia haasteita yksilö- ja yhteiskuntatasolla.⁵

Huliganismi yhdistyy usein nuorten, miesvaltaisten ryhmien käyttäytymiseen, jossa maskuliinisuuden ilmentäminen ja ryhmäkoheesio ovat keskeisiä. Huliganismin kulttuurinen ydin rakentuu usein kovuuden, rituaalisen väkivallan ja sukupuolittuneen kunnian ympärille. Erityisesti ”hard masculinity” on keskeinen osa väkivaltaista fanikulttuuria.⁶

Huligaanien sosiaalinen profiili on perinteisesti yhdistetty nuoriin työväenluokkaisein miehiin.⁷ Uudempi tutkimus kuitenkin osoittaa, että ilmiö ei ole täysin yksiselitteinen. Osallistujat voivat edustaa laajempaa sosioekonomista kirjoa. Työväenluokkayhteys ei selitä kaikkia huliganismin muotoja. Näin ollen on tärkeää nähdä huliganismi laajempana sosiaalisena ilmiönä kuin pelkkänä luokkaperustaisena käyttäytymisenä.⁸

Kuva 1. Englannin neljän ylimmän sarjatasen katsojamäärien kehitys.⁹

Jalkapallohuliganismi on muuttunut vuosikymmenten aikana sekä sisällöllisesti että vaikutuksiltaan. Varhaiset selitykset ilmiölle juontuivat marxilaisesta yhteiskuntateoriasta¹⁰, mutta viime vuosikymmeninä korostuneet selitysmallit ovat keskittyneet muun muassa aggressiiviseen maskuliinisuuteen ja sosiaalisen koheesion tarpeeseen.¹¹ Selityksiä on etsitty myös taloudellisista olosuhteista, individualismin lisääntymisestä ja auktoriteettien kunnioituksen vähenemisestä.¹² Samalla huliganismi ilmenee yhä suunnitelmallisempänä ja teknologisesti organisoituneena toimintana, mikä tuo siihen uusia turvallisuushkia yksilö- ja yhteiskuntatasolla¹³.

Katsaus jalkapallohuliganismin tutkimukseen: Keskeisiä näkökulmia ja tutkijoita

Jalkapallohuliganismi on yksi urheilun ja yhteiskunnan rajapinnassa toistuvasti esiintyvistä ilmiöistä. Se on herättänyt kiinnostusta yhteiskuntatieteilijöiden, historioitsijoiden, sosiologien ja oikeustieteilijöiden keskuudessa. Ilmiö on monitahoinen ja siihen liittyy väkivaltaisia käyttäytymismalleja ja laajempia sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia jännitteitä. Jalkapallohuliganismia ei voi pitää pelkästään irrationaalisena väkivaltana, vaan se kytkeytyy tiiviisti yhteiskunnallisiin rakenteisiin, identiteettipolitiikkaan ja kollektiiviseen käyttäytymiseen.

Eric Dunning on yksi jalkapallohuliganismin tutkimuksen keskeisimmistä vaikuttajista. Hänen tutkimuksensa *Towards a Sociological Understanding of Football Hooliganism as a World Phenomenon* (2000) hyödyntää Norbert Eliasin kehittämää figuratiivisen sosiologian lähestymistapaa. Dunning näkee huliganismin pitkän aikavälin sivilisaatioprosessin osana, jossa yhteiskunnallinen kontrolli, valtasuhteet ja maskuliinisuuden kulttuuriset muodot muovaavat väkivaltaista käyttäytymistä. Huliganismi ei ole irrationaalinen, vaan tiettyjen sosiaalisten ehtojen tuottama ja historiallisesti rakentunut ilmiö. Dunningin työ on toiminut teoreettisena perustana monelle myöhemmälle tutkimukselle.

Ramón Spaaijin teoksessa *Understanding Football Hooliganism* (2006) esitellään laajempi empiirinen näkökulma jalkapallohuliganismiin. Tutkimuksessa vertaillaan huliganismin muotoja kuuden Länsi-Euroopan maan kontekstissa. Spaaij osoittaa, että huliganismi ei ole universaali tai homogeeninen ilmiö, vaan se saa erilaisia muotoja eri kulttuurisissa, poliittisissa ja taloudellisissa ympäristöissä. Hän kiinnittää erityistä huomiota siihen, miten paikallinen fanikulttuuri, sosiaalinen epätasa-arvo ja

viranomaistoiminta vaikuttavat väkivaltaisen käyttäytymisen esiintymiseen. Spaaijin tutkimus laajentaa teoreettista ymmärrystä konkretiaan ja tarjoaa vertailupohjaa myös kansainväliselle politiikalle ja urheilujärjestöille.

Patrick Murthy, Ivan Waddington & Antonios Astrinakis (2019) ovat laajentaneet huliganismin tutkimusta eurooppalaisista konteksteista globaalille tasolle. Teoksessaan *Fighting Fans: Football Hooliganism as a World Phenomenon* he tarkastelevat huliganismia muun muassa Latinalaisessa Amerikassa ja Aasiassa. Vaikka huliganismi on levinnyt laajasti Eurooppaan, sen muodot ja hallintakäytännöt vaihtelevat merkittävästi kansallisten kontekstien mukaan. Heidän analyysinsä osoittaa, että huliganismi ei ole vain länsimainen ongelma, vaan siihen liittyy maailmanlaajuisia ilmiöitä, kuten kaupungistumisen, eriarvoisuuden ja poliittisen epäluottamuksen kasvu. Tutkimus on merkittävä siksi, että se purkaa eurooppakeskeisiä tulkintamalleja ja tuo esiin globaalin näkökulman väkivaltaisen fanikäyttäytymisen syihin ja seurauksiin.

Oikeustieteellinen ja yhteiskuntapoliittinen näkökulma jalkapallohuliganismiin on saanut erityistä painoarvoa Anastasia Tsoukalan tutkimuksissa. Teoksissaan *Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance* (2009) ja *Legal Responses to Football Hooliganism In Europe* (Anastasia Tsoukala, Geoff Pearson & Peter T. M. Coenen 2016), Tsoukala tarkastelee, miten valtiot ovat reagoineet huliganismiin turvallisuuspolitiikan ja rikosoikeuden keinoin. Hän esittää kriittisen näkemyksen siitä, miten poliittiset toimenpiteet – kuten kasvanut valvonta, porttikiellot ja kollektiiviset rangaistukset – voivat uhata kansalaisvapauksia. Tsoukalan tutkimukset ovat keskeisiä huliganismin hallinnan ja fanien oikeusturvan välisten jännitteiden ymmärtämisessä.

Franklin Foerin *How Soccer Explains the World* (2004) ei ole perinteinen akateeminen tutkimus, mutta se on merkittävä kult-

tuurianalyysi jalkapallon roolista globalisaatiossa. Foer tarkastelee huliganismia osana laajempia yhteiskunnallisia ristiriitoja, kuten etnisiä ja uskonnollisia jakolinjoja, taloudellista syrjäytymistä ja identiteettipolitiikkaa. Teos on auttanut avaamaan akateemista keskustelua yleisölle ja liittämään huliganismin osaksi globalisaatiota käsittelevää tutkimusta.

Huliganismin transnationaalista luonnetta on painotettu viime vuosien tutkimuksissa. Esimerkiksi Ramón Spaaijin artikkeli *Football Hooliganism as a Transnational Phenomenon* (2007) tarkastelee ilmiön leviämistä yli kansallisvaltioiden rajojen. Tutkimuksessa korostetaan, kuinka digitalisaatio, faniverkostot ja matkustaminen tekevät huliganismista entistä liikkuvamman ja monimuotoisemman ilmiön. Lähestymistapa haastaa perinteiset, kansalliseen kulttuuriin sidotut selitysmallit ja tuo esiin globalisaation kaksiteräisen vaikutuksen: yhtäältä yhtenäistävän, toisaalta jännitteitä synnyttävän.

Jalkapallohuliganismin tutkimus on kehittynyt viimeisten kahden vuosikymmenen aikana merkittävästi. Eric Dunningin teoreettinen perusta, Ramón Spaaijin empiiriset havainnot, Anastassia Tsoukalan oikeudelliset analyysit ja Franklin Foerin kulttuurinen tulkinta muodostavat kokonaisuuden, joka tuo esiin huliganismin monitahoisuuden. Tutkimuksissa yhdistyvät rakenteelliset ja yksilötason selitykset, paikalliset kontekstit ja globaalit kehityskulut. Kirjallisuuskatsaus osoittaa, että huliganismi ei ole irrallinen käyttäytymishäiriö, vaan yhteiskunnallinen ilmiö, joka vaatii monitieteistä tarkastelua ja jatkuvaa kriittistä tutkimusta. Edellä esitellyt tutkijat ja heidän tutkimuksensa ovat vaikuttaneet huliganismia koskevan tieteellisen ymmärryksen muodostumiseen 2000-luvulla. Näitä tutkimuksia on käytetty tämän artikkelin tausta-aineistona.

Tutkimuskysymykset ja teoreettinen viitekehys

Tässä artikkelissa tarkastellaan jalkapallohuliganismia kolmen ulottuvuuden kautta: turvallisuus, identiteetti ja talous. Tutkimuskysymyksemme on, miten huliganismi ilmenee, miten se on muuttunut ja millaisia riskejä se aiheuttaa näistä näkökulmista katsoen.

Pääkysymystä täsmentävät seuraavat alakysymykset:

- Miten huliganismin tavoitteet ja merkitykset ovat muuttuneet eri ajankohtina?
- Miten faniryhmien toiminta on organisoitunut ja muuttunut teknologian ja globalisaation myötä?
- Miten huliganismi vaikuttaa urheilutapahtumien turvallisuuteen ja tavallisten fanien kokemuksiin?
- Millaisia taloudellisia seurauksia huliganismilla on seuroille, järjestäjille ja julkiselle sektorille?

Tutkimus hyödyntää vertailevaa tapausanalyysia, jossa tarkastellaan kolmea esimerkkitapausta: Heyselin stadionin tapah-
tumia vuonna 1985 ja EM- ja MM-kisojen (2016, 2018) yhteydes-
sä esiintynyttä huliganismia. Näitä analysoidaan Alasuutarin
nelikenttäanalyysin¹⁴, Connellin hegemonisen maskuliinisuus-
teorian¹⁵ ja Lefebvren sosiaalisen tilan teorian kautta¹⁶.
Tapausvalinnat perustuvat niiden tutkimuskirjallisuudessa
mainittuun esimerkillisyyteen huliganismin ilmentymänä ja
mahdollistavat ajallisen kehityskaaren tarkastelun. Lisäksi ne
havainnollistavat, kuinka huliganismin riskit kohdistuvat yhä
useammin sivullisiin sekä lisääntyvään määrään yhteiskunnal-
lisia resursseja – niin turvallisuusvalvonnassa kuin julkisessa
keskustelussa.

Tavoitteena on tuottaa kokonaisvaltainen, poikkitieteellinen tulkinta jalkapallohuliganismin merkityksistä, muutosprosesseista ja seurauksista sekä tarjota näkökulmia ilmiön hallintaan ja ehkäisyyn yhteiskunnallisella tasolla.

Erityistä huomiota kiinnitetään siihen, miten huliganismi on muuttanut muotoaan reaktiivisesta stadionkäyttäytymisestä strategisesti koordinoituksi väkivallaksi, jota tukevat teknologinen kehitys ja kansainväliset verkostot. Samalla tarkastellaan huliganismin vaikutuksia urheilun taloudelliseen ekosysteemiin, julkisen tilan hallintaan ja tavallisten fanien toimintaympäristöön.

Ilmiötä lähestytään monitieteisesti yhdistämällä historiallinen kontekstualisointi, taloudellisten vaikutusten arviointi sekä sosiologinen näkökulma ryhmadynamiikkaan ja maskuliinisuuden rakentumiseen.¹⁷ Tavoitteena on osoittaa, että huliganismi ei ole irrallinen poikkeus urheilun historiassa, vaan osa laajempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista kehitystä, johon liittyvät kysymykset väkivallasta, vallasta ja yhteisöllisyydestä julkisessa tilassa.

Artikkelissa tarkastellaan myös huliganismin taloudellisia vaikutuksia viitaten muun muassa Jewellin, Simmons ja Szymanskin (2014) empiirisiin tutkimuksiin, jotka osoittavat huliganismin yhteydet joukkueiden tuloskehitykseen ja katsojalukuihin.

Turvallisuusnäkökulmasta huliganismi näyttäytyy yhä kompleksisempänä uhkana. Se ei ainoastaan vaaranna ottelutapahtumien välitöntä fyysistä turvallisuutta, vaan sen heijastusvaikutukset ulottuvat laajemmin yhteiskuntaan, esimerkiksi poliisitoiminnan kuormittumisen, julkisten tilojen turvattomuuden kokemusten ja urheilun oikeudenmukaisuuden horjumisen kautta. Huliganismi voi horjuttaa urheilun yleisölle viestimää reilun pelin ja avoimen osallistumisen ideaalia, erityisesti

silloin, kun se rajoittaa tiettyjen yleisöryhmien osallistumista. Globalisoituneen huliganismin taustalla vaikuttavat paitsi kulttuuriset myös rakenteelliset ja digitaaliset järjestelmät, jotka edellyttävät poikkitieteellistä analyysia ja ennakointia.

Artikkeli kontribuoi keskusteluun tarjoamalla yhdistetyn historiallisen, sosiologisen ja taloustieteellisen näkökulman huliganismiin. Samalla se pyrkii osoittamaan, että ilmiön ymmärtäminen vaatii ajallista ja yhteiskunnallista kontekstualisointia, jotta sen torjunta ja hallinta voivat perustua kestäviin ratkaisuihin urheilun, turvallisuuden ja talouden kannalta.

Menetelmä, aineisto ja rakenne

Tutkimuksen lähestymistapa on laadullinen ja vertaileva. Se nojaa tapausanalyysiin ja aineistolähtöiseen tarkasteluun, jossa jäsennetään tutkimuskohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti. Aineistona on käytetty Heysel-stadionin tragediaa analysoivaa tutkimuskirjallisuutta, uutisartikkeleita ja raportteja vuosilta 1985–2025. Nämä on kerätty kansainvälisistä ja kansallisista sanoma- ja verkkojulkaisuista, UEFA:n turvallisuusraporteista sekä viranomaislähteistä. Artikkelit edustavat aikalaiskuvauksia, raportin luonteisia selvityksiä, muistitietoutta ja myöhempiä arvioita tapahtumista. Uutisartikkeleiden määrä ei ole suuri, noin 30, koska uutiset toistavat itseään ja niissä lainataan toisten lehtien kirjoituksia ja arvioita (lähdeluettelossa ovat artikkelissa käytetyt verkkouutiset ja sanomalehtiartikkelit, sekä liitteessä 1 löytyy kuvaus ja analyysi niiden sisällöstä).

Akateemisessa tutkimuksessa Heysel on nähty paitsi jalkapalloväkivallan äärimmäisenä ilmentymänä myös kollektiivisen käyttäytymisen, median vallankäytön ja institutionaalisten epäonnistumisten tarkastelukohteena.

Yksi varhaisimmista systemaattisista akateemisista tutkimuksista on Jerry M. Lewisin artikkeli *A value-added analysis of the Heysel Stadium soccer riot* (1989). Lewis käyttää analyysissään Neil Smelserin kollektiivisen käyttäytymisen teoriaa, joka jäsentää joukkojen toimintaa kuuden vaiheittaisen prosessin kautta. Tapahtumat analysoidaan tarkasti aikajanalla, ja erityisesti huomio kiinnitetään siihen, miten jännitteet kasautuivat ja lopulta laukesivat. Lewisin tutkimus tarjoaa selkeän teoreettisen viitekehyksen tapahtumien ymmärtämiseen, irrottamalla tragedian pelkästä ”barbaarisuuden” tai ”alkukantaisuuden” selitysmallista. Lewis osoittaa, että huliganismi voi syntyä monien samanaikaisten sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden yhteisvaikutuksesta.

Toinen merkittävä tutkimusalue liittyy massamedian rooliin tapahtumien tulkinnassa. Jo vuonna 1986 julkaistiin Kevin Youngin analyysi *”The Killing Field”: Themes in Mass Media Responses to the Heysel Stadium Riot*, jossa tarkastellaan miten brittiläinen ja yhdysvaltalainen media kehystivät tragediaa artikkeleissaan. Tutkimus osoittaa, kuinka lehdistö rakensi tarinallisia rooleja – sankareita, syyllisiä ja uhreja – ja miten erityisesti englantilaisia faneja demonisoitiin. Median narratiivit vaikuttivat olennaisesti yleiseen käsitykseen tapahtumista ja loivat perustan hallituksen ja UEFA:n vastatoimille, kuten englantilaisseurojen porttikiellolle Euroopan kilpailuihin. Tutkimus korostaa median kykyä ohjata kollektiivista moraalista tuomiota ja peräänkuuluttaa vastuunjakoa kriisin jälkeen.

David Gouldin ja John Williamsin artikkelista *After Heysel: How Italy lost the football ‘peace’* (2011) löytyy vertaileva näkökulma tragediaan. Artikkelin julkaistiin lehdessä *Soccer & Society*. Artikkelissa verrataan Heyselin tapahtumia Hillsborough’n tragediaan (1989) ja tarkastellaan miten Italia ja Englanti reagoivat eri tavoin kyseisiin kriiseihin. Italia pyrki vahvistamaan poliisivalvontaa ja stadionjärjestelyjä Heyselin tapahtuman jälkeen,

mutta väkivaltaisuudet eivät silti täysin ehtyneet. Toisin kuin Hillsborough'n tapauksessa, jossa Englannissa käynnistettiin pitkä oikeusprosessien sarja, Heyselissä kollektiivinen syyllisyys painettiin nopeasti taka-alalle. Artikkelit osoittaa kuinka kansalliset erot vaikuttavat siihen, miten urheilukriisejä käsitellään julkisesti ja institutionaalisesti.

Heyselin yhteydessä on käsitelty myös psykologian ja kulttuurimuistin teemoja. Rob Steenin tutkimus *Interwoven Tragedies: Hillsborough, Heysel and denial* (2015) tuo yhteen molemmat suuronnettomuudet ja tarkastelee erityisesti kieltämisen ja syyllisyyden kulttuuria. Tutkimuksessa osoitetaan, miten molempia tragedioita seurasi pitkä vaihe, jossa vastuun ottamista välteltiin. Uhrien läheiset joutuivat odottamaan oikeudenmukaista käsittelyä vuosikymmeniä. Heyselin tapauksessa kollektiivinen trauma jäi pitkälti käsittelemättä, mikä heijastuu edelleen brittiläisessä fanikulttuurissa ja median välittämässä kollektiivisessa muistissa. Tutkimus avaa syvällisesti sen, miten urheiluun liittyvät katastrofit muokkaavat kansallista identiteettiä, oikeustajua ja urheiluun liittyvää politiikkaa.

Heyselin tragediaa käsittelevät tieteelliset tutkimukset muodostavat monitieteisen ja moniäänisen kokonaisuuden. Ne valottavat tapahtuman eri puolia yksilö- ja ryhmätason käyttäytymisestä mediarepresentaatioihin, lainsäädännön muutoksiin ja kollektiiviseen muistiin. Näiden tutkimusten avulla Heyselin tragediaa voidaan tarkastella paitsi surullisena historiallisena tapahtumana myös esimerkkinä siitä miten väkivalta, vastuu, politiikka ja kulttuuri kietoutuvat yhteen urheilun kontekstissa.

Jalkapallon arvoturnaukset, kuten UEFA Euro 2016 ja FIFA World Cup 2018, eivät ole vain kansainvälisiä urheilujuhlia. Ne ovat myös yhteiskunnallisia ilmiöitä joissa kulminoituu poliittisia, kulttuurisia ja sosiaalisia jännitteitä. Näissä tapahtumissa korostuvat usein myös fanien käyttäytymisen äärimuodot, erityisesti väkivaltaisuus ja huliganismi. Euroopan mestaruus-

kilpailuista Ranskassa 2016 ja maailmanmestaruuskisoista Venäjällä 2018 on julkaistu tieteellisiä tutkimuksia, joissa tarkastellaan huliganismia sosiaalipsykologisena, poliittisena tai kulttuurisena ilmiönä.

Vendula Divišován artikkeli *Euro 2016 and its security legacy for football supporters: a conceptual blurring of hooligans and terrorists* (2019) analysoi, kuinka huligaanit ja terroristit esitettiin viranomaisdiskursseissa rinnastettavina turvallisuusuhkina. Divišován mukaan turvallisuuteen sisältyi käsitteellinen hämärtäminen, jossa fanaattisuus ja uhka ulkoisesta väkivallasta muuttuivat perusteluksi laajalle poliisivalvonnalle. Tutkimus tuo esiin, kuinka huliganismia voidaan käyttää retorisenä välineenä, joka oikeuttaa rajoituksia fanien perusoikeuksiin.

RAND-yhtiön Raportissa *Violent and Antisocial Behaviour at Football Events* (Taylor et al., 2018) tarkastellaan väkivaltaisen käyttäytymisen ilmenemistä urheilutapahtumissa ja analysoidaan muun muassa Euro 2016 -turnauksen aikana esiintyneitä välikohtauksia. Raportissa sovelletaan sosiaalipsykologisia ryhmäkäyttäytymisen teorioita, kuten Clifford Stottin kehittämiä malleja. Niiden mukaan poliisin ja faniryhmien välinen vuorovaikutus voi joko eskaloida tai ehkäistä väkivaltaa.

Clifford Stott tarkastelee erillisessä tutkimuksessaan (2016) erityisesti Marseille'n tapahtumia, joissa englantilais- ja venäläisfanien välinen väkivalta nousi kansainvälisiin otsikoihin. Hänen analyysinsä mukaan väkivallan puhkeaminen liittyi pitkälti jännittyneeseen suhteeseen paikallisen poliisin ja fanien välillä sekä kansallisten identiteettien yhteentörmäykseen. Stott osoittaa, että huliganismi ei ole irrationaalinen purkaus, vaan sosiaalisesti rakentuva prosessi.

FIFA:n MM-kisat Venäjällä 2018 herättivät laajaa kansainvälistä huomiota jo ennen turnauksen alkua osittain maan aieman huligaanihistorian vuoksi. *Circuit Mazazine* julkaisi tur-

nauksen alla kattavan turvallisuusanalyysin, jossa arvioitiin riskejä muun muassa huliganismin, ääriliikkeiden ja poliittisten levottomuuksien osalta.

Julia Glathen & Mihai Vargan artikkeli Far-Right Fan Culture in Russia: The Politicisation of Football Hooligans on Russian Social Media (2018) on sosiologisesti kiinnostava tutkimus. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten venäläiset jalkapallohuligaanit kytkeytyvät äärioikeiston verkostoihin ja miten äärioikeistolaiset toimijat pyrkivät politisoimaan huligaanien väkivaltaisia käytäntöjä sosiaalisessa mediassa ennen vuoden 2018 MM-kisoja. Artikkelin osoittaa, että osa huligaaneista liikkuu nationalistisen ja rasistisen äärioikeiston vaikutuspiirissä erityisesti väkivallan, ”modernin jalkapallon” vastustuksen ja rasismin kehysten kautta. Samalla valtio pyrkii hillitsemään huligaanitoimintaa valvonnalla ja sanktioilla, vaikka äärioikeistolle jää edelleen tilaa vaikuttaa verkossa.

Evolution and Human Behavior -lehdessä julkaistussa artikkelissa *Brazil's football warriors: Social bonding and inter-group violence* (Newsona, Martha etc., 2018) yhteiskuntatieteellinen näkökulma yhdistyy psykologiseen tulkintaan. Artikkelissa verrattiin ryhmäidentiteetin vaikutusta väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Havaintona oli, että fanikulttuuri voi synnyttää sekä myönteistä yhteenkuuluvuutta että aggressiivista käytöstä. Väkivalta ei ollut satunnaista. Se kohdistui ulkoryhmiin ja tapahtui erityisesti tilanteissa, joissa ryhmän koheesio oli vahva ja ulkopuolinen uhka läsnä.

Huliganismi jalkapallon arvoturnauksissa on monisyinen ilmiö, jota ei voi pelkistää väkivaltaisten yksilöiden ongelmaksi tai yksittäisiksi kontrollin puutteiksi. Euro 2016 ja MM 2018 -turnaukset osoittavat, kuinka huliganismi liittyy laajempiin poliittisiin ja kulttuurisiin prosesseihin: turvallisuuspolitiikkaan, kansalliseen identiteettiin, median rakentamiin uhkavastoihin ja ryhmäpsykologiaan. Tutkimuksissa korostuu se,

että huliganismi ei synny tyhjiössä. Se on sosiaalinen ja poliittinen ilmiö, jonka torjuminen vaatii ymmärrystä niin yksilopsykologiasta kuin yhteiskuntarakenteista.

Tämän artikkelin analyysissä sovelletaan Alasuutarin nelikenttämallia, jossa tutkimuskirjallisuuden, uutisartikkeleiden ja raporttien tapauksista tunnistetaan huliganismin päämäärät, keinot, ongelmat ja niiden ilmenemismuodot. Malli toimii vertailevan analyysin rakenteellisena välineenä. Tapausanalyysien avulla jäsennetään huliganismin ajallista muutosta ja rakenteellisia jatkuvuuksia.

Nelikenttä muodostuu seuraavasti:

Huliganismin päämäärä	Huliganismin ongelma
Huliganismin keinot	Huliganismin ongelman ilmenemismuodot

Analysoimalla case-tapauksista muodostettuja nelikenttiä laaditaan kuvaa jalkapallohuliganismista: sen sisällöstä, muutoksista ja muuttumattomuudesta.¹⁸ Aineistot analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, miten huliganismi kuvattiin eri aikoina ja eri maissa, millaisia toimijoita siihen liitettiin ja miten turvallisuusdiskurssi muuntui ajassa. Lähdekritiikki on otettu huomioon erityisesti digitaalisissa medioissa toistuvien sisältöjen ja mahdollisen sensaatiohakuisuuden osalta.

Artikkelin alussa luodaan tutkimuskirjallisuuteen sekä uutisiin ja sanomalehtiin pohjautuen tiivis tapausanalyysikatsaus Heyssel-stadionin tapahtumista sekä arvoturnauksiin vuosina 2016 ja 2018. Tämän jälkeen suoritetaan vertaileva tapausanalyysi (Alasuuria mukailten), arvioidaan huliganismin taloudellisia vaikutuksia, fanien toimintaympäristöä sekä yleistetään päätelmiä ja tuodaan esiin tulevaisuuden näkymiä.

Tapausanalyysi I: Heyssel-stadion 1985¹⁹

Heyselin stadionin tapahtumat 29. toukokuuta 1985 ovat muodostuneet jalkapallohuliganismin synkäksi symboliksi. Ne osoittavat, kuinka faniväkivalta voi kytkeytyä puutteellisiin turvajärjestelyihin ja kulttuurisiin jännitteisiin. Heyselin tapaus tapahtui kontekstissa, jossa englantilainen jalkapallokulttuuri oli jo pitkään yhdistetty voimakkaaseen luokkasidonnaisuuteen, stadionien turvattomuuteen ja laiminlyötyihin turvajärjestelyihin²⁰.

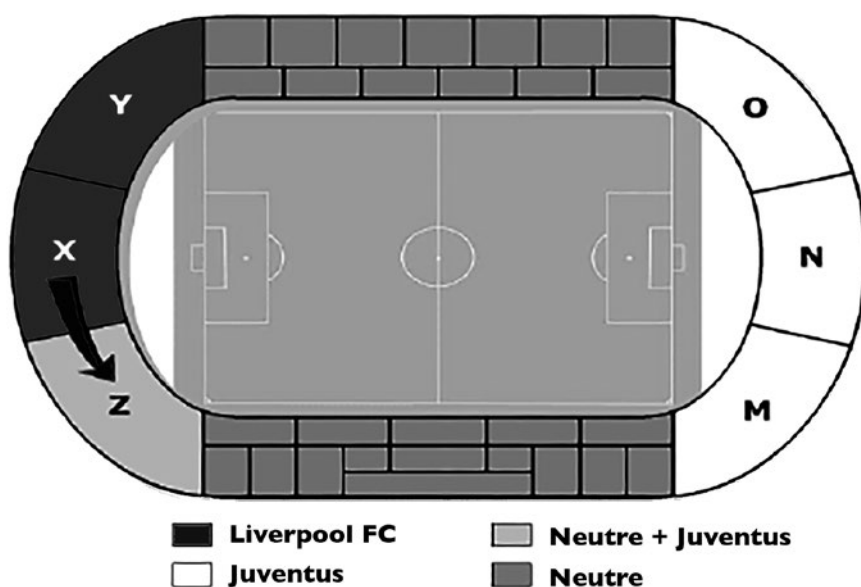
Euroopan Cupin finaali Juventus–Liverpool keräsi Brysseliin noin 60 000 katsojaa, joista huomattava osa oli matkustanut ulkomailta. Stadionin fyysiset puitteet ja katsomolohkojako loivat olosuhteet tragedialle. Euroopan Cupin finaalissa Liverpoolin ja Juventuksen kannattajat joutuivat fyysisesti liian lähelle toisiaan virheellisesti toteutetun katsomolohkojaon vuoksi.

Kiihtyneet joukkotunteet, alkoholin käyttö ja jännitteinen kansallisuusasetelma italialaisten ja englantilaisten välillä purkautuivat väkivaltaisesti. Liverpoolin kannattajien rynnäkkö Juventus-fanien suuntaan johti joukkopaniikkiin, jossa 39 ihmistä kuoli ja yli 600 loukkaantui. Median ja poliittisen keskustelun fokuksessa olivat heti tapahtuman jälkeen sekä yksittäisten huligaanien toiminta että järjestäjien vastuu. Turvallisuusanalyysin näkökulmasta stadionin infrastruktuuri, puutteellinen valvonta ja virheellinen lipunmyynti muodostivat systeemisen riskin.²¹

Erityisesti sektori Z:n lipunmyynti mahdollisti aggressiivisten kannattajaryhmien ajautumisen fyysisesti liian lähelle toisiaan. Liverpoolin fanien sijoittaminen viereisiin lohkoihin Juventuksen kannattajien kanssa oli vakava virhearvio, joka indikoi puutteellista turvallisuusosaamista. Tämä tilanne alleviivaa organisatoristen rakenteiden, kuten turvatoimien ja ris-

kienhallinnan, tärkeyttä suurissa urheilutapahtumissa.

Eräs selitys nimenomaisesti Heysel-stadionin tragedialle oli epäonnistunut katsomolohkojen suunnittelu ja lipunmyynnin ongelmat. Kuviossa 2 on kuvattu katsomo-osa "z", joka oli perinteisesti myyty "neutraaleille" katsojille. Euroopan Cupin vuoden 1985 finaalissa 5000 tämän katsomon paikkaa kuitenkin myytiin avoimessa kaupassa. Suurin osa näistä lipuista myytiin italialaisille Juventuksen kannattajille. Katsomot "x" ja "y" täyttyivät Liverpoolin kannattajista. Liverpoolin ja Juventuksen kannattajat päätyivät aivan vierekkäisiin katsomoihin. Tämä johti aggressioiden purkaantumiseen Liverpoolin kannattajien rynnäköidessä Juventuksen katsojien päälle. Osa hুলiganismista selittyy järjestäjien taholta tapahtuvalla huonolla ennakkovalmistautumisella.

Kuva 2. Heysel-stadionin pohjapiirustus

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8e/Heysel_plan.png Kuvan oikeudet: Public domain. Wikimedia Commons.

Tapahtuman taustalla vaikuttivat monet tekijät: alkoholin käyttö, kansallistunteet, järjestäjien virheet ja jalkapallokulttuurin miesvaltainen luonne. Connellin hegemonisen maskuliinisuuden näkökulmasta tapahtumat voidaan nähdä myös väkivallan ritualisoituna purkautumisena, jossa maskuliininen kunnia ja ryhmäsitoutuminen näyttäytyivät keskeisinä.²²

Tapahtuma sai aikaan merkittäviä seurauksia: Englannin seurat suljettiin viideksi vuodeksi kansainvälisestä kilpailutoiminnasta ja stadionturvallisuuden kehittäminen käynnistyi koko Euroopassa. Taylorin raportti (1990) joka käsitteli Hillsborough'n stadionkatastrofia ja sitä seuranneet uudistukset toivat mukanaan istumakatsomot, valvontateknologian ja viranomaisyhteistyön tiivistymisen. Tämä kehitys loi pohjan myös Englannin valioliigan kaupallistumiselle.²³

Heyselin tapaus osoittaa, että huliganismi ei ole yksittäisten toimijoiden irrationaalista käyttäytymistä, vaan monitasoinen rakenteellinen ongelma. Väkivalta ei synny tyhjiössä, vaan se kietoutuu järjestelmän suunnitteluun, sosiaalisiin jännitteisiin ja yhteiskunnallisiin valtasuhteisiin.²⁴

Tapausanalyysi 2: Arvoturnaukset 2016 ja 2018²⁵

2010-luvun kansainväliset arvoturnaukset, kuten EM-kisat Ranskassa 2016 ja MM-kisat Venäjällä 2018, osoittivat huliganismin sopeutumiskyvyn uuteen sosio-teknologiseen ympäristöön. Faniväkivalta ei ollut enää pelkästään stadionin sisäistä ryhmäkäyttäytymistä, vaan se ilmeni koordinoituna, suunnitelmallisena toimintana kaupunkitilassa.

Tapahtumissa huliganismin luonne oli muuttunut spontaanista ryhmäkäyttäytymisestä koordinoitumaksi ja stra-

tegisemmäksi toiminnaksi. Tämä viittaa siihen, että jalkapallohuliganismi oli sopeutunut uuteen sosio-teknologiseen ympäristöön, jossa mobiiliviestintä ja kansainvälinen liikkuminen tukivat organisoitua väkivaltaa.²⁶

Ranskan turnauksessa erityisesti englantilaisten ja venäläisten kannattajaryhmien väliset yhteenotot nousivat kansainvälisen median keskiöön. Venäläiset huligaanit saapuivat varustautuneina, kasvojaan peittäen, valmiina konfrontaatioon. Useat tarkkailijat kuvasivat venäläisryhmien toimintaa äärimmäisen kurinalaisena ja taktisesti suunniteltuna, mikä muistutti joiltakin osin paramilitarisoitunutta toimintaa. Organisoitumisen aste viittaa siihen, että huliganismi lähestyy joiltakin osin modernin turvallisuusdiskurssin mukaan terrorismintorjunnan logiikkaa.²⁷

Toisin kuin Heyselin tapauksessa, väkivalta ei enää ollut seuraus järjestäjien virheistä, vaan osa tarkoituksellisesta strategiaa. Lefebvren tilan teorian valossa tämä tarkoittaa, että julkinen tila muuttui suunnitelluksi väkivallan näyttämöksi, jossa identiteettejä rakennetaan väkivallan ja vastakkainasettelun kautta.²⁸

Venäjän MM-turnauksessa 2018 tilanne saatiin hallintaan tiukan valvonnan, preventiivisten pidätysten ja valtiojohtoisen turvallisuuspolitiikan avulla. Huliganismi ei kadonnut, vaan se tukahdutettiin näkyvästä tilasta. Kontrolli oli tehokasta, mutta herätti kysymyksiä suhteesta yksilönvapauteen ja yhteiskunnalliseen tilaan.

Tapausanalyysi osoittaa, että huliganismi on muuttunut muodoltaan, mutta säilyttänyt ytimensä: väkivallan käyttö yhteisöllisenä, poliittisena ja symbolisena toimintana. Samalla sen torjunta on siirtynyt pelkästä järjestyksenpidosta laajempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin, jotka koskevat julkisen tilan hallintaa, turvallisuuden politisoitumista ja kansainvälistä yhteistyötä.

Vertaileva analyysi²⁹

Muutokset ja jatkuvuudet 1985–2018

Heyselin vuoden 1985 tragedian ja vuosien 2016–2018 arvoturnauksissa esiintyneen huliganismin välillä voidaan havaita sekä selkeitä jatkuvuuksia että merkittäviä muutoksia. Molemmissa tapauksissa väkivalta toimii keskeisenä elementtinä, mutta sen ilmenemismuodot, rakenteellinen kehys ja yhteiskunnallinen konteksti muuttuivat.

Päämäärät: Huliganismi näyttäytyi 1980-luvulla pääasiassa paikallisen ryhmäidentiteetin ja katukulttuurin tuotteena. Vuoden 1985 tapahtumat liittyivät tyypilliseen luokkaperustaiseen fanikulttuuriin. Huliganismi oli saanut osittain poliittisesti ja kansallisesti sävyttyneitä ulottuvuuksia vuoteen 2016 mennessä: väkivallalla haettiin valtaa, näkyvyyttä ja dominanssia ylitse muiden kilpailijaryhmittymien.³⁰

Keinot: Heyselin tapahtumat olivat seurausta spontaanista ja osin kaoottisesta ryhmäkäyttäytymisestä, joka yhdistyi infrastruktuurin epäonnistumisiin. Väkivalta oli puolestaan vuonna 2016 organisoitua, logistisesti valmisteltua ja teknologisesti tuettua toimintaa. Siirtymä viittaa siihen, että huliganismi ei ollut enää satunnainen lieveilmiö, vaan osa tietoisesti rakennettua toimintastrategiaa.

Ongelmat: Molemmissa tapauksissa huliganismi aiheutti vakavia turvallisuusriskejä, mutta myöhemmässä vaiheessa vaikutukset laajenivat poliittisen hallinnan ja julkisen tilan kontrollin kysymyksiksi. Viranomaistoiminnan kuormittuminen, yksilöihin kohdistuvat väkivallanteot ja yleinen turvattomuuden tunne kertovat huliganismin muuttuneesta luonteesta.

Ilmenemismuodot: Huliganismi rajoittui 1980-luvulla pääasiassa stadionien sisätiloihin ja oli helposti paikannettavaa. Se siirtyi urbaaniin kaupunkitilaan 2010-luvulla tehden siitä ha-

jautetumpaa ja vaikeammin ennakoitavaa. Samalla muuttuneet mediarakenteet moninkertaistivat tapahtumien näkyvyyden ja vaikutuspiirin.³¹ Lefebvren näkökulmasta tämä kertoo julkisen tilan muuttuneesta luonteesta. Tilasta oli tullut myös symbolisen kamppailun väline, ei vain fyysisen yhteenoton kenttä.³²

Vertailu osoittaa, että jalkapallohuliganismi on historiallisesti jatkuva ilmiö, joka kuitenkin muuntuu kulloisenkin yhteiskunnallisen kontekstin ja teknologisen kehityksen mukaan. Sen torjuminen edellyttää ajantasaisia turvallisuusstrategioita, tutkimusperusteista politiikkaa ja laajempaa yhteiskunnallista ymmärrystä väkivallan dynamiikasta urheilukulttuurissa.

Lisäksi teknologinen infrastruktuuri on muuttanut huliganismin torjunnan logiikkaa. Viranomaiset toimivat pääosin 1980-luvulla paikallisesti reagoiden tapahtumiin lähinnä fyysisen valvonnan keinoin. Nykyisin käytössä on kasvojentunnistusteknologiaa, big data -analytiikkaa ja reaaliaikaista valvontaa. Vaikka valvontateknologia on kehittynyt, tutkimuksissa on viitteitä siitä, että osa faniyhteisöistä käyttää digitaalista anonymisointia ja koordinoi toimintaansa salatuilla nettialustoilla.³³

Yhteiskunnallisella tasolla voidaan nähdä muutos myös siinä, miten huliganismi vaikuttaa urheilun legitimitettiin. Aiemmin kyse oli lähinnä marginaalisesta väkivaltaisuudesta työväenluokkaisen fanikulttuurin piirissä, mutta nykyisin huliganismi haastaa koko urheilun turvallisuusdiskurssin ja sen aseman julkisena vapaa-ajan instituutiona. Tämä on johtanut uusiin lainsäädännöllisiin aloitteisiin, stadionkieltoihin ja kansainväliseen tiedusteluyhteistyöhön.³⁴

Yhtenä merkittävänä jatkuvuutena voidaan tunnistaa se, että huliganismi on pysynyt suhteellisen miesvaltaisena ilmiönä, jossa maskuliinisuuteen liitetty väkivaltainen itsensä toteuttaminen yhdistyy kollektiiviseen kokemukseen ja ryhmäsolidarisuuteen. Aspekti on säilynyt yhteisenä piirteenä tarkastelluista aikakaudesta huolimatta.³⁵

Taloudelliset vaikutukset³⁶

Jalkapallohuliganismi ei ole pelkästään turvallisuus- tai kulttuurikysymys, vaan sillä on myös merkittäviä taloudellisia ulottuvuuksia. Se vaikuttaa suoraan ja epäsuorasti urheiluseurojen tulovirtoihin, tapahtumajärjestelyihin, sponsorisuhteisiin ja julkisiin investointeihin. Vaikutukset näkyvät niin hetkellisinä tappioina kuin pitkäaikaisina imagohaittoina.

Englannissa huliganismi yhdistyi 1980-luvulla yleisömäärien laskuun, turvattomuuden kokemukseen ja stadionien infrastruktuurien rapistumiseen. Heyselin tapahtumat muuttivat pysyvästi englantilaisen jalkapallon itseyttä ja sen kansainvälistä turvallisuusasemaa.³⁷ Tapahtumat johtivat kansainväliseen pelikieltoon, joka aiheutti merkittäviä lipputulosten menetyksiä ja ulkomaisten sponsorien vetäytymisiä. Samalla huliganismi sysäsi liikkeelle investointeja stadionturvallisuuden, mikä myöhemmin muodosti perustan valioliigan kaupallistumiselle.³⁸

Taloudellinen vaikutus ei kuitenkaan rajoitu tulonmenetyksiin. Kuten Jewell, Simmons ja Szymanski (2014) osoittavat, huliganismi voi heikentää yleisön osallistumishalukkuutta, lisätä seurojen järjestyksenvalvontakustannuksia ja vähentää seuran houkuttelevuutta sijoittajille. Jotkut tutkijat ovat pohtineet, voiko intensiivinen – myös aggressiivinen – fanikulttuuri lisätä seuran eräänlaista uhkakuva-arvoa.³⁹

Huliganismi sai uusia taloudellisia ulottuvuuksia 2010-luvulla. Suuret kansainväliset turnaukset kuten EM- ja MM-kilpailut toimivat kaupunkien ja valtioiden taloudellisina investointeina, joiden onnistuminen riippuu pitkälti turvallisuusympäristön vakaudesta. Huliganismi vaikuttaa suoraan matkailutuloihin, majoitusasteisiin ja tapahtumien brändiin – ja sitä kautta myös tulevien tapahtumien isännyyksiin ja sijoittajiin. Negatiivinen mediahuomio voi vähentää turnauksen kokonaisarvoa kuten

EM2016 tapahtumat Ranskassa osoittivat.⁴⁰

Lisäksi huliganismi ohjaa resurssien kohdentamista viranomaistoimintaan. Poliisin ja turvallisuusviranomaisten kasvaneet kulut rasittavat julkista taloutta ja vaikuttavat myös muihin yhteiskunnallisiin turvallisuustarpeisiin. Erityisesti ongelma korostuu suurkaupungeissa, joissa suurten urheilutapahtumien yhteydessä on varauduttava laajamittaiseen järjestyksen ylläpitoon sekä siihen liittyvään teknologiseen ja henkilöstölliseen kapasiteettiin.

Huliganismin epäsuorat vaikutukset ulottuvat myös median ja urheilun kaupallisiin rakenteisiin. Negatiivinen uutisointi voi heikentää yleisön luottamusta, vaikuttaa sponsorisopimusten ehtoihin ja ohjata katsojakäyttäytymistä kohti digitaalisia vaihtoehtoja, joissa turvallisuusriskiä ei ole. Tämä puolestaan muuttaa otteluiden ansaintalogiikkaa kohti mediavälitteistä urheilukulttuuria, jossa stadionkokemus menettää osan painoarvoaan.

Lisäksi on huomioitava vakuutusmarkkinoihin kohdistuvat vaikutukset. Huliganismista johtuvat vahingot – esimerkiksi stadionin rakenteiden vauriot tai kolmannelle osapuolelle aiheutuneet henkilövahingot – nostavat vakuutusmaksuja ja vaikeuttavat tapahtumien vakuuttamista kohtuullisin ehdoin. Tämä puolestaan vaikuttaa erityisesti pienempien tapahtumien järjestämismahdollisuuksiin ja kasvattaa kynnystä ottaa taloudellista riskiä ilman vahvaa ulkopuolista rahoitusta.

Huliganismin taloudelliset vaikutukset ovat myös ajallisesti jakautuneita. Välittömien vahinkojen lisäksi syntyy pitkäaikaisia vaikutuksia brändimielikuviin, seurojen kansainvälisiin suhteisiin ja koko urheilutoimialan investointivalmiuteen. Esimerkiksi ulkomaiset sijoittajat ja sponsorit saattavat vetäytyä tai pidättäytyä yhteistyöstä, jos pelkona on kielteinen julkisuus huliganismiin liittyen. Tämä on erityisen kriittistä tilanteissa,

joissa urheilua pyritään käyttämään alueellisen kehityksen tai turismin välineenä.

Kaupunkikehityksen näkökulmasta huliganismi voi myös vaikuttaa suunnitelmiin investoida uusiin stadionhankkeisiin, fanialueisiin tai infrastruktuuriin, mikäli turvallisuusnäkökulmat eivät ole hallinnassa. Kunnat ja kaupungit joutuvat ottamaan huomioon myös poliittisen riskin: veronmaksajien reaktio mahdollisiin mellakointikustannuksiin tai imagohaittoihin saattaa ohjata päätöksentekoa pois suurten urheilutapahtumien tukemisesta. Jalkapallohuliganismi muodostaa huomattavan taloudellisen riskin, kattaen niin suorat kuin epäsuorat kustannukset, ja se ulottuu paikallistasolta globaaleihin rahoitus- ja brändirakenteisiin.

Keskimääräisen fanin toimintaympäristö⁴¹

Jalkapallohuliganismi vaikuttaa monin tavoin tavallisen jalkapallofanin toimintaympäristöön ja kokemukseen ottelutapahtumasta. Vaikka suurin osa katsojista ei osallistu väkivaltaan eikä samaistu huligaaneihin heidän kokemuksensa urheilutapahtumista muovautuu olennaisesti turvallisuuden, epävarmuuden ja joukkokäyttäytymisen kautta. Huliganismi ei ole marginaalinen ilmiö, vaan se ulottuu koko urheilukulttuurin arkeen ja infrastruktuuriin.

Fanit joutuvat sopeuttamaan käyttäytymistään otteluihin liittyvien turvallisuusjärjestelyiden vuoksi: tarkastuspisteet, kameravalvonta, rajoitukset lipunmyynnissä ja liikkumisessa sekä poliisin läsnäolo vaikuttavat siihen, miten otteluihin saavutaan, kuinka kauan stadionilla viivytään ja kuinka vapaasti yhteisöllistä kannatustoimintaa voidaan toteuttaa. Vaikka nämä toimet parantavat turvallisuutta ne voivat samalla etäännyttää katsojia kokemuksesta ja tuottaa eräänlaista passivoivaa

kontrollia, joka heikentää fanikulttuurin autenttisuutta.⁴²

Turvallisuuteen liittyvät pelot voivat myös vaikuttaa negatiivisesti katsojien halukkuuteen osallistua tapahtumiin fyysisesti. Erityisesti perheet, naiset ja iäkkäämmät katsojat saattavat vältellä otteluita, jos väkivallan tai levottomuuksien riski koetaan suureksi. Huliganismi toimii eksklusiivisena tekijänä, joka kaventaa urheilun saavutettavuutta ja vaikuttaa tapahtumien demografiseen rakenteeseen. Tämä näkyy muun muassa yleisöjen monimuotoisuuden heikentymisenä ja tasa-arvon näkökulmasta ongelmallisena ilmiönä.

Sosiaalisen median ja digitaalisten alustojen merkitys on kasvanut myös fanien turvallisuuskokemuksessa. Reaaliaikainen raportointi, huhut ja videoidut yhteenotot voivat lisätä turvattomuuden tunnetta ja luoda pelkoilmapiiriä, vaikka oma kokemus tapahtumasta olisi neutraali tai positiivinen. Toisaalta digitaalinen viestintä mahdollistaa myös fanien omaehtoisen turvallisuusviestinnän ja yhteisöllisyyden rakentamisen – esimerkiksi tiedottamalla turvallisista reiteistä ja kokoontumisista.

Myös fanien luottamus viranomaisiin ja järjestäjiin muodostuu keskeiseksi osaksi turvallisuuskokemusta. Mikäli viranomaistoiminta koetaan epäjohtonmukaiseksi tai valikoivaksi voi syntyä vastakkainasettelu, joka heikentää virallisten turvatoimien legitimitettä. Tämä saattaa johtaa siihen, että osa faneista pyrkii turvautumaan omiin sisäisiin pelisääntöihin tai fanikulttuurin sanktioihin järjestyksen ylläpitämisessä, mikä voi olla sekä mahdollisuus että riski järjestyksenpidon näkökulmasta.

Vaikka huliganismi ei kosketa kaikkia katsojia suoraan sen heijastusvaikutukset ulottuvat kaikkien urheilutapahtumiin osallistuvien arkeen. Turvallisuussuunnittelu, infrastruktuurin muotoilu, poliittiset linjaukset ja julkisen keskustelun sävy määrittelevät sen millaisena ottelukokemus koetaan. Huliganismin ehkäisy ei siten ole vain järjestyksenvalvonnan kysy-

mys, vaan myös kulttuurinen ja sosiopoliittinen haaste, joka koskee koko jalkapalloyhteisöä.

Päätelmät ja tulevaisuuden näkymät

Artikkelissa on tarkasteltu jalkapallohuliganismia historiallis-taloustieteellisestä ja sosiologisesta näkökulmasta vertailevan tapausanalyysin keinoin. Keskeisinä tutkimuskysymyksinä olivat huliganismin ilmenemismuodot, muutokset ja vaikutukset yksilöihin, yhteisöihin ja yhteiskuntiin. Vertailemalla Heyselin vuoden 1985 tragediaa ja vuosien 2016 ja 2018 arvoturnauksia artikkeli osoittaa, että huliganismi ei ole ainoastaan menneisyyteen rajoittuva poikkeama, vaan dynaaminen ja ajassa muuntuva yhteiskunnallinen ilmiö, jolla on monimuotoisia turvallisuuteen liittyviä, kulttuurisia ja taloudellisia ulottuvuuksia.

Analyysin perusteella voidaan tunnistaa useita jatkuvuuksia: huliganismi liittyy edelleen maskuliiniseen ryhmäidentiteettiin, väkivallan rituaaliseen käyttöön ja jalkapallon fanikulttuuriin. Samalla on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Huliganismi sai 2010-luvulla aiempaa koordinoitumpia, teknologisesti kehittyneempiä ja kansainvälisempiä muotoja. Spontaanista stadionkäyttäytymisestä siirryttiin digitaalisesti organisoituun kaupunkitilojen väkivaltaan, mikä asettaa uusia haasteita viranomaisille ja tapahtumajärjestäjille.

Taloudellisesta näkökulmasta huliganismi aiheuttaa mittavia suoria ja välillisiä kustannuksia: lipputulojen menetyksiä, imagollisia haittoja, turvallisuusinvestointeja ja julkisen luotamuksen horjumista. Lisäksi sen vaikutukset ulottuvat myös seurojen brändiin, sponsorisuhteisiin ja turnausten houkuttelevuuteen niin kuluttajien kuin sijoittajien silmissä. Yhä tärkeämmäksi nousee myös se, miten huliganismi vaikuttaa tavallisten

fanien kokemukseen ja osallistumishalukkuuteen erityisesti niissä väestöryhmissä, jotka kokevat turvallisuushat erityisen herkästi.

Huliganismi on ilmiö, jota ei voida ymmärtää tai hallita yksinomaan rikosoikeudellisen sääntelyn ja turvallisuusstrategioiden kautta. Sen ehkäisy edellyttää poikkitieteellistä lähestymistapaa, jossa yhdistyvät sosiologinen ymmärrys ryhmädynamiikasta, historiallisen kehityksen tuntemus ja taloudellinen analyysi. Samalla tarvitaan käytännöllisiä toimenpiteitä, jotka ulottuvat ennaltaehkäisevästä turvallisuus-suunnittelusta fanikulttuurien tukemiseen, dialogiin ja yhteisölliseen vastuunkantoon.

Tulevaisuuden näkökulmasta huliganismi tulee ymmärtää osana laajempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia, jossa liikutaan identiteettien, protestin, kontrollin ja julkisen tilan rajoilla. Urheilun kenttä toimii peilinä, jossa heijastuvat myös yhteiskunnan jännitteet ja muutokset. Huliganismin torjunta on ennen kaikkea poliittinen ja kulttuurinen kysymys: minkälaista fanikulttuuria haluamme tukea ja minkälaista yhteiskuntaa urheilun nimissä rakennamme?

Kestävään ratkaisuun pyrittäessä tarvitaan paitsi modernia turvallisuusteknologiaa myös tilaa osallisuudelle, avoimelle vuoropuhelulle ja sellaisille instituutioille, jotka tunnistavat urheilun roolin yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden, ei vastakkainasettelun, edistäjänä. Näin voidaan siirtyä pelkkien seurausten hallinnasta kohti rakenteellista ja kulttuurista ennaltaehkäisyä, jossa väkivaltaisuudet jäävät marginaaliin ja yhteisöllinen fanitoiminta voi kukoistaa.

Tiivistelmä

Jalkapallohuliganismi on ilmiö, joka kantaa mukanaan erilaisia tavoitteita ja merkityksiä eri historiallisina ajankohtina. Huliganismi näyttäytyi 1980-luvulla ennen kaikkea paikalliseen ryhmäidentiteettiin ja luokkaperustaiseen fanikulttuuriin liittyvänä ilmiönä. Se heijasti työväenluokkaista katukulttuuria ja yhteisöllisyyden muotoja, joissa väkivalta toimi rituaalisena purkautumismuotona. Tultaessa 2010-luvulle huliganismi sai uusia merkityksiä: väkivallalla alettiin tavoitella valtaa, domianssia ja näkyvyyttä. Se sai osin poliittisia ja kansallisia sävyjä, joissa yhteenotoilla rakennettiin identiteettejä ja haettiin näkyvyyttä kilpailevien ryhmien keskuudessa.

Faniryhmien toiminta muuttui teknologian ja globalisaation myötä selvästi organisoituneemmaksi. Aiemmin huliganismi oli usein spontaania ja kaoottista stadionkäyttäytymistä, mutta 2010-luvulla se ilmeni suunniteltuna ja teknologisesti tuettuna väkivaltana julkisessa tilassa. Mobiiliviestintä, anonymisointikeinot ja kansainväliset verkostot mahdollistivat järjestäytyneitä yhteenottoja, joissa julkinen tila muuntui tietoisesti väkivallan näyttämöksi. Erityisesti arvoturnauksissa huligaanit toimivat organisoidusti ja koordinoitusti, muistuttaen toimintatavoiltaan jopa puolisoitilaallisia iskuryhmiä.

Huliganismi vaikuttaa merkittävästi urheilutapahtumien turvallisuuteen ja tavallisten fanien toimintaympäristöön. Turvallisuusjärjestelyt, kuten tarkastuspisteet, valvontateknologia ja liikkumisrajoitukset, muokkaavat fanien kokemusta ottelutapahtumista. Vaikka nämä toimet lisäävät fyysistä turvallisuutta ne voivat samalla heikentää kokemuksen aitoutta ja yhteisöllisyyttä. Turvattomuuden tunne vähentää erityisesti perheiden, naisten ja iäkkäämpien katsojien halukkuutta osallistua tapahtumiin. Huliganismi toimii näin eksklusiivisena tekijänä, joka

kaventaa tapahtumien saavutettavuutta ja monimuotoisuutta.

Taloudellisella tasolla huliganismilla on laajoja seurauksia seuroille, tapahtumajärjestäjille ja julkiselle sektorille. Se johtaa suoriin tulonmenetyksiin, esimerkiksi lipputulojen ja sponsorisopimusten vähenemisen muodossa. Samalla turvallisuusinvestoinnit kuten valvontateknologiat ja järjestyksenvalvonta lisäävät kustannuksia. Julkisen sektorin osalta huliganismi kuormittaa poliisia ja muita viranomaisia, nostaa vakuutusmaksuja ja saattaa heikentää halukkuutta tukea suuria urheilutapahtumia. Negatiivinen mediahuomio vaikuttaa lisäksi urheilutapahtumien ja -lajien imagoon, mikä heijastuu kansainväliseen kiinnostukseen, investointihalukkuuteen ja tulevien turnausten isännyyksiin.

Jalkapallohuliganismi on monitasoinen ilmiö, joka vaikuttaa syvästi turvallisuuden, identiteetin ja talouden ulottuvuuksiin niin urheilukulttuurissa kuin laajemmin yhteiskunnassa.

Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti. (1999). Laadullinen tutkimus. Vastapaino.

Alasuutari, Pertti. (2017). Tasavalta – Sodan jälkeisen Suomen kaudet ja trendit. Tampere: Vastapaino.

Boyle, Raymond & Haynes, Richard. (2009). Power Play: Sport, the Media and Popular Culture. Edinburgh University Press.

Circuit Magazine. (2018). Russia World Cup 2018: Threat Analysis.

Cleland, Jamie & Doidge, Mark & Millward, Peter & Widdop, Paul (2018). Collective action and football fandom: A relational sociological approach. Palgrave Macmillan.

Connell, Raewyn W. (1995). Masculinities. University of California Press.

- Divišován, Vendula (2019). "Euro 2016 and its security legacy for football supporters: a conceptual blurring of hooligans and terrorists?" *Soccer & Society*, 20(5), 757–769.
- Dunning, Eric. (1999), *Sport matters. Sociological Studies of Sport, Violence and Civilization*. London: Routledge.
- Dunning, Eric. (2000). "Towards a Sociological Understanding of Football Hooliganism as a World Phenomenon." *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8(2), 141–162.
- Dunning, Eric, Murphy, Patrick & Williams, John. (1988). *The Roots of Football Hooliganism*. Routledge.
- Foer, Franklin. (2004). *How Soccer Explains the World: An Unlikely Theory of Globalization*. HarperCollins.
- Giulianotti, Richard & Bonney, Norman & Hepworth, Mike. (1994). *Football, Violence and Social Identity*. Routledge.
- Giulianotti, Richard. (2002). "Supporters, Followers, Fans, and Flâneurs: A Taxonomy of Spectator Identities in Football." *Journal of Sport & Social Issues*, 26(1), 25–46.
- Glathe, Julia & Varga, Mihai. (2018). "Far-Right Fan Culture in Russia: The Politicisation of Football Hooligans on Russian Social Media." *Journal für Entwicklungspoliti*, 34 (2), 20–49.
- Gouguet, Jean-Jacques & Barget, Evelyne. (2006). "The Economics of Sport and the Media." In *Handbook on the Economics of Sport*. Edward Elgar.
- Gould, David & Williams, Jean. (2011). "After Heysel: How Italy lost the football 'peace'." *Soccer & Society*, 12(5), 586–601.
- Heinonen, Hannu & Godenhjelm, Paula. (2001). Hakkapeliitat Anfieldillä. Tapaustutkimus suomalaisista jalkapallofaneista MM-karsintaottelussa Englanti-Suomi Anfieldillä Liverpoolissa 24.3.2001. Jyväskylän yliopisto.
- Jewell, R. Todd & Simmons, Robert & Szymanski, Stefan. (2014). "Bad for Business? The Effects of Hooliganism on English Professional Football Clubs." *Journal of Sports Economics* 2014, Vol. 15(5), 429–450.
- Lefebvre, Henri. (1991). *The Production of Space*. Blackwell.
- Lehtonen, Mikko. (1998). *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Vastapaino.

- Lewis, Jerry M. (1989). "A Value-Added Analysis of the Heysel Stadium Soccer Riot." *Current Psychology*, 8, 15–29.
- Murphy, Patrick & Waddington, Ivan & Astrinakis, Antonios. (2019). *Fighting Fans: Football Hooliganism as a World Phenomenon*. University College Press.
- Newsona, Martha; Bortolini, Tiago; Buhrmester, Michael; Ricardo da Silvad, Silvio; Queiroga da Aquinod, Jefferson Nicássio; Whitehousea, Harvey. (2018). "Brazil's football warriors: Social bonding and inter-group violence." *Evolution and Human Behavior* 39 (2018), 675–683.
- Rookwood, Joel & Pearson, Geoff. (2012). "The hoolifan: Positive fan attitudes to football 'hooliganism'." *International Review of the Sociology of Sport*. Volume 47(2). 149–164.
- Silverstone, Roger. (2007). *Media and Morality: On the Rise of the Mediapolis*. Cambridge: Polity Press.
- Simmons, Rob. (2006). "The Demand for Spectator Sports". Teoksessa *Handbook on the Economics of Sport*. Wladimir Andreff & Stefan Szymanski (ed.). Edward Elgar, 77–89.
- Spaaij, Ramón. (2006). *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western European Football Clubs*. Amsterdam University Press.
- Spaaij, Ramón. (2007). "Football hooliganism as a transnational phenomenon: Past and present analysis: A critique – More specificity and less generality." *The International Journal of the History of Sport*, 24(4), 411–431.
- Spaaij, Ramón. (2008). "Men like us, boys like them: Violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism." *Journal of Sport & Social Issues*, 32(4), 369–392.
- Steen, Rob. (2015). "Interwoven tragedies: Hillsborough, Heysel and denial." *Sport in Society*, 19(2), 254–266.
- Stott, Clifford. (2016). 'Hooliganism' at Euro 2016: the social psychology of the 'English Disease'. *The Psychologist*. The British Psychological Society.
- Stott, Clifford & Pearson, Geoff. (2007) *Football 'Hooliganism': Policing and the War on the 'English Disease'*. Pennant Books Ltd: London.

- Szymanski, Stefan. (2006). "Football in England". Teoksessa *Handbook on the Economics of Sport*. Wladimir Andreff & Stefan Szymanski (ed.). Edward Elgar, 459–462.
- Szymanski, Stefan. (2009). *Playbooks and Checkbooks: An Introduction to the Economics of Modern Sports*. Princeton University Press.
- Taylor, Erin, Currie, Paul, Fearnley, Kate & Halford, Elizabeth. (2018). *Violent and Antisocial Behaviour at Football Events: A Review of Literature and Evidence*. RAND Corporation.
- Taylor, Ian. (1971). "Football Mad: A Speculative Sociology of Football Hooliganism." In Dunning, Eric (Ed.), *The Sociology of Sport: A Selection of Readings*. London: Frank Cass.
- Taylor, Jirka & Faraji Sara-Laure & Dimova, Sashka & Sutherland, Alex & Strang, Lucy. (2018). *Violent and Antisocial Behaviour at Football Events. Review of interventions*. RAND Corporation.
- Taylor, Lord Justice Peter. (1990). *The Taylor Report: The Hillsborough Stadium Disaster Inquiry Final Report No. 962*. HMSO.
- Tsoukala, Anastassia. (2009). *Football Hooliganism in Europe: Security and Civil Liberties in the Balance*. Basingstote: Palgrave Macmillan.
- Tsoukala, Anastassia & Pearson, Geoff & Coenen, Peter T. M. (2016). *Legal Responses to Football Hooliganism in Europe*. The Hague: Asser Institute.
- UEFA. (2019). *UEFA Safety and Security Regulations*.
- UEFA 2024. *Cooperation defines UEFA Safety and Security Conference 2024*, 11.10.2024.
- Wakefield, Kirk L. & Wann, Daniel L. (2006). "An Examination of Dysfunctional Sport Fans: Method of Classification and Relationships with Problem Behaviors." *Journal of Leisure Research* 2006, Vol. 38, No. 2, pp. 168–186.
- Young, Kevin. (1986). "'The Killing Field': Themes in Mass Media Responses to the Heysel Stadium Riot." *International Review of the Sociology of Sport*. Volume 21(2–3). 253–266.

Artikkelissa käytetyt verkkouutiset ja lehtikirjoitukset

Heyselin stadionin tragedia 1985

The Anfield Wrap (28.5.2015). *Heysel 30 Years: An Eyewitness Account*. <https://www.theanfieldwrap.com/2015/05/heysel-30-years-an-eyewitness-account/> (luettu 37.6.2025)

AP News (huhtikuu 2025). *Heysel remembered: A look at the 1985 stadium disaster*. <https://apnews.com/article/heysel-40-years-anniversary-liverpool-juventus-d709dba7d360520d1f970f699b14f318> (luettu 27.6.2025)

AS (29.5.2025). *Heysel: 40 años de la mayor tragedia televisada*. <https://as.com/futbol/internacional/heysel-40-anos-de-la-mayor-tragedia-televisada-n/> (luettu 1.7.2025)

The Brussels Times (29.5.2025). *The Heysel stadium disaster, 40 years on*. <https://www.brusselstimes.com/801991/heysel-stadium-disaster-40-years-later> (luettu 27.6.2025)

Euronews (2015). *Heysel: A tragedy waiting to happen*. <https://www.euronews.com/2015/05/28/heysel-a-tragedy-waiting-to-happen> (luettu 1.7.2025)

The Guardian (27.5.2015). *Heysel stadium disaster: 'I saw the rows of bodies piled high'*. <https://www.theguardian.com/football/2015/may/27/heysel-stadium-disaster-30th-anniversary> (luettu 1.7.2025)

The Guardian (30.5.1985). *Juventus v Liverpool, 1985: analysis of a tragedy*. <https://www.theguardian.com/football/1985/may/30/newsstory.sport> (luettu 1.7.2025)

The Irish Independent (huhtikuu 2025). *Forty years on from Heysel: The lessons football still needs to learn*. <https://www.independent.co.uk/sport/football/heysel-disaster-40-years-liverpool-juventus-b2559364.html> (luettu 1.7.2025)

Le Monde (30.3.2024). *La Tragédie du Heysel et le fléau du hooliganisme*. https://www.lemonde.fr/culture/article/2024/03/30/sur-planete-la-tragedie-du-heysel-et-le-fleau-du-hooliganisme-disseques-en-six-episodes_6225136_3246.html (luettu 1.7.2025)

Yle (2020). *Pelottava ketjureaktio johti jalkapallon suurtragediaan – paikalla ollut Juventus-fani Valerio kertoo, miten Heyselin onnettomuus muutti kaiken*. <https://yle.fi/a/3-11366846> (luettu 1.7.2025)

Huliganismi EM-kisoissa Ranskassa 2016

AP News (kesäkuu 2016). *Soccer hooliganism still a threat heading into Euro 2016*. <https://apnews.com/soccer-hooliganism-still-a-threat-heading-into-euro-2016-b2962521f69441e98d9d0f28c498eec7> (luettu 1.7.2025)

CBS News (kesäkuu 2016). *Russia hit with "suspended" disqualification at Euro 2016*. <https://www.cbsnews.com/news/russia-suspended-disqualification-european-championship-euro-2016-hooligans/> (luettu 1.7.2025)

The Guardian (12.6.2016). *England and Russia could be thrown out of Euro 2016 if there is more violence*. <https://www.theguardian.com/football/2016/jun/12/uefa-open-disciplinary-proceedings-russia-england-marseille-euro-2016> (luettu 28.6.2025)

The Guardian (12.6.2016). *Russian hooligans were savage and organised....* <https://www.theguardian.com/football/2016/jun/12/russian-hooligans-savage-organised-england-fans-marseille-euro-2016> (luettu 1.7.2025)

New Yorker (14.6.2016). *On Brexit, the 2016 Euro Championship, and Trump*. <https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/on-brexit-the-2016-euro-championship-and-trump> (luettu 27.6.2025)

Reurters (12.6.2016). *Euro 2016 violence spreads to second French city*. <https://www.reuters.com/article/sports/euro-2016-violence-spreads-to-second-french-city-idUSKCN0YY08T/> (luettu 2.7.2025)

TIME (13.6.2016). *France Pushes for Euro 2016 Alcohol Ban in Wake of Fan Violence*. <https://time.com/4365769/france-euro-2016-alcohol-ban/> (luettu 2.7.2025)

Yle (12.6.2016). *"Kauhistunut Uefa varoittaa: Huliganismi voi johtaa maajoukkueen diskaamiseen"*. <https://yle.fi/a/3-8951671> (luettu 1.7.2025)

Yle (17.6.2016). *Nyt jyrähti Putin: "Kuinka 100 venäläistä voi hakata 1000 englantilaista?"* <https://yle.fi/a/3-8966753> (luettu 1.7.2025)

Huliganismi MM-kisoissa Venäjällä 2018

ESPN (kesäkuu 2018). *Inside Russia's new-school hooligan culture*. https://www.espn.com/espn/feature/story/_/id/23659183/world-cup-2018-russia-new-school-hooligan-culture (luettu 1.7.2025)

The Guardian (16.2.2017). *Russian hooligans warn England fans of 'festival of violence'...* <https://www.theguardian.com/football/2017/feb/16/england-fans-2018-world-cup-russia-hooligans> (luettu 1.7.2025)

The Guardian (24.4.2018). *The rise of Russia's neoNazi football hooligans*. <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/24/russia-neo-nazi-football-hooligans-world-cup> (luettu 1.7.2025)

Helsingin Sanomat (22.12.2016). *Korruption ryvettämä MM-stadion piinaa Pietaria*. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000005006817.html> (luettu 1.7.2025)

Helsingin Sanomat (21.7.2018). *Venäjän näyteikkuna sulkeutuu*. <https://www.hs.fi/urheilu/art-2000005764687.html> (luettu 1.7.2025)

The Independent (13.6.2018). *More than 1200 British football hooligans banned from traveling to Russia*. <https://www.independent.co.uk/sport/football/world-cup/world-cup-2018-british-football-hooligans-ban-russia-home-office-a8396826.html> (luettu 1.7.2025)

MTV Uutiset (2018). *Huligaanit, terrorismi ja heinäsirokot – kisojen suurimmat uhat*. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/huligaanit-terrorismi-ja-heinasirokot-tassa-ovat-venajan-mm-kisojen-isoimmat-uhat/6946272> (luettu 1.7.2025)

Parliament UK (7.1.2018). *UK fans' safety at 2018 World Cup remains a concern*. <https://committees.parliament.uk/work/2842/the-foreign-and-commonwealth-offices-preparations-for-the-world-cup-inquiry/news/103398/uk-fans-safety-at-2018-world-cup-remains-a-concern/> (luettu 1.7.2025)

The Week (kesäkuu 2018). *Russian hooligans 'guarantee' violence at 2018 World Cup*. <https://theweek.com/2018-world-cup/81652/russian-hooligans-guarantee-violence-at-2018-world-cup> (luettu 1.7.2025)

Uusi Suomi (10.7.2018). *MM-kisat Venäjällä – saisiko sanoa mitään positiivista?* <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/mm-kisat-venajalla-saisiko-sanoa-mitaan-positiivista/25201c47-e04a-3bf1-aa06-5d011587d489> (luettu 1.7.2025)

Liite I:

Tiivis kuvaus artikkelissa lähteenä käytettyjen verkossa olevien uutisten ja lehtiartikkeleiden sisällöstä

Heyselin stadionin tragedia 1985

The Anfield Wrap (28.5.2015)

Silminnäkijän kertomus Liverpool-fanin näkökulmasta. Kuvataan, kuinka fanit yrittivät paeta sortuvaa muuria ja kuinka italialaisia faneja ahdistettiin. Artikkelisi sisältää yksityiskohtaisia kuvauksia ihmismassojen liikkeistä ja viranomaisten passiivisuudesta.

AP News (huhtikuu 2025)

Kattava katsaus 40 vuoden takaiseen tragediaan, jossa 39 ihmistä kuoli ja yli 600 loukkaantui ennen Liverpoolin ja Juventuksen välistä Euroopan cupin finaalia. Artikkelissa käsitellään tapahtumien kulkua, poliisin epäonnistumista sekä uhrien omaisten kokemuksia. Mukana on myös viranomaisten ja entisten pelaajien muisteluja.

AS (29.5.2025)

Käsittelee tragediaa Espanjan näkökulmasta korostaen median roolia tapahtuman levittämisessä. Artikkelisi tuo esiin, kuinka väkivalta tallentui miljoonien katsojien silmien eteen televisiossa. Mukana haastatteluja ja arkistokuvia.

The Brussels Times (29.5.2025)

Belgialainen näkökulma tragediaan 40 vuotta myöhemmin. Artikkelissa kuvataan stadionin teknisiä puutteita, poliisin epäonnistumista ja Belgian viranomaisten reaktiota. Mukana myös katsaus muistotilaisuuteen Brysselissä.

Euronews (2015)

Analysoi, miten tragedia oli ”odottamassa tapahtumistaan”. Kuvataan varoitusmerkkejä, joita ei otettu vakavasti: ylikapasiteetti, erottelun puute fanien välillä ja heikko valvonta. Artikkelisi sisältää arkkitehtonisia yksityiskohtia stadionista.

The Guardian (30.5.1985)

Ajankohtainen analyysi tapahtumista vain päiviä tragedian jälkeen. Tarkastelee fanien käytöstä ja viranomaisten laiminlyöntejä. Nostaa esiin seikkoja, jotka viittasivat tragedian ennalta-arvattavuuteen.

The Guardian (27.5.2015)

Henkilökohtainen kertomus kertoo, kuinka ruumiit pinoutuivat toistensa päälle kaaoksen keskellä. Silminnäkijä kuvaa poliisin hidasta reagointia ja katsojien epätoivoista yritystä auttaa loukkaantuneita.

The Irish Independent (huhtikuu 2025)

Pohditaan, miksi samankaltaisia ongelmia esiintyy edelleen 40 vuotta tragedian jälkeen. Artikkelin nostaa esiin nykyisiä turvallisuusongelmia ja pelkoja väkivallan paluusta isoissa otteluissa.

Le Monde (30.3.2024)

Ranskalaisartikkeli analysoi Heyselin tapahtumia osana eurooppalaisen jalkapallon huliganismin historiaa. Artikkelissa korostetaan kulttuurista kontekstia ja viitataan muihin samankaltaisiin tapauksiin Euroopassa.

Yle (2020)

Juventus-fani kertoo muiston muurin sortumisesta ja pakokauhun hetkistä. Kuvataan henkilökohtainen kokemus paineesta, kaaoksesta ja läheltä piti -tilanteista stadionin sisällä.

Huliganismi EM-kisoissa Ranskassa 2016

AP News (kesäkuu 2016)

Artikkeli varoittaa huliganismin riskistä turnauksen alla ja kuvaa poliisin ennakkojärjestelyitä. Nostaa esiin historialliset ongelmat erityisesti Englannin fanien kanssa sekä ennakkotiedustelun roolin turvallisuudessa.

CBS News (kesäkuu 2016)

Raportti Venäjän maajoukkueen saamasta ehdollisesta rangaistuksesta väkivaltaisuuksien vuoksi. Artikkelissa käsitellään UEFA:n päätöksen taustoja ja mukana on kuvia tapahtumista Marseille'n kaduilla.

The Guardian (12.6.2016)

UEFA:n virallinen uhkaus maiden sulkemisesta perustuu vakaviin välikohtauksiin stadionin ulkopuolella. Artikkeliki korostaa viranomaisten koventunutta linjaa.

The Guardian (12.6.2016)

Toinen artikkeli kuvaa venäläisten huligaanien toimintaa: hyvä fyysinen kunto, taktinen eteneminen ja tietoinen välttäminen valvonnasta. Kuvataan, miten hyökkäykset olivat ennalta suunniteltuja.

New Yorker (14.6.2016)

Pohdiskeleva artikkeli, joka kontekstualisoi huliganismin poliittisesti levottomaan aikaan: Brexit-äänestys ja populismin nousu. Euro 2016 nähdään heijastuksena laajemmasta yhteiskunnallisesta epävarmuudesta.

Reuters (kesäkuu 2016)

Valokuvakooste Marseille'n väkivaltaisista yhteenotoista Englannin ja Venäjän fanien välillä. Näyttää suoraan väkivallan eskaloitumisen, poliisin puuttumisen ja vammojen laajuuden.

TIME (13.6.2016)

Kuvaa, miten fanien väkivaltaisuudet pakottavat viranomaiset harkitsemaan alkoholikieltoa. Liittää väkivaltaisuuden alkoholin saatavuuteen ja yleiseen järjestyksenvalvontaan.

Yle (12.6.2016)

Kertoo UEFA:n virallisesta varoituksesta ja tuo esiin Suomen yleisölle kansainvälistä keskustelua turvallisuudesta suurturnauksissa.

Yle (17.6.2016)

Referoi Vladimir Putinin kommenttia, joka kyseenalaistaa tilastot venäläisten fanien väkivaltaisuuksista. Sisältää sitaattina hänen ironisen hämmästyksensä.

Huliganismi MM-kisoissa Venäjällä 2018

ESPN (kesäkuu 2018)

Syväluotaava raportti kuvaa, kuinka venäläiset huligaanit harjoittelevat taistelulajeja, organisoituvat salaisissa kanavissa ja suhtautuvat faniväkivaltaan ideologisesti. Artikkelissa mukana nimettömiä haastatteluja ja valokuvia.

The Guardian (16.2.2017)

Venäläishuligaanit antavat suoria varoituksia brittifaneille, joita kutsutaan "festival of violence" -tyylisiksi uhkauksiksi. Artikkelin viittaa videomateriaaliin ja nettipropagandaan.

The Guardian (24.4.2018)

Paljastaa, miten neonatsiryhmät toimivat osana venäläisiä jalkapallohuligaaniryhmiä. Sisältää valokuvia ja raportteja äärioikeistolaisista symboleista katsomoissa ja marsseilla.

Helsingin Sanomat (22.12.2016)

Kuvaa Pietarin stadionin rakennusprosessin ongelmia: korruptio, rakennustyöntekijöiden hyväksikäyttö ja viivästykset. Artikkelin liittyy laajempaan MM-kisojen valmistelun kritiikkiin.

Helsingin Sanomat (21.7.2018)

Analyysi turnauksen päättymisen jälkeen. Artikkelin pohtii, kuinka Venäjä onnistui kontrolloimaan tilannetta niin, että näkyvä väkivalta jäi vähäiseksi. Viittaa taustalla toimineisiin turvallisuusmekanismeihin.

The Independent (13.6.2018)

Poliisi on estänyt 1200 brittihuligaanin matkustamisen Venäjälle. Artikkelissa käsitellään, miten brittiviranomaiset pyrkivät ehkäisemään väkivaltaisuuksia ennalta.

MTV Uutiset (2018)

Listaa kisojen suurimmat uhat: huligaanit, terrorismi, sääolosuhteet. Artikkelin kokoaa yhteen viranomaisten toimenpiteet uhkien hallitsemiseksi.

Parliament UK (7.1.2018)

Virallinen parlamenttiraportti analysoi brittifanien riskejä Venäjällä. Sisältää tietoa viranomaisyhteistyöstä, riskialueista ja turvallisuusohjeista.

Uusi Suomi (10.7.2018)

Kolumnisti kysyy, miksi kisojen järjestelyjen onnistumisesta ei voida puhua ilman epäilyksiä. Kirjoitus viittaa yleiseen varauksellisuuteen suhteessa kisaisäntämaahan.

The Week (kesäkuu 2018)

Artikkeli siteeraa venäläisiä huligaaneja, jotka sanovat väkivallan olevan taattua. Viitataan EM 2016 -kokemuksiin ja suunnitelmalliseen valmiuteen käyttää väkivaltaa.

1. Heyselin stadionin tragedia, Belgia 1985

Heyselin stadionilla Brysselissä 29.5.1985 tapahtunut katastrofi on yksi jalkapallohistorian traagisimmista tapauksista. Tapahtumat saivat alkunsa ennen Euroopan Cupin finaalia Liverpoolin ja Juventuksen välillä, kun Liverpoolin kannattajat tunkeutuivat italialaisten fanien sektorille. Tämä johti paniikkiin, jota pahensivat stadionin infrastruktuurin pettäminen ja viranomaistoiminnan puutteet. Seurauksena 39 ihmistä menehtyi ja yli 600 loukkaantui (The Guardian, 27.5.2015; AP News, 2025).

Tapaus johti englantilaisseurojen pitkäaikaisiin kilpailukieltoihin UEFA:n alaisissa turnauksissa, mikä aiheutti taloudellisia tappioita sekä urheilullisia että kaupallisia vaikutuksia. Samalla se nosti esiin stadionien turvallisuusstandardien vakavat puutteet, joita käsiteltiin myös kansainvälisessä mediassa (The Brussels Times, 29.5.2025; AS, 29.5.2025). Uutisaineistossa painottuvat viranomaisten epäonnistumiset, tragedian poliittinen jälkipyykki sekä pysyvät vaikutukset eurooppalaiseen stadionkulttuuriin (Le Monde, 30.3.2024; The Independent, 2025).

2. Huliganismi UEFA:n EM-kisoissa, Ranska 2016

UEFA:n EM-kisat Ranskassa 2016 nostivat esiin jalkapallohuliganismin uuden nousun Euroopassa. Marseille'ssa erityisesti venäläisten ja englantilaisten kannattajien välillä syntyi väkivaltaisia yhteenottoja, joita media kuvasi sotilaallisesti organisoiduiksi ja nationalistisesti motivoituiksi (The Guardian, 12.6.2016; TIME, 2016). Poliisi joutui toistuvasti käyttämään kyynelkaasua ja vesitykkeitä mellakoiden hillitsemiseksi (Reuters, 2016).

Turvallisuusuhat nostivat esiin myös kisaisännän logistisia ja taloudellisia paineita: jalkapallokaupungeissa harkittiin alkoholikieltoja (TIME, 13.6.2016), ja UEFA uhkasi jopa poistaa joukkueita turnauksesta (CBS News, 2016; The Guardian, 12.6.2016). Lehdistössä esitettiin näkemyksiä, joiden mukaan huliganismi oli osin valtiollisesti hyväksyttyä tai sietoa nauttivaa toimintaa – erityisesti Venäjän kohdalla (The Independent, 2016). Useat analyysit liittivät väkivaltaisen ilmiön myös euroskeptisen populismin nousuun Euroopassa (New Yorker, 14.6.2016).

3. Huliganismi ja kontrolli MM-kisoissa, Venäjä 2018

Vuoden 2018 jalkapallon MM-kilpailut Venäjällä järjestettiin poikkeuksellisessa turvallisuusilmapiirissä. Kansainvälinen media varoitti ennen kisoja uusnatsitaustaisista huligaaniryhmistä ja heidän avoimista uhkauksistaan, jotka sisälsivät väitteitä ”taatusta väkivallasta” (The Guardian, 16.2.2017; The Independent, 13.6.2018). Turnauksen aikana väkivaltaa esiintyi kuitenkin vähän, mikä selittyi Venäjän viranomaisten tiukalla ennaltaehkäisevällä valvonnalla. Tuhansia henkilöitä pidätettiin tai asetettiin matkustuskieltoon (ESPN, 2018; Parliament UK, 2018).

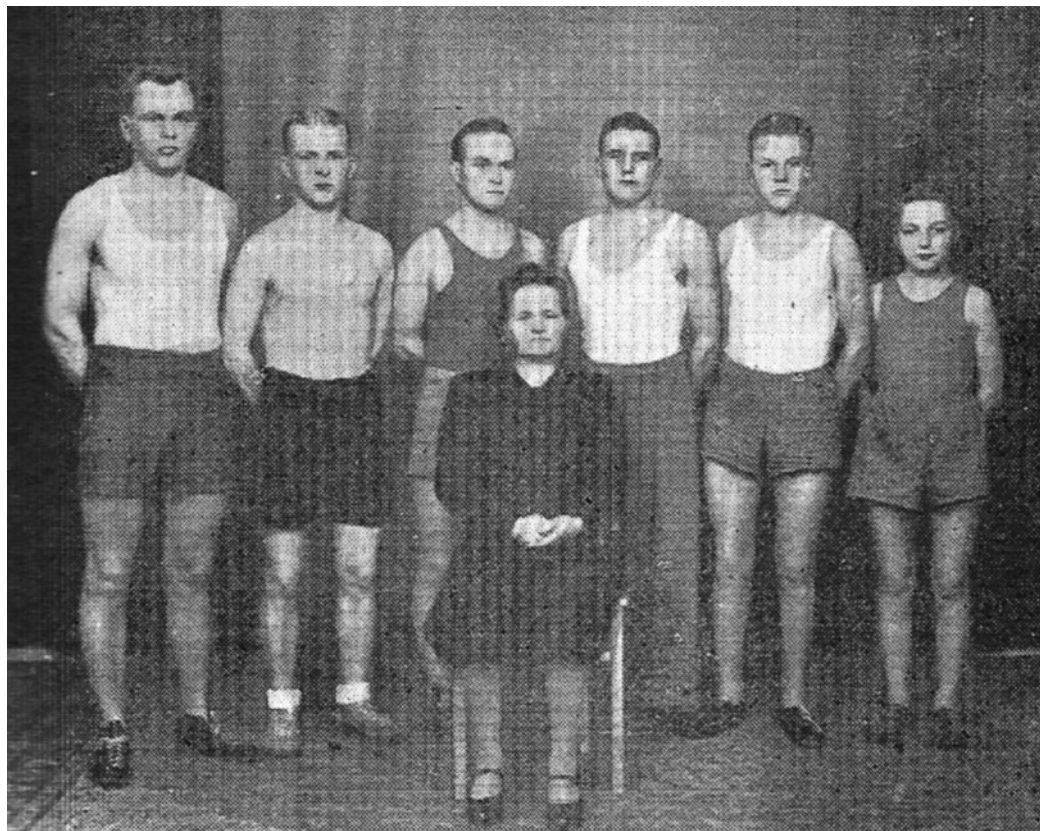
Kisojen onnistunut turvallisuustoteutus oli osa valtion pyrkimystä esittää itsensä järjestäytyneenä ja hallittuna globaalina toimijana. Samalla tapahtumia käytettiin propagandistisesti imagonhallintaan (The Week, 2018; Helsingin Sanomat, 21.7.2018). Huliganismin uhkaa hallittiin poikkeuksellisilla resursseilla, mutta samalla estettiin poliittinen vastarinta ja kansalaisaktivismi: esimerkkinä Pussy Riotin protesti loppuottelussa (Pitchfork, 15.7.2018). Turvallisuuden säilyttäminen nähtiin sisäisen kontrollin välineenä ja taloudellisena sijoituksena valtiolliseen imagoon.

Viitteet

- 1 Lehtonen 1998, 204; Dunning 1999, 17.
- 2 Giulianotti 2002; Spaaij 2006.
- 3 Dunning, Murphy & Williams 1988.
- 4 <https://www.european-football-statistics.co.uk/attn/nav/attnengleague.htm>
- 5 Simons 2006, 77–89; Szymanski 2006
- 6 Spaaij 2008.
- 7 Wakefield & Wann, 2006.
- 8 Stott & Pearson 2007.
- 9 <https://www.european-football-statistics.co.uk/attn/nav/attnengleague.htm>
- 10 Dunning 1988. Katso myös Taylor 1971.
- 11 Katso myös Giulianotti 2002; Giulianotti & Bonney & Hepworth 1994.
- 12 Jewell & Simons & Szymanski 2014.
- 13 Spaaij 2006.
- 14 Alasuutari 1999, 2017.
- 15 Connell 1995.
- 16 Lefebvre 1991.
- 17 Connell 1995; Lefebvre 1991.
- 18 Alasuutari 2017, 55–56.
- 19 Katso liitteestä I kuvaus ja analyysia käytetyistä uutis- ja sanomalehtikirjoituksista.
- 20 Dunning, Murphy & Williams 1988.
- 21 Katso liite I.
- 22 Connell 1995.
- 23 Taylor 1990; Giulianotti 2002.
- 24 Lefebvre 1991.
- 25 Katso liitteestä I kuvaus ja analyysia käytetyistä uutis- ja sanomalehtikirjoituksista.

- 26 Spaij 2006, 2007.
- 27 Katso liite I.
- 28 Lefebvre 1991.
- 29 Tausta-aineistona johdannossa kerrottu tutkimuskirjallisuus ja liitteestä I kuvaus ja analyysia käytetyistä uutis- ja sanomalehtikirjoituksista.
- 30 Tsoukala 2009.
- 31 Boyle & Haynes, 2009.
- 32 Lefebvre 1991.
- 33 Katso tarkemmin Stott 2016.
- 34 Esimerkiksi UEFA 2024.
- 35 Rookwood & Pearson 2012.
- 36 Tausta-aineistona johdannossa kerrottu tutkimuskirjallisuus ja liitteestä I kuvaus ja analyysia käytetyistä uutis- ja sanomalehtikirjoituksista.
- 37 Steen 2015, 257
- 38 Szymanski 2009; Taylor 1990.
- 39 Jewell & Simmons & Szymanski 2014; Giulianotti 2002.
- 40 Gouguet & Barget 2006.
- 41 Tausta-aineistona johdannossa kerrottu tutkimuskirjallisuus ja liitteestä I kuvaus ja analyysia käytetyistä uutis- ja sanomalehtikirjoituksista.
- 42 Katso fanien kollektiivisesta toiminnasta, identiteetistä ja sosiaalisesta pääomasta Cleland ym. 2018.

Esseitä, matkakertomuksia

Kuvassa Hämmäläisen veljessarja ja Hilja-äiti. Kuvassa pojat vasemmalta Aarne, Arvo, Väinö, Erkki, Pentti, Toivo.

Hilja poikineen esiteltiin Suomen Nyrkkeilyliiton tiedotuslehden huhtikuun numerossa 2/1948, 12. Tekstissä Hilja-äidistä kirjoitetaan "Oman lukunsa ansaitsee veljesten äiti, sillä hänen veroistaan nyrkkeilyäitiä tuskin löytynee toista. Tiedämmehän miten monelle nyrkkeilijäpojalle on vaikea mennä kotiin, kun silmä hiukan sinertää. Rouva Hämmäläinen on suhtautunut hyvin myötämielisesti pokiensa nyrkkeilyharrastukseen alusta pitäen kehoittaen heitä säännölliseen harjoitteluun ja kilpailemiseen."

Kuva: Pentti Hämmäläisen perikunnan arkisto.

Christer Sarlin

”Nyrkkeilykehässä eivät silmittömät räyhääjät pärjää.” (Pentti Hämäläinen olympiavoittaja 1952)

Työväen Urheiluliitolla (TUL) oli 30-luvulla Kotkassa vahvaa nyrkkeilytoimintaa. Kotkan seudun seurojen nyrkkeilijät saavuttivat 30–40 luvuilla yhteensä 30 TUL:n mestaruutta. Harrastajilla riitti seuroissa valinnanvaraa esimerkiksi Kymin Veikot, Tiutisen Pyrintö, Kotkan Kisailijat, Metsolan Kiri ja Popinnien Ponnistus olivat aktiivisia nyrkkeilyseuroja.

”Porvaripuolella” eli Suomen Nyrkkeilyliiton (SNL) puolelta tarjontaa oli vähemmän. Vuonna 1925 90 vuotta täyttänyt Kotkan Voimailijat perustettiin peltiseppämestari Oskar Lindbergin ja leipurimestari Paavo Frilanderin (myöh. Rilanko) toimesta helmikuussa 1935 jatkamaan nyrkkeilytoimintansa lopettaneen SNL:n alaisen Kotkan Innon työtä nyrkkeilyseurana. Kotkan Voimailijoiden toiminta on jatkunut vilkkaana aina näihin päiviin saakka. Seuran paidassa nyrkkeili toistaiseksi Suomen viimeisin nyrkkeilyn olympiavoittaja Pentti Hämäläinen.

Kotkalaisen Hämläisen perheen kuuden nyrkkeilijän veljeskatraan ainoasta vasenkätisestä pojasta tuli kaksinkertainen EM- ja olympiamitalisti sekä viimeisin suomalainen nyrkkeilyn olympiavoittaja

Suomen nyrkkeilyhistoria tuntee useita nyrkkeilyssä menestyneitä veljeksiä ja veljessarjoja. Tästä joukosta nousee esiin yksi veljessarja ylitse muiden. Kotkalainen pariskunta Hilja ja Antti Hämläinen sai kuusi poikaa, Väinö (s. 02.10.1919, k. 11.03.1985) Arvo (s. 03.07.1922, k. 08.12.1967) Aarne Johannes (s. 03.12.1924, k. 24.03.2003) Erkki Aleksanteri (s. 23.12.1926, k. 05.02.1970) Pentti Olavi (s. 19.12.1929, k. 11.12.1984) ja Toivo (s.26.05.1932, k. 06.04.2009). Jokainen veljeksistä nyrkkeili kilpaa Kotkan Voimailijoiden paidassa. Pentti on veljeksistä menestynein ja siksi tunnetuin. Hän syntyi veljessarjan viidenneksi; kuopus Toivo oli kolme vuotta Penttiä nuorempi ja veljeksistä vanhin Väinö puolestaan 10 vuotta Penttiä vanhempi. Väliin mahtuivat Arvo, Aarne ja Erkki. Pentti oli kuusikon ainoa vasenkätinen. Isä Antti oli lähtöisin Mikkelistä ja äiti Hilja Joutsasta. He tapasivat Uuraassa ja muuttivat 1918-sisällissodan jälkeen Kotkaan. Kun hevosmiehenä leivän perheen ruokapöytään tuonut isä Antti kuoli keuhkokuumeeseen tammikuussa 1939, äiti Hilja joutui yksin huolehtimaan kuuden poikansa elättämisestä. Pentti oli isän kuollessa yhdeksänvuotias. Hämläisen varhaisteini-ikää varjostivat Suomen historian synkeimmät vuodet. Marraskuun viimeisenä päivänä 1939 alkanut Talvisota koetteli kovalla kädellä Kotkan kaupunkia ja tietysti myös sen asukkaita. Satamakaupunkina Kotka oli tärkeä kohde Neuvostoliiton ilmapommituksille, ja tämän saivat kotkalaiset karusti tuntea nahoissaan. Heti Talvisodan ensimmäisenä päivänä pommeja putosi Tiutiiseen, Sunilaan, Rautatiekadulle ja Hovinsaareen, jossa Hämä-

läiset asuivat. Pommitukset jatkuivat tiiviinä välirauhan jälkeen jatkosodan aikana. Kotka oli todennäköisesti yksi sotien pahimmin pommitusten runtelema kaupunki Suomessa.

Hiljan ja poikien elinolot olivat vaatimattomat. Seitsenhenkkinen perhe asui pienessä hellahuoneessa Hovinsaaren kaupunginosassa osoitteessa Ruununmaankatu 51.

”Kyllä täällä kesällä pärjää, mutta syksyllä täytyy työntää kaikki matonkuteet ikkunan väliin, että edes vähänkin lämpö pysyisi sisällä”, kuvasi äiti Hilja perheen asuinolosuhteita elokuussa 1952.¹ Urheiluharrastus on auttanut monia köyhissä olosuhteissa kasvaneita nuorukaisia selviytymään arkielämän ankeudesta ja kohottamaan sosiaalista asemaansa. Hannu Eklundin kirjoittamassa Kotkan kaupungin urheiluhistoriikissa kerrotaan isä Antin olleen poikien nyrkkeilyinnostuksen herättäjä, mutta innostuksen lähde saattoi myös olla 30-luvun kotkalainen nyrkkeilysankari Vilho ”Tykki-Ville” Suhonen. Suhonen oli luotettava maajoukkuenyrkkeilijä, joka voitti useita mitaleja SM-kisoissa muun muassa 1938 ja 1939 keskisarjan Suomen mestaruudet sekä edusti Suomea Euroopan mestaruuskisoissa 1939. Suhoselle povattiin jopa olympiamenestystä, jos Suomelle myönnetty vuoden 1940 kesäolympialaiset olisi pystytty järjestämään. Suhonen oli Pentin vanhimman veljen Väinön hyvä ystävä. Jopa 30-luvun suurin suomalainen nyrkkeilijälegenda Gunnar GeeBee Bärlund (raskaan sarjan Euroopan mestari 1934) kävi yhdessä moninkertaisen Suomen mestarin Onni Saaren kanssa Kotkan suojeluskuntatalossa 10.11.1935 ottelemassa 500 katsojan edessä nelieräisen näytösottelun, joka varmasti oli omiaan innostamaan kotkalaisia poikia nyrkkeilyn pariin. Pentti Hämäläisen Jouni-pojan kirjanpidon mukaan veljeksistä Arvo ja Aarne menivät salille ensimmäisinä. Vuosi oli tiettävästi 1936. Arvo oli tuolloin 14-vuotias ja Aarne 12-vuotias. Muut veljet seurasivat Arvon ja Aarnen esimerkkiä. Kolmantena salille löysi tiensä Väinö ja hänen perässään Erkki, Pentti ja Toivo.

Pentti oli toki pitänyt nyrkkeilyhanskoja käsissään jo alle kymmenvuotiaana, mutta aloittaessaan harjoittelun Kotkan Voimailijoissa vuonna 1943, hän oli 14-vuotias. Samana vuonna 1943 Väinö nappasi SM-kisoissa hopeamitalin.

Arvo ja Väinö olivat mukana jatkosodassa ja kuuluivat ”Kolmen Kannaksen koukkaajiin.” Tällä nimellä kutsuttiin 8. divisioonan sotilaita, jotka taistelivat Karjalan, Maaselän ja Aunuksen kannaksilla 1941–43. Arvo ja Väinö kuuluivat ”Kolmen Kannaksen Koukkaajien” nyrkkeilyjoukkueeseen, jonka kuuluisin jäsen oli Helsingin olympialaisten pronssimitalisti Harry Siljander. Voittipa Väinö rintamakilpailuissa Aunuksen mestaruuden.²

Hilja Hämäläinen tuki poikiensa nyrkkeilyharrastusta, seurasi harjoituksia ja kävi katsomassa kilpailuja. Kylminä vuodenaikoina hellahuoneessa siirrettiin huonekalut seinänvierustalle, jotta pojat pystyivät lämpimässä harjoittelemaan lyöntitekniikkaa äidin silmien alla. Hilja-äiti huolehti myös, että harjoitusten jälkeen poikakatras saattoi peseytyä lämpimällä vedellä, mikä ei tuon ajan asuinoloissa suinkaan ollut itsestään selvyyys. Kun ilmat lämpenivät, pojille pystytettiin pihalle harjoituskehä. Äiti opasti poikia myös kilpailuissa. Kun Väinö ja Arvo ottivat mittaa toisistaan Kotkassa käydyssä karpässarjan ottelussa, komensi Hilja katsomosta Väinöä topakasti: *”Älä lyö Väiski niin kovaa, onhan Arvo sinua nuorempi.”*³ Hilja Hämäläinen palkittiin 1950-luvun alussa ensimmäisenä naisena Suomen Nyrkkeilyliiton ansiomerkillä.

Veljeksille kertyi lukuisia keskinäisiä otteluja, sillä he nyrkkeilivät enimmäkseen samassa painoluokassa 51 kg eli karpässarjassa. Väinö ja Arvo ottivat tiettävästi yhteen virallisissa kisoissa toistakymmentä kertaa. Vain kerran Arvo poistui kehästä voittajana. Iskipä Väinö veljensä kesän 1947 Suurkisoissa kerran kanveesiin kuuntelemaan luvun laskun kahdeksaan. Arvolle kertyi nyrkkeilyuralla sata kunta ottelua, maaotteluedustus ja

muutama mitali SM-kisoista. Pentti voitti yhtä lukuun ottamatta kaikki veljiänsä vastaan käymänsä ottelut

Arvo

1949 Arvon ja Aarnen 10-vuotiskilpailu 3–0 voitto

14.3 1949 SM-kisat 51 kg alkukierroksella tappio luovutus
2.erä / Arvo ylsi SM-hopealle hävittyään loppuottelussa Leo
Ljungbergille

4.4 1949 EM-karsinta 51 kg voitto 3–0

28.4 1949 EM-karsinta 51 kg voitto 3–0

5.3 1950 Kansalliset kisat 3–0 voitto

Toivo

9.10 1949 Kymenlaakson piirinmestaruuskisat 3–0 voitto

22.10 1950 Kymenlaakson piirinmestaruuskisat 3–0 voitto

3.12 1950 Kansalliset kisat 3–0 voitto

11.3 1951 SM-kisat 3–0 voitto ensimmäisellä kierroksella

18.10 1953 Kymenlaakson piirinmestaruuskisat 3–0 voitto

Erkki

16.10 1949 SNL-mestaruuskisat 3–0 voitto

20.11 1949 Kansalliset kisat 3–0 voitto

(Jouni Hämäläisen tilastosta ei löytynyt yhtään virallista ot-
telua Väinöä ja Aarnea vastaan)

Aktiiviuransa jälkeen Pentti paljasti, että Arvolle SM-kisoissa
1949 koetussa tappiollisessa ottelussa oli lavastuksen aineksia,
eli että hän olisi antanut voiton suosiolla Arvolle. Tiedä häntä

pitikö tämä paikkansa, sillä Arvo oli tuolloin SNL:n arvolistalla sijalla kaksi ja Pentti sijalla kuusi.⁴

Kansallisella tasolla hyvin menestyneestä Väinöstä tuli myöhemmin häntä 10 vuotta nuoremman Pentin luottovalmentaja. Runsaat 100 amatöörikamppailua otellut Väinö oli urallaan voittanut mm. SM-hopeaa 1943 ja kukistanut olympiaedustaja Olli Lehtisen ja Ouvisen veljeksistä Arvon. Vuoden 1948 alussa Väinö oli SNL:n kärpässarjan arvolistalla Olli Lehtisen jälkeen toisena Arvo Hämäläinen Väinön perässä kolmantena. Pentin ”isähahmona” toiminut Väinö loi pohjan Pentin läpi elämän kestäneelle päihitteettömälle elämäntavalle. Väinö toimi pitkään Kotkan Voimailijoiden sihteerinä ja nuorten valmentajana sekä SNL:n hallituksessa 1963–1972. Ammatiltaan hän oli Kotkan sataman huoltopoliisi.

Vasenkätisenä Pentti oli hankala vastustaja jo poikien ja nuorten ikäluokissa eikä hän Jouni Hämäläisen tilastojen mukaan hävinnyt näissä ikäluokissa yhtään ottelua. Vuodelta 1945 11.4. löytyy merkintä ensimmäisestä ottelusta, jossa 15-vuotias Pentti voitti sarjassa alle 30 kg Aimo Kainulaisen teknisellä tyrmäyksellä ensimmäisessä erässä. Alkuinnostuksen jälkeen Pentin urheiluinnostus lopahti toviksi.

”Mikä lie ollut jonkinlainen kyllästymiskausi... Sodan jälkeen kansakoulusta päästyäni olin ollut ensin lautatarhalla sitten Salomaan Polkupyöräkorjaamossa töissä. Urheilu ei kovinkaan kiinnostanut. Mutta syksyllä 1947, kahdeksattatoista syntymäpäivääni lähestyessäni aloin uudestaan. Ja kovaa.”⁵

Suomessa virallinen kilpailukirja otettiin käyttöön 1.7 1954, mutta tietävästi Pentti Hämäläinen otteli ensimmäisen virallisen ottelunsa, ns. alosottelun, kohdaten Jyväskylässä helmikuussa 1948 Pauli Dufvan. Hämäläinen painoi ottelussa 47 kg ja Dufva 43 kg. Hämäläinen osoitti kykynsä voittamalla Dufvan teknisellä tyrmäyksellä ensimmäisessä erässä. Kaverukset koh-

tasivat toistamiseen joulukuussa 1948. Tällä kertaa Hämäläinen voitti teknisellä tyrmäyksellä toisessa erässä. Dufva voitti myöhemmin Suomen mestaruuden ja otteli yhdessä Hämäläisen kanssa kahdesti Euroopan joukkueessa Yhdysvaltoja vastaan, mutta joutui lopettamaan nyrkkeilyn huipputasolla jo varhain selkävaivojen vuoksi.

Hämäläinen voitti vuonna 1948 karpässarjassa sekä Suomen nuorten että SNL:n alokasmestaruudet. Liiton mestaruuskilpailujen jälkeen Hämäläinen kertoi liiton tiedotuslehdessä olevansa peltisepän oppilas ja aloittaneensa harjoittelun 1943. *”Olen luonnollisesti hyvin iloinen ja tyytyväinen mestaruudestani. Kovin vastustajani oli Leevi Laitinen.”* Laitinen hävisi Hämäläiselle välierissä.⁶ SNL:n heinäkuun ja syyskuun arvolistalla oli karpässarjassa neljä Hämäläisen veljestä Arvo 3:s. Erkki 6:s. Väinö 7:s. Pentti 10:s. Marraskuussa 1948 Pentti oli noussut SNL:n arvolistalla karpässarjassa kuudenneksi. Syksyllä 1948 hän sai myös ensimmäisen kerran kutsun Suomen Nyrkkeilyliiton nuorten tulevaisuuden lupausten leirille.

Pentti Hämäläisen läpimurto kansalliselle huipulle osui vuoteen 1949.

Pentti Hämäläisen nimi nousi ensimmäistä kertaa kunnolla nyrkkeilyväen huulille huhtikuussa 1949, jolloin hän hämmensi median voittamalla Oslon EM-kilpailujen karsinnoissa silloisen Suomenmestarin, Leo ”Lekkeri” Ljungbergin ja veljensä Arvon. Hämäläistä ei kuitenkaan kelpuutettu EM-joukkueeseen tällä näytöllä, vaan Suomen Nyrkkeilykomitea järjesti toisen katsastusottelun, jonka Ljungberg voitti ja tuli valituksi EM-joukkueeseen. Hämäläinen joutui tyytymään varamiehen osaan. Tämän jälkeen Hämäläinen ei enää hävinnyt yhdellekään suomalaiselle nyrkkeilijälle.

Tappiosta huolimatta päävalmentaja Jukka Laaksonen kehui Hämäläisen otteita:

”Vaikkakin Pentin työskentelyssä on ymmärrettävästi toivomisen varaa, niin on hän yllättävän monipuolinen vasuriksi ja ennen kaikkea teräväiskuinen ja joka väistön jälkeen heti iskuvalmis. Pentti on kehittynyt kuluvan kauden aikana jättiharppauksin, mutta hän onkin niitä harvoja, jotka ottavat harjoituksensa tinkimättä mistään. Jos sama tahti säilyy, on hänellä lupaava tulevaisuus edessään.”⁷

”Lekkeri” Ljungbergin tie EM-kisoissa tyssäsi ensimmäiselle kierrokselle. Jälkikäteen voi vain arvailla, miten Hämäläinen olisi Oslon EM-kisoissa pärjännyt, sillä syksyllä 1949 hän voitti täpötäydessä Messuhallissa maaottelussa Italian Spartaco Bandinellin, Lontoon 1948 olympiahopeamitalistin. Hämäläinen voitti myös vastustajansa Puolaa ja Ruotsia vastaan käydyissä maaotteluissa. Joulukuisen Ruotsi-ottelun jälkeen Helsingin Sanomat kirjoitti Hämäläisestä: *”Me iloitsimme erityisesti 19-vuotiaan Pentti Hämäläisen voitosta. Kolmasti hän on noussut maaottelukehään ja yhtä usein laskeutunut sieltä voittajana.”* Vuoden 1949 lopussa Suomen Nyrkkeilyliiton karpässarjan arvosta oli Hämäläisen perheen silmin komeaa luettavaa. 1) Pentti Hämäläinen 2) Erkki Hämäläinen 3) Arvo Hämäläinen.

Voittoja ja tappioita sekä ”nyrkkeilijän kaste”

Vuoden 1950 huhtikuussa Nyrkkeilyliiton karpässarjan arvostalle nousi vielä neljäs Hämäläisen veljes. Kuopus Toivo oli listalla sijalla 10. Alkuvuodesta 1950 Pentti kulki voitosta voittoon. Komein suoritus oli kaksi voittoa Euroopan joukkueen jäsenenä Chicagossa ja Washingtonissa Yhdysvalloissa käydyissä USA – Eurooppa otteluissa. Toukokuun puolivälissä tuli ensimmäinen miinusmerkintä Varsovassa Puolassa Neuvostoliiton

Anatoli Bulakowille koetun 0–3 tappion merkiksi. Kesäkuussa Hämäläinen palasi voittojen tielle maaotteluissa Itävaltaa vastaan. Syyskuussa Suomi kohtasi maaottelussa Neuvostoliiton, jossa Pentti sai vastaansa Boris Stepanovin. Hämäläinen oli ensimmäisen erän jälkeen niskan päällä, mutta sitten nyrkkeily kilpailumuotona osoitti yllätyksellisyytensä, sillä toisessa erässä Stepanov käytti Hämäläisen hetkellisen varomattomuuden hyväkseen ja iski kotkalaisen kahdesti kanveesiin ja lopulta tyrmäsi tämän. Näin Hämäläinen koki uransa ensimmäisen tyrmäystappion 5.9 1950, minkä jälkeen Neuvostoliiton päävalmentaja Viktor Mihailov totesi hänelle: *”Meillä Neuvostoliitossa on tapana kutsua ensimmäistä tyrmäyshäviötä nyrkkeilijänkasteeksi.”*⁸

Pentti Hämäläinen muisteli tapahtumaa myöhemmin. *”Puhuiwat jälkeenpäin huolimattomuudesta Ei se sitä ollut. Eikä oikeastaan edes tyrmäys. Koukku osui poskipäähään, enkä aivan ehtinyt kymmenessä sekunnissa ylös. Mutta kunto oli kyllä pitkän ja rankan kauden jälkeen laskussa.”*⁹ Tyrmäystappion koki vertauskuvalisesti koko Suomen joukkue, sillä se ei voittanut yhtään otetta, kun taas Neuvostoliitto voitti maaottelun 16–0. Hämäläisen loppukausi sujui ilman tappiota. Pentti oli vuoden lopussa SNL:n arvolistalla karpässarjan ykkönen. Kakkospaikalla oli tuleva ammattinyrkkeilyn kaksinkertainen Euroopan mestari ja Helsingin 1952 olympiaedustaja Risto Luukkonen. Luukkonen ja Hämäläinen kohtasivat urallaan kuusi kertaa (14.8 1949), (12.2 1950), (2.6 1950), (19.11 1950), (25.2 1951) ja (12.3 1951), tulokseksi oli joka kerta Hämäläisen 3–0 voitto. Arvo Hämäläinen oli samaisella listalla kolmantena ja Hämäläisten veljessarjan kuopus Toivo seitsemäntenä. Kääpiösarjaan noussut Erkki piti ykköspaikkaa omassa sarjassaan.

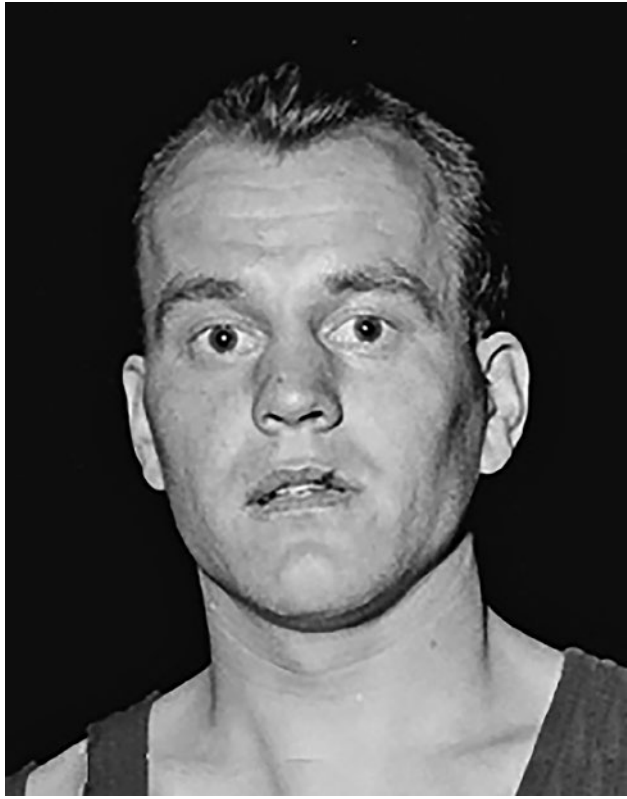
Pentti Hämäläisen lahjakkuus ja tinkimätön harjoittelumotivaatio tekivät hänestä huippunyrkkeilijän, ensimmäinen arvokisamitali 22-vuotiaana

"Pentti Hämäläinen otteli tapansa mukaan harkitusti ja varmasti vieden mestaruuden vakuuttavalla tavalla. Pentti on saavuttanut nyt elämänsä tähänastisen huippukunnon. Hän suorastaan puristaa vastustajansa iskuetäisyyteen, jossa piiskaa terävillä iskusarjoilla viljellen monipuolisesti vartalon ja pään iskukohteita. Kestävyys on pettämätön ja nopeus varsinkin iskuissa on parantunut huomattavasti. Hauska on katsoa hänen pään ja vartalon väistöjään, joihin yhdistyy harkitusti sivallusmaiset terävät vastaiskut."

Näin arvioi Suomen maajoukkueen päävalmentaja Jukka Laaksonen Pentti Hämäläisen otteita kehässä vuoden 1951 SM-kisojen jälkeen.¹⁰

SM-kisojen jälkeen Hämäläinen matkasi 20.3.1951 yhdessä Pauli Dufvan kanssa toistamiseen Yhdysvaltoihin edustamaan Eurooppaa ottelussa Yhdysvaltoja vastaan. Euroopan joukkueen valmentajana hääri vuoden 1936 Berliinin olympialaisten kultamitalimies Sten Suvio. Matkalla Chicagoon Hämäläinen ja Dufva harjoittelivat New Yorkissa legendaarisessa Stillman-tallissa ja paluumatkalla pääsivät tapaamaan legendaarisen ammattinyrkkeilyn raskaan sarjan maailmanmestaria Jack Dempseyä. Hämäläinen hoiti edustustehtävän mallikkaasti olleen ainoa Euroopan joukkueen edustaja, joka voitti molemmat ottelunsa.

Pentti Hämäläisen aktiiviaikana ei järjestetty nyrkkeilyn MM-kilpailuja. Arvokisamitaleja saattoi tavoitella vain EM-kilpailuissa ja olympialaisissa. Hämäläinen pääsi tavoittelemaan

Pentti Hämäläinen 1950

Public Domain. Pentti Hämäläinen.jpg. Luotu: 1950.
Nyrkkeilymuseum. Haettu: https://fi.wikipedia.org/wiki/Pentti_H%C3%A4m%C3%A4l%C3%A4inen#/media/Tiedosto:Pentti_H%C3%A4m%C3%A4l%C3%A4inen.jpg,
22.10.2025.

Euroopan mestaruutta kolmasti ja tuloksena oli kaksi pronssimitalia. Suomen Nyrkkeilyliitto paini vuonna 1951 talousongelmissa, ja koska rahaa ei riittänyt maajoukkueen tarpeisiin, oli vähällä, ettei toukokuussa Italiassa pidettyihin EM-kilpailuihin olisi voitu lähettää yhtään edustajaa. Joukkuevalinnat tehnyt Nyrkkeilykomitea oli tietoinen Suomen Nyrkkeilylii-

ton talousongelmista ja lähetti kisoihin vain yhden edustajan, Pentti Hämäläisen. Raskaan sarjan tuleva Helsingin 1952 kisojen olympiapronssimitalisti Ilkka Koski olisi kyllä kelvannut kilpailemaan EM-kehään, mutta liitolla ei ollut varaa lähettää häntä Milanoon. Päävalmentaja Jukka Laaksonen matkusti kaupunkiin omalla kustannuksellaan.

Milanon EM-kehässä Hämäläinen raivasi vaivatta tieltään kaksi ensimmäistä vastustajaa, joista ensimmäinen Puolan Janus Kasperzak oli hallitseva Euroopan mestari. Kotkalainen kärsi välierän alla paino-ongelmista. Lähellä oli, ettei Hämäläinen tullut hylätyksi ylipainon vuoksi. Ennen kilpailupunnitusta pukuhuoneen vaaka näytti, että painoraja oli alitettu, mutta varsinainen kilpailuvaaka näytti virheellisesti Hämäläiselle ylipainoa. Onneksi suomalaisten vaatimukseen uudesta punnituksesta suostuttiin ja Hämäläinen pääsi toistamiseen vaa'alle, jolloin hän alitti painorajan. Rajun painonpudotuksen uuvuttamana kotkalainen ei pystynyt antamaan vastusta Italian Aristide Pozzolille, joka eteni pistevoittonsa myötä välierästä loppuotteluun. Lieneekö ollut sattuman oikku, mutta ottelu käytiin 18.5. eli päivälleen vuosi siitä, kun Hämäläinen koki tyrmäystappion Anatoli Bulatowille. Koska pronssiottelua ei oteltu, sai Hämäläinen välierätappiostaan huolimatta pronssimitalin. Tosin hän ei saanut mitalia kouransa Milanossa palkintokorokkeella, vaan sen toi Hämäläiselle kisojen jälkeen Nyrkkeilyliiton puheenjohtaja Viktor Smeds. Mitali ei ollut pronssinen, vaan sileä hopeinen mitali, johon ei ollut kaiverrettu mitään tekstiä.¹¹ Sattumoisin Suomen edellinen EM-mitali, sekin pronssinen, voittiin Milanossa. Sen saavutti 1937 Veikko Huuskonen. Hämäläisen välierissä kukistanut Pozzali voitti Euroopan mestaruuden.

Katseet kohti Helsingin olympiakehää

EM-kisojen jälkeen Suomen Nyrkkeilyliitto suuntasi ajatuksensa kesän 1952 Helsingin olympialaisiin. Joukkueen kokoaminen alkoi jo syksyllä 1951, sillä Suomen Nyrkkeilyliitto halusi varmistaa, ettei Lontoon 1948 olympialaisissa tapahtunut nyrkkeilijöiden ”mahalasku” toistuisi kotikisoissa, vaan Messuhallin olympiakehään tuotaisiin huolella valmennettu kymmenikkö. Näyttämisen halu oli vahvaa, olympialaisiin mielivät nyrkkeilijät olivat valmiita satsaamaan harjoitteluun tavallista enemmän.

”Olympiavalmennuksemme alkaa varsinaisesti syyskuun lopussa kuukauden työleirillä, joka järjestetään Kursungissa. Siellä aijotaan luoda pohjakunto metsätöillä ja harjoittelulla, jolle koko nyrkkeilijäimme olympiavalmennus perustuu. Leiri ei tule olemaan mikään lepokoti, sillä kirveen ja sahan varressa heiluen aijotaan miesten hihat täyttää rukiilla: kehittää keuhkot sellaiseen kuntoon, ettei niistä ilma lopu kovemmassakaan vauhdissa.”¹²

Valmentajakaksikko Jukka Laaksonen ja Niilo Somerkoski kutsui Rovaniemen lähellä sijaitsevan Kursungin leirille, ’sumujen laaksoon’, 23 nyrkkeilijää. Pentin lisäksi Hämäläisten veljessarjan nuorin Toivo oli leirille kutsuttujen joukossa.

Kuukauden kestänyt leiri alkoi lokakuussa 1951. Leiri oli sikäli erikoinen, että lajiharjoittelun ohella olympiaehdokkaat suorittivat osuutensa Neuvostoliiton Suomelle määräämistä sotakorvauksista. Urheilijat tekivät kolme päivää metsätöitä ja kolme päivää harjoiteltiin. Puiden sahaaminen ja kuorinta kävivät voimaharjoittelusta. Ilman havereita eivät metsätöihin tottumattomat kaupunkilaiset selviytyneet. Helsinkiläinen tuleva kaksinkertainen ammattinyrkkeilyn Euroopan mestari Risto Luukkonen löi kirveellä jalkaansa, mutta onneksi vamma jäi vähäiseksi eikä estänyt harjoittelua tai ottelemista.

Olympiaehdokkaiden ensimmäinen leirikilpailu pidettiin jo ennen varsinaisen leirin alkua Oulussa 30.9. Kilpailuvastustajina olivat eri puolilta Suomea valitut nyrkkeilijät. Tornion VP-K:n taloon ahtautui puolestaan lokakuun alussa yli 800 katsojaa ihmettelemään kehässä kamppailevia tulevia olympiaedustajia. Kolmas leirikilpailu Rovaniemen Kansantalolla 14.10.1951 keräsi yli tuhatpäisen katsojajoukon. Tällaiset leirikilpailujen katsojaluvut kertovat siitä suuresta mielenkiinnosta, jota olympiaehdokkaista kohtaan tunnettiin. Pentti Hämäläinen ei kauaa näissä leirikilpailuissa kehässä viipynyt. Kotkan pojan iskujen terävyyttä sai kolmasti maistaa Viipurin Nyrkkeilijöiden Kauko Blick. Tulokset olivat 30.9 Oulu (tko3.erä) 7.10 Tornio (tko2.erä) ja Rovaniemi 14.10 (tko1.erä). (tko=tekninen tyrmäys)

Tammi-huhtikuussa 1952 olympiajoukkueeseen mielivät urheilijat osallistua nelipäiväisille leireille kymmenellä eri paikkakunnalla ja kohtasivat paikallisia nyrkkeilijöitä. Kaikki ehdokkaat eivät toki käyneet jokaisella leirillä, mutta päävalmentaja Jukka Laaksonen laski leireille osallistuneiden nyrkkeilijöiden kokonaismääräksi kuitenkin 188 miestä. Luku tuntuu nykylukijasta suurelta, mutta kertoo nyrkkeilyn valtavasta suosiosta 1950-luvulla.

"Vuonna 1952 pohjoisen pojat treenasivat viikonloppuisin Kouvolassa, muut Helsingissä. Pojille luotiin hyvät olot. Tämä oli tärkeintä. Ja pojat olivat lahjakkaita. Ei ollut tupakka- ja ryyppymiehiä." kehu päävalmentaja Jukka Laaksonen olympiaehdokkaista.¹³

Kansainvälistä kosketusta ylläpidettiin useissa maaotteluissa. Tammikuussa 1952 Messuhallin kehässä nähtiin kahdeksan nyrkkeilijää, jotka kaikki valittiin aikanaan olympiajoukkueeseen. Suomi kukisti maaottelussa Norjan. Kevään mittaan kohdattiin Norja toistamiseen ja lisäksi Tanska. Pentti Hämäläinen voitti jokaisen maaotteluvastustajansa.

Maaliskuun alussa olympiaehdokkaat pääsivät mittailemaan

keskinäistä paremmuuttaan SM-kilpailuissa. Ne eivät olleet viralliset katsastuskilpailut, mutta joissa menestyminen antoi vihjeitä valitsijoille. Pentti Hämäläiseltä tuskin odotettiin lisänäyttöjä. Niitä kuitenkin saatiin. Hämäläisen kolmas Suomen mestaruus sinetöityi voitoilla Väinö Järvenpäästä, Bernhard Brinkistä ja Jouko Ohvanaisesta.

Lopullisen olympiajoukkueen valinta sujui pahemmista poruista. Ensimmäiset katsastuskilpailut järjestettiin 2.–4.5.1952 Messuhallissa. Katsastuksiin kutsuttiin 52 nyrkkeilijää, joista 41 nousi kehään. Yleensä nyrkkeilykilpailuissa putoaa jatkosta yhden tappion jälkeen. Nyt noudatettiin kahden häviön järjestelmää, jossa ensimmäisessä ottelussa hävinneille nyrkkeilijöille annettiin vielä uusi mahdollisuus otella. Näin saatiin kaikille ehdokkaille useampia otteluita ja samalla enemmän mahdollisuuksia antaa valitsijoille näyttöjä. Jotta tuomarit eivät suosisi arvostelussa oman liittonsa miehiä, ottelutuomarit arvottiin. Pentti Hämäläinen selvitti katsastusottelut tappioitta. Kotkalainen kukisti sekä Väinö Järvenpään että Jouko Ohvanaisen kaikin tuomariäänin 3–0. Myös Pentin veljet Arvo ja Toivo osallistuivat karsintoihin, mutta he hävisivät molemmat ottelunsa. Arvon tappiot tulivat Eino Sivoselle (1–2) ja tulevalle Rooman 1960 olympiapronssimitalisti Jorma Limmoselle (0–3). Toivon olympiahaaveet pysähtyivät Ahti Rautiaisen (1–2) ja seuratoveri Veikko Ahvenaisen nyrkkeihin (0–3). Pentti Hämäläinen oli media-arvioinneissa karsintojen paras nyrkkeilijä.

"Pentti Hämäläinen oli näiden karsintojen suurin nyrkkeilijä. Hänen tehokas ja tarkka työskentelynsä sekä kaukonyrkkeilyssä että puolietäisyydellä olivat nautinnollista nähtävää eikä parivaljakko Jouko Ohvanainen-Väinö Järvenpää ollut kerrassaan muussa kuin "sijaiskärsijän" asemassa Pentin iskupillereitten sataessa maaliinsa. Kyllä Pentti H. on kulkutamitaliehdokas ensi suvena siinä, kun ken tahansa, vaikka tämä sarja ei kisanyrkkeilyssä helppo olekaan."

kirjoitti Suomen Urheilulehden kolumnisti Veka (Veikko Sillan-taka).¹⁴

Katsastuksen jälkeen olympiavalinnoista vastaava Nyrkkeilykomitea nimesi jatkovalmennukseen arviointinsa mukaan kunkin painoluokan kaksi parasta nyrkkeilijää muista paitsi sarjoista 57 kg ja 81 kg. Nyrkkeilykomitean seulan läpäisi 20 nyrkkeilijää, jotka saivat kutsun kesäkuun alussa järjestetyille kolmiviikkoiselle leirille Pajulahden urheiluopistoon.

Pentti Hämäläinen muisteli Pajulahden leiriä: *"Neljä tuntia päivässä mätettiin lapiolla hiekkaa auton lavalle. Painoja ei kovinkaan paljon nostettu. Nyrkkeily on sellainen laji, että vaikka olisi kehässä vastustajaansa puolet vahvempi, ei se välttämättä todista mitään."*¹⁵ Pentti Hämäläisen harjoittelumoraalia leirillä kuvaa hyvin päävalmentaja Jukka Laaksosen toteamus: *"Kun muut lähtivät maa-joukkueleirillä illalla elokuvaan, Pentti lyhyen ruokalevon jälkeen lähti yksin lenkille, ja aamulla kun muut heräilivät, Pentti palasi aamu-lenkiltään."* Leirin päätöspäivänä 29.6.1952 pidettiin lopulliset olympiakatsastukset, joita seurasi kehän äärellä Kouvolassa 3 400 katsojaa. Pentti Hämäläisen ei tarvinnut enää lisänäyttöjä antaa, joten hänen ei tarvinnut kehään Kouvolassa nousta. Nyrkkeilykomitea julkisti valintansa 2.7.1952. Kääpiösarjaan (54 kg) valittiin Suomen olympiaedustajaksi Pentti Hämäläinen Kotkan Voimailijat. Olympiajoukkue viimeisteli kisavireensä Helsingin lähellä Santahaminan varuskunta-alueella. Pientä huolta aiheutti Hämäläisen alentuneista veriarvoista johtunut lievä anemia, mutta Santahaminassa tämäkin huoli poistui ja "sparrit" (sparri =ottelunomainen harjoitus) Taisto Tuomisen kanssa sujuivat jo leirin loppupuolet mallikkaasti. Pentti Hämäläinen oli valmis taistelemaan olympiakullasta.

Pentti Hämäläinen nyrkkeili Suomelle kautta aikain toisen olympiakultamitalin

*"Ne olivat kovia otteluja. Suoritin Helsingin olympialaisissa viisi otelua, (...) kaikki tavattoman tasaisia ja kovia. Kyllä minä varmasti muistan ne loppuihin."*¹⁶

Pentti Hämäläisen olympiaurakka Messuhallin kehässä kääpiösarjassa alkoi 28.7. 1952 britti Thomas Nichollsin kohtaamisella. Hämäläistä ei kotikehässä jännittänyt, vaan hän horjutti brittiä muutaman kerran näyttävästi ja sai kaikki kolme arvostelutuomaria puolelleen. Toisella kierroksella Hämäläisen kanssa kehään nousi Puolan Henryk Niedźwiedzki, jonka kotkalainen hoiteli pois tieltään suuremmista vaikeuksista ja voitti jälleen kaikin tuomariäänin 3–0. Seuraavaksi Hämäläisen voittokulku Messuhallin kehässä jatkui 3–0 voitolla 17-vuotiaasta Etelä-Afrikan Helmut van Gravenitzista. Hämäläinen oli nyt varmistanut itselleen vähintään pronssimitalin. Loppuottelupaikan hän hankki pöllyttämällä välierissä Neuvostoliiton Gennadi Garbuzovin 3–0 (60–57, 60–54, 60–56). Lujaiskuinen, vahvasti hyökkäysorientoinut Garbuzov oli ottelun alusta alkaen hätää kärsimässä vastaiskuja tarkasti lyöneen Hämäläisen kanssa. Toisessa erässä Garbuzov putosi kerran kanveesiin. Kolmas erä oli tasainen, mutta Hämäläinen piti kamppailun ohjat tiukasti käsissään ja osoitti olevansa valmis taistelemaan kultamitalista.

"Mitä hyökkäävämpi vastustaja, sitä parempi minulle. Se oli kisojen helpoin otteluni", kommentoi Hämäläinen jälkeensä.¹⁷

Hämäläisen kultamitalin tiellä oli enää Irlannin John McNally. Loppuottelu, jota katsomossa oli seuraamassa myös äiti Hilja, oteltiin 2.8. 1952. Pentti ei ollut mikään jännittäjätyyppi, vaikka edessä oli hänen uransa suurin ottelu, jota tuki täpötäysi Messuhalli. *"Juuri ennen olympiafinaalia Pena otti pienet torkut pukuhuoneen pöydällä. Loistavat kilpailuhermot",* muisteli Pentin veli

Toivo.¹⁸ McNally tiedettiin Hämläistä teknisesti taitavammaksi nyrkkeilijäksi, minkä lisäksi hän oli tätä huomattavasti pitempi ja ulottuvampi. Hämläisen tavoin McNally oli edennyt loppuotteluun voittamalla neljä vastustajaansa 3–0.

Kultamitalikamppailusta kehkeytyi tasainen iskujenvaihto, jossa McNally pyrki parhaansa mukaan pitämään Hämläisen poissa lähiottelusta. Hämläinen teki puolestaan kaikkensa päästäkseen irlantilaisen pitkien käsien ja terävien suorien välistä lähikamppailuun. Helsingin Sanomat kirjoitti ottelusta:

*"Pentti alkoi heti viljellä tuttuja pitkiä heilahduslyöntejä, mutta ei voinut samalla välttyä huitomiselta. Hänen työskentelystään puuttui kylmä rauhallisuus, vaikkakin hän oli päättänyt taistella kullasta eikä hinneämmästä mitalista. McNallyn nasevat, lyhyet kaksoissuorat eivät sittenkään riittäneet vastaamaan Hämläisen lukuisiin pallean ja kasvoihin suuntautuneisiin iskuihin, joissa oli voimaakin takana. McNally sai ahdistettua Pentin useasti köysiin, joista poikamme selviytyi kuitenkin vastaiskuilla takaisin. Hämläinen voitti ensimmäisen ja kolmannen erän selvästi, toinen meni niukasti irlantilaiselle. McNallyn uskottiin taktikoivan alkuerissä voidakseen lopussa panna venttiilit auki. Hämläinen oli kuitenkin huolehtinut siitä, että McNally ei jaksanutkaan lisätä vauhtia. Täytyy tunnustaa, että McNally lyö puhtaammin kuin Hämläinen, mutta ei aina pelkällä 'puhtaudella' voiteta."*¹⁹

Tuomaristo arvioi Hämläisen niukasti McNallya paremmaksi, joten Kotkan Voimailijoiden kasvatti kuulutettiin olympiavoittajaksi hajaäänituomiolla 2–1. Brittituomari Mason näki McNallyn voittajaksi 59–58, kun taas USA:n Peter Schwinger (60–56) ja Itävallan Stascha (60–57) katsoivat Hämläisen paremmaksi. Messuhallin yleisön riemuitessa Pentti Hämläinen

matkasi joukkueovereiden kantamana kultatuolissa pukusuojaan.

"Ei se tuomio minulle yllätys ollut. Puolalainen tuomari vinkkasi minulle köysien välistä, että asia on selvä. Kaveri oli taitava puolustusnyrkkeilijä. Ottelun viimeinen erä oli koko urani rajuinta yrittämistä. Irlantilainen tuli aggressiivisesti päälle erän alussa, mutta vähitellen sain minäkin kehässä puheenvuoroja. Kova kaveri McNally oli. Brittiläisen nyrkkeilytyylin aito edustaja",

kertoi Hämäläinen.²⁰

"Kun sitten kaikki oli ohi ja seisoin palkittavana, tuntui kuin kaikki olevan kuin unta vain²¹." Kuten aiemmin mainittiin äiti Hilja seurasi loppuottelun paikan päällä Messuhallissa ja sai kuljettaa arvokkaan kultamitalin ja otteluhanskat kotiin Kotkaan. Pentti jäi vielä juhlimaan olympiavoittoa Linnanmäelle Helsinkiin.

1950-luvulla ei olympiavoittajille annettu kotikaupungin palkintona tontteja, vaan huomattavasti vähäisempiä huomionosoituksia. Hurjimman tarinan mukaan vasemmistolainen Kotkan kaupunki palkitsi Nyrkkeilyliiton seuraa edustaneen olympiavoittajan kahvilla ja edellisen päivän pullalla. Kotona sentään saatiin mitalikahvit nauttia Hilja-äidin tuoreiden leipomusten kera. Kotkan pojan olympiakultamitalisaavutus ei riittänyt nostamaan häntä urheilutoimittajien äänestyksessä Vuoden Urheilijaksi, sillä maastohiihdon ja yleisurheilun "luvatussa" maassa menevät näiden suurlajien edustajat yleensä aina ohi pienten lajien edustajien. Näin kävi myös vuoden 1952 Vuoden Urheilija valinnassa. Urheilutoimittajat äänestivät Vuoden urheilijaksi Oslon talvikisoissa legendaarisella ajalla 3.33.33 50 km hiihdon olympiakultaa saavuttaneen Veikko Hakulisen. Pentti Hämäläisen oli tyytyminen listalla kakkossijaan.

Maaotteluennätys kotkalaisen nimiin – pettymystä seurasi toinen pronssimitali EM-kehässä

Toistamiseen Hämläinen pääsi tavoittelemaan Euroopan mestaruutta Puolassa 1953. Tällä kertaa kotkalaisen tie tyssäsi toisen kierroksen tappioon, jonka Hämläinen koki tulevalle Euroopan mestarille, Zenon Stefaniukille. Helsingin Sanomat raportoi Hämläisen tappioon päättyneestä ottelusta seuraavasti:

"Kotikatsomon edessä otellut puolalainen Z. Stefaniuk otteli Hämläistä vastaan järkevästi ja voitti lopulta pisteillä. Puolalainen perääntyi kaksi ensimmäistä erää ja vältti nokkelasti Hämläisen ryntäykset. Ottelun jatkuessa Hämläinen hengästyi, kun taas puolalainen aloitti vasta tällöin hyökkäämisen. Stefaniuk käytti hyökkäyksissään molempia käsiä ja sai muutamaan kertaan voimakkaita yks-kaks iskusarjoja Hämläisen suojauksen läpi. Stefaniuksen voitto oli paikallisten asiaintuntijoiden mukaan "helppo."²²

Kisojen viralliseen tuloluetteloon jäi merkintä Zenon Stefaniuk POL Pentti Hamalainen FIN 2:1. (Joissain lähteissä esim. HS 21.5 1953 n:o 134 s. 12 tappio olisi tullut pistein 0–3.) Tammiukuun 16. päivä 1955 Hämläinen saavutti jälleen yhden uransa merkkipaalu. Kivutessaan sinivalkoisessa verryttelyasussa Messuhallin kehään kotkalaisesta kultanyrkistä tuli ensimmäinen 25 maaotteluedustukseen yltänyt suomalaisnyrkkeilijä. Veikko Huuskosen entisen ennätyksen 23 maaottelua Hämläinen oli ylittänyt jo 6.12.1954 maaottelussa Puolaa vastaan. Juhlamaaottelussa Hämläinen kukisti 6000 tuhannen katsojan riemuksi Saksan Konrad "Conny" Rudhofin, joka muistetaan myös siitä, että Olli Mäki riisti samaiselta saksalaiselta ammatinyrkkeilyn Euroopan mestarin tittelin Messuhallissa 14.2.

1964. Kohdatessaan Hämäläisen Rudhof oli 20-vuotias ja osoitti jo tuossa vaiheessa Helsingin Sanomien kisaraportin mukaan otteita, jotka lupasivat valoisaa tulevaisuutta kehässä.²³ Ennustus osoittautui myöhemmin oikeaksi.

Hämäläisen maaottelutilasto on komea 29 virallista maaottelua, joista 27 on voittoa. Ainoat tappiot tulivat 5.9.1950 Neuvostoliiton Boris Stepanoville ja uran viimeisessä maaottelussa 28.6.1956 britti Thomas Nichollsille. Hämäläisen maaottelutilastossa on eri lähteissä poikkeavuuksia. Joissakin lähteissä lukumäärä on 31. Tässä lukemassa on mukana muutama epävirallinen maaottelu vuodelta 1950. Suomi kohtasi Itävallan vieraskehässä kesäkuussa 1950 viikon sisällä kolmasti, mutta vain yksi maaotteluista oli virallinen.

Vuoden 1955 EM-kisat järjestettiin touko-kesäkuun vaihteessa Berliinissä. Hämäläinen oli hyvässä iskussa heti turnauksen avausottelussa. Britti Michael Pack sai kotkalaiselta kyytiä. Tuomareiden pisteet (60–52), (60–50), (60–52) kertovat omaa kieltään Hämäläisen ylivoimasta. Kaikin tuomariäänin 3–0 irtosi Hämäläiselle myös voitto toisen kierroksen vastustajasta, joka oli Jugoslavian Mitrovic Miodrag. Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajan mukaan jugoslavalainen oli nipin napin välttynyt tyrmäykseltä Hämäläisen iskusateessa. Pronssimitalin Hämäläinen varmisti kukistamalla tasaisen iskujen vaihdon jälkeen tuomariäänin 3–2 Puolan Zdzisław Soczewińskin. Välierissä kotkalainen vasuri kohtasi tutun miehen Brittein saarilta. Tommy Nicholls, joka hävisi Hämäläiselle Helsingin olympialaisissa ensimmäisellä kierroksella, oli ottanut tappiosta opikseen. Hämäläisen tavoin vasenkätinen britti piti kotkalaisen hyökäykset kurissa ja napsi vastaiskuilla niukan 3–2 voiton.

Olympialaiset Melbourne 1956 – pronssimitali ja viimeiset ottelut amatöörinä

Kisojen sijoittuminen marras-joulukuulle tiesi nyrkkeilijöille työntäyteistä syksyä. Olympiaehdokkaat Risto Luukkonen, Jorma Limmonen, Pentti Hämäläinen, Pentti Niinivuori, Pentti Rautiainen, Pekka Kokkonen, Matti Aho ja Ilkka Koski pitivät leirin Vierumäellä 16.–23.9.56. Valmentajina toimivat Jukka Laaksonen ja Soini Jantunen. Leiriohjelma saattaa hymyilyttää 2020-luvun olympiavalmennettavia, jotka ovat tottuneet liki minuutillleen aikataulutettuihin harjoitusleireihin sekä siihen, että harjoittelun ja levon suhde sekä ravinto- ja lihashuolto ovat tarkasti määriteltyjä. Melbourneen valmistautuvien nyrkkeilijöiden ohjelmassa oli harjoitusotteluiden lisäksi retkeilyä, voimistelua ja palloilua, ja vapaapäivänä pelattiin koripallo-ottelu Vierumäen pitkän kurssin opiskelijoita vastaan. Toinen leiri järjestettiin 7.–20.10. Suomen Olympiayhdistyksen edustajat kävivät katsastamassa olympiaehdokkaitten otteita leirin aikana. Helsingin Messuhallissa järjestettiin 19.10.1956 katsastuskilpailu, jossa ehdokkaiden tuli antaa valitsijoille olympianäyttönsä. Kilpailu houkutteli Messuhallin ääriään myöten täyteen katsojia. Pentti Hämäläinen otteli sarjassa 57 kg Olli Mäkeä vastaan. Mäki pisti Hämäläisen tiukoille, vaikka hävisi 0–3. Mäkeä syytettiin sääntöjen vastaisista otteista, puskemisesta ja lyömisestä vastustajasta kiinni pitäen. Hämäläisen valinta joukkueeseen meni läpi ilman soraääniä, ja teknisen valiokunnan mielestä Mäen epäpuhdas otteleminen esti Hämäläistä esittämästä parasta osaamistaan. Olli Mäki muisteli elämäkerrassaan ottelua, johon hän joutui vastoin omaa tahtoaan.

"Minulle vuoden 1956 merkittävin tapahtuma oli ottelu olympiapaikasta Pentti Hämäläistä vastaan sarjassa 57 kg. Itse en olisi halunnut enää nyrkkeillä tässä sarjassa, koska

painonpudotus tuotti jo kohtuuttomia ponnistuksia. Kar-sinnassa oli vähällä tulla jymy-yllätys, koska pistin alusta alkaen vauhdin päälle ja johdin selvästi ottelun puoliväliin asti. Hämmäläinen voitti kuitenkin 3–0 ja valittiin ansaitusti Melbournen joukkueeseen. Hän oli ihmisenä vaatimattomuuden perikuva, kaikkien nyrkkeilijöiden arvostama, ja osasi suhtautua nuoriin tulokkaisiin rakentavalla tavalla.”²⁴

Nimimerkki M-o-n-i (Eino Soinio) kritisoi Hämmäläisen otteita sanomalehtiartikkelissa:

”Pentti Hämmäläisen suoritus ei myöskään ollut tyydyttävä. Kultamitalimiehemme on painoissa noussut kaksi sarjaa. Hänen liikehtimisensä on käynyt hitaammaksi. Vilkkaastihan yritettiin kylläkin päästä iskujen vaihtoon, mutta tiivis lähisyleilyyn tunkeutuminen kahdessa ensimmäisessä erässä poisti kamppailulta täysipainoisuuden. Jos Hämmäläinen matkaan valitaan, niin se on pelkästään hyvitystarkoituksessa, mutta onko syytä valita mies olympiaedustukseen tällä perusteella, on harkintakysymys.”²⁵

Pentti Hämmäläisestä ensimmäinen kaksissa olympialaisissa mitaleille yltänyt suomalaisnyrkkeilijä – amatööriura päättyi tappioon, mutta olympiapronssimitalistina

Pentti Hämmäläinen oli jo muutaman vuoden ottanut tuntumaa höyhensarjaan ja lukeutui ennakkosuosikkeihin sarjassa 57 kg, vaikka olikin ennen kilpailuja joutunut lehdissä esitetyn kritiikin kohteeksi. Melbournen olympiakehässä West Melbourne Stadium-hallissa Hämmäläinen kellisti teknisellä tyrmäyksellä ensimmäisen vastustajansa, Irlannin Martin Smythin, toisessa erässä. Kotkalainen iski koukuillaan Smythin kahdesti kan-

veesiin avauserässä. Kun sama toistui toisessa erässä, päätti kehätuomari ottelun siihen. Toinen vastustaja, yhteisen Saksan joukkueessa otellut DDR:n ykkösmies Berni Schröter, kesti Hämäläisen kanssa kehässä täydet kolme erää, mutta hävisi ottelun pistein. Kolmannella kierroksella Hämäläinen kohtasi höyhensarjan olympiavoittoa Helsingin kisoista puolustaneen Ján Zacharan. Hämäläisellä oli tšekkinyrkkeilijästä henkinen yliote, sillä hän oli voittanut tämän huhtikuussa 1955 järjestetyssä maaottelussa. Hämäläinen oli jälleen Zacharalle ylittämätön este. Hämäläisen puhdas pistevoitto tšekistä irtosi sanan mukaisesti veren maku suussa, sillä kolmannessa erässä kotkalaisen hapen saantia haittasi nenästä valunut veri.

Hämäläisen tavoin vasenkätinen britti Thomas Nicholls oli iso kivi Pentin kengässä koko amatööriuran ajan. Helsingin olympialaisissa Hämäläinen vielä pystyi britin nujertamaan, mutta sitten Nicholls pääsi voitoissa niskan päälle. Berliinin EM-kilpailuissa 1955 britti pudotti Hämäläisen loppuottelusta, maaottelussa Englantia vastaan Helsingissä 1956 Nicholls otti niukan 2–1-voiton kotkalaisesta. Kolmas perättäinen tappio brittiä vastaan oli Hämäläiselle varmasti se katkerin. Melbournen olympiakehässä Nicholls toisti EM-kilpailujen temppunsa pudottamalla hänet loppuottelusta. Ottelu oli tasainen kuten aiemmatkin hajaäänituomiolla britin voittoon päättyneet ottelut, mutta silti kaikki arvostelutuomarit arvioivat Nichollsin olleen parempi. Hämäläinen sai ottelussa varoituksen avohansikkaalla lyömisestä, joka saattoi kääntää ottelun britin voitoksi. *"Pitkä, tarkka ja teräviä Nicholls... niin tiukoille se meni, että yhden varoituksen vuoksi tuon ottelun hävisin. Arpa oli sillä kertaa kova. Minulle tuli yksi ottelu enemmän kuin muille mitalisuosikeille. Mutta täytyy sanoa, että ei fiiliskään ollut enää entinen: harjoittelu oli jäänyt löysemmäksi, leirejäkään ei enää ollut tarpeeksi."*²⁶

Samaa mieltä Hämäläisen kanssa olivat myös ottelun kehän äärellä nähneet olympianyrkkeilijät Ilkka Koski ja Pentti Nii-

nivuori. Molemmat totesivat, että Nicholls olisi ansainnut varoituksen puskemisesta, jolloin Hämäläinen olisi ollut niskan päällä. Merkittävää oli myös se, ettei kehän kulmassa ollut taktisia vinkkejä antamassa päävalmentaja Jukka Laaksonen, jota olympiakomitea ei kisoihin kustantanut, vaan pyyhettä heilutti seiväshyppääjänä paremmin tunnettu Valto Olenius. Melbournen olympialaisten välieräottelu jäi Pentti Hämäläisen viimeiseksi amatööriotteluksi. Runsaan kymmenen vuoden mittaisen amatööriuransa aikana Hämäläinen otteli poikansa Jounin tilaston mukaan 181 virallista ottelua, joista hän voitti 170.

Paluu kehään – hyvin alkanut ammattilaisura päättyi luovutukseen kuudennessa ottelussa

Syksyllä 1957 suomalainen ammattinyrkkeilytoiminta alkoi uudelleen pitkän tauon jälkeen. Pentti Hämäläinen oli Helsingin Messuhallissa seuraamassa Elis Askin ensimmäistä ammattilaisiltaa 4.10. 1957. Melbournen olympialaisten jälkeen Hämäläinen ei ollut kertaakaan ollut kehässä tosimielellä, mutta kunnostaan hän toki oli pitänyt hyvää huolta. Hämäläisen ammattilaiseksi siirtymisestä oli ollut puhetta jo Helsingin olympiavoiton jälkeen, mutta silloin jäätiin puheiden tasolle. Nyt puheista tuli totta. *”Askin tallin iltaa seuratessani tuntui kuin jonkinmoinen into olisi palannut”* Hämäläinen kertasi syksyn 1957 tapahtumia.²⁷

Hämäläinen solmi Elis Askin tallin kanssa ammattilaisso-pimuksen marraskuussa 1957. Ask oli asettanut sopimuksen ehdoksi, että Hämäläinen ottelisi kääpiösarjassa (54 kg) eikä höyhensarjassa (57 kg). Ask olisi halunnut Hämäläisen muuttavan Helsinkiin parempien harjoitusolosuhteiden takia. Tähän Hämäläinen ei suostunut, vaan jatkoi harjoittelua Kotkassa vanhimman veljensä Väinön kantaessa valmennusvastuun.

Ensimmäisen kerran Pentti Hämäläinen nousi kehään ammattilaisena 16.12.1957. Vastustajana oli Jacques Ilary, jolla oli takanaan 18 ammattilaisottelua, joista Ilary oli voittanut 16. Kotkalainen antoi 24-vuotiaalle tunisialaissyntyiselle ranskalaiselle selkäsaunan Messuhallin kehässä ääriään myöten täynnä olleen hallin todistaessa tapahtumia. Hämäläisen terävät koukkusarjat tekivät tehtävänsä, eikä ottelu kestänyt kahta erää pidempään. *”Hämäläisen oikean käden koukkulyönti paukahti terävästi vastustajansa leukaan, sitä ennen tapahtuneen taka-askel harhauttamisen jälkeen. Ilary putosi suulleen kanveesille; kohottautui kahdeksassa, mutta ennen erän päättymistä Pentin koukku pudotti Ilaryn uudelleen permannolle.”*²⁸

Helmikuussa Hämäläisen koetinkiveksi nousi Messuhallin kehään 300 amatööriottelun kokemuksella ja Helsingin olympiakehässä hopeamitalin saalistanut vuoden 1955 Euroopan mestari saksalainen Edgar Basel. Hämäläinen ei saksalaisen meriiteistä piitannut, vaan nakutti pistevoiton kahdeksan erää kestäneessä ottelussa. Tämä oli The Ring lehden Euroopan listalla kahdeksantena olleelle Baselille uran ensimmäinen tappio ammattilaiskehässä.

The Ring -lehti nosti Hämäläisen nopeasti Euroopan arvolistalla sijalle 10. Huhumylly Hämäläisen seuraavasta ottelusta alkoi pyöriä kiivaasti. Vastustajaksi uumoiltiin joko kääpiösarjan maailmanmestari Alphonse Halimia tai maailmanlistan sijalla 8 ollutta italialaista Piero Rolloa. Molempien palkkiovaatimus oli kuitenkin niin suuri, ettei pienen suomalaisen ammattilais-tallin taloudellisilla voimavaroilla sellaisia summia pystytty maksamaan.

Huhtikuussa Hämäläinen nappasi Messuhallissa pistevoiton kokeneesta ranskalaisesta Dante Binistä, jolle Hämäläisen kohtaaminen oli jo uran 77. ammattilaisottelu. Ottelutahti jatkui tiiviinä: Hämäläinen nousi kehään jälleen 1.6. ja nakutti kymmeneneräisen taistelun jälkeen pistevoiton ranskalaisesta Robert

Tartarista. Kaksikon kohtaaminen nostettiin mediassa illan korkeatasoisimmaksi taisteluksi. *”Nähtiin todellakin kamppailu ja sellainen lujien iskujenjakonähtävyys, jonka tapaista tuskin on Messuhallissa aikaisemmin nähty.”*²⁹ Robert ”Bob” Tartari otteli ammattilaisena 73 ottelua, joista hävisi yli puolet. Joulukuussa Hämmäläinen nappasi vielä kymmeneräisessä ottelussa pistevoiton hollantilaisesta Sugar Ray Eprillistä. Sukujuuriltaan Länsi-Intialaiselle tappio oli ammattilaisuran toinen. Voiton myötä kotkalainen kipusi neljänneksi The Ring -lehden Euroopan-listalla.

Elis Ask sotki kellonajan päiviin ja pilasi ehkä Hämmäläisen mahdollisuuden titteliotteluun

Elis Ask oli tammikuussa 1959 saanut Ranskasta tiedustelun, olisiko Pentti Hämmäläinen valmis ottelemaan 10-eräisen ottelun maailmanmestari Alphonse Halimia vastaan. Panoksena ei olisi MM-vyö, mutta jos Hämmäläinen voittaisi Halimin, titteliottelusta voitaisiin ryhtyä neuvottelemaan. Sopimus ottelusta tehtiin, ottelupäiväksi sovittiin 9.2. 1959 ja ottelupaikaksi Pariisi. Onneton yhteensattuma sotki kuitenkin nämä suunnitelmat: Sopimuksessa oli kielletty Hämmäläistä ottelemasta 21 päivää ennen Pariisin ottelua, mutta Elis Ask tulkitsi luvun 21 kellonajaksi, jolloin ottelu Pariisissa alkaisi. Ask oli jo sopinut, että Hämmäläinen ottelisi Helsingissä 2.2. Mimoun Ben Alia vastaan, ja laskenut, että viikon palautumisaika ennen Pariisin ottelua riittäisi Hämmäläiselle täyteen ottelukuntoon toipumiseen.

Ben Alista tuli viimeinen mies, jonka Pentti Hämmäläinen kehässä kohtasi. Espanjalainen oli murskaavan ylivoimainen rankan painopudotuksen uuvuttamaa kotkalaista vastaan. Hämmäläisellä alkoi olla ylitsepääsemättömiä vaikeuksia pysyä tolpillaan neljännessä ja viidennessä erässä, kuudenteen erään Hämmäläinen ei enää lähtenyt. Kaksinkertaisen olympia-

ja EM-mitalistin ammattilaisura ja samalla koko nyrkkeilyura päättyi tappioon luovutuksella. *"Tunsin kipua rinnassani. Siihen pisti, ja siksi en jatkanut"*, Hämäläinen virkkoi ottelun jälkeen. Hän kertoi samalla myös kärsineensä vatsakrampista.³⁰

Hämäläinen muisteli myöhemmin ammattilaisuraansa Keski-suomalaisessa:

*"Ammattinyrkkeilyn ottaessa viime vuosikymmenen loppupuolella ensiaskeleitaan Suomessa lähdin myös minä mukaan. Tosin tämä urani ei kestänyt kovinkaan kauan. Vaikka ottelin muutamien maailmanlistojen kärkipäässä esiintyneiden kavereiden kanssa, en havainnut mitään erikoisuuksia amatöörikehiin nähden. Vain vauhdinjako oli hieman toinen useamman erän takia. Mutta mitäpä noita jo kauan sitten lyötyjä iskuja muistelemaan."*³¹

Kaikkien aikojen menestynein suomalainen miesnyrkkeilijä vetäytyi siviilielämään 29- vuotiaana. Siteet nyrkkeilyyn eivät katkenneet, sillä Hämäläinen työskenteli työn ohessa seuransa, Kotkan Voimailijoiden, valmentajana. Seuran johtokuntaankin häntä kysyttiin, mutta vaatimattomana persoonana hän vastasi kyselijöille: *"Johtajia aina löytyy, mutta harjoitusten vetäjistä on pulaa."*

Suomen Nyrkkeilyliiton ja Kotkan Voimailijoiden entinen puheenjohtaja Heikki Kotilainen muisteli yhteistyötään Pentti Hämäläisen kanssa.

"Aloitin nyrkkeilyharrastuksen vuonna 1965 ja otin ensimmäisen kilpamatsin vuonna 1966. Minua valmensivat Pentti ja Väinö. Pentti korosti aina tekniikan ja taktiikan merkitystä. Vastustaja oli saatava avaamaan suojauksensa ja näin pääsi lyömään omat vastaiskunsaa. Hän korosti aktiivista puolustus nyrkkeilyä mutta piti ottaa aloite ja ottaa ottelu

*haltuun. Pentti oli minulle luonnollisesti suuri esikuva, kun olimme vielä molemmat vasenkätisiä niin häneltä paljon oppia juuri sen vuoksi.”*³²

Omia poikiaan Jounia, Ismoa ja Joukoa Pentti Hämäläinen ei saanut innostumaan nyrkkeilystä, mutta Hämäläisen nimi ei ole Kotkan Voimailijoista kadonnut, sillä Pentin lapsenlapsi Sami Hämäläinen toimii tätä kirjoitettaessa 2025 Kotkan Voimailijoiden puheenjohtajana. Pentti Hämäläinen ei ollut lukumiehiä. Oppivelvollisuus tuli täytettyä Hovinsaaren kansakoulussa, jota Pentti kävi kuusi luokkaa ja sen jälkeen keskuskoulussa, kunnes oppivelvollisuusikä tuli täyteen. Työelämässä Hämäläinen täytti velvollisuutensa aikuisiällä ensin mekaniikon Systeman kodinkonttoriliikkeessä ja vuodesta 1958 alkaen poliisina Kotkan poliisilaitoksella. Hän oli koko elämänsä ajan terveiden elintapojen puolestapuhuja ja harrasti liikuntaa päivittäin. *”Arvostamme Pentti Hämäläistä hänen esimerkillisten elämäntapojensa vuoksi, joihin ei liity kerskailua, pikemminkin hillittyä nöyryyttä. Pentin urheilijakuvaa ei ole verhonnut tupakan savu eikä sitä ole rumentanut ryyppyylasi”*, kirjoitti TUL-lehden päätoimittaja Toivo Järvinen.³³

Hämäläinen oli myös huumorimiehiä. Erään tarinan mukaan, kun kultamitalimies oli syömässä ravintolassa, alkoi vahvassa humalassa ollut asiakas tyrkyttää Hämäläiselle lasillista väkijuomaa. Aikansa kaverin jankutusta kuunneltuaan, Kotkan kultanyrkki tokaisi lasillisen tarjoajalle; *”Anna mieluummin rahana.”*³⁴

Kotkalaisen kehätaiturin elämä päättyi yllättäen 55-vuoden ikäisenä 11.12.1984. Hämäläinen menehtyi sydänkohtaukseen kotiportailleen Puutarhakadulla ollessaan lähdössä aamulenkille. Kun Helsingin olympialaisista tuli kuluneeksi 50 vuotta, paljastettiin Kotkassa 18.7.2002 Mikko Taskisen veistämä, Pentti Hämäläistä esittävä nyrkkeilijäpatsas. Karhuvuoren urheilutalossa Kotkassa on Olavi Heinon vuonna 2016 valmistama kookas maalaus, johon on kuvattu tilanne Pentti Hämäläisen ja

neuvostoliittolaisen Aleksandr Zasukhinin välisestä ottelusta Moskovassa 5.4.1955. Pentti Hämäläinen nimettiin vuonna 2005 Suomen Nyrkkeilymuseon Hall of Fameen.

Pentti Hämäläinen

s. 19.12.1929 Kotkassa, k. 11.12.1984 Kotkassa

Seura: Kotkan Voimailijat

Olympiakultaa kääpiösarjassa 54 kg, Helsinki 1952

Olympiapronssia höyhensarjassa 57 kg, Melbourne 1956

EM-pronssia kärpässarjassa 51 kg 1951 ja höyhensarjassa 57 kg 1955

SM-kilpailut: kultaa kärpässarjassa 51 kg 1950–51 ja kääpiösarjassa 54 kg 1952–53 sekä höyhensarjassa 57 kg 1955

Maaottelut: 29 (27 voittoa)

Amatöörinä 181 ottelua, 170 voittoa

Ammattilaisena vuosina 1957–59: 6 ottelua (5 voittoa)

Vuoden nyrkkeilijä Suomessa 1950, 51, 52, 54, 55 ja 56

Suomen Nyrkkeilyliiton kultainen ansiomerkki 1957

Pentti Hämäläisen täyttäessä 50-vuotta 19.12.1979 Ringside Club luovutti hänelle Taistelijan maljan muistoksi Helsingin olympialaisten loppuottelusta Irlannin John McNallya vastaan 2.8.1952.

Viitteet

- 1 Etelä-Suomi 6.8.1952 Hilja Hämäläisen haastattelu.
- 2 Ilmo Lounasheimo & Atle Salokangas. Kehän ääreltä 70 v suomalaista nyrkkeilyä 1993, 136–137.
- 3 Kehä-lehti n:o 2 huhtikuu 1948, 12.
- 4 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä - Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 374 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 5 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä - Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 374 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 6 Kehä-lehti n:o 5 marraskuu 1948, 19.
- 7 Kehä-lehti n:o 2 toukokuu 1949, 16.
- 8 Kehä-lehti n:o 4 syyskuu 1950, 22.
- 9 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä - Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 377 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 10 Kehä-lehti n:o 2 toukokuu 1951, 15.
- 11 Kehä-lehti n:o 3 syyskuu 1951, 11.
- 12 Suomen Nyrkkeilyliiton tiedote Kehä-lehti n:o 3 syyskuu 1951, 20.
- 13 Satakunnan Kansa 15.4.2017.
- 14 Suomen Urheilulehti n:o 38 5.5.1952, 7.
- 15 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä - Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 377 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 16 Seppo Kannas televisiohaastattelu 1964, päivämäärä ei ole tiedossa. Yle Kuva- ja ääniarkisto.
- 17 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä- Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 378–395 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 18 Iltasanomat 3.4.2002.
- 19 HS 3.8.1952 n:o 206, 10.
- 20 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyynelitä - Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 378–395 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 21 Eteenpäin 5.8.1952.

- 22 HS 21.5.1953 n:o 134, 12.
- 23 HS 17.1.1955 n:o 15, 9.
- 24 Erkki Jänkä. Olli Mäki – Nyrkkeilijä - Teräviä iskuja kehän kulmalta 2006, 42. Raise oy Espoo.
- 25 Eino Soinio Helsingin Sanomat 20.10.1956.
- 26 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyyneleitä- Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 378–395 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 27 Pekka Rinne & Matti Hannus. Kultaa, kunniaa, kyyneleitä- Suomalainen olympiakirja osa 3. 1980, 378–395 Pohjanlahden kustannus Turku.
- 28 HS 17.12.1957 n:o 340, 26.
- 29 HS 2.6.1958 n:o 146, 9.
- 30 Ilmo Lounasheimon arkisto.
- 31 Keskisuomalainen 1966. Artikkelin päivämäärä, otsikko tai sen kirjoittaja ei ole tiedossa.
- 32 CS haast. Heikki Kotilainen 27.10.2024.
- 33 Kotkan ja koko Suomen Pentti Hämäläinen Kehä-lehti n:o 1 1957, 12.
- 34 Helge Nygren & Markku Siukonen. Urheilutieto 3–4 1978, 892. Oy Scandia kirjat Ab Jyväskylä.

Kalle Virtapohja

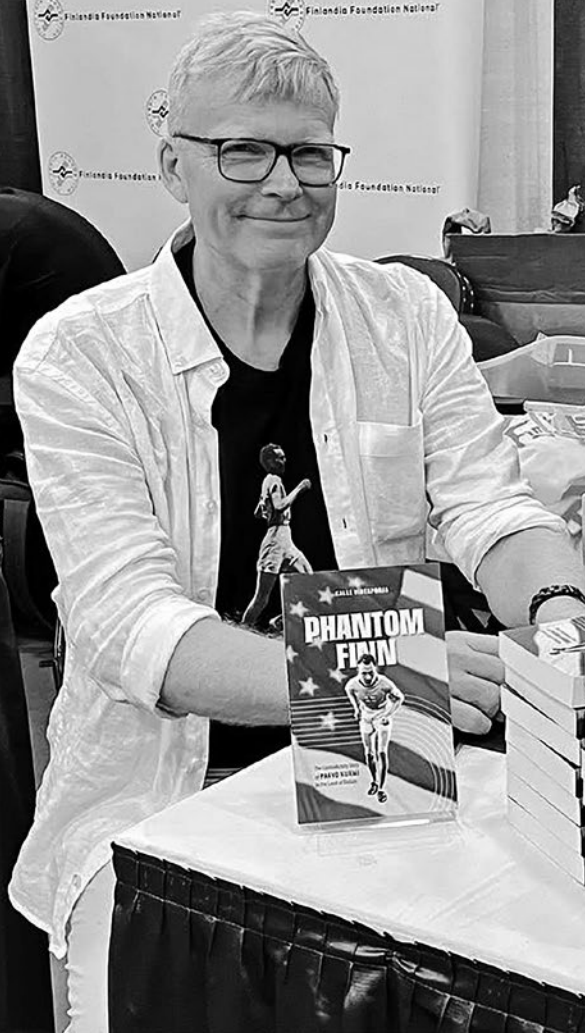
Matkakertomus Amerikan- matkasta 31.7.–8.8.2025

Toteutin kesällä tietokirjailijan unelman eli olin Yhdysvalloissa 31.7.–8.8.2025 markkinoimassa englanniksi kirjoittamaani uutta kirjaani *Phantom Finn: The Contradictory Story of Paavo Nurmi in the Land of Dollars*. Se kertoo Paavo Nurmen sata vuotta sitten toteuttamasta kilpailukiertueesta, jonka aikana hän juoksi 53 kilpailua Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

1920-luvun parhaat urheilutoimittajat kirjoittivat Nurmesta ja keksivät hänelle mitä mielikuvituksellisimpia lempinimiä, kuten *Abo Antelope*, olihan hän juuri tuolloin uransa huipulla voitettuaan Pariisin olympiakisoissa 1924 viisi kultamitalia.

Grantland Rice oli yksi kaikkien aikojen legendaarisimmista urheilutoimittajista. Hän kirjoitti Nurmesta Pariisin olympialaisten jälkeen korkealentoisen runon, jossa ihmetellään, onko radan yllä liitävä Nurmi lainkaan ihminen. Siitä alkoi kehittyä Paavo Nurmen legenda vain näkymätöntä aikaa vastaan juok-

FINLANDIA FO

sevana aavejuoksijana. Häntä alettiin kutsua nimellä *Phantom Finn*, kun muita menestyviä suomalaisia juoksijoita Hannes Kohlemaisesta alkaen kutsuttiin nimellä *Flying Finn*.

Kirjan kustantajaksi ryhtyi PN Turku Oy. Sen pääasiallinen tehtävä on järjestää Turussa yhtä Euroopan johtavista yleisurheilukilpailuista, Paavo Nurmi Games, ja yhtä Suomen suurimmista maratoneista, Paavo Nurmi Marathon. Toimitusjohtaja Jari Salonen näki kirjassa mahdollisuuden vahvistaa PN Turku Oy:n verkostoja Yhdysvaltojen suuntaan.

Tässä on seuraavaksi luonteva mainita kirjan ja matkan rahoittajat. Kirjoitin kirjan Suomen Tietokirjailijoiden puolen vuoden apurahalla. Matkan toteuttaminen tuli mahdolliseksi lähinnä Finlandia Foundation Nationalin matka-apurahan turvin. Suomen urheiluhistoriallinen seura antoi onneksi vielä lisäksi pienen matka-apurahan, jolla pystyin täydentämään aukkoja matkabudjetissani.

Matkustin Yhdysvaltoihin yhdessä PN Turku Oy:n toimitusjohtajan Jari Salosen kanssa. Salosen verkostoista oli tässä kirjaprojektissa paljon iloa, sillä hänen kauttaan opukselle löytyi englantilainen oikolukija, urheilutoimittaja Simon Turnbull. Se oli edellytys sille, että kirja kannatti julkaista. Ilman Simonin antaumuksellista työtä kirjasta olisi tullut kielellisesti kovin vaatimaton.

Amerikan-matkan päällimmäisenä tavoitteena oli osallistuminen amerikansuomalaisten vuotuiseen suur tapahtumaan FinnFestiin, jota on viime vuosina järjestetty Minnesotan pohjoisosissa Duluthissa. Suuri hetki koitti viimeisenä messupäivänä sunnuntaina, jolloin meidän paneelimme esiintyi. Minä olin kirjan kirjoittajana pääroolissa, ja paneeliin osallistuivat aktiivisesti myös Jari Salonen, ja Yhdysvalloissa vuosia asunut entinen turkulainen rahoitusalan ammattilainen Anne-Mari Paster.

Kirjan amerikkalaiseksi levittäjäksi saatiin Michiganissa sijaitsevassa Hancockin kaupungissa toimiva kirjakauppa North Wind Books. Sen toimintaa johtava April Stevens otti kirjan myyntiin FinnFestiin, ja hän päätti järjestää lisäksi FinnFest-viikonlopun jälkeisenä maanantaina (4.8.) paikallisen kirjatilaisuuden, johon me mielellämme osallistuimme. Eli ajoimme maanantaina Duluthista Hancockiin. Matka olisi suoraan ajettuna vain vähän yli 300 kilometriä, mutta teimme siinä pari mutkaa.

Tuntui hauskalta ajatukselta poiketa matkan varrella Wisconsinissa sijaitsevassa Oulussa. Huumori joutui koetukselle, kun puhelimen karttaohjelma yritti ohjata meitä pariin kertaan täydelliseen pöpelikköön. Maltillisella peruuttelulla löysimme molemmilla kerroilla takaisin oikealle reitille.

Pysähdyimme Wisconsinissa myös toisella pikkupaikkakunnalla, nimittäin Hurleyssä. Siellä oli juostu jo yli 20 vuotta Paavo Nurmi Marathonina siinä vaiheessa, kun Turussa järjestettiin samanniminen kilpailu ensimmäisen kerran vuonna 1992.

Sattumoisin Hurleyn tämän vuoden tapahtuman valmistelut olivat parahiksi loppusuoralla. Tapahtuma, ”The Paavo”, odotti vain muutaman päivän päässä. Paikallinen sanomalehti *The Globe* teki vierailumme yhteydessä ennakkojutun tuosta juoksesta ja yhdisti juttuun vierailumme. Lisäksi Kansainvälisen yleisurheiluliiton perinnetyöstä vastaava Museum of World Athletics kertoi kahden Paavo Nurmi Marathonin tapaamisesta. Kaikki olivat tyytyväisiä.

Kun olimme lähteneet ajoissa liikkeelle, ehdimme vielä ilta-päivällä ajoissa Hancockiin. Se muodostaa Houghtonin kanssa leveän joen erottaman kaksoiskaupungin. Hancock sijaitsee pohjoispuolella, ja siellä toimii myös kirjakauppa, joka myy *Phantom Finn* -kirjaa ja muitakin englanninkielisiä suomalais-kirjoja. Henrik Meinanderin kirja *A History of Finland* on ollut

viime vuosina myyntivaltti.

Virran eteläpuolella sijaitseva Houghton on ammattilaisjääkiekon syntypaikka. Ammattilaiset alkoivat pelata siellä jo vuonna 1904. NHL perustettiin vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin.

Vierailimme paikallisen oppaan Ted Holmstromin johdolla Houghtonin jääkiekkomuseossa, ja hän vei meidät tutustumaan myös Michigan Techin pukukoppiin ja jäähalliin. Siellä on pelannut paljon suomalaisia tai suomalaistaustaisia pelaajia. Huskies-joukkueen nimekkäin suomalaispelaaja on ollut Jarkko Ruutu. Joukkueen kaikkien aikojen tähtipelaaja oli kuitenkin maalivahtilegenda Tony Esposito.

Matkan yhtenä tarkoituksena oli rakentaa akateemista verkostoa Yhdysvaltoihin. Sen vuoksi tapasin matkan aikana neljä liikuntahistorian tutkijaa. Apulaisprofessori Dunja Antunovic tuli FinnFestiin kuuntelemaan paneelikeskusteluamme Paavo Nurmesta. Hän suunnitteli tulewansa Jyväskylässä järjestettävään kansainväliseen liikuntasosiologian seminaariin vuonna 2026.

Järjestin Minnesotaan miniseminaarin, johon osallistui kolme liikuntahistoriasta ja amerikansuomalaisten historiasta kiinnostunutta yliopistotutkijaa: apulaisprofessori Y. Andrew Hao, professori Lily Obeda ja Michele Waslin, joka on apulaisjohtajana Immigration History Research Centerissä Minneapolisissa.

Ehdimme tehdä lyhyen vierailun IHRCA:n hienoihin tiloihin matkalla lentokentälle. IHRCA on todellinen siirtolaisuuden aarreaitta, arkisto, joka amerikansuomalaisten siirtolaisuuden tutkijoiden kannattaa merkata muistikirjaansa.

Y. Andrew Hao osoittautui todella taitavaksi verkostoitujaksi ja organisaattoriksi. Hänen kauttaan löytyi 2–3 julkaisua, jotka

ilmaisivat kiinnostuksensa *Phantom Finn* -kirjan arvioimiseen. Jos kaikki menee hyvin, arviot ilmestyvät ensi vuonna.

Lopuksi haluan kertoa matkan todellisen jättibonuksen. Pari kuukautta ennen matkaamme havahduin siihen, että äitini iso-isä Toimi Mäkelä oli lähtenyt siirtolaiseksi vuonna 1909. Hänestä meidän perheessämme ei kuitenkaan ole juuri tietoja.

Vain muutamalla sähköpostilla tapahtui sitten suuri ihme. Sain järjestettyä sukulaistapaamisen Ironwoodiin. Pääsin tapaamaan Toimin veljen Elmerin jälkeläisiä. Olen edelleen liikuttunut, kun ajattelen sitä lämpöä ja ystävällisyyttä, jolla Amerikan-serkut ottivat meidät vastaan.

Esko Heikkinen SUHS 2025

Matti Nurmi – Isänsä poika

Harvinainen haastattelu vuodelta 2007
löytyi komerosiivouksen yhteydessä

Yhdeksänkertainen olympiavoittaja Paavo Nurmi ei ollut julki-suushakuinen. Sama ominaisuus oli hänen ainoalla lapsellaan Matilla. Kevättalvella 2007 Urheilumuseon silloinen johtaja Pekka Honkanen otti yhteyttä tämän artikkelin kirjoittajaan kertoen, että olisi mukava saada Matti Nurmen ajatuksia tal-lennetuksi. Kaksikko oli tutustunut jo 1994, kun Paavo Nurmen patsas luovutettiin Olympiamuseoon Lausannessa, ja he pitivät edelleen säännöllisesti yhteyttä.

Ehtoja asialle oli: Lasse Virén pitää saada mukaan ”todista-jaksi”, ja puhuttua ei ollut tarkoitus julkistaa. On hauska aja-tella, että asiaan liittyisi suurempaakin symboliikkaa. Muistis-sahan on, että isä-Paavolta saatiin 70-vuotishaastattelu vuonna 1967 vain sillä edellytyksellä, että sen tekisi tuolloinen tasaval-lan presidentti Urho Kekkonen. Nyt Lasse Virén sai ajaa Kekko-

sen virkaa. Puolentoista tunnin tilaisuus saatiin järjestymään 12.6.2007. Pekka Honkanen toimi Urheilumuseossa isäntänä ja kirjoittaja vastasi tallennuksesta.

Löysin äänitteen siivotessani komeroa ja päätin purkaa sen, sillä Matti Nurmi (14.11.1932–18.4.2023) oli merkittävä Turussa ja Helsingissä vaikuttanut liikemies, joka antoi hyvin vähän haastatteluja. Siinä hän oli tullut kuuluisaan isäänsä.

Matti Nurmi oli itsekin kansallisten tason juoksija, kuten 800 metrin ennätys 1.54,2 kertoo. Plakkariin kertyi useampia viestijuoksun SM-mitaleita. Ura loppui kuitenkin melko lyhyeen. Kohtalainen vaikutin lopettamispäätökseen oli se, että kilpailuissa kuuluttajat tahtoivat painottaa, kuinka Paavo Nurmen poika kulloinkin juoksi. Se oli Matin mielestä väärin muita osanottajia kohtaan.

Paavon pojasta puhuttiin, kun töpöttelin kilpailuissa. Mutta kokonaisuutena olen päässyt aika helpolla, koska Paavo ei milloinkaan hakenut julkisuutta. Kaikki olisi voinut olla paljon pahempaa. Iän myötä se ei ole häirinnyt ollenkaan, Matti Nurmi sanoi tässä harvinaisessa haastattelussa.

Paavo Nurmi kuoli Meilahden sairaalassa runsaan viikon sairastelun jälkeen. Aivan viimeksi hän oli toipumassa sydänkohtauksesta, ja alla oli halvauksiakin.

Ei hän kuolevalta näyttänyt. Viimeisenä iltanaan hän ohjeisti minua, että mene hakemaan villatakki, mutta älä viivy kauan, muuten sitä ei tarvita enää. Isälle asennettiin vielä tahdistinkin, mutta aamuyöstä hän sitten menehtyi.

Rajasaarentiellä Taka-Töölössä asunut suurjuoksija oli elämänsä loppuajan täysin riippuvainen poikansa ja taloudenhoitajiensa huolenpidosta. Matti Nurmen mukaan suurjuoksi-

ja koetti vielä halvaantumisensa jälkeen kävellä kaksi lenkkiä päivässä, mutta turhautui kovasti.

Isä sanoi, että pitäisi hypätä rekka-auton alle, sillä Sibeliusuipuiston kohdalla Mechelininkadulla ne menevät aika kovaa, joten kitumaan ei jäisi, Matti Nurmi muisteli.

Suuri vaikenija

Matti Nurmi kertoi, että Paavo ei juuri puhunut nuoruudestaan. Se kuitenkin tiedetään, että perhe muutti Turun Jarrumiehenkadulle Paavon ollessa pieni. Hänen isänsä kuoli Paavon ollessa 12-vuotias. Esikoispoika joutui lopettamaan koulunkäynnin ja osallistumaan perheen elättämiseen äitinsä apuna. Paavo teki töitä tsupparina eli apupoikana kuskaten tavarakärriä Aninkaistenmäkeä ylös kohti Puutoria.

Isä olisi voinut puhua enemmän myös urheiluajois-
taan. Loppuaikoina juttelimme useimmiten vain päivän tapahtumista ja luin hänelle sanomalehteä. Isällä oli myös Parkinsonin tauti, joten omatoimisesta lehden lukemisesta ei käsien vapinan vuoksi oikein tahtonut tulla mitään. Urheilusta hän ei juuri puhunut, mutta katseli kyllä esimerkiksi Vasalan ja Virénin vuoden 1972 Münchenin olympiajuoksut TV:stä.

Pojan mukaan isä oli vaitonainen julkisuudessa, mutta ei kahdenvälisissä keskusteluissa. Harva niihin kuitenkaan pääsi osallistumaan, vaikka Paavo Nurmi kävi joka päivän Mikonkatu 5:n asusteliikkeessään klo 9.45–10.15, kuten tasavallan presidentti Urho Kekkosen muistokirjoituksessa todettiin.

Tunnistin isäni Kekkosen sanoista. Kovin moni ei häntä tuntenutkaan. Tietty lähipiiri oli, 3–4 liikemies-
tä, jotka tapasivat aina klo 9.45 Mikonkadun Kolum-

bia-kahvilassa asusteliikkeen vieressä. Pienoisparlamentti turisi jonkin aikaa ja sen jälkeen kaikki lähtivät omille teilleen taloja rakentelemaan. Lisäksi tiedän, että myöhemmin aikoina hänellä oli hyvät välit Ville Ritolaan, kun Ville asui hänen talossaan. Seurustelun lomassa he joivat muutakin kuin kahvia, Matti Nurmi kertoi hymyillen.

Paavo Nurmi hoiti Mikonkadun miestenvaateliikkeessään myös rakennusyriityksensä asiat. Hän tapasi sanoa, että ”konttorina oli oma lompakko”. Aikanaan Paavo Nurmesta tuli solmiovalmistajana toimineen poikansa asiakas. Matti Nurmi totesi, kuinka juoksijat siihen aikaan olivat vaatealalla: Paavon Nurmen tavoin myös Hannes Kolehmainen ja Turussa Lasse Virtanen, urheilujohtajista lisäksi Kalle Kaihari.

Julkisuus 1920-luvulla oli erilaista kuin nykyään. Matti Nurmi kunnioitti isänsä suhtautumista lehtimiehiin.

Toimittajat olivat aggressiivisia, kun jotain piti kirjoittaa eikä haastatteluja tullut. Välillä he jopa pistivät isän seinää vasten ja kokosivat ringin ympärille. Mutta isä koki julkisuuden ongelmana eikä hänellä ollut mitään halua haastatteluihin. Minusta se oli järkevää.

Matti Nurmi painotti, että Paavo Nurmea koskien ”tarinat puhutaan totena”. Yksi tarinankertojista oli lääkäri ja voimistelija Heikki Savolaisen, jota 1995 haastattelin Pekka Peltokallion kanssa. Savolaisen mukaan Nurmen akillesjänne oli Los Angelesin 1932 olympiakisojen alla niin tulehtunut, että sillä ei olisi voinut juosta maratonia. Matti Nurmella oli toinen käsitys:

Äitini Sylvi kertoi, että isä testasi kuntoaan ennen Los Angelesia tietyllä lenkillä Turussa ja oli tyytyväinen. Ja hän sanoi itsekin, että olisi voittanut maratonin siellä, jänne ei ollut niin kipeä. Ja äiti kertoi senkin, että isälle oli vannotettu, että hän tiedossa olevista ammat-

tilaissyytteistä huolimatta saisi juosta maratoninsa. Muuten hän ei olisi lähtenyt koko matkalle.

Toinen tarina, jonka Matti Nurmi halusi kumota, oli puhe Paavo Nurmen junan perässä juoksemisesta.

Se ei pidä ollenkaan paikkaansa. Hänen veljensä kertoi, että isä tapasi saksalaisia toimittajia ratapihalla Jarrumiehenkadun kohdalla, koska ei halunnut vieraista kotiinsa. Siitä se tarina syntyi. Isähän ei koskaan edes lähtenyt lenkille Jarrumiehenkadun portista, vaan aina jostakin aidanraosta. Ei hän junan perässä juoksennellut ja vaivalloista se pölkkyjä pitkin olisi ollutkin.

Berliinin 1936 olympiakisoissa Nurmi toimi valmentajana. Juoksijoiden ohjaaminenkaan ei ollut hänelle ongelmatonta.

Asuimme Vuosaarella, kun tämä valinta tuli. Mutta ei sekään helppoa ollut, sillä isä tuli välillä harjoituksista kotiin kesken kaiken, kun urheilijat eivät hänen mielestään toimineet, kuten hän esitti. Näkemyseroja oli, Matti Nurmi arvioi.

Terävä mies ja hankala luonne

Matti Nurmi – joka sai nimensä Paavon ystävän ja ”pörssineuvonantajan”, turkulaisen lihakauppiassuvun kantaisän Matti Elon mukaan – totesi viileästi, ettei arvosta isäänsä niinkään juoksuista vaan tämän muista ominaisuuksista.

Hän oli pirun terävä mies. Ja oli myös hankala, sillä hän suostui tekemään vain asiat, jotka hänen mielestään piti tehdä. Esimerkiksi hänen luonaan kotona käyneet henkilöt lasketaan yhden käden sormissa,

paitsi että elämän loppupuolella sairaana ollessa heitä oli pakko sallia. Mutta Kekkonen esimerkiksi ei päässyt sisälle. Hän ei myöskään huolinut eläkkeitä eikä kotiapua tai muuta yhteiskunnan tukea. Sen sijaan hän oli kyllä valmis uhrautumaan valtion eteen.

Julkisista tunnustuksistaan Paavo ei välittänyt, vaikka tasavallan presidentti Lauri Kristian Relander jo kesällä 1925 luovutti hänelle Suomen Valkoisen Ruusun I luokan ritarimerkin. Matti Nurmi tiesi, että Helsingin olympiakisojen avajaisiinkin Erik von Frenckell sai taivutella suurjuoksijaa pitkät ajat. Paavo Nurmi asui tuolloin Helsingissä, mutta poika Matti Turussa. Tuttavat toivat Matin kisojen avajaisiin, mistä isä oli kovin vihainen.

Hän oli järjestänyt minulle kesätyöpaikan ja raivosi puhelimesta, että sinullahan on työpaikka, ei sieltä tällaisen takia pois olla. Isä ei aina ollut kovin harmitseva ilmaisussaan, vaan se oli enemmän joko tai. Itse olen koettanut puhua omille lapsilleni hiukan harmitummin.

Sairastuttuaan Paavo Nurmesta tuli katkera ja kaunainen. Matti Nurmi tiesi syyn.

Hän kuvitteli, että lääkärit pystyvät hänet vielä pelastamaan. Hän ei halunnut olla ihmisraunio. Ja hän oli hirvittävän rehellinen ja suora, kaikki ajatukset tulivat ulos verbaalisesti sellaisenaan. Hän sanoi aivan mitä ajatteli, kenelle tahansa. Kaikki riippui siitä, millä tuulella hän oli. Jos hän sattui olemaan äkäinen, lähipiiri sai sen kokea. Mutta jos hän oli hyvällä tuulella, se oli täydellinen vastakohta.

Jos joku asia ei Paavo Nurmea kiinnostanut, se sai olla. Näin kävi esimerkiksi Mauno Kosken ja Paavo Karikon kirjalle *Yksin aikaa vastaan*.

Kirjat tulivat kyllä isälle, mutta hän ei sitä nippua avannut. Näin siksi, että Karikko ei kuulunut hänen lähipiiriinsä ja Koski oli hänelle täysin tuntematon.

Kalle Virtapohja kertoo tosin *Mies josta tehtiin patsas* -kirjassaan, että nuorempana pikajuoksua harrastanut Mauno Koski oli ollut Paavo Nurmelle ainakin jollain tavalla tuttu, Nurmi oli selittänyt ja ikään kuin pahoitellut Koskelle, että suurjuoksijalla ei ollut mitään häntä vastaan.

Asioiden hoitaminen ei tainnut olla aina ihan helpoimmas-ta päästä Matti Nurmenkaan kanssa. Hän ei suhtautunut kovinkaan myönteisesti sen paremmin Paavo Nurmi -keskukseen kuin Paavo Nurmen perinneyhdistykseenkään.

Tiesin kyllä keskuksen taustalla olevia ihmisiä, kuten Kaaro Hartialan, Tero Viljasen ja urheilulääkäriase-man käynnistäneen Martti Kvistin. Minulta tultiin kysymään nimiasiaa, kun asema aloitti. Ymmärsin silloin, että kyseisen alueen nimeksi tulisi Paavo Nurmi -keskus. Mutta sitä en ymmärtänyt, että siitä tulikin liiketoiminnallinen putiikki. Ja samat herrathan olivat mukana perinneyhdistyksessä.

Turkulaisista urheilumiehistä Matti Nurmi, Turun Urheiluliiton juoksija, kehui valmentaja Lauri Ollitervoa: ”hän teki Turussa suuren työn ja oli kuin isä meille”.

Vielä puhuttiin mm. autonvaraosaliikkeen toiminnasta, jälkikasvun juoksutekniikasta sekä yleisemmin junioriurheilusta ja seurojen ulkomaalaisvahvistuksista. Matti Nurmella oli mielenkiintoinen ehdotus seurojen vetäjäpulaan ja nuorten urheilumiseen innostamiseen.

Huiput saavat sen verran tukea, että heiltä voisi edellyttää pari päivää kuukaudessa agitointityötä. Ja ymmärrän kyllä, että nykyajan urheilussa tarvitaan julkisuutta ja sponsorointia.

Sekin tuli selväksi, että Nurmen perheen hautakivi on kopioitu Yhdysvalloista. Kiinteistöalan ajattelutapansa Matti Nurmi katsoi perineensä isältään. Puheenaiheeksi nousivat myös sairaudet. Matti Nurmella oli hankaluuksia olkapäiden kanssa ja kuulokin reistaili, kuten aikanaan isälläänkin.

Haastattelun lomassa todettiin vielä, että Lasse Viréninkin pojan nimi on Matti. Virén vitsaili, että häntä ei vietäisi milloinkaan vanhainkotiin, vaan suoraan Urheilumuseoon.

Haastattelu tehtiin sen aikaisella tekniikalla minidisc-levyille. Lopullisen silauksen nyt käsillä olevalle kirjoitukselle antoi YLE:n kokenut ääniammattilainen Jyrki Koskenseppä, jonka suosiollisella avustuksella tallenne konvertoitiin moderniksi äänitiedostoksi. Lämpimät kiitokset hänelle ja myös Pekka Honkaselle ja Lasse Virénille.

Vielä kiitokset menevät Matti Nurmen pojalle Mika Nurmelle, joka antoi hyväksyntänsä tämän kirjoituksen julkisuuteen saattamiselle. Aikanaan keskustelutuokion osanottajat sopivat, että nauhoite tallennetaan Urheiluarkistoon, ja että sen saisi julkaista vain kaikkien osanottajien luvalla.

”Siteerata saa, mutta ei tehdä juttua”, vannotti Matti Nurmi haastattelun lopuksi. Mutta kuten hän itse totesi, ”seuraava sukupolvi on aina hiukan pehmeämpi”.-

The Yearbook of the Finnish Society for Sports History 2025

Hannu Itkonen

"A Brave and Bold Athletic Collective" – Poems in the Working Women's Sports Magazine as Builders of Identity and Community

The organization of women's own physical culture in Finland began in the 1870s, when the gymnastics movement set out to cultivate women's independence as citizens and as subjects within the realm of bodily culture. In 1896, the bilingual Finnish Women's Gymnastics Federation was established. Shortly after the Civil War, in 1919, the Workers' Sports Federation was founded, with a dedicated organization soon taking responsibility for its women's activities.

This study examines poems published in the Working Women's Sports Magazine during the years 1929, 1930, and 1931. The article aims to

explore the following questions: How do the poems construct the identity of the working-class female athlete? What expressions of social control are present in the poems? How is the narrative of "the good of sport" manifested in the poems? How do the poems foster experiential community?

In constructing the identity of working-class sportswomen, class position emerges as a central theme. References to oppression and subjugation reflect the marginalized societal status of the working class, necessitating class struggle. The poems specifically address women, linking their subordinate position primarily to class rather than gender.

The social control expressed in the poems promotes a vision of a healthy and virtuous life, attainable through gymnastics, sports, and participation in organizational activities. The poems also play a significant role in generating a sense of community among women involved in these activities. The examined poems are closely tied to both the organizational culture of the labor movement and the literary tradition of working-class culture.

Tero Matkaniemi

Iisalmi Swimmers: Constructing Community and Sporting Success

The case of the Iisalmi Swimmers demonstrates how a local community can create and sustain a sporting culture within its own historical and social context. Established in the aftermath of a drowning accident in 1945, the club emerged not merely as a response to concerns about water safety, but as a catalyst for a broader cultural project that shaped local identity for decades. By integrating swimming into everyday life and extending participation across generations and social groups, the club helped consolidate sport as both a communal and civic resource.

Volunteerism and collective effort formed the structural foundations of this development. Despite limited resources, the club advanced through the establishment of a municipal swimming hall and the subsequent professionalization of coaching. These developments created the conditions for competitive swimming to thrive locally while also enabling contributions to national sporting success. Importantly, the club's practices and organizational models influenced other municipalities, encouraging investment in swimming and water safety.

Over several decades, the Iisalmi Swimmers became deeply embedded

in the town's cultural identity. Former members have remained involved as coaches, supporters, and role models, ensuring continuity through shared memory and intergenerational ties. Although patterns of leisure and sport have evolved, the club has preserved its core values of community, accessibility, and the promotion of swimming skills. As such, it exemplifies how local sporting initiatives can generate lasting cultural significance and shape broader trajectories in Finnish sport history.

Seppo Heikkinen

Sport and Doping – A Gendered Discourse in the Finnish Press, 1975–1995

Doping became widely used in elite sports during the 1960s. This was due to the breakthrough in the commercial production of hormones and the recognition of their importance in the pursuit of ever-better results. At the same time, doping tests were introduced at major competitions. Both women and men used banned substances. The Cold War also influenced international competition.

My research question was whether the discourse around doping was gendered. Was sports reporting in Finland different when it came to men's and women's doping?

My research material consisted of 11 newspapers and magazines. Using keyword searches, I compiled 200 articles. My method was discourse analysis and close reading, which brought out three main themes.

First, women's use of doping was opposed on health grounds. Second, the reporting was found to be very similar for both men and women. Silence was a common feature in doping coverage. Third, the control of femininity emerged: women who used doping and appeared more masculine were criticized.

Joonas Kananen

"A good coach also promotes his own country in a positive light" – The activity of sports coach Paavo Karikko in Italy between 1933 and 1936 through the lens of private and governmental archives

Between 1933 and 1936, four Finnish athletic coaches, Paavo Karikko, Martti Järvinen, Ove Andersen and Veikko Renko, were hired to Italy and to guide country's athletes towards success in the Berlin Olympics. This served the aims of the Fascist regime's sport policy and could bring international prestige to Italy. The success of coaches would also support

the Finnish government's efforts to make recently independent country even better known in Europe through its expertise on sport.

This article reflects the phenomenon through three different archives, that the documents focus mainly on Karikko, who worked in the supervising position in respect to other Finns. Karikko was also one of the first top-level coaches in Finland, who did not have a background as a successful athlete. By examining his activity in Italy, the article studies what kind of meanings modern sports coaching and related know-how received in archive materials?

So far, the work of Finnish coaches in Italy during the interwar period has hardly been studied. The article contributes to the field of sports history also by providing insight into modern coaching practices. As approaching the latter theme, the analysis benefits viewpoints offered by the history of knowledge. Furthermore, the article stresses processes where meanings related to coaching were produced. The analysis emphasises characteristically different nature of each archive and their formation and thus brings forth ideas discussed in the field of archival theory.

The archive of the Finnish Ministry for Foreign Affairs preserves a correspondence which focuses primarily on the hiring process of Finnish coaches to Italy. This correspondence represents a traditional governmental archive among the materials used in the article. Meanwhile, the archive of Urho Kekkonen, future president of Finland

and close friend of Karikko, as well as Karikko's personal archive provide viewpoints on private archives that the formation and practices tend to be more irregular and varying compared to governmental archives.

The article shows how sports coaching was a socially and culturally constructed practice, which was going through an evolving stage during the interwar period. The knowledge related to coaching was very versatile and the tasks included were comprehensive. For instance, the mastery of the technique of sport, awareness of the sports equipment and language skills were all crucial parts of a coach's knowledge. The analysis demonstrates that the meanings this knowledge received were strongly shaped by the context of its formation and the interests of the archive creator.

*Heikki Roiko-Jokela
& Esa Mangelaja*

Security, Identity, and the Economy: Three Dimensions of Football Hooliganism

This article examines football hooliganism from a historical, economic, and sociological perspective through a comparative case study approach. It analyzes three key events: the Heysel Stadium disaster in 1985 and the incidents

during the UEFA Euro 2016 and FIFA World Cup 2018 tournaments. The aim is to explore how hooliganism has evolved, what forms it takes, and how it affects societies, cultures, and economic structures.

Theoretically, the article draws on Pentti Alasuutari's four-field model, Connell's concept of hegemonic masculinity, and Lefebvre's theory of public space. The analysis is based on media and institutional sources, examined using qualitative content analysis.

Findings indicate that hooliganism is a historically persistent yet contextually changing phenomenon. It has become increasingly coordinated, technologically supported, and linked to identity politics and urban spatial dynamics. Its effects range from immediate safety threats to long-term financial risks and the erosion of public trust in sporting events.

The article argues that effective prevention requires an interdisciplinary approach that goes beyond punitive security measures. Sustainable solutions demand cultural understanding, strategic planning, and inclusive dialogue with fan communities. Football can serve either as a site of division or as a platform for solidarity—shaping what kind of public culture we want to promote through sport.

